

Károlyfalvi József

1916

**Háború Erdélyben az Osztrák-Magyar Monarchia,
Németország és Románia között**

ISBN 978-963-12-3333-9

Honvéd Hagyományőrző Egyesület
Kecskemét 2015

TARTALOM

1. Bevezetés
2. A Román Királyság
3. A román irredentizmus
4. Az Osztrák-Magyar Monarchia és a világháború
5. A román előkészületek
6. 1916 augusztus 27.
7. A román hadsereg térnyerése
8. A magyar polgári lakosság menekülése
9. A megszállás
10. Ellentámadás
11. Győzelem Nagyszebennél
12. A brassói hadművelet
13. Románia veresége
14. Az utolsó küzdelmek Moldvában
15. A bukaresti béke
16. 1918-19, a születő Nagy-Románia
17. Kecskeméti epizód, a román megszállás három hónapja
18. Változó idők: A „huszonkét év”, 1940-44, és ami utána következett
19. Zárszó-értékelés-összegzés
20. Irodalom
21. Képek jegyzéke

Bevezetés

Az első világháború századik évfordulójához közeledve fontos lenne, ha a ma embere visszatekintene elődeink küzdelmeire, egy korszak hazaszeretetére, erkölcsére, áldozataira.

E korszak már egyre távolabb van tőlünk. Nagyszüleink, dédszüleink gyermekkorunkban meghallgatott történetei, emlékei, igaz történetei adták az indíttatást, az érdeklődést, hogy mélyebben beletekintsünk ebbe a korszakba.

Bajcsy-Zsilinszky Endre a 40-es évek elején úgy érezte, hogy e korszak, a magyar századelő: „a hold hideg és élettelen tükrözésében hozott volt némi hírt nekünk az egykori nagy magyar nap fényéből és ragyogásából”.

A Millenium, a századforduló korában majd minden tekintetben ragyogó magyar nap, ezekben az években hanyatlott le. A ma magyarsága sajnos képtelen megérteni, tudatosítani, hogy milyen értékek, hagyományok örököse.

A XIX. század, a XX. századelő magyarsága óriási teljesítmények, munka révén emelte hazánkat a világ élvonalába. Hazánk nagyhatalom volt nemcsak a korabeli világpolitika, a gazdaság, a katonai erő, hanem a tudomány, a művészet, az oktatás, a sport tekintetében is.

A nemzet fogalmát e korszakban már semmiképpen sem antropológiai, faji kategóriákkal lehetett meghatározni. A XIX. század nemzetfogalma rendkívül tág volt, magában foglalt mindenkit, aki magáévá tette a nemzeti állameszmét, a kulturális identitás alapértékeit. A reformkor nemzeti liberális nemessége részben sikeresen integrálta a magyar politikai nemzet fogalmába az 1848-ban, majd 1867 után felemelkedő magyar polgári, honorárior, paraszti rétegeket. Vallási-etnikai identitásuk megőrzésével sikeresen gazdagította a magyar nemzetet a Magyarországon élő sváb, szász, zsidó, örmény, görög stb. vállalkozókkal, értelmiségekkel, munkásokkal.

Az Európa bármely államához hasonlóan fennállt szociális problémák ellenére nyugodtan kimondhatjuk, a magyarság, a hozzá csatlakozó, a nemzet részét képező említett kisebbségekkel együtt teremtette meg a magas szintű civilizációt, a felvirágzás perspektíváit a Kárpát-medencében.

A magyarság az utólagos történelemhamisító, hazug rágalomokkal szemben, nem nyomta el a hazai nemzetiségeket, nem szándékozott asszimilálni őket. Jó értelemben vett liberális nemzetiségpolitikai elvei és gyakorlata jelentősen meghaladták számos európai állam korabeli vagy későbbi asszimilációs politikáját.

Franciaország breton, povanszál, korzikai kisebbségei, a Brit Birodalom nem angol népei, de különösen a cári Oroszország elnyomott népei (lengyelek, a balti, kaukázusi népek) irigyledve tekinthettek a magyarországi kisebbségek sorsára. Nem is beszélve az egyes balkáni országokban élő nemzeti kisebbségekről.

A magyar állam az 1890-es és az 1900-as évek elején elért rendkívüli sikerei, eredményei ellenére területi növekedésre nem tartott igényt, tudván, hogy további problémákat okozna az ország etnikai összetételének megváltoztatása.

Magyarországgal ellentétben a hármas antant, a Francia Nagykelet szabadkőműves páholy által bátorított, a magyarságot körülvevő népek minden alapot nélkülöző területi igényeket fogalmaztak meg hazánkkal szemben.

A századelő magyar embere nem készült a háborúra, nem az volt a célja, hogy neve a mintegy évtized múltán elkészült hősi emlékművekbe vésve szerepeljen.

Boldogulni, élni akart, rácsodálkozott az egyre színesebb, gazdagabb, érdekesebb magyar világra.

De elérkezett 1914 nyara. A békét, a fejlődést a vérontás, az áldozat, a halál kellett, hogy felváltsa. Magyarorszáért, a haza és a nemzet fennmaradásáért.

Sokakban felmerülhet a kérdés, érdemes e ma, mintegy száz év múltán foglalkozni ezzel a korszakkal és eseményeivel?

Minden történelmi periódus számára léteznek, saját céljait, berendezkedését historiográfiai érvekkel alátámasztó, előképnek szánt történelmi események, periódusok. Ez a mai napig, a mai magyar politikai berendezkedést is beleértve oda vezetett, hogy metahisztórikus történelemértelmezés jelenik meg, a nemzeti történelem szerves folyamatosságának értelmezése megszűnt, az identitás alapjaként megjelölt személyek, események epizódyszerűen lettek-vannak kiemelve a folyamatosságból.

Magyarországon talán az utóbbi évtized eredményeként mondhatjuk ki, hogy kialakult a történelmi folyamatosságnak az elve, mely igyekszik a múlt folyamatait, szaktörténelmi részleteit megfelelő mélységben és részletességgel bemutatni. E megközelítés a demokratikus politika kultúrával rendelkező, nemzeti hagyományait őrző nyugat-európai országokban már a második világháborút követően bevett és elfogadott gyakorlat volt.

Mindezzel összefüggésben szintén problematikus volt a történetpszichológiai, történetpolitikai megközelítés. Magyarországon 1945-48 és az 1989-90 közötti periódusban a pártállam más kommunista államokat is meghaladó internacionalizmusa uralkodott, mely még a saját nemzeti történelmet is ellenségesen kezelte.

E szemlélet részét képezte a pártállam ideológiai rendszeréhez, elvárásaihoz bizonyos értelemben igazodó szemlélet, mely ugyan 1990 után elszakadt a kommunista ideológiától, de a magyar történelemben már korábban is élt baloldali és liberális szemléletet vitt tovább, mely szintén ellenségesen tekintett a nemzeti törekvésekre, értékekre. Sajnos e szemlélet uralja az alap- és középfokú történelemoktatásunkat is. Értéksemleges megközelítés, eljelentéktelenítés jellemzi e korszak megítélését. Példaként a középiskolai tankönyveinkben az érdeklődő fiatal már nemigen találkozhat az I. világháború stratégiai céljaival, a hadműveletek fő irányjaival, a korszak emberének áldozatkészségével, hazaszeretetével. Olyan mértékben sem, ami példaként elvárható lehetne egy mai értelmes, 18 éves magyar fiatal számára, vagy amely képes lenne gondolkodását, identitását formálni.

Az I. világháború e periódusának részletes ismertetése hiányzik a jelenkori magyar történelmi irodalomból is.

Ma, a XXI. század második évtizedében mi lehet e mélyebb elemzés célja? Vannak ma is beteg lelkületű liberálisok, akik szerint bármely történelmi esemény a hazafias, nemzeti értékeknek megfelelő átértékelése, helyes értelmezése már erőszakot, háborús fenyegetést jelenthet. Erről szó sincs. Annak ellenére, hogy hazánkban a baloldal és liberálisok által erőszakolt, nagyjából a nemzeti értékek nagy részét elvető, a 90-es évtizedtől állami szintre emelt történelemértelmezés mára már megbukott, még mindig erős pozíciói vannak akár a tudományban és az oktatásban, akár a tömegkommunikációban, akár a művészi életben.

Csak zárójelben, az állami propaganda szintjére emelt baloldali és liberális történelem-szemlélettel az egyéni szintű hazaszeretet, becsület ébredt fel és ingatta meg pozícióit.

A volt kommunista államok esetében, de különösen a romániai, historiográfiában, oktatásban, tömegkommunikációban ennek természetesen az ellenkezője létezik. A kommunista időszakban is a nemzeti identitás részei maradtak az I. világháború nemzeti hagyományai. Ez elméletileg természetes lehetne.

Azonban ma sem tudnak, nem akarnak szembenézni saját történelmi ideológiájuk igazságtalan, elfogadhatatlan, az önkritikát részben nélkülöző alapelemeivel. A tömegkommunikáció, a művészet is a már meghaladott, nacionalista ideológiát, hagyományokat ápolja. Bájos román énekesnő népszerűsíti az 1916-os, Magyarország elleni támadás indulóját, a tankönyvek is e szemléletben íródtak. A filmgyártás már a kommunizmusban is jelentős identitás-erősítő tényező volt.

Talán éppen ezért is fontos az 1945 óta elfeledtetett nemzeti történelemszemlélet és megközelítés ismételt előtérbe helyezése. Ez semmiképp nem jelentheti a kardcsörtetést, vagy bármiféle erőszak hirdetését, összesen csak a történelmi igazság feltárását és tudatosítását. Ezért szükséges a már feledésre ítélt történelmi szakirodalom elővétele, a mai interpretációnak megfelelő közlése, ismertetése, alkalmazása. Ez a szakirodalom megfelelően megalapozott, gazdag.

Az I. világháborút követően megjelent kiemelkedő értékű hadosztály- és ezredtörténetek /Bajnóczy József a 71. hadosztályról, valamint a 82-es ezred története/, a későbbi kiemelkedő honvédelmi miniszter Nagybacsoni Nagy Vilmos témával foglalkozó műve mára inkább a tudományos beállítottságú kutatók, de nem az általános érdeklődésű olvasók számára adhatók kézbe, vagy ajánlhatók. E tanulmány a Hadtörténeti Intézet töredékes dokumentumai mellett jelentős részben e művekre épül.

A korszak román politikai mozgalmával foglalkozó művekre, példaként Jancsó Benedek kitűnő munkájára hasonló szempontok vonatkoznak. Meg kell találni a mai olvasók, érdeklődők felé történő interpretációjuk, értelmezésük.

Páratlan és kiemelkedő történettudományi eredményeket, rálátást, elemzést, megközelítést jelenthettek az érdeklődők reális történelemképének kialakításában Raffay Ernő a korról foglalkozó művei. E művek azért is bírnak rendkívüli jelentőséggel, mert már mondhatni úttörő módon, a 80-as években feltárták, megvilágították e folyamatokat.

Nyilvánvalóan elemezni és figyelembe kellett venni a korabeli német katonai vezetők akár az interneten is elérhető memoárjait, a román és a nemzetközi történelmi szakirodalom elveit és megállapításait. A korszak értékes memoárjait is megkerülhetetlen, rendkívül fontos forrásnak tekinthetjük. Így tekinthetünk Pilisi Lajos és Szádeczky-Kardoss Lajos műveire is.

Jelen rövid tanulmány lényegében természetesen semmiképp nem mondhat egészen újat az említettekhez képest, kizárólag a hadtörténelmi, diplomáciai részletekre szándékozik kissé részletesebben kitérni.

Lapozunk tehát vissza szinte egy évszázadot a történelemben, hogy megértsük Magyarország helyzetét, az akkori nemzet és ember céljait, eszméit, érzéseit.

A Román Királyság

A magyar közéletben kialakult, elterjedt, él egy felszínes, vulgáris románellenesség. E felfogás áthaladt több történelmi perióduson, volt, amikor jogos történelmi sérelmeket, igazságtalanságot vetített ki a szomszéd népre, más esetekben leegyszerűsített gazdasági-kulturális alacsonyabb-magasabbrendűség téves fogalmi rendszerében gondolkodott, fejezte ki magát.

A XIX. század második felében, majd a századelőn a magyar történelmi tudatban, közéletben fájdalmas és fenyegető figyelmeztetésként megmaradtak az 1848-49-es dél-erdélyi vérengzések emlékei, a századelőn nyilvánvaló lett a román irredenta mozgalom, ismertté váltak a területszerző célok. Mindezt később nyilvánvalóvá tették az 1916-os, majd pedig az 1918-19-es támadások.

A világtörténelem legigazságtalanabb békeszerződése, Trianon színmagyar területeket, a magyar állam által csodálatosan kiépített városokat, világszínvonalú ipart, vasutakat, bányákat, virágzó mezőgazdasági területeket, csodálatos természeti kincseket szakított el Magyarországtól.

1920 után az elszakított területek visszaszerzésének jogos igénye, a Románia által is elfogadott kisebbségvédelmi jogrendszer figyelmen kívül hagyása élezte az ellenérzéseket. A Horthy-korszak propagandája tényszerűen, a nemzeti sérelmekre, az elnyomásra helyezte a hangsúlyt. Ennek ellenére e korszakban is élt egy, valószínűleg a sérelmekből fakadó, vulgáris, általánosító szemlélet.

A kommunista rendszer internacionalizmusa elhallgattatott bármely nemzeti sérelmet kifejező hangot.

1945 után, különösen a Kádár-rendszerben is továbbélt a differenciálatlan ellenérzés. Ennek fő szempontja nem elsősorban a Ceausescu-rendszer asszimilációs politikája volt, hanem a rendszer kisemberének saját fogyasztási modelljét védelmező mechanizmusa, és vele együtt a jobb életszínvonalbeli, fogyasztási lehetőségek miatti buta magasabbrendűségi tudata volt.

Zárójelben annyit lehetne megjegyezni, hogy a Kádár-rendszer tömegkommunikációjában, oktatásában, tudományában - még a Rákosi-rendszer egyes, véletlenszerű megnyilvánulásaitól eltérően sem - nem kaphattak fórumot, sem a tényleges történelmi tragédiák, sem pedig az aktuális nemzetiségi sérelmek.

Vessünk tehát néhány rövid pillantást annak az országnak, nemzetnek történelmére, amely évszázadok óta mellettünk élt, és mindkét oldalon annyian táplálnak differenciálatlan, alaptalan ellenérzéseket.

A román nép etnogenézise számos kérdőjelet vet fel, a jelenlegi álláspont lényegében hipotetikus alapokon nyugszik.

A XVIII.-XIX. században megjelent dák-román kontinuitási elv nehezen bizonyítható, lényegében hipotézisekre épül.

Tény, hogy léteztek dákok, az is igaz, hogy Traianus császár 106 körül legyőzte őket. Más provinciákhoz hasonlóan itt is bekövetkezhetett a romanizáció, azonban miután Aurelianus császár 270 után lerövidítette a limest és feladta Dácia provinciát Galliától, Hispaniától eltérően nem hallhatunk az itteni romanizált népesség továbbéléséről.

A népvándorlás századaiban megfordultak Erdély, Moldva, Havasalföld területén a gepidák, bolgárok. A 890-es években Erdélyt elfoglalták a honfoglaló magyarok. Moldva, Havasalföld területe a következő majd négy évszázad során a keletről érkező nomád népek útvonalára,

tartózkodási helye volt. Így áthaladtak, rövid ideig tartózkodtak a népvándorlás országútjának tekinthető területen a besenyők, úzok, kunok, sok esetben innen támadva az Árpád-kori Magyarországot. Az utóbbiak talán a XIII. század első évtizedeire eljutottak a keresztény vallás felvételéhez és az államalapítás alapjaihoz. A lerakott, kezdeti alapokat a tatárjárás vihara söpörte el. E török népcsoportok helyét az Észak-Balkánról, a Pindosz-hegységből érkezett vlahok foglalták el. Észak-Görögország területén, a Pindosz-hegységben a mai napig élnek vlahok, érdekesség, hogy a második világháború alatt az olaszok létrehoztak számukra egy függő államocskát.

Közismert, hogy a román államiság jelentősen fiatalabb, mint a magyar. A tatárjárást követően kis államok, az úgynevezett kenézségek szerveződtek Moldva és Havasalföld területén. Vezető csoportjuk valószínűleg a kun katonai réteg volt, azonban átvehették a vlahok nyelvét és a bizánci kereszténységet. A kis államocskák két nagyobb formációba egyesültek. Az első a Basarab fejedelem vezette Havasalföld volt, más néven Tara Romaneasca. A fejedelem 1330-ban a Kárpátok szorosaiban legyőzte Károly Róbert magyar király lovagi seregét, azonban Nagy Lajos már hűbéri függésbe kényszerítette Havasalföldet, akárcsak a másik, 1359 körül szerveződött államot, Moldvát.

A két román fejedelemség a Magyar Királyság és a Török Birodalom között hol az egyik, hol a másik oldalra kellett hogy álljon. A XV. század végétől elkezdődött ellenállási kísérleteik (Stefan cel Mare, Vlad Dracul) ellenére hosszú évszázadokra török hűbéri függésbe kerültek. Bizonyos periódusokban el kellett, hogy fogadják a hűbéri függést a Magyarország három részre szakadását követően létrejött Erdélyi Fejedelemség részéről is.

Történetpolitikai koncepciók visszavetítésének tekinthetjük azt a román történetpolitikai álláspontot, hogy Vitéz Mihály havasalföldi fejedelem (1593-1601) egyesítette volna a két fejedelemséget Erdéllyel. Egyszerűen a Habsburg-birodalomnak a 15 éves háború alatt, a bizonytalan, renitens Erdélyi Fejedelemség megtörésére alkalmazott eszköze volt.

Tehát több mint három évszázadon át semmi lehetőség nem adatott a két fejedelemség számára a független államiság kivívására.

A két fejedelemség nemzetközi helyzetében, belpolitikai viszonyaiban minimális ingadozásokat csak a geopolitikai erőviszonyok változásai idézték elő.

A Török Birodalom gyengülése, hanyatlása a XVII.-XVIII. század fordulójától egyértelművé vált. Ellenfelei: a Habsburg-birodalom és az egyre erősödő pánszláv, ortodox cári Oroszország egyaránt a Balkán irányába akarták kiterjeszteni befolyási övezetüket.

A két román fejedelemség lehetőségei az erőviszonyok változásaitól függtek. Vallási okok miatt egyértelműen a szolidaritás, az összetartozás érzése alakulhatott ki az ortodox cári rendszerrel.

Az 1711-es orosz-török háború azonban nem a várakozások szerint végződött, ekkor még a törökök kerültek ki győztesen. Ennek lett a következménye, hogy az orosz szövetségre épülő függetlenségi kísérlet, és az azt képviselő Dumitru Cantemir moldvai fejedelem megbukott.

A Török Birodalom vezetése ezt követően szorosabbra vette a gyeplőt, Konstantinápoly egyik külvárosából küldte a moldvai és havasalföldi fejedelmeket, akiket a történelmi terminológia fanarióta néven illetett.

A két román fejedelemség története az 1711-1848 közötti időszakban a három szomszédos nagyhatalom: a Habsburg-birodalom, a cári Oroszország és a Török birodalom háromszögének erőterében zajlott. A román belpolitika fordulatainak, a függetlenségi törekvéseinek bármely kis rezdülései a nagyhatalmi politikai viszonyoktól függhettek.

A szomszédos nagyhatalmakhoz történő alkalmazkodás kényszere kialakította a román politikára a korábbiakban is jellemző két-, vagy többarcú, a színlelésre épülő politikai viselkedés technikáját, megnyilvánulásait. E viselkedésformák teljességgel, sőt még kifinomultabb formát öltve jellemzőek maradtak a román politikára a XX. század legfontosabb, nagy történelmi töréspontjain, döntési helyzeteiben.

Tehát a jogilag a Török Birodalom uralma alatt élő fejedelemségek függetlenségi, vagy demokratizálási törekvései a nagyhatalmi küzdelmek következményeként történhettek meg.

Bár 1820 körül Európa több államában robbantak ki forradalmak a Szent Szövetség rendszere ellen, mégis az 1821-ben kirobbant görög szabadságharc és az orosz-török háborús feszültség adta helyzetben tehetett kísérletet az olténiai földbirtokos Tudor Vladimirescu egy nemzeti és demokratikus célokat célul kitűző felkelés kirobbantására. Az orosz beavatkozás, a támogatás elmaradtaival gyors vereség következett, a felkelés vezetői a Habsburg-birodalom, részét képező Magyar Királyságba és Erdélyi Nagyfejedelemségbe menekültek, ahol befogadást, menedéket nyertek.

A romániai nemzettudat, identitás fejlődése meglehetősen gyors változáson ment keresztül a XVIII. század végétől a XIX. század első évtizedeiig.

Havasalföld és Moldva területén az elmaradt feudális társadalmi struktúrák kereteiben megjelentek a kapitalizmus első csírái. A liberális bojárok mérsékelt reformok útjára akarták vinni a két fejedelemséget, természetesen csak saját társadalmi korlátaik és a nemzetközi erőviszonyok adta feltételrendszer függvényében.

A Magyar Királyság és az Erdélyi Nagyfejedelemség területein élő, jelentős létszámú románság történelmi, kulturális fejlődése jelentős mértékben eltért az Olténia, Munténia és Moldva területén élt nemzettársaitól.

A XVIII. század végéig még nemigen beszélhetünk közös nemzeti ideológiáról, történelmileg koherens, összefüggő identitástudatról.

Az először 1222-ben említett erdélyi románok /oláhok/ a Habsburg-dinasztia elkötelezett hívei voltak, ez egyre éleződő magyarellenességükben is kifejeződött, ugyanis a feudális társadalom ellentmondásai - ha nem is pontosan leképeződve - de nemzeti-nemzetiségi jelleget öltöttek. A konfliktusok első ilyen jellegű kirobbanása 1784-ben, a Horia-Closca-Crisan-féle felkelésben nyilvánultak meg.

Erdély területén indult el a dákromán-kontinuitás történelmi ideológia kidolgozása a XVIII.-XIX. század fordulóján. A Micu-Clain és munkatársai: G. Sincai és P. Maior által kidolgozott, koncepcionált, a reális alapokat nélkülöző romantikus nacionalista ideológia gyorsan terjedt, egyszerűsége, könnyű értelmezhetősége révén válhatott a fiatal értelmiségek, de jelentős tömegek gondolkodását befolyásoló ideológiává is.

A „latin” irányba tett nem kizárólagosan jelképes lépés és tett volt még a szláv egyházi liturgia, a cirill betűs írás megváltoztatása, a jelentős számú újlatin kifejezést bevezető nyelvújítás.

Tény, hogy Erdély területén a XVIII-XIX. századra a románság számszerű többségbe került. Ez azonban nem azt jelentette, hogy mindenütt részarányosan többséget képezett volna, Kolozs-megye, a Székelyföld meghatározóan magyar többségű volt. A nagyobb városokban mindenütt magyar többség volt, a Szászföld területén, régi városaiban pedig szinte kizárólagos német többség létezett. A kisebb nemzeti-vallási közösségek: örmények, zsidók a magyarság felé orientálódtak.

A románság relatív többsége ellenére a gazdasági, civilizációs, kulturális színvonal tekintetében nem érte el a többi népcsoport által elért szintet.

Nagy tömegei viszonylag szegény földművelőként, pásztorként éltek, magas volt körükben az írástudatlanok aránya. 1848-ig vezető csoportjuk egy kismemesi, honorácior értelmiségi, és ortodox papokból álló rétegből tevődött össze, ők adtak hangot politikai követeléseiknek, közvetítették a romantikus-nacionalista ideológiát. 1848 előtt számottevő polgársággal sem rendelkeztek.

Az erdélyi és a fejedelemségek területén élő románok közös politikai cél- és eszmerendszerének első megnyilvánulásai a XIX. század első évtizedeire tehetőek.

1848 májusában az ortodox vallási központ Balázsfalván megtartott nemzeti gyűlés autonómiát, nemzetiségi jogokat követelt az egyházi és oktatási élet területén.

1848 októberére, az agyagfavi gyűlést követően, mely követelte a románoktól, hogy fogadják el az áprilisi törvényeket és az Uniót, súlyosan elmérgesedtek az ellentétek.

A római katonai alakulatok és tisztségek elnevezését felvevő román felkelők rátámadtak Dél-Erdély főként szórványban élő magyarságára. 1848 októberétől szomorú, kegyetlen tragédiák színtere lett Zalatna, Nagyenyed, Abrudbánya és számos kisebb erdélyi település. Az osztrák parancsnokságok által is elítélt kegyetlenségeknek mintegy 20000 körüli civil személy-közöttük nő és gyermek-áldozata lett. A magyar-román ellentétek csak az 1849 júliusi megegyezést követően szűntek meg.

A havasalföldi és a moldvai fejedelemség területén is rövid ideig tartó forradalmi kísérletek zajlottak le. Moldvát az orosz erők ellenőrzés alá vették, a valamivel jelentősebb, a Nicolae Balcescu vezette havasalföldi forradalmi mozgalmat Szulejmán pasa hadserege nyomta el. A román-magyar megegyezést követően a Moldvába betörő Bem sem tudta a románokat az európai forradalmi mozgalmak egyik utolsó bástyája, Magyarország mellé állítani.

A következő egy évtized folyamán az Ausztria, Oroszország és Törökország erőterében élő két dunai fejedelemség függetlenségi törekvései a nagyhatalmak erőviszonyaitól függtek. A krími háború nyilvánvalóan lehetetlenné tette az esetleges törökellenes fordulatot.

A nemzetegyesítés első lépésének tekinthetjük, hogy 1859-ben mindkét fejedelemségben Alexandru Ion Cuza lett a fejedelem, 1861 után Román Fejedelemség lett az állam neve. A viszonylag széles látókörű, mérsékelt liberális és demokratikus reformokat kezdeményező Cuzát ellenfelei 1866-ban megbuktatták.

Románia 1877-ben csatlakozott Oroszország a törökök ellen megindított háborújához, a berlini kongresszus határozata alapján független európai állammá vált, megkapta a nagyrészt török és tatár népcsoportok lakta Dobrudzsát és ezáltal a kijáratot a Fekete-tengerhez. Ebben Andrassy Gyula is segítette Romániát.

A független Románia trónjára a német eredetű Hohenzollern-dinasztiából származó uralkodók kerültek. Románia külpolitikai tekintetben a Németország-Osztrák-Magyar Monarchia-Olaszország által 1882-ben létrehozott hármas szövetséghez közeledett, majd csatlakozott 1883-ban. Bár a török fenyegetés ekkorra már elmúlt, új jelent meg a cári Oroszország irányából, ezért volt fontos a német orientáció.

Románia a XIX. század második felében meglehetősen elmaradott agrárország volt, a parasztság tömegei nyomorban éltek. Magas volt az analfabéták aránya is.

A román földek viszonylagosan jó minősége és termelékenysége ellenére a mezőgazdasági technika viszonylag alacsony szinten maradt, vele együtt az egyébként dolgos román parasztság szakmai és kulturális szintje is alacsony maradt. A birtokszerkezet vonatkozásában domináns maradt a feudális eredetű bojári nagybirtok, melyet sok helyen zsidó bérlők működtettek.

Az ipar fejletlen és gyenge volt, az 1880-as, 90-es évtizedtől indult el bizonyos fellendülés. A német, az osztrák-magyar, francia, belga tőke megjelent az iparban, a kőolaj-kitermelésben. Az 1910-es évtizedben is az ipari beruházások 82 %-a a közép- és a nyugat-európai tőkének volt köszönhető. Mindazonáltal az ipari munkásság létszáma folyamatosan emelkedett, megszerveződtek a szociáldemokrata párt és a szakszervezetek.

Mérsékelt fejlődésnek indult az infrastruktúra, terjeszkedtek a vasutak, hidak épültek, Bukarest és egy-két nagyobb város európai arculatot kezdett mutatni, elsősorban német és francia építészeti koncepciók, minták alapján. Az életforma is változásnak indult, a nagyvárosi polgárság, értelmiség felszínesen nyugat-európai, főként francia mintákat vett át.

A viszonylagos szegénység ellenére a népesség gyors növekedést mutatott. Az 1860-as években Románia lakossága mintegy 3 millió lehetett, ez az 1910-es évekre több mint kétszeresére emelkedett.

Az 1900-as évek elején a 139049 négyzetkilométernyi területen már mintegy 7 millió lakos élt. Pontos etnikai statisztikával e korról nem rendelkezünk, azonban arányos összehasonlítást, visszavetítést végezhetünk a 20-as évek elejének népszámlálási adataiból, mikor a Román Királyság régi területén mintegy 8.400.000 ember élt. Etnikai összetételük a következő volt:

Román:	6528896
Magyar:	172800
Német:	20000
Szláv:	144783
Török, tatár:	162965
Egyéb:	1370566

Valószínűsíthetően az 1900-1910 közötti mintegy 7 milliós népesség etnikai arányai is viszonyítva hasonlóak lehettek. A gazdasági fejlődés, a Balkán-háborúk az etnikai homogenizáció irányába mutattak.

Mindezen adatok tükrében azt is megállapíthatjuk, hogy Romániát ekkor sem lehetett egységes, homogén nemzetállamnak minősíteni. Bár jelentős, abszolút többséggel rendelkeztek a románok (77,7%), politikai, kulturális tekintetben nem volt jelentéktelen a 2 % magyar, az 1,7 % szláv, az 1,9 % török és tatár. Zárójelben a magyarok a moldvai csángók, vagy az Erdélyből Bukarestbe távozottak voltak, az orosz-ukrán szlávok Moldvában éltek, a bolgár szlávok Dobrudzsában, a törökök és tatárok is főként Dobrudzsában. Az egyéb kategória igen színes összetételű: a zsidókat, cigányokat, gagauzokat, örményeket foglalja magába.

Raffay Ernő kutatásai kitűnően érzékeltetik, kimutatják, hogy a századforduló Romániája, miközben többarcú taktikát alkalmazva fellármázta az európai közvéleményt a magyarországi románok elnyomásának állítólagos szörnyűségeivel, addig lényegében szinte megtagadott minden nyelvhasználati, oktatási jogot a nem létezőnek tekintett moldvai csángó-magyar-ságtól. Egyházi életük román nyelven zajlott, egyetlen anyanyelvi iskolával sem rendelkeztek.

Az 1878 után Romániához került dobudzsai törökök, tatárok nem rendelkezettek politikai jogokkal. A Moldva lakosságának 38,7 %-át, az egész ország városi lakosságának 19 %-át kitevő zsidóság túlnyomó része még állampolgársággal sem rendelkezhetett. Mindettől

függetlenül a gyors kapitalizálódás és a nacionalista állami oktatáspolitikai felgyorsította az asszimilációs folyamatokat.

Az első világháború előtti királyi Románia belső kínjaiban is kifejeződtek e nemzetiségi problémák. 1907-ben a moldvai parasztok dühe a bojárok zsidó bérlői ellen fordult, a parasztfelkelést a hadsereg verte le a tüzérség bevetésével, mintegy 11000 halott árán.

Románia külpolitikai állásfoglalása változatlan maradt, látszólag tartotta magát az 1882-ben létrejött Hármasszövetség: Németország, az Osztrák-Magyar Monarchia és Itália által megkötött egyezmény államaival kialakított szövetségi viszonyhoz.

Nyilvánvalóan Románia lehetőségei viszonylag korlátozottak voltak. Területszerző, nacionalista igényei is egyértelműen kitapinthatóak voltak.

Az Osztrák-Magyar Monarchiával fenntartott jó viszony miatt nyíltan nem hirdethetett területszerző célokat, azonban mint látni fogjuk egyre erőteljesebb hangot vett az irredenta propaganda.

Annak ellenére, hogy a keleti szomszéd, Oroszország területén is éltek jelentős számban románok vagy moldovánok, Bessarábia és Transznyisztria területén - vagyis a Prut, de a Dnyeszter folyón is túl - a román irredentizmus viszonylag keveset foglalkozott velük.

A román vezetés a korábbi történelmi korszakokból örökölt kétarcúsággal, ügyes taktikai érzékkel várta a lehetőségeket nemcsak, hogy nemzeti aspirációit érvényre juttassa, hanem arra is, hogy akár nagyobb kiterjedésű idegen területeket megszerezhesen.

Erre az első alkalom 1912-ben és 1913-ban adódott. 1912-ben a Balkán államai: Szerbia, Montenegró, Bulgária, Görögország közös fellépéssel kis terület kivételével kiszorították Európa területéről az ekkor belső válsággal küzdő Török Birodalmat. Románia csatlakozott a törökellenes fellépéshez. A következő évben már minden múltbeli felszabadító illúzió szertefoszlott, a jelentősen megnövekedett területű, szomszédaival háborúba keveredett Bulgáriát, 1913 júliusában, a török hadüzenet követően, az utolsó, összeomlása pillanatában támadta meg Románia és szakította el tőle Dél-Dobrudzsát. Az igazi lehetőség azonban csak három év múlva jött el...

A román irredentizmus

Az 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc vereségét követően, az 1848 májusában megfogalmazott román politikai célkitűzések nem valósulhattak meg. Sem Haynau tábornok 1849 őszétől 1850 nyaráig tartó katonai terrorra épülő rendszere, sem pedig az 1850 után berendezkedő új abszolutista, önkényuralmi Bach-rendszer nem támogatta a román autonómia elgondolását. Avram Jancu légióit feloszlatták, maga a vezér is elfogadhatatlanná vált az emberség bizonyos minimális követelményeit azért elváró osztrák hadsereg, abszolutista rendszer előtt.

A két román fejedelemség a magyar forradalomnál és szabadságharcnál jóval csekélyebb mértékű forradalmi mozgalmait Moldvában az oroszok, Havasalföldön pedig Szulejmán pasa török csapatai elnyomták.

A két dunai fejedelemség Ausztria, Törökország, Oroszország hatalmi háromszögében passzivitásra kényszerült, hiszen 1853-55 között Európa legjelentősebb erői csaptak össze a térség feletti uralomért.

A Török Birodalom balkáni jelenléte lényegében paralizáló tényező volt a nemzetegyesítő és függetlenségi törekvések előtt. Alexandru Ion Cuza 1859-től közös fejedelemmé történő megválasztásával, mérsékelt liberális társadalmi reformjaival kezdetét vette a román nemzetegyesítés folyamata. Nyilvánvalóan az 1849-et követő évtizedekben tehát fel sem merülhetett bármiféle nacionalista területszerző jellegű célkitűzés.

Ausztria Bukovina, Erdély, Bánát területén élő románjai, akárcsak 1848-49-ben a Habsburg-ház hű alattvalójaként viselkedtek, legfeljebb vágyálmaikban merülhetett fel a nemzeti egyesülés a dunai fejedelemségekkel. A két fejedelemség ekkor egyébként mondhatni még, szinte felnézett a magyar függetlenségi törekvésekre, majd az 1867-es kiegyezés révén a szomszédjukban létrejött régi-új, immár alkotmányos berendezkedésű nagyhatalomra, az Osztrák-Magyar Monarchiára. A felvilágosultabb román vezetők, politikusok nagyon jól tudták, hogy számukra a függetlenség támasza, a Nyugat kapuja, a gazdasági társadalmi fejlődés segítője lehet a gazdasági, kulturális fejlődése tekintetében viharosan gyors fejlődésnek induló északi szomszéd.

Nemcsak gazdasági, hanem demográfiai, katonai tekintetben is óriási különbség volt 1867 körül az Osztrák-Magyar Monarchia és Románia között. A Monarchia 40, ezen belül Magyarország 16 milliós lakossága mellett eltörpült az ekkori Románia 3 milliós lakossága. A hadseregek létszámában, fegyverzetében is hasonló különbségek voltak. A gazdasági fejlettség sem volt hasonlítható.

Andrássy Gyula magyar kormányfő a Monarchiával összevetve az ekkor kis balkáni országok államiságát, népességi adatait szinte szánandónak minősítette.

Az egyesült román állam bizonyos nyugalmi időt kapva, a már említett kétarcú politikájának megfelelően készült a török uralom lerázására. A lehetőség az 1877-78-as orosz-török háborúval érkezett el, a háborút lezáró Berliini Kongresszus ajándékként, Andrássy Gyula közös külügyminiszter támogatásával megkaphatta Dobrudzsát. 1878 után Románia független európai állam lett.

Az 1882-ben létrejött Hármasszövetséghez, a következő évben történő csatlakozás Románia számára viszonylagos stabilitást jelentett. A török fenyegetés ugyan megszűnt, azonban Oroszország expanziós nyomását így lehetett ellensúlyozni. Az egységes, 1881 után független Román Királyság helyzete stabilizálódott, elindult a lassú fejlődés útján.

A magyarországi románság társadalmi-gazdasági fejlődése új politikai szerveződést hozott létre.

1881-ben az erdélyi románok nemzeti értekezletet tartottak, melyen megalakították a Román Nemzeti Pártot. Programja kilenc pontban foglalható:

1. Erdély autonóm tartományi státusa az 1863-as (még az önkényuralmi rendszerben meghozott) törvények alapján.
2. A románlakta területeken a közigazgatás és igazságszolgáltatás területén a román nyelv hivatalossá tétele.
3. A román törvényhatóságokban csak román, vagy románul beszélő tisztviselők alkalmazhatók.
4. Felül kell vizsgálni a magyar nemzetiségi törvényt (1868 XLIV: tc.)
5. A román nemzeti fejlődést akadályozó minden törvény eltörlése.
6. Az egyházi és iskolai autonómia biztosítása.
7. A román felekezeti iskolák és a közművelődési egyesületek támogatása a magyar állam részéről.
8. Új választási törvényt kell alkotni.
9. A dualista állami szerkezettel kapcsolatos állásfoglalást a későbbi időszakra halasztották.

E követelések magukban még nem nyilvánítottak, nyilváníthatnak ki szeparatista törekvéseket, azonban az 1867-ben létrejött kiegyezés közjogi rendszerén történő változtatás távlati igénye könnyen észlelhető. Ugyanis 1867 után, a kiegyezés, a dualista közjogi rendszer által, 1848-hoz hasonlóan nem lehetett autonómiát kialakítani. A 9. programpont taktikusan elnapolta a dualista államszerkezetről kialakítandó állásfoglalást, azonban sejtetni hagyja, hogy egyáltalában azért említi, hogy változtasson rajta.

A többi követelés természetesen elvileg az elfogadhatónak tekinthető kisebbségi, nemzetiségi követelések közé tartozhat. Nyilvánvalóan természetes igény az iskolai, egyházi autonómia, a nemzetiségi nyelvhasználat a közigazgatás és az igazságszolgáltatás területén, az iskolák és a közművelődési egyesületek támogatása, a választójog esetleges módosítása.

Tehát az autonómia követelése, a dualista állami szerkezetről kialakítandó álláspont lebegtetése, az 1868-as nemzetiségi törvény felülvizsgálati igénye mind olyan megfogalmazások, melyek távlati célokra utalnak. Az erdélyi román politikusok tehát ráléptek útjukra, melyen céljaik megfogalmazása csak a pillanatnyi helyzettől és az erőviszonyok alakulásától függött.

A Román Nemzeti Párt megalakulását követő évtől, tehát 1882-től egyre erőteljesebb lett az a hang, mely minden román egy államban történő egyesítését követelte.

Nagybaczoni Nagy Vilmos értékelése szerint: „Az Erdély elszakítását és a román fejedelemséggel való egyesítését nyíltan hirdető román irredenta mozgalmak tulajdonképpen 1882-ben vették kezdetüket és ezen évtől kezdve a minden román egy államalakulat kebelében való egyesítésének gondolata ott volt valamennyi román politikusnak, erdélyi vagy romániai közművelődési egyesületnek titkos programjában.” Az irredentizmus nem is volt annyira titkos vágy, hanem erőteljes propagandával alátámasztott politikai cél. Károly király ezzel szemben csak német támogatással, segítséggel vélte kivitelezhetőnek Erdély vagy részei megszerzését.

A korszak legkiemelkedőbb hazai szakértője, Raffay Ernő alapos kutatómunkával tárta fel a román irredenta mozgalom céljait, eszközeit, jellemző vonásait.

Az önkényuralmi rendszer megszűntével, 1867-ben Erdély 1848-49-hez hasonlóan közigazgatási, államjogi tekintetben ismételten a magyar állam része lett. Ez hidegzuhany volt a korábban, példaként az 1863-as tartománygyűlésen megfogalmazott román célkitűzések és ábrándok képviselőire.

Az állami függetlenség 1878-ban történt elnyerése hátteret biztosított az 1882 után egyre élesedő propagandának.

Az olasz minta alapján szerveződött meg a román irredenta mozgalom. Az olasz „fel nem szabadított” kifejezés ekkor elsősorban az Ausztria területén, Dél-Tirolban, Isztrián, Fiumében, Dalmáciában élő alig milliós olaszság „felszabadítását” és az olasz államhoz történő csatolását követelte zajos, hangos rendezvényein, ahol példaként a közös uralkodót jelképező bábu elégetésére is sor került. Az olasz irredenta törekvéseknek természetesen csak az ellenállás, a kialakult helyzet szabhatott határokat, a nem igazán olasz lakosságú területek megszerzésében is, tekintet nélkül az etnikai arányokra.

A román irredentizmus az olasszal összehasonlítva történelmileg sokkal egyszerűbb elvekre hivatkozott, jóval alaptalanabb célokat fogalmazott meg.

A román irredentizmus szócsöve, vezető szervezete a Liga Culturala volt, mely 1891 január 24-én, vagyis az egyesülés emléknapiján alakult meg. A szövetség tagjai liberális politikusok, akadémikusok, egyetemi tanárok és hallgatók voltak.

A Liga Culturala célja a román nemzet kulturális egységének megvalósítása, a kisebbségben élő nemzetrészek „sérelemei” és „elnyomása” tudatosítása volt, a romániai és az európai közvéleményben.

A Liga Culturala első lépésként a hazai szervezeteit hozta létre, majd több lépésben kiépítették propagandaközpontjaikat az összes nagy európai fővárosban.

Az 1920-as években Jancsó Benedek, Nagybaczoni Nagy Vilmos, Szádeczky-Kardoss Lajos, az 1980-as évektől pedig Raffay Ernő részletesen elemezték, kimutatták e propaganda jól szervezett, célirányos jellegét, ugyanakkor példátlan és teljesen megalapozatlan rágalom- és propaganda hadjáratukat a magyar állam ellen.

Már a megalakulás előtt, az 1892-ben kiadott Memorandum című emlékiratukban élesen támadták a magyar állam nemzetiségi politikáját.

Az európai fővárosokban megszervezett szekcióik igyekeztek megnyerni az adott államok közvéleményének rokonszenvét, támogatását. Raffay Ernő pontosan kimutatta, hogyan igyekeztek mindenütt céljaikat az adott állam történelmi múltjához, nemzeti hagyományaihoz, eszmeiségéhez kapcsolni.

Franciaország esetében gyorsan felismerték az 1893-ban megszületett francia-orosz szövetség, a francia külpolitikai célok adta lehetőségeket. Ezért Párizsban példaként a nagy francia forradalom eszméire, az emberi jogokra, 1789 hármasszavára hivatkoztak helyzetük és céljaik 1896-os bemutatáskor.

Rómában a „közös” római múlt, a latin szolidaritásra, összetartásra hivatkoztak, még Garibaldi fiát is előhozták. Olaszország esetében a célok, és a kisebbségi helyzet közös állapotának beállítását megkönnyítette az olasz irredenta mozgalom, mely magát a nemzeti függetlenségért és egységért vívott küzdelem a Risorgimento folytatásaként állította be, ugyanakkor nem feltétlenül etnikai alapú területszerző célokat fogalmazott meg a történelmi ellenségnek tekintett Ausztria ellen.

Németországban az erdélyi szászok, és a pángermanizmus ügyét kapcsolták ügyesen a román irredenta és területszerző célokhoz.

Kapcsolatot kerestek és találtak az Osztrák-Magyar Monarchia magyarellenes célokat megfogalmazó nemzetiségi vezetőivel, így a csehek különböző áramlataival, a magyarellenes, a dualista közjogi szerkezetet megváltoztatni szándékozó osztrák politikusokkal, a Gross-Österreich koncepció német és szláv kidolgozóival és hirdetőivel.

A Liga Culturala tevékenysége egyre inkább professzionális jelleget vett. Vezetői: V.A. Urechia, S. Bratianu, egyre körmönfontabb, professzionálisabb propagandát folytattak Magyarország ellen. A Liga tevékenysége új szakaszba lépett N. Iorga történész professzor elnökségével. Iorga professzor jelentős intellektus volt, a történettudományi, szépirodalmi, nemzetközi politikai publikációk teljes tárházát képviselte. Az irredentizmus hirdetői közül morális értelemben csak Nicolae Filipescu emelkedett ki, a szebeni vereség pszichikus sokkja okozta halálát.

A magyar állam támadására konkrét alkalmakat kerestek. Nagy Vilmos szerint a Liga Culturala szította Romániából az úgynevezett, említett Memorandum ügyet.

Ennek lényege az volt, hogy 1892-ben a Román Nemzeti Párt vezetői az erdélyi románság sérelmeit összegző és célkitűzéseiket megfogalmazó Memorandumot juttattak el I. Ferenc József királyhoz. A panaszok és a követelések felvetésének ilyen közjogi formában történő kommunikálása a hatályos magyar törvényekbe ütközött, mert megkerülte a magyar állam jogi-alkotmányos illetékességét. Az egész egyébként Romániából szított kezdeményezés fő szervezője Sturdza Demeter, a későbbi miniszterelnök volt. A Memorandum megfogalmazóit, benyújtóit 1894-ben a kolozsvári esküdtszék elítélte, voltak, akik Romániába menekültek. Az elítéltek egyébként a következő évben amnesztiát kaptak.

A román irredentizmus az Interparlamentáris Unió párizsi ülését is megpróbálta a magyar állam elleni támadásra felhasználni. A román irredentizmus azonban 1896 után visszaesett. Mindebben szerepet játszottak a Bánffy-kormány határozott politikája, milleneumi sikerei, az említett amnesztiában kifejeződő nagyvonalúsága, Ferenc József 1896-os romániai látogatása.

A század első évtizedében a román irredentizmus újra lángra kapott, Iorga a magyarországi román iskolák állítólagos felszámolásáról szónokolt. Közben a Tisza-kormány oktatáspolitikusa Beksits Gusztáv kimutatta, hogy a Magyar Királyság területén élő nem egészen 3 milliós románságnak több iskola állt a rendelkezésére, mint a mintegy 90 %-os analfabétizmussal küzdő Román Királyság 6-7 millió körüli lakosának.

Jancsó Benedek és Raffay Ernő kutatásai alapján még szükséges kiemelni a román sovinizmus, irredentizmus erőteljesen militarista jellegzetességeit.

Avarescu tábornok, az első világháború egyik hadseregarancsnoka már 1891-ben írt tanulmányában annak lehetőségét kutatta, mely feltételek esetén válik lehetségessé Románia támadása Magyarország ellen és az óhajtott magyar területek megszerzése. A nemzetközi politika, az erőviszonyok vonatkozásában, Románia az Osztrák-Magyar Monarchia elleni önálló fellépését nem tekintette elképzelhetőnek. A Monarchia elleni támadást más nagyhatalom, esetleg Oroszország támogatásával tartotta elképzelhetőnek, annak ellenére, hogy 1883 óta elméletileg szövetségesek voltak.

Több szempontból figyelemreméltó megközelítése a kérdésnek Avarescu álláspontjában az a lehetőség, miszerint a román katonai fellépés, a Budapest irányú támadás akkor is elképzelhető Magyarország ellen, ha hazánk esetleg kiválna a Monarchiából. Avarescu könyve a tisztikar és az értelmiség népszerű olvasmánya lett. Hasonló témájú könyv szerzője volt Grainiceanu tábornok is.

Zárójelben itt ki kell térni az Osztrák-Magyar Monarchia a mai napig is polémiákat kiváltó közjogi vitáira. 1867-1914 között a 48-as Függetlenségi Párt rendszeresen felvetette a teljesen önálló államiság gondolatát. E viták a mai napig visszatérnek, téves kérdések merülnek fel, példaként: „Mi lett volna ha...”

Vagy, bizonyára: „Ki tudtuk volna vívni a teljesen független államiságot, és akkor másképp alakult volna...”

Az 1867-es erőviszonyoktól eltérően, az 1900-as évek elejére visszatekintve nyugodtan ki-mondhatjuk, az adott erőtér és a politikai-katonai törekvések miatt semmi sem alakult volna másképp... Dualista rendszerben, vagy nélküle Magyarország támadás, rabló területszerzés célpontja volt. Csak éppen a dualista állami keretekben a védekezés feltételei jóval kedvezőbbek voltak.

A nyugat-európai, főként a francia szabadkőművesség által befolyásolt európai közvélemény egy része elhitte az ázsiai elnyomókról és a nemes lelkű európai elnyomottokról koreografált mesét.

Közben mintha nem is történt volna meg az 1907-es parasztfelkelés, az említett 11000 áldozattal, nem létezett volna az említett méretű szegénység és analfabétizmus. Ettől függetlenül egyre erősebben hangzott a követelés: „Romania Mare de la Nistru pan la Tisa”, vagyis Nagyrománia a Dnyesztertől a Tiszáig!

Raffay Ernő logikai pontossággal vezeti végig azt a folyamatot, mely 1914 nyarára a „vrem razboi”, vagyis a „háborút akarunk” jelszó teljes felerősödéséhez vezetett. Románia magatartását legfeljebb csak a taktikai szempontok befolyásolták.

Hiába tett az ezért a sokat támadott Tisza-kormány gesztusokat és engedményeket. 1914 őszén, például engedélyezték a román nemzeti színeknek a magyarral történő használatát, az uralkodó pedig amnesztiát gyakorolt román elítéltekkel szemben.

Elérkezett az álarc eldobásának pillanata...

Az Osztrák-Magyar Monarchia és a világháború

Nyugat- és Közép Európa népei, társadalma majd egy generációja számára lényegében ismeretlen jelenség volt a háború. A nyugat-európai nemzeti-állami átrendeződés záró periódusa 1859 és 1870 között lezajlott, felnőtté vált egy generáció mely számára a háború csak a történelemkönyvek lapjairól volt ismerős. Nyugat- és Közép-Európa országaiban eddig soha nem látott technikai, gazdasági, kulturális, civilizációs folyamatok zajlottak le, a kor embere elképzelhetetlen, páratlan lehetőségek előtt állt.

E folyamat Nyugat-Európánál jóval gyorsabb és látványosabb ütemben és formában zajlott le az Osztrák-Magyar Monarchiában, különösen Magyarországon.

Háborúk csak az Európa peremvidékeinek tekinthető Balkánon zajlottak, vagy az öreg kontinensről messzi földrészekén. Európa a prosperitás, a fejlődés kontinensének látszott.

Az első világháború kirobbanása századik évfordulója felé közeledve számos felmerülő kérdés vár megválaszolásra. Az is igaz, hogy szintén számos, máig megoldatlan kérdéskör kiindulópontja, eredete erre a korszakra nyúlik vissza.

Kiindulópontként talán a legfontosabb kérdés a háborús felelősség, a kezdeményező fellépés megállapítása. Hosszú ideig uralkodott Európában az a nézet, mely - mint a történetírásban a II. világháborút megelőzően, de azt követően is több esetben megjelent - kizárólag és egyoldalúan a győztesek szempontjából ítéli meg a történeteket, a felelősséget. Természetesen apologetikus, egyoldalú vélemények a vesztes államok részéről is megjelentek.

Mára az európai történetírás eljutott mindkét oldal felelősségének megállapításához.

Tudjuk, 1914-re Európában két állig felfegyverzett hatalmi csoportosulás állt szemben egymással. A Központi hatalmak szövetségi rendszere a XIX. század második felében szerveződött meg, az Antant pedig 1893 és 1907 között. Néhány semlegességét komolyan értelmező állam kivételével lényegében majd minden fontosabb európai állam részévé vált valamelyik szövetségi csoportnak.

Az Antant államai mögött jóval jelentősebb gazdasági, demográfiai potenciál állott, mint a Központi hatalmak mögött. Vannak felfogások, értelmezések melyek szerint Európa és a Közel-Kelet feletti gazdasági befolyás, uralom megszerzése volt oka a feszültségek folyamatos erősödésének. Természetesen, még Nyugat-Európában is, de főként Közép-Kelet Európában és a Balkánon jelentős mértékben fennálltak a megoldatlan nemzetiségi kérdések, igazságtalan határok. A századelőn felerősödő, szembenálló nacionalizmusok, az érintett irredenta ideológiák messze nem kizárólag az etnikailag indokolt területek megszerzését tűzték ki céljukként.

Magyarország számára különösen fontos a történelmi elemzés, szembenezés. Ugyanis talán Magyarország esetében voltak a legtragikusabb, máig ható érvényű következmények.

1919-20 körül a győztes államok, az Osztrák-Magyar Monarchiát, ezen belül hazánkat minősítették, mint a háború kirobbanása talán legfontosabb felelősét, melyet a világtörténelem legigazságtalanabb békeszerződésével büntettek.

Herczeg Ferencsel együtt nyugodtan kimondhatjuk: „Nem Magyarország kezdeményezte a világháborút, mint a szarvasbika sem kezdeményezi a vadászatot, melynek végén kiterítik”

Tehát legkevésbé Magyarország volt a háború kiindulópontja, kezdeményezője. A két nagyhatalmi csoportosulás ellentéteinek kirobbanásához, háborúvá válásához már csak egy szikra kellett. Készen álltak a hatalmas tömeghadseregek, az európai hadtörténelemben eddig ismer-

retlen, a korábbiakban is véres és pusztító háborúkhöz képest is összehasonlíthatatlan hatású gyilkoló arzenál.

A nagyhatalmak vezetőiben nemigen volt mértékletesség, amit katonai erővel megszerezni lehetségesnek véltek, azt minden gátlás nélkül meg akarták szerezni.

Nemzetközi egyezmények garantálták az államok között egymás kölcsönös megsegítését, várható volt a láncreakció elindulása. Csak az volt a kérdés, ez mikor következik be, indul el.

Az Osztrák-Magyar Monarchia semmiképp nem volt érdekelt a háborús konfliktus ki-robbantásában. Már egy évszáda is, mint a Habsburg-birodalom Közép-Európa stabilitását biztosította a pánszláv expanzió ellen. 1914-re jelentős számú kisebbség élt a területén, a délszlávok, a románok, az olaszok a nemzetük közösségét összefogó állam felé orientálódtak. A nemzeti állam hiányában élő, három részre felosztott Lengyelország galíciai részén élő lengyelség felismerte, hogy a Monarchia a nemzeti identitásuk kizárólagos védelmezője és nemzeti egységük esetleges támogatója. A csehek talán joggal sérelmezték a trialista koncepciójuk visszaszorítását, azonban a viszonylag fejlett és gazdag Cseh Királyság területén kiterjedt, szinte teljes politikai jogokat és szabad nyelvhasználatot élveztek.

A Magyar Királyság volt a legkevésbé érdekelt a háborúban. A Horvátország nélkül 282000 négyzetkilométernyi területén az 1910-es népszámlálás alapján 18 millió lakos élt, melynek 55 %-a volt magyar. Szeparációs szándékot csak a délvidéki szerbek és az erdélyi románok esetében lehetett feltételezni, a többi nemzetiség látszólag lojálisnak tűnt.

Felszínes volt tehát a későbbi, hazánkkal rokonszenvező olasz külügyminiszter, Galeazzo Ciano véleménye, miszerint a magyarság mozaiknemzet, ugyanis a történelmi Magyarország területén a magyarság nagy, összefüggő területeket foglalt el, messze a mai államhatárokon is túl.

Mindezen szempontokból egyértelműen megállapítható, hogy a magyar állam és vezetése 1914 nyarán semmiképp nem volt érdekelt sem a háborús konfliktus ki-robbantásában, sem pedig etnikai összetétele miatt semmiféle területi növekedésben.

Magyarországon, 1914 nyarán senki sem gondolt a háborúra. 1914 júniusában az embereket leginkább az aratás érdekelte, mely a korábbi évek viszonylatában nem ígérkezett a legjobbnak, de azért mégis létfontosságú tevékenységnek minősült. A politikai élet, a két évvel korábbi éles, feszültségekkel teljes helyzethez képest érdektelenségbe fulladt, főként vidéken nemigen igyekeztek az emberek élni az új választójogi törvény adta, szélesebb körű választójogi lehetőségeknek megfelelően a választási regisztráció lehetőségeivel.

A sarajevói és a raguzai hadtest hadgyakorlatát követően, a Fekete kéz terroristái már szinte feladták célkitűzésüket, mikor a trónörökös pár autókonzója egy rossz irányba fordulást követően előttük torlódott fel, és állt meg az Appel rakparton. A céljait már feladó Gavriilo Princip és bűntársai azonnal akcióba léptek, lövéseik kioltották a trónörökös pár életét, saját sorsukat is megpecsételték. 1914 június 28. délutánja volt.

A gyilkos merénylet magában még nem kellett, hogy a világháború ki-robbanásához vezessen. Ugyanakkor azonban nyilvánvaló volt, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia előbb-utóbb pontot akar tenni a szerb provokatív politikai törekvésekre.

A főként a Conrad von Hötzendorf vezérkari főnök vezette közös katonai vezetés már korábban is preventív háborút tervezett Szerbia, mint Oroszország által patronált és befolyásolt állam ellen, mely szerinte potenciális kockázatot jelentett a Monarchia létére. A Balkán-háborúban bizonyos tekintetben kivérett, meggyengült ország elleni akciót egyszerűen, könnyen kivitelezhetőnek, megoldhatónak minősítették. Mint a „szerbiai katonai sétát” nevez-

ték az elképzelésük szerint könnyen és gyorsan lebonyolítható akciót, melynek révén Szerbia politikai irányvonalát az 1903 előtti, lojális irányba tervezték igazítani.

Az 1914 július 7-i koronatanácson egyedül Tisza István magyar miniszterelnök fejezte ki ellenérveit a katonai fellépéssel szemben.

A Szerbia elleni fellépés első lépéseként a koronatanács a terrorizmus további lehetőségeit megelőzendő, ultimátum küldése mellett döntött. Maga a katonai nyomás vagy az ultimátum még különösebb problémát nem jelenthetett, a Monarchia ezt már eredményesen alkalmazta 1913 áprilisában, majd októberében is, mikor a Szkutari-válság időszakában így tudta elérni a Szerbia által megszállt albániai terület kiürítését.

Az ultimátum azonban a szerb szuverenitást sértő, a belügyekbe beavatkozást is igénylő követelésekkel lépett fel. Más megoldást egyébként nehezen lehetett volna találni a Monarchia ellen irányuló terrorizmus és irredenta törekvések visszaszorítására.

A szerb vezetés eleve elutasítóan viszonyult az Osztrák-Magyar Monarchia igényeihez, maga mögött érezve hatalmas ortodox-szláv patrónusát. Senki sem gondolhatta, hogy egy elméletileg könnyen megoldható diplomáciai konfliktusból világháború fog kinőni.

A tragédia lépcsőfokai egymást követték. A német biztosítékok, Románia semlegességének feltételezett hatására Tisza István is elfogadta a gyors katonai megoldás, pacifikálás lehetőségét.

Az ultimátum elutasítását épphogy átvevő, az érdemi egyeztetést elkerülő belgrádi nagykövet Giesl báró 25-én elhagyta Belgrádot, Zimonyba utazott. A diplomáciai kapcsolat megszakadt.

Július 28-án elrendelték az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének részleges mozgósítását, melyet néhány nap múlva a teljes mozgósítás követt.

Július 29-én, II. Miklós, minden oroszok cárja a cári hadsereg számára is elrendelte a mozgósítást. Embermilliók mozgósítása már nem egy akár nagyobb hadgyakorlatot, hanem háborút jelentett. E ponttól már nem lehetett visszaút, a nagyhatalmak és a kisebb államok szövetségi kötelezettségüknek megfelelően csatlakoztak a háborúba bekapcsolódó felekhez.

Az Alkotmány hadihajó már 28-án megkezdte Belgrád bombázását, ezzel kezdetét vette a négy évig tartó világháború.

A dualista monarchia hadserege számára a vezérkar stratégiai több háborús helyzet, konfliktus lehetőségét, variációját dolgozták ki. Megnevezésükre betűjelzéseket alkalmaztak.

A legveszélyesebbnek mindenképp az R, vagyis a Russland verzió tűnt. A cári Oroszország a Monarchiához képest is gigantikus hatalomnak tűnt. 170 milliós lakossága, kontinensnyi területe alapján a korabeli világ egyik legerősebb hatalma volt. Ez vonatkozott hadereje létszámára is. Az orosz államot a század első évtizedének belpolitikai viharai, a hadsereget pedig a japán háború tépázták meg. Ennek ellenére félelmetes és hatalmas erő volt. A pánszláv, ortodox propagandisták átírták az orosz közvéleményt a cárizmus a szláv népeket felszabadító, missziós hivatásának eszméivel. Az Osztrák-Magyar Monarchiával fenntartott látszólagosan jó viszony ellenére erőteljes katonai felkészülést, kémtevékenységet folytatott. Utóbbira érdekes példa az 1913-ban kipattant Redl-ügy. Az orosz katonai felkészülést, a csapatmozgásokat megkönnyítette a századelőn a Közép-Európa felé kiépült vasúthálózat.

A Monarchia katonai vezetése fenyegetve érezte magát déli irányból is. Itt két verzió merült fel, az I-Italien, illetve a B-Balkán verzió.

Az előző terv az Olaszország irányából fenyegető veszélyre utalt. A Risorgimento, az olasz nemzeti egységért vívott küzdelem folytatásaként az olasz politika igényt formált azokra a területekre, melyeken olasz lakosság is élt.

Összefüggően azonban az igényelt területek csak bizonyos részein élt olasz többség. Ilyen terület volt Isztria tengerparti sávja, Tirol déli része, Trento környéke és Fiume. A további igényelt területeken, pl. Tirol északi területei, Dalmácia messze nem lehetett olasz többségről beszélni.

Olaszország elméletileg az Osztrák-Magyar Monarchia szövetségese volt 1882 óta. Az irredenta mozgalmak azonban felerősödtek, lényegében az Ausztria elleni ellenséges közhangulatot fokozták. Olaszország a századfordulón lezajlott ipari fellendülése ellenére katonai értemben viszonylag gyenge volt a Monarchiához képest. Conrad von Hötzendorf vezérkari főnök a századelőn már több esetben preventív háborút sürgetett Olaszország ellen.

A harmadik verzió a B-Balkán koncepció volt. A Monarchia katonai és diplomáciai vezetése folyamatos és megkülönböztetett figyelmet tulajdonított a Balkán problémáinak. Tudatában voltak az orosz pánszláv ortodox expanzionista ideológia célkitűzéseinek, törekvéseinek, melyek összekapcsolódtak a kis balkáni államok (Szerbia, Montenegró) területszerző igényeivel. Ezeknek a realitást nélkülöző, a szerb Pijemont folyóirat által keltett igényeknek, törekvéseknek nem voltak határai. A Monarchia a Balkánon ezért elsősorban Bulgáriával és Törökországgal kereste a kapcsolatokat. Románia felől a kétarcú diplomácia, a századfordulón felerősödő irredentizmus miatt sem volt kizárható az ellenséges fellépés, ezt valószínűsítették példaként a román diplomácia és katonai vezetés megnyilvánulásai az 1913 júliusában kirobbant Balkán-háborúban. Tehát a Balkán-háború kirobbanásának látszott a legnagyobb valószínűsége.

Olaszországhoz hasonlóan a Monarchia katonai vezetése több esetben sürgette a preventív háborút a balkáni államok ellen. Mint már utalás történt rá, a stabilitást és békét a Monarchia bizonyos esetekben csak katonai fenyegetéssel, vagy ultimátum alkalmazásával tudta elérni, biztosítani.

Az Osztrák-Magyar Monarchia politikai és katonai vezetése természetesen készült a háború több verziójára, azonban azzal a lehetőséggel, hogy mindhárom verzió, tehát a Russland, az Italien, a Balkán együttesen fog érvénybe lépni, arra semmiképpen. A Monarchia erőihez képest egyébként már 1914-15 folyamán túlterhelt helyzetbe került, minden frontján súlyos túlerővel kellett, hogy szembekerüljön.

A dualista monarchia haderejét tekintve Európa egyik legjobban szervezett, felépített hadseregével rendelkezett. A hadsereg 16 hadtestbe szerveződött, meghatározó részét a közös, K.u.K. egységek alkották, melyeket az 1868-as törvény értelmében a magyar Honvéd és Népfelkelő, valamint a birodalmi Landwehr és Landsturm egységek egészítették ki.

A K.u.K. 16 hadtestének félmillió békelétszáma a mozgósítással első lépésben a 48 gyalogos- és a 16 lovashadosztályban 1,4, majd 3,5 millióra emelkedhetett. A háborúban mintegy 8 millió ember öltötte fel a szürke egyenruhát.

A tüzérség 2154 könnyű, 112 közepes tábori löveggel, 296 könnyű hegyi löveggel rendelkezett. Az erődlövegekből 206 közepes és 72 db. nehéz állt rendelkezésre. A löveggyártást folyamatosan biztosította a Skoda-gyár, ahol megindult a rendkívül hatékony 30 és feles lövegek gyártása is. A lovasság és a gyalogság többnyire Mannlicher kézfegyverekkel rendelkezett, a géppuskákkal történő ellátottság az európai hadseregek átlagának felelt meg. Az I. világháború harcászataiban még kevésbé számított a 7 léghajó és a 13 századba szervezett 36 repülőgép.

A viszonylag jelentős hadiflotta 15 sorhajóból, 3 nehéz- és 9 könnyűcirkálóból 25 rombolóból, 80 torpedóvetőből, 6 tengeralattjáróból állott.

Az osztrák-magyar hadsereg a háborút a 16 hadtestbe osztott 48 hadosztályával kezdte meg, ezekből 32 volt közös, 8-8 honvéd és Landwehr.

Egy hadtest 2 közös és 1 honvéd, vagy Landwehr hadosztályból állott. A háború kirobbanása esetén az adott hadtestet a hadtestkörzet hadköteleseiből egészítették ki.

A korszak egyik legjelentősebb szakértője, Szabó László hadtörténész adatai szerint egy hadtest mintegy 44000 katonát, 134 löveget, 84 géppuskát jelentett. Természetesen ez magába foglalta a nehéz tarackos tüzérsztyált, híradó-, műszaki-, hadtápalegységeket is.

Szervezeti felépítésüket tekintve egy hadosztály két dandárba sorolt négy ezredből állott, az ezredek pedig 4 vagy 3 zászlóaljából. Az osztrák-magyar hadsereg alakulatai közül legnagyobb harci értékkel a közös alakulatok, a császárvadászok, a honvéd huszárság bírtak. A leggyengébben kiképzett, sokszor a póttartalékosokból álló Népfelkelő és a birodalmi Landsturm hadosztályok a háború folyamán számos esetben a lelki és erkölcsi erejükkel, elszántságukkal pótolták a kiképzési és a fegyverzeti hiányosságait.

A háború kirobbanását követően az Osztrák-Magyar Monarchia csapatai, a hadsereg-főparancsnokság /Armeoberkommando/AOK// irányításával, rendelkezései alapján, kezdetben 6 hadseregbe szervezve indultak a frontokra.

A már említett három hadászati és mozgósítási terv (Rusland, Balkan, Italien) koncepcióhoz lett igazítva a konkrét mozgósítási rendszer.

Az Oroszország elleni mozgósítás terve /A-Staffel/ a haderő mintegy háromötödét foglalta magába. Ez az 1., 3. és 4. hadsereget jelentette. Ez az erő bármely más konfliktus (Balkán, Itália) esetén tartalékban kellett, hogy maradjon.

A várható balkáni konfliktusok (Szerbia és Montenegró) megoldására a haderő mintegy ötödét jelentő, három hadtestnyi erőt összefogó Minimalmalgruppe Balkán (5. és 6. hadsereg) volt hívatott fellépni.

A 2. hadsereg, mint a B-Staffel mozgósítási egysége tartalékot jelentett. A kizárólagos balkáni konfliktus esetén Szerbia és Montenegró ellen kellett volna fellépnie, az R verzió esetén Oroszország ellen. Végül is feladata 1914-ben az lett, amit eredetileg terveztek, az északi hadseregcsoportnak orosz gőzhenger ellen történő kisegítése. E hadászati terv lényegében igazodott az erősebb szövetséges hatalom Németország kétfrontos háborús koncepciójával, vagyis egyértelmű volt, hogy a nyugati hadszíntéren remélt gyors villámháborús győzelemig az orosz erők feltartásának fő terhe a Monarchiára fog hárulni.

A Monarchia hadászati koncepciója a Szerbia elleni gyors győzelemmel számolt. Ebből kifolyólag a 2. hadsereg állományából csak a IX. hadtest lett északra szállítva, a IV., VII. és a VIII. hadtestek pedig délre lettek irányítva, hogy a Duna és a Száva vonalán készüljenek a támadásra, párhuzamosan az 5. és a 6. hadseregeknek a Drina mentén tervezett fellépésével.

Összegezve tehát a haderő mozgósítását követően az 1.,3. és a 4. hadseregek és a 2. hadsereg IX. hadteste az északi arcvonalra, a San és a Dnyeszter vonalára lettek vezényelve, az 5. és a 6. hadsereg és a 2. hadsereg említett három hadteste pedig a Szerbia elleni gyors győzelemre készült. A háború eseményei, erőviszonyai azonban felülírták a stratégiai terveket.

A Potiorek tábornok parancsnoksága alatt álló 5. és 6. hadseregek augusztus 12. után átkeltek a Drinán és Valjevó irányába nyomultak. A 2. hadsereg pedig a Dunán átkelve Sabacot foglalta el. Az augusztus közepén kezdődött szerb ellentámadás a támadó osztrák-magyar hadseregeket kiindulási pontjukra szorította vissza.

A második, szeptemberi, immár a Krauss tábornok által irányított, majd a harmadik, november 5-december 13. között indított osztrák-magyar támadás is teljes visszavonulással végződött. Időközben a Monarchia hadseregének a galíciai frontokon gigantikus erőket kellett volna feltartania.

Mivel a cári hadsereg mozgósítása a feltételezett időnél gyorsabban következett be, a Monarchia hadserege a vártnál jóval jelentősebb erőkkel kellett, hogy felvegye a küzdelmet. Szeptember 13. körül nyilvánvalóvá vált, hogy a nyugaton tervezett villámháború nem sikerült, a Marne folyónál megtört a német előretörés, közben Kelet-Poroszországban hatalmas erejű orosz támadás bontakozott ki, mely lekötötte a 8. német hadsereg erőit a Tannenbergnél és a Mazuri-tavaknál kivívott győzelemig.

Mindennek ellenére az osztrák-magyar erők Chelm és Lublin irányába nyomultak előre, augusztus 23-án elfoglalták Krasnik és Komarov városokat. A következő hetekben azonban érvényre jutott az orosz hadsereg túlsúlya. A 3. és a 8. orosz hadsereg azonban ellentámadást indított a balszárnyon tevékenykedő 3. és a még teljesen fel sem vonult 2. osztrák-magyar hadsereg ellen, majd Kelet-Galícia, Rava-Ruszkaja, Lemberg és Przemysl térségében visszaszorította őket. Az orosz balszárny bekerítette Przemysl várát, sőt szeptember folyamán az orosz hadseregek a történelmi Magyarország területére is benyomultak rövid időre.

Valószínűleg igazat kell adnunk Conrad von Hötzendorf vezérkari főnöknek, aki a szeptemberi visszavonulást és vereségeket azzal indokolta, hogy a 8. német hadsereg nem támadta hátba azonnal a Lengyelországban felvonuló orosz hadseregeket. A németek viszont az elnyújtott szerbiai műveletekkel magyarázták a Monarchia erőinek visszaszorulását. Mindettől függetlenül az orosz erők egyébként is túlsúlyt jelentettek a galíciai fronton.

Az orosz túlsúlyt jelzi, hogy hiába indított szeptember vége és október közepe között ellentámadást a 9. német és az 1. osztrák-magyar hadsereg Varsó és Przemysl irányba, az oroszok megállították az előretörést, majd ismét átvették a kezdeményezést, és támadásba lendültek.

November 11-én a Mackensen vezette 9. német hadsereg ugyan nem tudta az orosz jobbszárnyat bekeríteni, azonban legalább Sziléziát meg tudta védeni.

A Lodznál elért részleges német sikert követően az orosz nyomás frontjuk balszárnyán, a Krakkó és a Kárpátok között védekező osztrák-magyar csapatokra nehezedett.

Az orosz hadsereg már az áttörés előtt állt, mikor a Teschenbe települt hadsereg-parancsnokság elszánt és vakmerő lépésre szánta el magát, egy a 3. és a 8. orosz hadseregek találkozási pontjánál indított támadással, a bekerítés veszélyével visszavonulásra kényszeríteni a 8. orosz hadsereg jobbszárnyát.

Az 1914 december 3-11. közötti Limanow-Lapanow körzetében lezajlott ütközetet joggal illeti a hadtörténetírás a „csoda” minősítéssel. A súlyos túlerő ellen itt vívott harcokban különösen kitűntették magukat az 5. és 14. honvéd, a 13. Landwehr, a 6. és 10. közös /budapesti/ hadosztályok és a 11. honvéd lovashadosztály, a 9. soproni, a 13. kecskeméti huszár és a 3. szegedi honvéd huszárezredek.

A limanow-lapanowi csoda eredményeképp a Monarchia erői Gorlicéig és a Dunajec mögé tudták visszaszorítani az orosz csapatokat.

A cári vezérkar tavaszra tervezte a Monarchia védelmének áttörését és a támadás kifejlesztését a dualista állam fővárosai irányába. Ezt megelőzendő a négy osztrák-magyar hadsereg egy német hadsereg segítségével, a középső frontvonalon, a Kárpátokban tehermentesítő fellépésével január 23-án támadást indított, amely azonban az elviselhetetlen hideg és hó, a járhatatlan útvonalak miatt hiúsult meg. A tervezett cél, Przemysl várának felszabadítása nem sikerült,

mely március 22-én megadta magát, így az orosz fölény és nyomás egyre inkább érvényre jutott.

1915 május 2-án Gorlicénél a jelentős súlypontot képző 11. német és a 4. osztrák-magyar hadsereg áttörte a 3. orosz hadsereg védelmi vonalát. Az áttörést eredményesen folytató német és osztrák-magyar erők júniusban visszafoglalták Przemyslt és Lemberget. Júliusban Lublin, Chelm, augusztusban Varsó és Breszt következtek. Augusztus végére az egész volt Orosz-Lengyelország területét felszabadították a német és az osztrák-magyar csapatok. Északon a németek Litvániát és Kurlandot, délen az osztrák-magyar csapatok Kelet-Galíciát foglalták el.

Összegezve a gorlicei áttörés és következményei a Monarchia katonai és politikai vezetése számára óriási felszabadulást jelentettek, a súlyos nyomás, a fenyegetettség alól, a győzelem reményének minimális felcsillanását.

Ha valaki részleteiben elemzi a Diplomáciai Vöröskönyv Ausztria-Magyarország és Olaszország viszonyával foglalkozó diplomáciai dokumentumait, könnyen megállapíthatja, hogy a Monarchia felé kifejezett olasz igények a katonai helyzet pillanatnyi alakulása szerint változtak. Berchtold külügyminiszter egyébként hajlott volna Itália területi igényeinek reális, részleges teljesítésére, elsősorban Trentino /Dél-Tirol/, főként olaszok lakta területeinek átengedésével. Az olasz Salandra-kormány, amely belső feszültségeit is az alaptalan irredenta propaganda révén akarta levezetni azonban etnikailag és történelmileg is alaptalan területi igényeket fogalmazott meg.

Annak ellenére, hogy az olasz politikai és katonai vezetésben erős volt a félelem Németország katonai erejétől és beavatkozásától, az antanthatalmakkal április 26-án megkötött londoni egyezmény - mely szinte minden olasz igényt tartalmazott - eldőlt a háborúba történő belépés kérdése. Itália felmondta a hármasszövetséget, majd május 23-án hadat üzent az Osztrák-Magyar Monarchiának.

Az eddig két fronton is lekötött Monarchia új fronton is védekezésre kényszerült egy mintegy 40 milliós középhatalom ellen. Az olasz tömegeket a Risorgimento folytatásaként beállított irredentizmus lelkesítette fel. Az olasz hadsereg a Tirol és az Adria közötti félkörívben megkezdte támadását, 1915 május végétől megkezdődtek az összecsapások, majd június 23. után az Isonzo-csaták véres forgatagai, melyekben az ide irányított 5. osztrák-magyar hadsereg hősiességének eredményeképp megghiúsultak az olasz áttörési kísérletek.

A Tiroltól az Adriáig terjedő frontvonalon szinte az egész olasz haderőt bevetették. Az 1. a 4. 2. és a 3. olasz hadsereg, a Carnia-csoport túlerejével szemben az 5. osztrák-magyar hadsereg a Magyar Alföldről érkezett, eddig hegyeket sem látott debreceni, szegedi, szabadkai, kecskeméti, nagyváradi ezredei katonái, Tirolban a császárvadászok hősiességgel verték vissza az olasz hadsereg szintén hősiességével elszánt tömegrohamait. A támadók veszteségei jelentősen meghaladták a védekezőkét.

Miközben a nyugat-európai frontokon erőegyensúly alakult ki, a németek a kialakult állóháborúban biztosan tartották az állóháború folyamán kialakult állásaikat, a német vezérkar a Balkán stabilizálása mellett határozott.

1915 szeptember 6-án aláírták Németország, az Osztrák-Magyar Monarchia, és Bulgária öt évre szóló szövetségi egyezményét. Mindez megeremtetten Szerbia kikapcsolásának katonai feltételeit.

Október 7-én megkezdődött a Mackensen tábornok vezetése alatt indított hadművelet a jelentős harci értékkel rendelkező, de a korábbi évek küzdelmeiben már erőteljesen kimerült és meggyengült szerb hadsereg ellen.

Északról a 11. német és a 3. osztrák-magyar hadsereg 10 német és 3 osztrák-magyar hadosztálya, indult támadásra a szemben álló 6 szerb hadosztály ellen. A keleti fronton pedig az 1. és a 2. bolgár hadsereg 6 hadosztálya indult támadásra a vele szemben védekező 4 szerb hadosztály ellen. Belgrád már a támadás harmadik napján elesett, a kétszeres túlerő két hónap alatt legyőzte a szerbeket, azonban a szerb hadsereg mintegy 15000 katonája ki tudott törni a bekerítésből és a jövőre délszláv haderő alapját képezte.

Az osztrák-magyar hadsereg 1916 elején elfoglalta Montenegrót és Albánia északi részét. Ezzel a Balkán túlnyomó része a Központi hatalmak megszállása alá került. Az Antant erőinek csak Görögországban és Albánia déli részén maradt meg a befolyása.

A központi hatalmak számára sikeres 1915-ös év zártával a következő év döntőnek ígérkezett. Míg a nyugati fronton a német vezérkar a borzalmas verduni csatában akarta kicsikarni a döntést, az itáliai és a keleti frontokon az Antant erői vették át a kezdeményezést.

Hiába hozott kezdeti és részleges sikereket a Tirolban a Hétközség fennsíkján a 11. német és a 3. osztrák-magyar hadsereg által indított támadás az 1. olasz hadsereggel szemben, a várható eredmények, a siker továbbfejlesztésébe vetett remények szertefoszlottak.

Az olasz valamint a francia hadvezetés tehermentesítést sürgető kérésére 1916 júniusában páratlan erejű, és heveségű orosz támadás kezdődött el a keleti front szinte egész arcvonalán.

Bruszilov 630000 katonával és tüzérségi fölényvel rendelkezett az német-osztrák-magyar csapatok 475000 katonájával szemben.

Míg Bruszilov a front északi és középső vonalán vele szemben álló német csapatok ellen inkább csak demonstratívnek tekinthető támadásokat hajtott végre Riga, Vilna, Baranovics, Pinszk térségében, mely nem vezettek látványos eredményre, a front déli szakaszán másképp alakult a helyzet.

A Monarchia itt a Tirolba áthelyezett erői hiányát kellett hogy érzékelje. Az orosz Délnyugati Front jelentős túlerővel rendelkező csapatai Luck illetőleg Czernowitz térségében áttörték az osztrák-magyar csapatok védelmi vonalait.

Összegezve Pinszk és a román határ közötti szakaszon mintegy 60-100 kilométerrel szorították vissza az osztrák-magyar csapatokat. A támadás mindkét oldalon százezres veszteségekkel járt. Erejét tekintve ekkora támadásra már, sem Oroszország sem a Monarchia a háború folyamán már nem volt képes.

Szeptember 20. után, azonban a frontvonalak stabilizálódtak, az Antant és az orosz hadvezetés, beleértve ekkor már Románia vezérkarát is, nem tudták kiaknázni a számukra kedvező lehetőségeket, melyeket Románia belépése számukra lehetővé tett volna. Ebben természetesen szerepe volt az 1. osztrák-magyar hadsereg, a későbbiekben tárgyalandó, a jelentős túlerővel szemben vívott áldozatkész harcának.

A jelentős túlerővel rendelkező olasz csapatok az 1916 augusztus 6-24. között lezajlott 6. isonzói csatában elfoglalva a Monte San Michele, Monte Sabotino, Podgora stratégiai pontokat birtokukba tudták venni Gorizia városát. Bár az ősz folyamán lezajlott további három isonzói csatában a Monarchia erői stabilizálták védelmüket és az olaszok további eredményeket már nem tudtak felmutatni, de azt Cadorna vezérkari főnök is elismerte, hogy részlegesen tehermentesíteni tudták az ősz folyamán már védekezésre kényszerülő román hadsereget.

Más megközelítésben érdemes a háború kirobbanásának Magyarország társadalmi életére gyakorolt hatásait is megvizsgálni, áttekinteni.

A mozgósítás július végétől történt kivitelezése a kezdeti háborús hangulattól indítva meglehetősen lelkes körülmények, ünneplés, rokonszenvtüntetések közepette zajlott le. A különböző hadkötelezett korosztályok egymás után vonultak be a közös, honvéd, Landwehr, Népfelkelő vagy Landsturm alakulataikhoz. A felvirágzott katonavonatok a családtagok ünneplésével, virágaival indultak el. Ekkor még mindenki néhány hetes háborúra, gyors győzelemre számított.

1914 augusztusa első napjaiban az egész Osztrák-Magyar Monarchia területén érvénybe léptek a háború esetére vonatkozó rendkívüli rendszabályok. Ezek a sajtót korlátozták, a frontokról szóló híreket ellenőrizték, melyek csak az AOK illetékes szervei jóváhagyásával voltak közölhetőek.

Érvénybe lépett a hadiszolgáltatásokról rendelkező törvény, valamint az 1914 évi L. tc. alapján elrendelték az alapvető közéleti cikkek kormányzati árkormányozását. A háborús gazdaság irányítását a Hadigazdasági Hivatal, a mezőgazdasági termények felvásárlását a Haditermény Rt. vette át. A hadsereg szempontjából fontos üzemekben katonai irányítást vezettek be.

A katolikus, református, evangélikus, unitárius, izraelita egyházak, az állami szervek, a városok és községek képviselőtestületei nagyszámú karitatív intézményt hoztak létre. A háborúba bevonultak gyermekeinek, ellátását, elhelyezését, nevelését segítették, támogatták.

A hátszág, ahol tudott, mindenben segítette a frontra indulókat és családtagjaikat. Ez kifejeződött az említettek mellett élelmiszerek gyűjtésében, fehérneműk, meleg alsóruhák a frontra küldésében, vagy érmelegítők kötésében.

Érdekes, szép példát indítottak el a kiskunfélegyházi gimnázium tanulói: természetesen ingyenes haditudósító irodát rendeztek be az iskolában, ahol lebonyolították a levelezést azon hadbavonultak és családtagok között, akik nem tudtak írni-olvasni.

Természetesen érvénybe léptek a háborús helyzetre vonatkozó statáriális rendelkezések, melyek a kémkedést, dezertálást, hazaárulást, szabotázsselekményeket szankcionálták. A többségében a nemzetiségek által lakott országrészekben, főként a déli területeken megerősítették a karhatalmi jelenlétet, felkészültek az esetleges zendülésekre.

Az előkészületeknek köszönhetően a hátszág lényegében békés maradt, a katonákat ugyan folyamatosan bocsátották a frontokra, ennek ellenére folytatódott a mindennapi békés élet, munka. Zavartalan volt az oktatás, a tudományos-, egyházi-, kulturális- és sportélet, azonban a beszolgáltatás, a megszorítások, az egyes termékekre bevezetett jegyrendszer, a fokozódó munkaerőhiány bár megnehezítette, de nem tette lehetetlenné a hátszág életviszonyait. 1916-ig, csak az északi megyék érezték meg rövid időre a háborús helyzetet, az orosz betörés nagyméretű rombolást és károkat idézett elő az északkeleti megyékben, azonban az oroszok kiszorítását követően, részben a hadsereg közreműködésének köszönhetően viszonylag gyorsan helyre tudták állítani a károkat.

1914 augusztusára, mozgósítást követően már mintegy 3,5 millió katona állt fegyverben a Monarchia hadseregének valamely alakulatában. Sajnos az első hónapok veszteségei igen súlyosak voltak, elesettekben, eltűntekben, foglyokban mintegy 300000 főnyi veszteségről beszélhetünk már az 1914 augusztusa és decembere közötti, az északi határ mellett, az orosz túlerő ellen vívott harcok folyamán.

A Monarchia alakulatai nemzetiségi összetételük figyelembevételével meglehetősen eltérő elszántsággal, harci kedvvel léptek a küzdelembe. A német, magyar és a bosnyák alakulatok mutatták az áldozatkészség legszebb példáit. Kezdetben a közös román alakulatok is igen bátran és példamutatóan harcoltak.

Vallási tekintetben sem volt különbség, kitűnő katonák egyaránt voltak a katolikus, református, evangélikus, izraelita vagy unitárius, sőt a muzulmán felekezetek tagjai között. A cseh nemzetiségű egységeknél lettek egyre gyakoribbak a dezertálások.

A hárország már említett áldozatkész segítségével a front páratlan hősiesség, önfeláldozás példáit hozta. Takaró Zoltán Kecskeméten élt hadtörténész szerint 1914 őszén a hadsereg legértékesebb része áldozódott fel. Itt csak néhány példát szeretnénk említeni, természetesen cáfolni a korábbi baloldali hazudozást.

A szolgálat tekintetében nem volt kivételezés a legmagasabb parancsnokok fiaival sem. Így haltak hősi halált Conrad von Hötendorf vezérkari főnök fia Herbert, Kövess Hermann hadtestparancsnok fia Albert, mint fiatal tisztek. Nem akart mentesítést kapni a híres író, MLSZ elnök Rákosi Viktor fia, Rákosi Jenő sem.

Néhány tragédia felkeverte az ország közvéleményét. 1914 augusztusában a szerb hadszíntéren kötöttek házasságot Sédlay Paula és Farcády Sándor Domokos százados. Az ifjú férj három nap múlva hősi halált halt. A mentesítést egyébként sok esetben megszerző, diploma-szerzés, vagy érettségi előtt álló fiatal emberek önként vállalták a frontszolgálatot és sok esetben a hősi halált is.

A közhangulatot érdekes módon minősítő epizód volt mikor egy 10 éves But Ferenc nevű újfehértói kisfiú kiszökött a frontra és beállt a honvédek közé. Ő túlélte a háborút. Elszánt hősiessége ahhoz a galíciai zsidó kislányhoz, Zenoch Rózsához hasonlítható, aki a harcoló honvédek számára történő vízfordás közepette bekövetkező sebesülés miatt vesztette el egyik lábát. Mennyire messze állt áldozatkészsége a pesti kabaré, sajtó, szabadkőműves páholyok defetizmusától...

Ilyen helyzetben érkezett el tehát az 1916-os év augusztusa. Talán az uralkodó, a magyar miniszterelnök sem hitte, hogy Magyarországnak milyen eseményeknek kell majd elébe néznie...

A román előkészületek

Az Osztrák-Magyar Monarchia külpolitikai és katonai vezetése előtt már 1916 nyarán nyilvánvaló volt, hogy Románia támadást fog indítani. A támadás pontos időpontját azonban nem tudták megállapítani. Az osztrák-magyar csapatok a világháború több frontján voltak lekötve, így is súlyos ellenséges túlerővel álltak szemben.

Románia, mint a Központi hatalmak szövetségese 1883 óta szövetségben állt Németországgal és az Osztrák-Magyar Monarchiával. A király dinasztikus, családi kapcsolatai is látszólag a régi szövetséget erősítették.

1914 augusztus 3-án Sinaiban I. Károly király elnökletével összeült a kibővített román koronatanács, hogy állást foglaljon háború vagy béke kérdésében. Az előző napokban II. Vilmos német császár és Ferenc József császár és király is üzenetet küldtek a román királynak, melyben felhívták a figyelmet a szövetségi hűsége és kérték Románia támogatását.

A román koronatanács nehéz helyzetbe került, nem akart egyértelműen kiállni a Központi hatalmak mellett, ebben csak a P. Carp vezette németbarát irányzat akart döntést elérni, azonban kisebbségben maradtak. J. Bratianu kormányfő értelmezése szerint erre az 1883-as szerződés csak az Osztrák-Magyar Monarchia elleni támadás esetén kötelezte volna Romániát.

A koronatanács az olasz példát követve a „fegyveres semlegesség” álláspontjára helyezkedett. E döntésben Raffay Ernő megítélése szerint döntő tényező volt, hogy az antant bukaresti nagykövetei július 30-án ismertették a román kormánnyal azon álláspontjukat, ha Románia az ő oldalukon lép a háborúba, azon esetben támogatják igényét Erdély megszerzésére.

A Román Királyság által kinyilvánított „fegyveres semlegesség” két éve lényegében csak a nemzetközi diplomáciai lavírozás, a helyzet megfigyelésének, a kivárásnak a két éve volt. Folyamatos volt a titkos diplomáciai, katonai konzultáció az antant katonai és diplomáciai vezetőivel. Igényeket, elvárásokat fogalmaztak meg, készültek a kedvező és döntő pillanatra.

Az 1866 óta uralkodó-kezdetben fejedelem-Károly király 1914 október 10-én elhunyt. Halálával azok a morális garanciák, melyek a dinasztikus szempontok miatt Romániát Németországhoz kötötték részben megszűntek.

Az új uralkodó Ferdinánd király és felesége az angol királyi házból származó Mária királyné minden tekintetben azonosultak az antant háborús céljaival és a román irredenta törekvésekkel. A román vezetés a konkrét helyzethez, erőviszonyokhoz alkalmazkodva várta a legkedvezőbb pillanatot.

Már 1914 novemberében téli háborút terveztek az Osztrák-Magyar Monarchia ellen. 1915 áprilisában, az olasz készülődés kapcsán is felmerült az azonnali belépés.

1916 márciusában a román kormány megtagadta a Törökországnak küldött fegyverszállítmányok átengedését. Ugyanez 1916 július 16-án megismétlődött.

Az olasz támadás megindulása, az 1. isonzói csata ismét reményeket keltett a román katonai-politikai vezetésben.

Mikor 1915 októberében megindult Németország, az Osztrák-Magyar Monarchia, Bulgária támadása Szerbia ellen Románia csapatokat vont a határra. Czernin nagykövet jelentette a Bratianu miniszterelnökkel folytatott beszélgetését, miszerint a román kormányfő kijelentette, hogy semlegesek fognak maradni.

Az 1916 júniusi orosz sikerek adták meg a döntő lökést Románia álláspontjának megváltoztatásához. Annak ellenre, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia kilátásba helyezte Bukovina átadását, a németek pedig Besszarábiát, támogatásuk esetén.

Czernin 1916 június 27-én azt jelentette, hogy „Románia ekkor végleg eldöntötte, hogy ellenünk fog jönni.”

A román diplomácia 1916 nyarára ismertette az antant képviselőivel feltételeit, elvárásait (1916 június 26.):

1. Az entente általános támadást indít, és az oroszok folytatják a győzedelmes előrenyomulást.
2. Hátát biztosítják Bulgáriával szemben.
3. Erdély, Bukovina, Bánság az együttműködés feltétele.
4. Románia csak az Osztrák-Magyar Monarchiának üzen hadat, Németországnak nem.
5. Az entente fegyverrel és lőszerrel és tüzérségi anyaggal látja el Romániát.

Czernin június 30-án 6-8 héten belül várta a kritikus helyzet kialakulását, a román fellépést. Úgy érezte: „A helyzet napról-napra kritikusabbá válik.”

A román készülődést bizonyítja, hogy terveik szerint 6 héten keresztül naponta 15 vagon lőszer érkezett be.

A román hadseregben nem kellett mozgósítást elrendelni, csapataik magas létszámon álltak. Czernin számára egyre szembetűnőbbé vált Bratianu cinikus, kétértelmű viselkedése. „Tudom, hogy háborúra készülnek” - írta 1916 július 29-én.

A román katonai és politikai vezetés tehát várta a legkedvezőbb pillanatot, mely 1916 nyarának végére érkezett el.

Az 1916 nyarán bekövetkezett antant-sikerek (6. isonzói csata, a Bruszilov-offenzíva) megértelték a döntést. Elérkezettnek látták a szerződészegés és a katonai fellépés pillanatát, viszont a tervezett Szaloniki-offenzíva is támogatást igényelt. A kedvezőnek érzett történelmi pillanatban került sor 1916 augusztus 17-én az antant és Románia közötti titkos bukaresti egyezmény megkötésére.

E szerződés értelmében az Antant vezető hatalmai: Oroszország, Nagy-Britannia, Franciaország és Olaszország kinyilvánították Románia területi céljai támogatását.

A Romániával szembeni elvárás az volt, hogy augusztus 28-ig indítson támadást Erdélyen át Budapest irányába.

Támogatásképpen kilátásba helyezték Sarrail tábornok hadserege Szaloniki irányából történő északi irányú támadását, 3 orosz hadosztály segítségét Bukovinában, valamint a háború alatt napi 300 tonna muníció és hadianyag leszállítását.

Az egyezmény kijelölte Románia új határait. Nagy vonalakban az új román-magyar határ Vásárosnaménytől, Debrecentől, Orosházától nyugatra húzódott volna, Algyőt követően elérné a Tisza vonalát és itt haladt volna egészen a Tisza a Dunába ömléséig, majd a Dunát követve elérte volna az 1914 előtti román határt. Mindez egyébként ütközött a szerb törekvésekkel, célokkal is.

Ismerve e területek etnikai összetételét, mindenről beszélhetünk csak éppen nem etnikai értelemben megalapozott nemzeti felszabadító akcióról. A történelmi Erdély, Bánát, a Tiszántúl színmagyar területei lettek volna bekebelezve a román államba az akció gyors sikere esetén. Olyan területek is, ahol szinte egyetlen román nemzetiségű lakos sem volt kimutatható. A tervezet alapján megszerezni tervezett Bánát területén nagyszámú szerb és német is a Román

Királysághoz került volna. A csatlakozó katonai egyezmény biztosította a román haderő muníció-ellátását.

Augusztus 15-én kiadták a mozgósítási rendeletet. Az „Ipoteza Z” stratégiai célja egy általános offenzíva volt Erdély „felszabadítására”, majd további előrenyomulás Budapest irányába. A többoldalú megközelítés szempontjai figyelembevételével először a román szakirodalom, majd a továbbiakban a magyar szerzők álláspontja kerül ismertetésre.

1916 augusztusának végén a Román Királyi Hadsereg 833601 főt mozgósított, közöttük 19843 fő volt a tisztt.

E létszám 4 hadseregbe, 6 hadtestbe, 23 gyalogos- és 2 lovas- 1 hegyi-tüzér hadosztályba szerveződött. Rendelkezésükre állt még 5 Calarasi-brigád, 1 határőr brigád, a hadiflotta a Dunán és a Fekete-tengeren, 1 pontonezred, a szerény léghárítás és 1 repülőszázad. A brigád elnevezés a dandárnak felel meg.

Román álláspont szerint a géppuskák hadosztályonkénti száma alacsonyabb volt mint az osztrák-magyar és különösen a német alakulatoknál.

A román magasabb egységek a következőképp helyezkedtek el:

1. hadsereg: I. Culcer tábornok, Calafat-Arges között 6 gyalogos hadosztály és 1 lovas brigád
2. hadsereg: A. Avarescu tábornok, Arges-Vrancea között 4 gyalogos hadosztály és 1 lovas brigád
3. hadsereg: M. Aslan tábornok, a Duna mentén és Dobrudzsában 6 gyalogos és 1 lovas hadosztály és 1 lovas brigád
4. hadsereg C. Prezan tábornok, Ojtoztól-Bukovináig, ahol kapcsolódhatnak az orosz erőkhöz 3 gyalogos-, 1 lovas hadosztály, 1 lovas brigád és egy vegyes brigád.

A Főparancsnokság tartalékként Bukarest környékén két gyalogos hadosztályt állomásoztattak. A hadseregek élén változások történhettek.

A román szakirodalom is a haderő 80-20%-os megosztásáról beszél az erdélyi és a dunai-dobrudzsai frontok között.

A román csapatok már a hadüzenet átadásának napján, a diplomáciai lépést néhány órával követően átlépték a történelmi magyar határt.

Érdeemes tehát a román támadás pillanatában összevetni az erdélyi hadszíntéren szembenálló erőket a magyar szerzők szempontjából is.

A Román Királyság hadereje mintegy háromnegyedét indította támadásra Magyarország ellen. A támadó román erők számszerű összegzése tekintetében bizonyos eltérést tapasztalhatunk Nagybaczoni Nagy Vilmos és a kérdés ma legkiemelkedőbb hazai kutatója, szaktekintélye Raffay Ernő adatai között.

Nagybaczoni Nagy Vilmos: A Románia elleni hadjárat 1916-17 című művében a támadó román haderőt 10-12 hadosztálynyi gyalog- és egy lovas hadosztálynyi magasabb-egységre becsülte.

Megállapítása szerint a román hadosztályok átlagosan 20 zászlóaljból, 1-2 lovasszázadból, 12 ütegből állottak.

Ez az erő az egy lovashadosztályon kívül összesen 200-240 gyalogzászlóaljnak, mellettük 20-24 lovasszázadnak és 120-144 ütegnek felelt meg, összesen mintegy 200000-240000 puskával.

Raffay Ernő részletes elemzése szerint a román hadsereg már 1913-ban 10600 tisztet és 460000 katonát számlált. Az 1914-16 közötti „fegyveres semlegesség” két éve alatt új hadosztályokat szerveztek. 1916 augusztusára a létszám már 19843 tiszt és 813756 katona volt. Az egyébként jelentős hagyományú román lovasságot (Calarasi, Rosiori huszárok) tovább duzzasztották, mintegy 281210 ló mozgósításával. Az egész román haderő 1916-ra összesen 23 hadosztályból állt Raffay Ernő értékelése szerint a legütőképesebb, a már 1913-ban is fennállt 1-10. hadosztály volt.

E teljesen feltöltött hadosztályok egyenként 3 dandárból (2-2 ezred) egy vadászrezdből, egy két ezredes tüzérdandárból tevődtek össze. E hadosztályok minden ezrede 6 géppuskával rendelkezett.

A Balkán háborúban harci tapasztalatokkal rendelkező 1.-10. hadosztályokkal szemben az 1914 után megszervezett 11.-15. hadosztályok, de különösen a 16.-23. hadosztályok közel sem állottak kiképzettségre, a fegyverzeti ellátás tekintetében az előzőkhöz hasonlíthatóan.

A román haditerv, vagyis az „Ipoteza Z” szerint négy hadseregükből három indult támadásra Magyarország ellen.

Moldva északi területén, a Keleti-Kárpátok hágói (Tölgyesi-, Gyimesi-, Békás-, Ojtozisoros) előtt állt Constantin Prezan tábornok három gyaloghadosztályból és egy lovas hadosztályból álló 4. hadserege. Részleteiben a 7., 8., és a 14. gyalogshadosztály Piatra Oca területén, a 2. lovas hadosztály pedig Onestinél lett összevonva. E hadsereg a tervek szerint az orosz haderő déli szárnyát jelentő cári hadseregekkel kellett, hogy együttműködjön.

Focsani és Cimpulung között, a Bodzai-, Tömösi-, Törösvári-szorosok előtt állt támadásra készen Grainiceanu tábornok 2. hadserege, mely Raffay Ernő adatai szerint hat, Nagy Vilmos műve szerint négy gyalogshadosztályt (3., 4., 5., 6.) és négy lovasdandárt számlált.

Culcer tábornok 1. hadserege (6 gyaloghadosztály és 4 lovasdandár) a Déli-Kárpátok előtt készült a támadásra Nagyszeben és Fogaras közvetlen irányban, a Vöröstorony-, és a Szurdok-szorosokon keresztül. A Vöröstorony-szoros előtt a 2. és a 13., a Szurdoki- és a Vulkán-szorosnál a 11. hadosztály állt készenlétben. Az 1. hadosztályt az Orsovával szembeni Turnu-Severin környékén helyezték támadókészültségbe.

Általános tartalékként Bukarestnél a 10. és a 13. gyaloghadosztályt helyezték készenlétbe, tehát a főváros, Bukarest környékén minimális tartalékot képeztek.

Az Al-Duna mentén Calafat és Turnu Magurele között a 20. gyaloghadosztály, Olténiáig terjedve pedig, főként Bukaresttől délre a 16., 18. gyaloghadosztály és 44. gyalogdandár készült a Bulgária elleni védekező, esetleg támadó hadműveletekre.

Mindezen túl az Avarescu tábornok vezette 3. hadsereget Dobrudzsában helyezték el, az esetleges német-bolgár fellépés elleni védekezés céljából. Tutrakan-Baleile és Silistria területén tehát a 17., 9. és a 19. román gyalogshadosztályok várták a parancsokat.

Tehát az említett eltérés Nagybaczoni Nagy Vilmos és Raffay Ernő között abban áll, hogy a későbbi honvédelmi miniszter szerint az említett román támadó erő mintegy 12 gyalogos-, és egy lovashadosztályból állt, a kiemelkedő történész összegzése ennél valamivel több erőt mutat ki: 15-16 gyalogshadosztályt és mintegy 8 lovasdandárt, létszámában 420324 katonát. A román szakirodalom minimálisan kevesebb erőt jelez az erdélyi és többet a déli frontokon.

Várható román támadás megállítására az Osztrák-Magyar Monarchia katonai vezetése jóval szerényebb erőket tudott harcba indítani. A nyilvánvalóan várható román támadás előtt a sok fronton, a jelentős túlerővel szemben harcoló súlyos veszteségeket szenvedő osztrák-magyar haderő vezetése megkezdte a védelmi előkészületeket.

Augusztus 14-én Kolozsváron megszerveződött az 1. hadsereg parancsnoksága, melynek vezetését az idevezényelt erdélyi szász származású Arz Artúr tábornok vette át, aki ironikusan hadsereg nélküli tábornoknak minősítette magát. A hadsereg parancsnoksága már e napon jelentést kapott a határátkelők előtt álló, támadásra készülő, túlerejű román csapatokról, területi elhelyezkedésükről.

E hadsereg a várhatóan támadó erőkkel szemben aránytalanul csekély erőket tudott csoportosítani. Az 1. hadsereg alárendeltségébe tartozó magasabb egységek számára kijelölték az általuk védendő határszakaszokat.

Az orsovai szakaszt a Fiebich alezredes vezette 210., majd a 145. dandár (3 és fél gyalogzászlóalj, 1 hadtápszászlóalj, 4 üteg) volt hivatott biztosítani.

A várhatóan nagyobb ellenséges erők támadásának kitett hátszegi védelmi szakaszon Berger ezredes 144. népfelkelő gyalogos dandára állt. (1 gyalog-, 2 hadtáp-, 3 bányász zászlóalj, fél lovasszázad, 1 táborigényű üteggel-2 ágyú)

A szintén jelentős nyomásnak kitett, Nagyszeben előtti nagytalmácsi szakasz védelmére a Barwik ezredes vezette, mindössze 8 zászlóaljból és 2 lovasszázadból álló 143. dandár, a brassói szakasz védelmére a 71., a gyergyószentmiklósi szakasz védelmére a 61. hadosztály készült. A viszonylag még jelentősebb erőt képező 51. hadosztály beérkezése folyamatban volt. Mindenképp rövid magyarázatot igényelnek a hátszegi védelmi szakaszon bevetett, ún. bányász-zászlóaljak. Állományukat a román támadás hírére a Petrozsény környéki bányák munkásaiból állították össze. Szinte a bányákból, a műszak befejezése után sorozták be őket, rövid, sebtében megtörtént kiképzést követően és puskákkal vetették be őket, és vették fel a harcot a jól kiképzett román csapatok, és géppuskáik ellen.

Összességében, az 1. Osztrák-Magyar Hadsereg rendelkezésére a támadás pillanatában három gyenge gyalogoshadosztály és három népfelkelő gyalogdandár állt, melyek nem voltak teljes hadiállományra feltöltve sem. Mindössze 20 üteggel kellett volna a rendkívül hosszú védelmi szakaszon a tüzérségi feladatokat ellátni.

Összegezve az osztrák-magyar csapatok mintegy 60 zászlóaljjal, 30-35000 puskával, 20 üteggel álltak szemben a felvázolt nyomasztó túlerővel. Az AOK az 1. hadseregparancsnoktól pontos jelentést kapott alakulatai erejéről.

Nagybaczoni Nagy Vilmos és Raffay Ernő álláspontja nagyjából találkoznak abban, hogy a támadást megkezdő román csapatok 7-8-szoros túlerővel rendelkeztek.

Stratégiai tekintetben a román tervek meglehetősen problémákat vetettek fel. Nagy Vilmos álláspontja szerint Bulgária elleni román előkészületek tekintetében a problémát az jelentette, hogy a román haderő tervezése célszerűen gondolta-e végig itt is a támadó terveket, ahelyett, hogy hadosztályaik megmaradtak volna abban a megerősített védelmi vonalban, melyet már a háborút megelőző években kiépítettek. Példaként Oltiniu-Capodinu-Tuzla vonala alkalmasabb lehetett volna a védelemre mint, közvetlenül a határ vonala.

Valószínűsíthető, hogy a román vezérkar Bulgária irányába is támadó műveleteket tervezett.

Ezért vontak össze Tutrakánnál 2 hadosztályt, melyeket orosz erők is kisegítettek, ezenkívül a Duna északi partján Rusze bolgár nagyvárossal szemben 2 és fél hadosztályt.

Sokkal problematikusabbnak tűntek román szempontból is a Magyarország erdélyi területei ellen felvonulási tervek.

Nagy Vilmos megállapítása, meggyőződése szerint soha háborút ilyen könnyelműen és terv nélkül még nem indítottak, bár világtörténelmi összehasonlításban Románia páratlanul kedvező helyzetben volt, a siker, a győzelem páratlanul kedvezőnek látszó kilátásai előtt.

Talán csak Olaszország volt hasonlóan kedvező, gyors sikerrel kecsegtető helyzetben 1915 májusában, az Osztrák-Magyar Monarchia elleni hadüzenetüket követően.

Míg az előbbieken felvázolt, a Bulgária elleni felvonulás földrajzi feltételei nagyjából adottak voltak, az erdélyi betörés esetében egészen más volt a helyzet.

Kevés hadtörténeti példa létezik arra, hogy egy állam mintegy négy hétig, a már elemzett 7-8-szoros túlerő birtokában, lényegében szinte számottevő ellenség nélkül nem tudja maga számára kedvezően alakítani a katonai helyzetet.

Orsovától a Bukovináig terjedő, mintegy félezer kilométeres arcvonalon felvonult három román hadsereg terveiben Nagy Vilmos szerint nehezen volt észlelhető bármiféle előzetes terv, vagy koncepció. Az 500 kilométeren a csapatokat úgy osztották el, hogy lényegi túlsúlyt sehol nem képeztek. Zárójelben, mint a csoportosításból is láthattuk, és a későbbi hadműveletekből következtethetjük, talán inkább a Culcer és a Grainiceanu tábornokok által vezetett hadseregektől vártak hatékonyabb előretörést, esetleges gyors győzelmet.

Lényegében azonban e két hadsereg fellépése sem hozta a várt gyorsasággal az eredményeket.

Nem tettek kísérletet az oroszok ellen védekező 7. osztrák-magyar hadsereg déli szárnyának a bekerítésére, semlegesítésére. Nem következtethető bármiféle közös tervezés és koordináció a Moldvától északra álló orosz hadseregekkel. Az egész támadási terv arra épült, hogy említett jelentős túlerejük révén sikeresen tudjanak előrenyomulni Arad és Budapest irányába, hogy zavartalanul birtokukba vehessék az antant által a bukaresti szerződés révén nekik ítélt magyar területeket.

Tehát a nagyarányú túlsúly ellenére a román haderő meglehetősen tervszerűtlen módon készült fel, majd indult el a támadására. Nagyobb arányú súlypontképzés bizonyára gyorsabb eredményeket hozhatott volna számukra.

Mindezek mellett nincs ismeretünk arról, hogy létezett e részükről terv vagy koncepció arra, hogy a rendkívül lassan előrehaladó gyalogoshadosztályaik mozgását motorizációs eszközök, vagy inkább a magyar vasutak kapacitásának igénybevételével felgyorsítsák, ugyanis ez jóval eredményesebbé, hatékonyabbá tehetné a támadásukat.

Összességében tehát, Moldvában mintegy 4 hadosztály, a Déli-Kárpátok arcvonalán pedig 4 csoportba szervezett 8 hadosztály várta a támadási parancsot.

Azt sem tagadhatjuk azonban, hogy a magyar közigazgatás, a határőrizeti szervek sem voltak teljesen tudatában a várható eseményeknek és nem is készültek fel rá.

Elérkezett tehát 1916 augusztus 27 éjjele... A kocka tehát román oldalról el lett vetve, ez Lucian Boia, a tárgyilagos román történész szerint is vakmerőség volt.

1916 augusztus 27.

Dél-Erdélyben, a határ menti településeken 1916 augusztusának végén senki sem számított a háborúra. A köztisztelőnek örvendő, 48-as családból származó híres földbirtokos és vadász Petroszény környéki házában, talán e napon megsörrent a telefon.

A vonal végén Mara László Hunyad megye főispánja szólalt meg: „Épp az előbb beszéltem Tiszával. Az ő megbízatásából felszólítok mindenkit, hogy maradjon nyugodtan otthon. A miniszterelnök szavatosságot vállal érte, hogy tanácsa megfogadásáért nem fog senki károsodni. Nem lesz oláh beavatkozás. Románia megőrzi semlegességét.”

Maderspach Viktor kételkedésére, a régi barátját javíthatatlan 48-asnak minősítő főispán tovább folytatta: „Különb en aláruhathatok neked egy titkot, Ferdinánd király semlegességét becsületszavával fogadta meg.”

Az élethez igen gyakorlatiasan viszonyuló Maderspach Viktort azonban a királyi ígéret sem tudta meggyőzni. Kételyeit a történelem igazolta.

Take Ionescu külügyminiszter szerint a szövetséget felrúgó Ferdinánd király, aki augusztus 26-án a Központi hatalmak követei előtt még a semlegesség megtartásáról nyilatkozott, aki másnap már egészen más döntést hozott, s e lépéssel: „Az élő románok legnagyobbikának mutatta magát.”

A mozgósítás, a csapatmozdulatok miatt az már csak lényegében formális lépésnek tekinthető, hogy augusztus 27-én a Cotroceni palotában összeült koronatanács két realisabb politikus kivételével formálisan is a hadüzenet mellett döntött. Hiába volt Carp és Maiorescu monarchia-barát politikusok vétője, Marghiloman Sándor döbbsent hallgatása. Győzött a felelőtlen nagyravágyás, a százezrek életét tragédiába sodró kockázatvállalás. Bizonyára döntő szempont volt a 24-i orosz ultimátum is.

A koronatanács döntését követően azonnal kihirdették az ostromállapotot, megkezdődtek a háború mellett szervezett tüntetések, az indulathullám kitörése a Bukarestben élő főként magyarok és németek ellen.

Augusztus 27-én, este 21 órakor Bécsben Edgar Maurocordato nagykövet átadta a hadüzenetet a Monarchia külügyminiszterének.

Érdemes e diplomáciai iratot tartalmi, gondolati jellegzetességei miatt teljességében ismertetni:

„Románia alulírott miniszterének van szerencséje kormánya megbízásából az ide mellékelt jegyzéket átadni.

Maurocordato Edgar, s.k.

A Németország, Ausztria-Magyarország és Olaszország között megkötött Szövetségnek, ezek kormányainak kijelentései szerint kifejezetten nem volt más, mint megóvó és védekező jellege. Ennek főcélja az volt, hogy biztosítsa a szövetkezett államokat minden kívülről jövő támadással szemben és hogy megszilárdítsa a korábbi szerződések által teremtett állapotot. Romániát, a politikáját ezen békés törekvésekkel való összhangba hozásnak vágya fűzte ezen szövetséghez.

Belső újjáépítésének munkájával foglalkozva, és azon szilárd elhatározásához híven, hogy az Alsó-Duna területén a rend és az egyensúly megóvassék, Románia sohasem szűnt meg részt venni a békének a Balkánon való fenntartásában. A legutóbbi Balkán háború, a státus quo

megbontásával, magatartására nézve új irányt szabott eléje. Közbelépése siettette a békét és helyreállította az egyensúlyt, ennek folyományaképp megelégedett határainak kiigazításával, mely több biztonságot nyújtott neki egy támadással szemben, és amely helyrehozta azon igazságtalanságot, melyet vele szemben a berlini szerződés követett el. Ezen cél felé való törekvésében azonban Romániának csalódással kellett tapasztalnia, hogy a bécsi kormánynál nem találta meg azt a támogatást, melyet joga lett volna elvárni.

Amidőn a most folyó háború kitört, miként Olaszország, elhárította magától az Ausztria-Magyarország hadüzenetéhez való csatlakozást, miután őt arról a bécsi kabinet nem értesítette. 1915 tavaszán Olaszország megüzente Ausztria-Magyarországnak a háborút: a hármasszövetség tehát megszűnt. Azon okok tehát, melyek Romániának ezen szervezethez való csatlakozását indokolták, ugyanekkor megszűntek. Egy olyan államcsoport helyett, amely közös erővel, egyhangúlag arra törekedett, hogy a békét biztosítsa és a szövetségek által teremtett tényleges és jogos helyzetet megóvja, ma olyan hatalmakat találunk, melyek egyenesen azzal a céllal kezdtek háborút, hogy az eddigi helyzeteket, melyek a szövetségi szerződésüknek alapjául szolgáltak, alapjaiban felforgassák. Ezen mélyreható változások Románia számára fényes bizonyítékot szolgáltattak arra nézve, hogy azon cél, melynek érdekében a hármasszövetséghez csatlakozott, többé el nem érhető, és hogy törekvéseit és szándékait más utakra kell terelnie, annál is inkább, mert az Ausztria-Magyarország által megkezdett munka Románia létérdekeit, valamint legtörvényesebb nemzeti aspirációit fenyegette.

Az Ausztria-Magyarország és Románia közötti viszonyban beállott lényeges változásokra való tekintettel ez utóbbi visszanyerte cselekvési szabadságát.

A semlegesség, melyet a királyi kormány magára vállalt, egy akaratán kívüli és érdekei elleni hadüzenet folyományaképpen elsősorban azon biztosítékokra való tekintettel fogadott el, melyeket kezdetben a császári és királyi kormány tett, hogy a Monarchiát Szerbiához intézett hadüzeneténél nem foglalási vágy vezeti és egyáltalában nem törekszik területi hódításokra. Ezen biztosítékok nem váltak valóra.

Ma olyan tények előtt állunk, amelyekből nagy területi átalakulások és politikai változások következhetnek, amelyek Románia biztonságát és jövőjét illetőleg súlyos fenyegetést tartalmaznak. A béke munkája, melyet Románia a hármasszövetség szellemében híven betölteni igyekezett, ugyanazok által tétetett meddővé, akik annak támogatására és védelmére voltak hívatva.

1883-ban a központi hatalmakhoz csatlakozva, távolról sem feledve el azokat a vérségi kötelekeket, melyek a királyság lakosságát az Osztrák-Magyar Monarchia román alattvalóihoz fűzték, Románia a barátság és a szövetség által teremtett viszonyban belső nyugalmanak és Ausztria-Magyarország román alattvalói sorsa javulásának zálogát látta. Tényleg Németország és Olaszország, melyek államukat a nemzetiségi elv alapján építették fel, nem tudták el nem ismerni azon alapnak törvényes voltát, melyre saját létük volt felépítve.

Ami Ausztria-Magyarországot illeti, ez azon baráti vonatkozásokban, melyek közötté és a Román Királyság között kialakultak, nyugalmanak biztosítékát találta meg úgy belsejében, mint a közös határokon, mert ez nem bírt annak tudatával, hogy a román lakosság elégedetlensége milyen visszahatással volt nálunk, minden pillanatban megzavarással fenyegette a két állam közötti jó viszonyt.

Azon remény, amelyeket mi e tekintetben a hármasszövetséghez való tartozásunkra alapítottunk, hiú volt.

A több mint harminc évig tartó időszak alatt a Monarchia románjai nemcsak hogy soha nem látták, hogy egy olyan természetű reform lépett volna életbe, amely nekik legalább látszólagos elégtételt szolgáltatott volna, hanem ellenkezőleg, úgy bántak velük, mint egy alsóbbrendű fajjal, kik arra vannak ítélve, hogy magukat egy olyan idegen elem elnyomásának vessék alá,

amely csak kisebbséget alkot, azon különféle nemzetiségek közepette, melyekből az Osztrák-Magyar Monarchia áll. Mindazok az igazságtalanságok, melyeknek testvéreinket alávetették, államunk és a Monarchia között állandó feszültségi állapotot tartottak fenn, melyet a királyság kormányai csak nagy nehézségek és sok áldozat árán tudtak lecsendesíteni.

Amidőn a jelenlegi háború kitört, azt lehetett remélni, hogy az osztrák-magyar kormány legalább az utolsó órában a sürgető szükség által meggyőzve, meg fogja szüntetni azokat az igazságtalanságokat, amelyek veszélybe sodorták nemcsak a mi barátságos viszonyunkat, hanem azon rendes viszonyt is, melynek két szomszédos állam között meg kell lennie.

Két háborús év folyamán, amely alatt Románia megőrizte semlegességét, bebizonyosodott, hogy Ausztria-Magyarország ellensége lévén minden reformnak, amely jobblétet adhatna azon népeknek, melyeket kormányoz, épp olyan készen mutatkozott azokat feláldozni, mint amennyire képtelen volt megvédeni külső támadásokkal szemben.

A háború, melyben csaknem egész Európa részt vesz, az államok nemzeti kialakulását és azoknak létét érintve, a legsúlyosabb problémákat vetette fel.

Románia azon óhajtól vezéreltetve, hogy az összecsapásnak végét siettesse és annak szükségétől áthatva, hogy meg kell óvni faji érdekeit, kényszerítve látja magát, hogy azoknak oldalán lépjen, akik inkább biztosítják nemzeti egységének megvalósulását.

Ezen oknál fogva, és ezen pillanattól kezdve, magát Ausztria-Magyarországgal háborúban állónak tekinti.

Bukarest 1916 augusztus 14/27.

Em. Porumbaro M. P.”

E mintegy egy héttel ezelőtt már Bécsbe vitt hadüzenet meglehetősen álságos hivatkozásokat alkalmaz. Mindamelllett, hogy az egész hadüzenet időzítése egy az antant és számukra kedvező helyzetben született, alaptalan vádaskodásokat is tartalmaz. A Monarchia bizonyos katonai sikerek ellenére sem érvényesített területszerző törekvéseket.

Természetesen a magyarországi román kisebbség helyzetére vonatkozó kijelentések sem feleltek meg a valóságnak. Már utalás történt rá, hogy Magyarországon több román iskola működött, mint a regáti királyságban. A magyarországi románság életviszonyai is jobbak voltak, mint a regáti királyságban élőké. Természetesen a magyarországi románok jogfosztására vonatkozó kitételek sem igazak, hiszen Tisza István 1914-ben a már említett kisebbségi jogi kedvezményeket biztosította számukra.

Nyilvánvaló tehát, hogy a hadüzenetben foglalt álságos kitételek csak hivatkozást, ürügyet jelentettek. Románia katonai-politikai vezetése a nyári mezőgazdasági munkálatok befejeztével, az antant által kedvezőnek tűnő katonai helyzetben, területszerző céljaink elérése céljából mindenképp háborút akart indítani. Ez a kedvező pillanat 1916 augusztus 27-én éjjel érkezett el.

Miközben a Bukarestben élő magyarok tömegesen indultak a főváros pályaudvarára, hogy a Magyarország felé induló utolsó vonatokat elérhessék, és aki tudott átmenekült a határon, a Kárpátok szorosaiiban levő határrendőrségi, csendőrségi őrsztorokon, a Magyar Királyi Államvasutak állomásain a magyar állam tisztviselői, határrendőrei, csendőrei, vasutasai a szokásos szolgálati rendnek megfelelően teljesítették feladataikat, látták el szolgálatukat.

Mint ismeretes, a hadüzenet Bécsben 21 órakor került átadásra, a világ közvéleménye 23 órakor szerzett tudomást róla, viszont a román csapatok már 22 óra körül megindították a támadást az erdélyi szorosokban.

A Brassó előtti Predeal magyar vasúti kirendeltség segélykérései hatására a brassói állomásfőnökség külön szerelvényt indított a személyzet és a civil menekültek felvételére. A határon

átlépve éppen hogy fel tudta venni a vonat a menekülő magyar tisztviselőket és családtagjaikat, a szerelvényt a rejtkehelyükről előretörő román katonák golyózáporral fogadták, majd feltűzött szuronnal megrohmozták, azonban a szerelvény visszafelé tolatva el tudott menekülni Magyarországra irányába.

A már menekülni nem tudó, szolgálati kötelességüket teljesítő magyar vasutasokat a predeali állomáson támadták meg és ölték meg a román katonák.

Pilisi Lajos kitűnő tudósításában, riportregényében olvashatunk a háború első áldozatairól, hősi halottairól: „Amikor a vonat visszafutott, az elrejtett román gyalogság szurony-szegezve, lövöldözve rohant elő. Nem kívánjuk részletezni a borzalmakat, csak száraz adatokkal kívánunk szolgálni erről az éjszakáról. Szolgálatuk teljesítése közben elesetek és mártírhalált haltak a következő magyar alattvalók: Poché János államvasúti alkalmazott és két fia: ifj. Poché János és Poché Lajos, Fekete Géza, továbbá Kiss Károly, Kónya Dezső, Méhely Ignác, Juhász Béla MÁV-alkalmazottak és Rosenberg határrendőrségi tiszt. Fájdalom, e lista még nem teljes ezekkel a nevekkal.”

A románok célja itt nyilvánvalóan az volt, hogy gyorsan birtokba vegyék az állomást és megszüntessék a Magyarország felé történő tájékoztatást, ezért elvágták a távírvonalakat. A hadsereg-parancsnokság azonnal jelentette a brassói betörést az AOK felé. A Keleti-Kárpátok szorosait is átlépték a 4. román hadsereg előőrsei.

Teljesen nyilvánvaló, hogy már a hadüzenet előtt napokkal, órákkal készen álltak a román alakulatok a támadásra az egész arcvonalon. Számos ponton már a hadüzenet kinyilvánítása előtt megkezdték a katonai akciókat.

Pilisi Lajos tudósítása szerint a kézdivásárhelyi határszakasz megtámadása éppolyan gyalázatos módon következett be, mint Predealnál. A Sósmezőnél lévő magyar határállomás vám- és határőrtisztjeit letartóztatták, itt ugyan gyilkosság nem történt. Leánymezőnél a magyar karhatalmi szervek ellenállást tanúsítottak, így fékezni tudták előrenyomulásukat.

Az Ojtozi-szorosnál szintén a hadüzenet előtt kezdték meg a támadást, azonban majd 24 órán keresztül fékeztek előrenyomulásukat a magyar határőrizeti egységek és árkászok, ezért csak hétfő délután tudtak bevonulni Kézdivásárhelyre.

A csíki betörés a Gyimesi-szoroson keresztül történt, itt is jelentős mértékben tudták a visszavonuló magyar egységek fékezni a román előrenyomulást. A határ menti székely lakosság Székelyudvarhely felé menekült.

A keleti arcvonal többi pontján szintén a hadüzenet átadása előtt léptek akcióba.

A túlerőben lévő, betörő támadók ezen a határszakaszon kevés esetben ejtettek hadifoglyokat. A behatolók nyomában, a kötelességüket, esküjüket teljesítő, agyonszúrt, lelőtt vasutasok, csendőrök, határőrök holtteste maradtak.

A román csapatok kíméletlenül megtorolták a Gelence községben kibontakozott, spontán székely népi ellenállást, kollektív büntetést, leszámolást alkalmaztak.

Azt természetesen nem állíthatjuk, hogy tömegesen léptek volna fel a hadifoglyok, vagy a polgári lakosság ellen, azonban ellenállás esetén ilyen jelenségek előfordulhattak.

Hogy, ilyen magatartás nem volt teljesen idegen a Román Királyi Hadseregtől, a későbbi, 1918-19-es események is igazolták, mikor a román hadsereg már Erdély nyugati részein, a Partiumban vagy az Alföld tiszántúli területein nyomult előre.

Tömeges megtorlásról, büntetésről, etnikai tisztogatásról, leszámolásról azonban semmiképp nem lehetett tényszerűen beszélni.

A román hadsereg térnyerése

A 71. hadosztályt sebtében szervezték meg a Brassó körüli határbiztosító csapatokból. Fő ereje a 82. gyalogezred törzse 27-én 21 órakor éppen a Korona szállóban vacsorázott. A támadás hírére azonnal kiadták a harckészültségi parancsot.

Tehát sokszoros túlerővel szemben, Brassó előtt a Tömösi-szorosban a 71-es hadosztály kötelékébe tartozó 82-es gyalogezred vette fel a harcot óriási elszántsággal. Augusztus 31-én, miután az utolsó menekülővonatok el tudták hagyni a várost, csak akkor vonultak vissza a nyomasztó túlerő elől.

A visszavonuló 71-eseket nem követték azonnal a románok, ezért megállhattak Halmágy-Homoródklánd vonalán. A románok rendkívül lassan, tapogatózva, felderítők előreküldésével biztosítva haladtak előre, még szeptember 4-én is a Zernyest-Ótohán-Volkány-Feketehalom-Veresmart vonalon álltak.

A nagyszebeni szakaszon a 143. dandárt az 51. hadosztályból iderendelt két gyalogezreddel (300. és 301. gyalogezred) erősítette meg a hadsereg-parancsnokság, ezért védelemre zárkóztak fel Nagyszebentől északra, Rosszcsúr és Nagycsúr vonalán. E támadási szakaszon még szeptember 4-én sem szállták meg a románok Nagyszebent, csak Resinár-Moh-Fenyőfalva vonalig haladtak, erre a magyar felderítő egységek megszállták a már kiürített Nagyszebent.

A román betöréssel szemben tanúsított tragikus és hősi ellenállás példája volt a petrozsényi bányász-zászlóalj önfeláldozása a nyomasztó túlerővel szemben.

Augusztus 27-én délelőtt tartották meg a bányász zászlóalj zászlószentelési ünnepségét, melyet Stavinszky ezredes vezényelt. Egyetlen géppuska sem volt a bányavidéken. Ez az alakulat lényegében katonailag képzetlen, vagy alig képzett bányászokból szerveződött, ezt Maderschpach Viktor, Pilisi Lajos és Nagybazoni-Nagy Vilmos is aláhúzták. Parancsnokaik nyugalmazott, rokkant, vagy már alkalmatlan tartalékos tisztek voltak. Érdekes epizód, hogy pár nappal korábban Arz tábornok is látogatást tett Petrozsényben, sőt demonstratív módon a Szurdok-szorosban, a román határőrök előtt is elsétált. Augusztus 27-én éjjel, még éppen hogy befejezték a mozik az előadásait, 23 óra után a bánya szirénái jelezték a háborút, a támadást. A bányász zászlóaljak azonnal elindultak a Szurdoki- és a Vulkán szoros irányába, azonban itt már túlerejű, jól felfegyverzett, tüzérséggel ellátott román ezredekkel ütköztek meg. Sorsuk a felmorzsolódás lett, szinte mindnyájan odavesztek az egyenlőtlen küzdelemben, csak kis részük tudott visszavonulni.

Szeptember első napjaiban a román csaptok Hátszeg előtt, a 144. dandár védelme előtt megálltak és beásták magukat, Orsovánál pedig a Cserna túlszorosra szorították a 145. dandárt.

A Déli-Kárpátok hágóin átlépő román hadosztályok meglepő óvatossággal és lassúsággal haladtak északi irányba, pedig saját erőikkel szemben messze gyengébb ellenséggel álltak szemben.

Ezzel szemben a Keleti-Kárpátok szorosain átlépő, a Prezan tábornok vezette, a mintegy 100 kilométeres arcvonalon előrenyomuló 4. hadsereg jóval aktívabb volt, lendületesebben nyomult nyugati irányba. Első lépésben leküzdötte a gyenge határvédelmi őrsök ellenállását. Augusztus 29-én már Csíkszereda előtt álltak, 30-án elfoglalták Kézdivásárhelyt, szeptember 2-án bevonultak Borszékre, 3-án Sepsiszentgyörgyre. Természetesen ezt az előrenyomulást „kellemetlen” epizódoknak tekinthető ellenlökések akadályozták.

Ilyen volt példaként augusztus végén Czékus tüzérszázados akciója, aki szénásszekérnek álcázta üteget, Csíktapolcáról előrenyomulva a Csíkszereda-Szépvíz előtti országúton, bevárta

az előrenyomuló románokat, mikor megfelelő, hatásos tüztávolságba értek, tüzet nyitott. A jól koncentrált tűzcsapás veszteségeket és zavart idézett elő az előrenyomuló gyalogságban. Mindennek ellenére a 4. román hadsereg előrenyomulása volt a legeredményesebbek tekintetű.

Frontvonaluk északi szárnyán szeptember 6-án Oláhtopicánál erőteljes támadást indítottak a 16. honvéd hegyi dandár ellen, mely a bekerítés elkerülése céljából a Göde-Mesterháza vonalra vonult vissza. A 19. dandár a Csíki-medence kiürítésére kényszerült a túlerő elől, a Tolvajosnyergen foglalt új védelmi állást.

A német és az osztrák-magyar hadvezetőség folyamatosan indította a különféle csapattesteket más frontokról Erdélybe. A német egységek, a 9. német hadsereg-parancsnokság megalakulásáig az 1. osztrák-magyar hadsereg parancsnokságának lettek alárendelve, az 5-i jelentés szerint. Jó hír volt az 1. hadsereg jelentése szerint a német-bolgár győzelem Dobrudzsában, Tutrakánnál./ OP. nr. 1170. szept. 9./

Lényegében tehát a 9. német hadsereg megszervezéséig, az 1. hadsereg-parancsnokság alárendeltségébe kerültek az Erdélybe fokozatosan beérkező német és osztrák-magyar csapatok. Ezek a következők voltak:

a 187. német gyaloghadosztály

a bajor „Alpenkorps”, lényegében inkább hadosztály

a 89. német gyaloghadosztály

a 39. honvéd gyaloghadosztály

a 72. gyaloghadosztály

a 37. honvéd gyaloghadosztály

a 76. német tartalékhadosztály

az 1. népfelkelő lovas dandár

a 3. német és az 1. osztrák-magyar lovashadosztály, később ezekből szerveződött meg a Schmettow-hadtest.

A Falkenhayn tábornok beérkezéséig, illetőleg a 9. hadsereg parancsnoksága felállításáig az 1. hadsereg-parancsnokságának alárendelt erőket két csoportba osztották:

Az északkeleti csoport az I. német tartalékhadtest parancsnoka, Morgen altábornagy vezetése alatt szerveződött meg. Részt képezte a 61. és a 71. gyaloghadosztály, és az 1. népfelkelő lovasdandár. Ide csatlakozott a Szászrégenbe beérkező 39. honvéd gyaloghadosztály, és a 72. közös gyaloghadosztály. Marosvásárhelyre a 89. német gyaloghadosztály, Besztercétől nyugatra eső területekre a 37. honvéd hadosztály érkezett be. A német csapatok beérkezéséig e csoport 30 zászlóalj, 11 lovasszázadot, 17 üteget számlált.

A délnyugati csoport a XXXIX. német tartalékhadtest parancsnoka Staabs altábornagy vezetése alatt több alcsoportból tevődött össze. Schmettow altábornagy alárendeltségébe került az 1. és a 3. lovashadosztály, az 51. hadosztály, a 187-es hadosztály egy ezrede és ennek 7 ütege. A 144. osztrák-magyar dandárt szeptember 8-án kivonták az arcvonalból. A délnyugati csoport részét képezte még a Sunkel tábornok vezette hátszegi csoport: és az Alpenkorps 3 zászlóalja, a 144. népfelkelő gyalogdandár, a 187. német hadosztály. Ezenkívül ide tartozott az Orsovánál védelemre berendezkedő 145. népfelkelő dandár. Ez utóbbi védelmi vonalon lényegében nem történtek különösebb hadműveletek.

Tehát a délnyugati csoport 30 zászlóaljat, 5 és fél lovasszázadot, 18 üteget jelentett.

Hadseregterületnek a 39. hadosztály lett kijelölve. Mindössze tehát e két csoport 68 zászlóaljat, 18 és fél lovasszázadot, 47 üteget foglalt magába. Természetesen ez az erő csak fékezni

tudta a szeptember első heteiben még jelentős túlerőt jelentő román erők előrenyomulását. A további osztrák-magyar és főként német erők beérkezése tette lehetővé szeptember második felében a kezdeményezés átvételét. Egyenlőre azonban a románok jelentettek jelentős túlerőt, a kezdeményezés az ő kezükben volt.

A román sikerek augusztus 27-szeptember 10. közötti első fázisának eredményeit hadvezetőségük nem tudta megfelelőképpen kihasználni. A 4. hadsereg szeptember 10-ét követően egész arcvonalán megindította az előrenyomulását. A hadsereg parancsnoksága azonban ahelyett, hogy a déli arcvonalukra súlyt képezve összpontosították volna a hadsereg zömét, minden szakaszon egyforma erővel nyomultak nyugat felé. Ha súlyt képezve a 61. hadosztály viszonylag gyenge védelmét áttörik, akkor a 2. román hadsereggel viszonylag gyorsan előre tudtak volna nyomulni a Maros felé.

Ha viszont már ebben a pillanatban is az 1. hadsereg parancsnoksága rendelkezésére álltak volna a 39., a 72., a 37., és a 89. hadosztályok, akkor Nagy Vilmos álláspontja szerint könnyen meg lehetett volna verni a 4. hadsereget, mert egyes támadó csoportjai között nem volt megfelelő összhang és együttműködés.

Az ekkor a Parajd környékén, az 1. hadsereg parancsnoksága rendelkezésére álló 1. lovas népfelkelő hadosztály erre a feladatra még önmagában nem volt képes ezért csak a védekező gyalogsági egységeket támogató feladatokat kapott. Így tudta a 19. dandár védelmét stabilizálni Szentegyház körzetében.

Míg az 1. népfelkelő lovas dandár tartotta állásait Parajdnál, a 61. hadosztály déli szárnyán a 16. dandárt a Palota-Ilva vonalában kiépített állásaiba szorították vissza.

A déli arcvonalon, Nagyszebennél szeptember 11-én a 2. román hadsereg megindította támadását. Első lépésben a Nagyszeben környező stratégiai magaslatokat tervezték elfoglalni.

Az 51. hadosztály állásai ellen erőteljes támadást indítottak, majd az Orláttól északnyugatra lévő Óriás-hegyet sikerült is elfoglalniuk, ezt követően a Szecseltől keletre eső magaslatokat. Ezen fellelkesedve további három zászlóaljot indítottak Szelistye elfoglalására. Pillanatnyilag úgy tűnt, hogy a Nagyszeben környéki magaslatok megszállása révén a bekerítés veszélye fenyegette az 51. honvéd hadosztály jobb szárnyát.

A XXXIX. tartalékhadtest parancsnoksága az 51. hadosztály támogatása céljából a 187. német gyalogezredet és 7 üteget indította Szelistye felé.

A Schmettow-lovashadtest 3. hadosztálya megszállta a Veresmart és Szászújfalú községektől nyugatra lévő magaslatokat, ezáltal közvetlen érintkezésbe került az 51. honvéd hadosztállyal. Az 1. lovashadosztály kötelékébe tartozó 7. lovasdandár megszállta Hortobágyfalú és Szentjánoshegy községeket.

A határtól történő folyamatos visszavonulás alatt jelentős mértékben szétzilálódott a 71. hadosztály, ezért Szászbuda környékén gyülekeztették újjászervezés céljából, hogy egységesen, újjászervezve szállhasson szembe a Brassó felől északi irányba előrenyomuló román erőkkel. A Halmágy és Homoródkálánd közötti vonal ellenőrzésére csak biztosító egységek maradtak vissza. A 71-esek felzárkóztatása szeptember 13-14. körülre fejeződött be.

A 2. román hadsereg befejezve a támadáshoz szükséges csoportosítást, megindult az Olt mentén északi irányba, azonban 11-én még csak Lüget és Szászmagyaros községek vonalát érte el.

A fogarasi síkságon a 3. román hadosztály csapatai két falut: Rensort és Illént megszálltak.

A 4. román hadsereg a Parajd körzetében védekező 1. népfelkelő lovas dandár vonalán nem tudott eredményt elérni, a 16. dandárt viszont Palota-Ilva melletti állásaiból visszavonulásra

kényszerítette, azonban a román csapatok további előrenyomulása elakadt. Ez az eredmény itt Ferenc József császár és király nem kizárólag magyar nemzetiségű katonáinak, hanem a Monarchiához és az uralkodóhoz hű bosnyák katonáknak is köszönhető volt: a 4. kombinált bosnyák-hercegovinai ezred katonái kitűnően helyt álltak.

Szeptember 13. körül, talán mintha fordulat jelei kezdtek volna mutatkozni. Ezen a napon sikerült visszafoglalnia az 51. hadosztálynak a Nagyszeben előtti Óriás-hegyet és a Szecsel melletti magaslatokat.

Szeptember 14-én a hátszegi szakaszon megindult az ellentámadás, melyet már szeptember 10. óta készítettek elő. A 187. hadosztály visszafoglalt több Petrozsény előtti magaslatot, ami a további kibontakozás előfeltétele volt. Szintén szeptember 14-én a román csapatok erőteljes támadást indítottak az 51. hadosztály és a 7. lovasdandár ellen az Óriás-hegynél és a Szent János hegynél, de kudarcot vallottak.

A 71. hadosztállyal szemben a 2. román hadsereg egységei még nem kezdeményeztek támadást, nem lépték át az Oltot. E védelmi vonalon a lovashadtest balszárnya és a 71. hadosztály ellen szeptember 15-én éjjeli 1 órakor megindult az Olton átkelő 2. román hadsereg támadása. A velük szembe álló Imreh, Divizzioli, Sikorsky csoportok visszavonultak a túlerő elől.

Fogarastól nyugatra, Halmágnál, Királyhalmánál és Ugránál keltek át az Olton. Kálbornál a cs. és kir. 6. lovasdandár megtámadta és visszavetette a támadó román oszlopot, a többi előrenyomuló egység azonban sikeresen kelt át az Olt jobb partjára. Goldbach tábornok tudatosan hagyott rést a 19. dandár és a 71. hadosztály között, majd sikerült e támadólag végrehajtott halogató hadműveletben csapást mérni az itt bátran támadó románok belső szárnyaira. A Petek-Kányád és Ege között összpontosított 71. hadosztály a lovasság ellentámadásának hatására szintén átment támadásba, a Pálostól déli irányban elhelyezkedő magaslatokon csapást mért a 2. román hadsereg északi szárnyán előrenyomuló 22- és 6. román hadosztályra. Az augusztusi, a Brassó előtti harcokhoz hasonlóan itt is kitűnően helytállt, a 71. gyaloghadosztály részeként a visszavonulni nem hajlandó 82. gyalogezred Papházy ezredes vezetésével. Az ezred 32 katonája és Farkas László hadnagy hősi halála a székely hazaszeretet örök példája. E győzelem teremtette meg a 9. hadsereg nagyszebeni támadó fellépése feltételeit.

A következő nap, vagyis szeptember 16. ismét a román erőfeszítések utolsó kísérletei között említhető. A 2. román hadsereg tovább folytatta támadásait, és a 4. hadsereg is újabb erőfeszítéseket tett. A 4. román hadsereg nyomása elsősorban az 1. hadsereg északi szárnya ellen irányult, ezért a 71. hadosztálynak Székelykeresztúr, a 19. dandárnak pedig Székelyudvarhely irányába kellett visszavonulnia. Öt héten keresztül a 71. hadosztály tartotta fel az egész 2. román hadsereget. Goldbach tábornok e sikerekért Mária Terézia rendet kapott.

Szeptember 16-18. között a román hadvezetés a 21. és a 22. hadosztályt Dobrudzsába csoportosította át, de még így is jelentős túlerővel rendelkeztek.

Szeptember 17-én, a hátszegi arcvonalon is osztrák-magyar és német sikerek következtek be. A 187. német hadosztály elfoglalta Krivádiát, valamint a tőle északra és délre lévő magaslati pontokat. Másnapra sikerült elfoglalni a Tulisa és a Muntele Muncelului magaslatokat. Ezt követően a román csapatok megkezdték a visszavonulást. Szeptember 18-án este a frontvonal már a 659. 693. magassági pontok, valamint Lupény és Barbatyán bányászközségek vonalán húzódott.

Szeptember 19-én a szövetséges német-osztrák-magyar csapatok bevonultak Petrozsénybe. Abba a kis bányászvároskába, ahol augusztus 27-én délelőtt alkalmatlan és rokkant tisztjeik parancsnoksága alatt esküt tett és zászlószentelési ünnepséget tartott a bányászzászlóalj, mely a következő éjszaka folyamán szinte teljesen felörlődött a nehéztüzérséggel támogatott,

nyomasztó túlerővel fellépő támadókkal szemben. A szövetséges csapatok a Szurdokiszoroson keresztül kiszorították Magyarország területéről a román csapatokat, amelyek ismét kiinduló, határ menti állásaikat foglalták el. Az itt elért sikereket követően a 187. hadosztályt és az Alpenkorps hadosztályt az itteni frontvonalról kivonták, és más arcvonalra csoportosították át.

A 71. hadosztály védelmi vonalán sem történtek már további román támadási próbálkozások, harccselekmények, mondhatni csend volt egészen szeptember 26-ig. A hadosztály mintegy 1500 főnyi román katonáit kicserélték a 17. honvéd, a 12., 19., 23., 26. és a 83. közös gyalogezredek magyar legénységével.

Szeptember 18. tehát fordulópontként értékelhető, hiszen a román előrenyomulás kifulladt, a következő napokban az osztrák-magyar-német hadseregek vették át a kezdeményezést. Összegezve megállapíthatjuk, hogy a három román hadsereg tervezett célkitűzését nem érte el. Támadásuk a jelentősebben gyengébb erőkkel rendelkező 1. osztrák-magyar hadsereg meg tudta állítani.

Fellépésük megtört, kifulladt a jóval gyengébb 1. hadsereg ellenállásán, stratégiai céljuk részleteit sem tudták teljesíteni. Pedig e stratégiai célok meglehetősen nagyívűen fogalmazódtak meg, hiszen az augusztus 27-ét követően első lépésben a Beszterce-Marovásárhely vonalat akarták elérni, majd a Maros folyóig kijutni. A támadás kezdetétől számított 25-30. napon belül szándékoztak birtokba venni a Tiszántúl nagy részét a Szeged-Békéscsaba-Debrecen vonalig, majd továbbfejleszteni a támadást Budapest irányába.

Raffay Ernő értékelése szerint a nyárra kifulladt Bruszilov-offenzíva tehermentesítése, ezenkívül a Magyarországra történő orosz támadási irány, út megnyitása volt az egész nagyvonalú katonai terv célja.

Mivel szeptember 18-ig lezártnak tekinthetjük a háború első szakaszát, szükséges bizonyos értékelés elvégzése, következtetés levonása.

Bár a szövetséges hadvezetőségek tisztában voltak azzal, hogy a román támadás 1916 őszétől be fog következni, arra azonban senki sem számított, hogy az akció augusztus 27-én fog megindulni, legrosszabb esetben is szeptember közepére várták a támadást.

Kétséges, hogy az osztrák-magyar katonai elhárítás mennyire volt tudatában a román csapatoknak eddig páratlan mértékben történő felvonultatásának a magyar határra, vagy mikor ismerték fel a veszélyt. Hiszen ekkora erő mozgósítása, felvonultatása már egyértelműen a háború kezdetét jelentette, a román király és kormánya megtévesztő, a békés szándékokra és a szövetségesi hűség megtartására vonatkozó folyamatos kijelentései, ígéretei ellenére.

Az osztrák-magyar hadvezetés késésbe került, ismeretes, hogy az 1. hadsereg parancsnoksága csak augusztus 14-én szerveződött meg Kolozsvárott.

Mint láthatjuk, 1. hadsereg hadosztályait csak augusztus második felétől szállították Erdélybe. Ezek a hadosztályok meglehetősen gyenge állományú, a harcokban megfogyatkozott kötelékekkel rendelkeztek. Alacsony volt fegyveres állományuk, megfelelő pótlások nélkül meglehetősen csekély harcértékkel rendelkeztek. További problémát jelentett, hogy az egyes hadosztályok tüzésége az Erdélybe történő átcsoportosítást, szállítást követően nem követte a hadosztályokat, hanem visszamaradt azon a talán fontosabbnak tekintett harctéren, ahonnan a hadosztálynak gyorsan el kellett indulniuk, csak a harcok kezdete után küldték az érintett hadosztályhoz. Erre példaként említhetjük, hogy a 61. és az 51. honvéd hadosztályok tüzéségük megérkezése előtt léptek harcba a túlerőben levő, tüzéséggel rendelkező támadókkal szemben. Tüzéségük az első összecsapások időszakában még az orosz fronton volt.

Ha megvizsgáljuk a gyalogsági egységek helyzetét, lényegében megállapítható, hogy jelentős részben hadtáp- és népfelkelő zászlóaljakkal voltak feltöltve, melyek csekély fronttapasztalattal rendelkeztek, emberállományuk sem volt legoptimálisabb az arcvonalszolgálatra.

Ez még hatványozottabban vonatkozott a 144. dandár kötelékébe tartozó bányászzászlóaljakra, akik minimális katonai képzettséggel rendelkeztek, mondhatni a műszakváltáskor kellett a bányákból kijönni és a rajvonalba beállni.

A más frontvonalakról elvont hadosztályok még többetes pihenésre, átszervezésre szorultak volna. Ezzel szemben előkészületeket kellett tenniük a hozzájuk bevonultatott menetszázadok képzésére, különféle tanfolyamok megszervezésére.

E sietve megszervezett, részben kiképzés alatt álló csapatoknak kellett felvenni a harcot a jól felszerelt, tüzérséggel rendelkező, mintegy 7-8-szoros túlerővel rendelkező román csapatok ellen.

E 7-8-szoros túlerővel szembeni tartós ellenállás nem volt kivitelezhető. Bár az 1. osztrák-magyar hadsereg csapatai az arctámadásokkal szemben többnyire helyt álltak és visszaverték azokat, azonban a bekerítés vagy átkarolás veszélye miatt vissza kellett vonulniuk.

Nagy Vilmos értékelése szerint az 1. hadsereg, szívós, éjjelt-nappalt nem ismerő, önfeláldozó magatartása azt eredményezte, hogy az előrenyomuló román csapatok mindenütt teljes felfejlődésre kényszerültek. Emiatt előrenyomulásuk rendkívül lelassult, s a már felvázolt stratégiai céljaikat meg sem tudták közelíteni. Moltke szerint egy hadjárat kezdeti hibáit a későbbiekben már lehetetlen helyrehozni.

A magyar csapatok a hazai földet kemény ellenállás, halogató harcok után adták fel, annak tudatában, hogy ellenállásuk majd egy ellentámadás kiindulópontját fogja képezni.

Az 1. osztrák-magyar hadsereg a túlerővel szemben kifejtett hősiesség ellenállása, párosulva a román hadvezetés lassúságával, a helyzetfelismerésének, a megfelelő stratégia alkalmazásának, a súlypontképzésnek hiányával az eredményezte, hogy a három támadó román hadsereg részeiben sem tudta megvalósítani kitűzött céljait.

Három hét alatt a legoffenzívabb 4. román hadsereg északi szárnya igen minimális, a déli szárnya valamivel jelentősebb térnyerést tudott felmutatni.

A 2. román hadsereg sem tudta viszonylagos sikereit továbbfejleszteni, a Vöröstorony-szoroson át Erdély területére benyomuló 1. román hadsereg hadosztályai pedig elakadtak a nagy-szebeni medencében, lényegében még e szász várost sem tudták elfoglalni. Az 1. román hadsereg részei Hátszegnél elhagyták az országot. Az Orsova előtt felvonultatott hadosztály úgyszólván minimális térnyerést sem tudott felmutatni.

Nagy Vilmos hadászati minősítéséhez kapcsolnunk kell Bajnóczy József harcászati értékelését. A későbbi hadtestparancsnok szerint a román csapatok bátran, sokszor hősiességgel és önfeláldozó módon, azonban távolról rohamoztak, kudarcaikat vezetésüknek köszönhetik. Nem kaptak nehéztüzérség hiányában megfelelő tüzérségi támogatást, ugyanis a nehéztüzérség csak hadseregközvetlen alakulatokba volt szervezve. Géppuskákkal, kézigránátokkal történő ellátottságuk gyengébb volt, mint az osztrák-magyar, de különösen a német csapatoké. Az új hadosztályok kiképzettsége még nem érte el a szükséges szintet. Légierjük hatékonysága elhanyagolható volt.

John Keegan brit történész megállapítása szerint a románok nem tudták, nem siettek nyomasztó túlerőjüket kihasználni a támadás továbbfejlesztésére.

Tehát az 1. osztrák-magyar hadsereg a nyomasztó túlerővel szembeni sikeres védekező harcai lehetővé tették, hogy a szövetséges főparancsnokság az Erdélybe átcsoportosított erőkkel

részben megerősítse az 1. hadsereg balszárnyát, másrészt pedig lehetővé tette, hogy az átcsoportosított erőket a Maros előtt gyülekeztesse, és a 9. német hadsereg sikeres ellentámadásának kiindulópontját megteremtse.

Így teremtődhetett meg annak lehetősége, feltétele, hogy szeptember végén megindulhatott a Falkenhayn tábornok vezette német és osztrák-magyar csapatokból is szervezett 9. hadsereg mondhatni orkánszerű támadása.

A magyar polgári lakosság menekülése

A magyar államigazgatásnak, az 1. hadsereg parancsnokságának a magyar hadtörténelemben az eddigiekben szokatlan, ismeretlen jelenségre kellett felkészülnie. Ez a civil lakosság tömeges menekülése volt.

Természetesen az 1. hadsereg parancsnokságának fel kellett készülnie a pótalakulatok kitelepítésére is. Így példaként a Brassóban állomásozó póttettek Segesvárra, Szászvárosról Zalatnára, Déváról Brádra lettek áttelepítve. A tartalék-kórház Nagyenyedre került.

Jóval nagyobb feladatnak minősült a menekülő polgári lakosság, és anyagi értékek (állatállomány, gépi berendezések) kitelepítése. Természetesen a közigazgatást, a hivatalokat is át kellett telepíteni.

Dr. Betegh Miklós kormánybiztos augusztus 29-én rendeletet adott ki Brassó, Fogaras, Krassó-Szörény, Maros-Torda, Kis-Küküllő, Nagy-Küküllő, Torda-Aranyos vármegyék kiürítésére. A hadművelet alakulása miatt erre azonban nem került teljességgel sor.

A Magyar Királyi Belügyminisztérium részletes terveket dolgozott ki arra vonatkozóan, hogy mely területről, mely területekre kell áttelepíteni a civil lakosságot.

Tehát nagy vonalakban a BM kiürítési terve a következő volt:

Máramaros vármegye:	Szatmár vármegye
Csík vármegye:	Marosvásárhely
Háromszék vármegye:	Udvarhely vármegye
Brassó vármegye:	Nagy- és Kis-Küküllő vármegye
Fogaras vármegye:	Nagy-Küküllő vármegye
Hunyad vármegye:	Torda-Aranyos vármegye
Krassó-Szörény vármegye:	Arad vármegye
Beszterce-Naszód vármegye:	Szolnok-Doboka és Kolozs vármegyék

E végül is jól felépített, végiggondolt kiürítési terv csak részben valósult meg. A menekülőkből jutott példaként még Bács-Bodrog, vagy Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyék településeire is. Még a Sándor István polgármester vezette Kecskemét Th. jogú város is fogadott és elhelyezett mintegy több száz főnyi erdélyi menekültet 1916 szeptemberében.

Augusztus végének, szeptember elejének meglehetősen kaotikus napjait filmszerűen, élethűen rögzíthették Pilisi Lajos riportregénye és Maderschpach Viktor visszaemlékezései.

A kiürítési rendelet ellenére mondhatni kaotikus helyzet alakult ki sok helyen. A hatóságok az első pillanatban nem készülhettek fel megfelelően az északi és nyugati irányba menekülő tömegek szállítására, elhelyezésére.

Maderschpach Viktor emlékezései, mint szinte egyedüli forrás adják talán vissza az állapotokat leginkább vizuális formában: „Petrozsény, melyet teljes sötétségben értünk el, olyan volt, mint a megbolygatott hangyaboly.. Az utcára lépve a szemeim előtt megelevenedtek azok a képek, melyek leírását Wells egyik regényében olvastam, midőn az emberek a Mars-lakók elől menekülését írta le... Mindenki önmagát, s a kisded értékeit tartotta legfontosabbnak... a menekülő vonatokról lemaradt asszonyok, és gyermekek százai menekültek gyalogszerrel. Aggastyánok és sihederek a menekülésre képtelen kisgyermeküket cipelve a hátukon, görnyedve lepték el a bányaváros utcáit. Hisz a hatóságok részéről a polgári lakosság biztonságba

helyezéséről és a kiürítés megszervezéséről senki sem gondoskodott.” Ilyen jeleneteket említ a Görgényi Ref. Egyházmegye jelentése is.

Csíkszeredán a lelkészek, megyei vezetők irányították a kiürítést, és hagyták el utoljára, gyakorlatosan a várost. Menekültek a nők, a gyerekek, a hadköteles, és a nem hadköteles férfilakosság is. Ha a menekülők etnikai összetételét elemezzük megállapítható, hogy elsősorban a magyar, de a német és a zsidó lakosság is a menekülés útját választotta. Az utóbbiaknak nem lehettek túl jó ismereteik a Román Királyságban élő hittestvéreik sorsáról.

A román támadás, betörés hatására elmenekült civil lakosság létszámát nehéz megbecsülni. A korabeli szakirodalom három lehetséges adatot említ. Ezek a következők:

Dr. Betegh Miklós kormánybiztos: 1 millió fő

Sándor János belügyminiszter: 4-500000 fő

Az 1. hadsereg parancsnoksága: 1-200000 fő

Természetesen a kormánybiztos által említett 1 milliós létszám túlzónak tűnhet, a valós szám az 1. hadsereg parancsnoksága adatai és a belügyminiszter becslése körül lehetett, inkább az utóbbi felé közelítve.

Itt egy pillanatra talán érdemes kitérni Ady Endre állásfoglalására, megrendülésére is. A költő 1916 szeptemberében eddig hirdetett gondolatai, eszméi kudarcával kellett, hogy szembe-süljön.

Ha röviden visszatekintünk a mai irodalomoktatásunkban is kiemelten értékelt Ady Endre (1877-1919) szellemi, politikai életútjára, a sok tekintetben zseniális költő felfogása alakulásában számos felelőtlen álláspontot, téves, a nemzeti érdekekkel és értékekkel szembeálló oldal melletti kiállással találkozhatunk. Valószínűleg a lelki, az egzisztenciális labilitás, a közhangulat alakulása, támogatói elvárásai vitték erre az oldalra. Egészen röviden talán érdemes gondolati változásait összegezni.

Kenyeres Zoltán: Ady Endre /MEK 1998/ műve életrajzi vázlati alapján könnyen rekonstruálhatjuk e fordulatokat, változásokat.

1901 február 7-én, a magyarság érdekeit kiemelkedő intellektussal, titáni erővel védelmező Tisza Istvánt még, „A mi országunk szeretett reménysége” minősítéssel illette. Ady folyamatosan sodródott balra, 1903-ban Bartha Miklóst támadta, 1904-ben Somló Bódog evolucionista és darwinista nézetei mellett állt ki.

1904 elején segélyért folyamodva, kihallgatást kért segély ügyében Tisza Istvántól. 1905-ben a Fejérváry-kormány sajtójánál dolgozott, 1909-től a Népszavának írt.

1912-ben cikkben állt ki a magyarellenes izgatásért elítélt román irredenta politikus Octavian Goga mellett.

1912 májusától tagja lett a Martinovics szabadkőműves páholynak. Politikai állásfoglalása egyértelműen a polgári radikális, és szociáldemokrata oldalra helyezte. 1912-ben, a „Rohanunk a forradalomba” című versében Tisza István „vad geszti bolond”, valamint „úrnak, magyarnak egyként rongy” jelzőkkel illette. Párhuzamosan 1913-ban, 1915-ben többször kiállt a román irredenta és sovinszta író és politikus Octavian Goga mellett.

Nem zavartatva magát a három évvel ezelőtti megnyilatkozásától, 1915-ben ismét segítségért folyamodott Tisza Istvánhoz, kérve közbenjárását Boncza Miklósnál a Boncza Bertával tervezett házasságuk, az apa általi akadályoztatása elhárításához.

Méltatlan volt, ahogy 1915-ben Gyóni Gézáról nyilatkozott: „Gyóni sohasem volt költő... Csak annyi ő, mint a háborús revük szerzői.”

Személyes állásfoglalása, a katonai szolgálathoz való viszonya is érdekes. 1915 októberében Tasnádon ugyan felmentették, majd csendőrök keresték, elő akarták állítani az egyébként antimilitarista költőt. Két hónap múlva Bánffyhunyon alkalmasnak minősítették, 1916 januárjában be kellett volna vonulnia Kolozsvárra, azonban 1916 januárjában, mint a Nyugat újságírója felmentést kapott. Ady Endre úgy nyilatkozott, hogy ő nem akar e háború Petőfije lenni.

Csak összehasonlításképpen, a már említett tömeges hősiesség áldozatvállaláshoz még tegyük hozzá, említsünk meg néhány példát.

A korabeli sajtót olvasgatva, már szinte egy évszázadnyi távlatban csak meghatottan lehet beszélni róluk. Ismét csak néhány név a hatalmas tömegből, akire csak sírfeliratok emlékeztetnek. Pilisi Lajos egy 23 éves Györke János nevű, Nagyajtán eltemetett honvéd emlékéthódott meg, Maderschpach Viktor a szinte 18 éves miskolci 10-es honvédek áldozatvállalásától. Egyik nemzeti hetilap még 2013-ban is talált Hátszeg környékén első világháborús magyar emlékeket.

A nagypestényi templom kertjében látható Vásárhelyi Lőrinc húszévesen elesett joghallgató sírfelirata, vagy arról is olvashatunk, hogy az ismert nemesi család vagyont hadikölcsönbe adta.

Ady Endre pedig 1916 szeptemberében a menekültek látványától indítva megrendült, valószínűleg szembesült korábbi álláspontjával:

Szívemet puskatus zúzta,
Szememet ezer rémség nyúzta,
Néma dzsinn ült büszke torkomon
S agyamat a téboly ütötte.

/Ember az embertelenségben/

Nem tudhatjuk, a „Borzalmak típort országútján” látottak szembesíthették-e a költőt a polgári radikalizmus, a szabadkőművesség és az általa támogatott, adott esetben tragikus következményeket eredményező román sovinizmus és irredentizmus hatásaival.

A megszállás

Az erdélyi városokba benyomuló román hadsereg rendkívül leredukálódott lakosság számú, kiürült városokba érkezett. Ezen, ekkor 10-20000 közötti lélekszámú városok magyar és szász népességének nagy része gyorsan elmenekült. A magyar nyelvű zsidó polgárság is gyorsan a menekülés lehetőségét választotta.

Ez történt Székelyudvarhelyen, Sepsiszentgyörgyön, Kézdivásárhelyt, Brassóban. A román katonai parancsnokságok általában gyorsan megtalálták a megfelelő, főként a román nemzeti-ségű értelmiségből származó személyeket, akiket polgármesterré neveztek ki. A magyar állami felségjeleket bevonták, megszüntették, kinyilvánították az adott település Romániához tartozását. Kinyilvánították, hogy biztosítani fogják a személyi- és vagyonbiztonságot, ennek védelmére polgárőrséget szerveztek főként román nemzetiségű személyekből.

Tárgyilagosan meg lehet állapítani, a román parancsnokságok látszólag igyekeztek katonáikkal betartatni a törvényességet, az is nyilvánvalóvá vált, hogy indokolatlan volt a magyar polgári lakosság félelme az 1848-49-es tragédiákhoz hasonló esetleges tömeges vérengzések-től. A román parancsnokságok általában kinyilvánították, hogy garantálni fogják a személyes- és a vagyonbiztonságot. Természetesen ezt az elvet, még ha voltak közöttük olyan parancsnokok is, akik komolyan gondolták, akkor sem tudták betartatni-betartatni.

Az viszont igaz, hogy a királyi Romániánál fejlettebb területre érkező, fegyelmezetlen és nem jól ellátott román katonák több helyen fosztogatásokba kezdtek. E fosztogatások időnként gyilkosságokkal is párosultak. A román hadvezetés a kialakult viszonylag kaotikus viszonyok közepette nem volt képes kontrollálni katonáit. A parancsnokok egy része nagyobb tételekben gondolkodott... Ha közelebbről is rátekintünk az elfoglalt városoknak a megszállás alatti néhány hetére, egyértelműen kitűnik az azonnali annexiós szándék.

A 4. román hadsereg egységei a Kovászna melletti Kommandó fatelepnél kifejtett hősie ellenállást letörve, csendőrök, népfelkelők, de civilek, nők holttestein keresztül tudtak megérkezni a szeptember 3-án elfoglalt Sepsiszentgyögyre. A musai csendőrőrs legénysége számára sem volt kegyelem. A Székelyföld szenvedett civil veszteségekben a legtöbbet: Parajdon 37 férfi, 7 nő, Korondon 18, Siklódon 11, Etéden 22, Oroszhegyen 17, Csiktapolcán 5, Gyergyóhollón 18 férfi esett a román katonaság gyilkosságai áldozatául. Másutt is történtek kisebb számban hasonló tragédiák.

Az előzőkhöz hasonlóan Pilisi Lajos tudósításából tudhatjuk, a mintegy 11000 lakosú város szinte teljesen kiürült, a székely lakosság elmenekült. A román katonai parancsnokság szinte alig talált embert a közigazgatás ellátására.

Kézdivásárhelyen is már az első pillanatban nyilvánvalóvá vált az annexiós szándék. A román parancsnokság a középületekről a magyar címert eltávolíttatta, és kitűzték a román zászlót. Kihirdették, hogy a város ezután Románia részét képezi.

A magyar és a német nyelv hivatalos jellege megszűnt, szerepük a román és a francia vette át.

Talán az események a leginkább drámai forgatókönyvet Brassóban írták meg. Augusztus 27-én délelőtt még térzenét adott a 82. honvéd gyalogezred, délután még működtek a színház, a kávéházak. Akárcsak a többi megtámadott városban, éjjel 11-kor kihirdetik a riadót, elkezdődött a civil lakosság menekülése.

Az 2. román hadsereg fő támadási céljának tekintett Brassó előtt védekező 82. gyalogezred a Tömösi- és a Törösvári-szorosokban addig fékezte a 2. román hadsereg előrenyomulását, amíg az óriási erőfeszítéseket teljesítő vasutasok segítségével, aki akart el tudott menekülni a

városból. Az utolsó menekültvonat távozását követően a 82-esek is megkezdték a visszavonulást a túlerő elől.

A magyar katonai erők távozását követően a város keleti részén lévő Bolgárszegnek nevezett városrész, főként román lakossága fosztogatásokba, zavargásokba kezdett.

Augusztus 28-án délután Brassó város tanácsa, Fabricius helyettes-polgármester a katonai helyzet alakulása, valamint a város értékei és a civil lakosság megóvása céljából Brassó átadása mellett döntöttek.

Pilisi Lajos tudósítása egy, a románok által fogságba ejtett magyar tús naplójára alapult, mely lepörgeti a város átadását, a román uralom egy hónapját. A tús naplóját a románok kiűzését követően megtalálták, ő nem került elő, elképzelhető, hogy mint a románokkal hurcolt tús az ellentámadás során vesztette életét.

Tehát az említett tús naplója alapján 29-én délután 14 órakor, a Vasút-utca végén adta át Fabricius helyettes polgármester a várost valószínűsíthetően a 2. román hadsereg parancsnokának, akit ő Grainiceanu ezredesnek nevez, aki azonban valójában tábornok, hadseregparancsnok volt. A román parancsnok a város vezetői kíméletet kérő felvetésére azt a választ adta, hogy maradjanak nyugodtak, mert ők katonák és nem rablók. Erre azonban rácsfoltak a következő hetek történései, a tábornok esetleges személyes álláspontjától, véleményétől függetlenül.

Brassóban szintén kihirdették a város Romániához tartozását, román polgármestert, rendőrpapancsnokot neveztek ki. Kinyilvánították, hogy a város középületei a román állam tulajdonába mentek át. Raffay Ernő szerint ez egyértelműen jelzi a háború rabló jellegét, hiszen ilyen lépés a nemzetközi jogba ütközött.

Itt kivételesen engedélyezték a hivatalosnak minősített román mellett a magyar és a német nyelv használatát. Elrendelték a lakosságnál lévő lőfegyverek beszolgáltatását, a magyar és a szász lakosság soraiból túsokat szedtek, begyűjtötték őket, de később becsületszóra hazaengedték őket.

Kijárási tilalmat vezettek be, kötelezővé tették az üzletek nyitvatartását.

Elrendelték, hogy a magyar cég- és utcanéveket el kell távolítani, az egyházi kincseket Romániába szállították. A templomokban Ferdinánd királyért kellett imádkozni, a város csekély, itt maradt magyar lakossága a katolikus templomban vehetett részt misén. Rendeletet adtak ki az élelmiszerek árának maximálásáról és a megszállás utolsó napjaiban szinte minden árukészletet lefoglaltak és Romániába szállítottak.

Az idézett tús megállapítása szerint Brassó magyar lakossága 145 főre csökkent. Az új hatalom egyre arrogánsabb módon mutatta ki célkitűzéseit.

Az új közigazgatás, a városvezetés részéről egyre gyakoribbá váltak a kicsinyes zaklatások, követelések. A helyi román lakosság szinte jogi értelemben is előnyösebb helyzetbe került a magyarságnál és a szászoknál. A román lakosság legminimálisabb bejelentése is elégnek bizonyult a magyar vagy a német nemzetiségű lakosok hatósági zaklatásához, letartóztatásához.

Szeptember második harmadára sikeresen eltüntettek minden magyar cégtáblát, a lakosságot román okmányokkal látták el.

Történelmi, mondhatni jelképszerű döntés volt, hogy szeptember közepén felrobbantották a Cenk-hegyen állított milleneumi emlékművet. A brassói-bolgárszegi román tömegek ezt ünnepléssel, örömmel vették tudomásul.

Vélt győzelmük, sikereik tudatában a bizonyára a helyi román lakosság bizalmának megnyerése céljából a közigazgatás elrendelte az élelmiszerek árainak maximálását. Legvégül a

kereskedők árukészleteinek egy részét is szétosztották, a nagyobb részt autókra és vonatra pakolva Románia felé indították. A gyárak, raktárak árukészleteit szintén gépkocsira és vasúti szerelvényekre pakolva Románia felé indították.

Szeptember 24-e körül már közről hallhatóak voltak az előrenyomuló német és osztrák-magyar csapatok lövegeinek robbanásai.

Mintegy egy hónappal a város augusztus 29-én történt átadása és megszállása után, szeptember utolsó napjaiban, lázas ütemben kezdődött el a román csapatok menekülése Brassóból.

A nemzetközi jogot sértő módon magukkal vitték a letartóztatott magyar túszoikat is. Közülük sokan, mint a Pilisi Lajos által idézett tús sohasem térhettek haza, valószínűleg a visszavonulás harcaiban halhattak meg, lehet, hogy a saját csapatok tüzeiben.

A Székelyföld településeit elfoglaló 4. román hadsereg egységei sem tanúsítottak külön magatartást. Sepsiszentgyörgyön a csekély, a mintegy 400 főnyi megmaradt magyar lakosságot román dokumentumokkal látták el.

A megszállás négy hete alatt itt is lefoglalták a kereskedők árukészleteit, az üzemek raktárkészleteit és a nyilvánvaló vereség pillanatában elindították a Keleti-Kárpátok szorosain keresztül Románia irányába.

Hasonló volt a helyzet Kézdivásárhely esetében, ahonnan a környékbeli román lakosság által el nem rabolt, vagy közöttük szét nem osztott anyagi javakat, főként mezőgazdasági termékeket, élelmiszert, dohányárút, bőrt elindították Románia felé.

Kitérőként, a teljesség igénye nélkül érdemes röviden kitekintést tenni arra, hogyan alakult a román hadsereg kiszorítását követő két évben a mintegy hónapnyi megszállást elszenvedett települések helyzete.

Sajnos a háborús pusztítások viszonylag csekély aránya ellenére a károk helyreállítása nagyon nehezen indult meg és a háború végére sem fejeződött be.

Nagy Szabolcs: Egy székelyföldi város közállapota az első világháború végén, című érdekes tanulmányában jól mutatja be a Sepsiszentgyörgy viszonyain a helyzet alakulását.

Megállapítása szerint, a megszállás alá került területeken az országos átlagnál nehezebb helyzet alakult ki a háború végéig.

A Független Székelység sepsiszentgyörgyi lap 1917 áprilisában példaképp a következőket írta: „...székely népünknek az oláh betörés és annak folyamányai miatt szenvedett rettenetes veszteségei csaknem egy év leforgása alatt sem térítették meg... a nyomort még csak nem is enyhítették.”

Megállapításuk lehangoló összegzése szerint: „Keserűségünk és felháborodásunk a régi kormány számláját terheli.”

Háromszék vármegye 1918 júniusában beadvánnyal fordult a kormányhoz, miszerint 1916-ban senki sem figyelmeztette őket a várható támadásra, betörésre. Aki felvetette a veszélyt, azt rémhírterjesztésért elítélték.

A beadvány, az igazságnak részben megfelelő álláspontja szerint Tisza István kormányfő a parlamentben folyamatosan a Romániával fennállt barátságos viszonyról beszélt és elképzelhetetlennek tartott bármiféle katonai fellépést Románia részéről.

Háromszék egyébként egészen 1918-ig belső hadműveleti területnek minősült. Török Andor főispán 1918 májusában is problematikusnak értékelte, hogy emiatt a közlekedés, a szállítás a telefonálás tekintetében a korlátozások még mindig érvényben voltak.

További problémákat, veszélyeket jelentett az oroszországi magyar hadifoglyok forradalmasodása, egy 1918 júniusában kelt alispáni jelentés szerint.

Az idézett tanulmány szerzője, Nagy Szabolcs a rendelkezésre álló források tükrében indokolatlannak érezte az egyébként színvonalas, 1986-ban megjelent Erdély történet című mű megállapítását, miszerint a nyugati frontokon bekövetkezetteknél jelentősebb mértékben enyhébb károk és pusztítások rövid időn belül helyreállítást nyertek, és nyomaik eltűntek.

A román hadsereg a korábbiakban már említett, elemzett magatartása a későbbiek során sem volt idegen a nagy nemzet barátaitól. Tudjuk, hogy példaként 1919 őszén az amerikai Bandholz tábornok akadályozta meg a Nemzeti Múzeum kincseinek elszállítását.

Jelentős tekintetben, részben igazolható tehát a kérdés legkiemelkedőbb hazai szakértője, Raffay Ernő álláspontja, mely szerint lényegében rablőháborúról volt szó.

Rablőháborúról, nemcsak abban az értelemben, miszerint teljesen idegen etnikumú és kultúrájú államterületeket is szándékoztak elfoglalni és rövid idő alatt annektálni, de a magán-, vagy az állami anyagi javak ellenszolgáltatás nélküli, jogszerűtlen rekvirálásában és elszállításában is.

Megjegyzendő, hogy e tevékenységben az egyértelműen kegyetlenek nem minősíthető, viszont fegyelmezettek messze nem tekinthető román sorkatonaság alárendelt, beosztott szerepet töltött be...

A Székelyföld és Dél-Erdély számára a rémálom ekkor csak alig egy hónapig tartott.

A front átvonulásánál tragikusabb sors jutott azok osztályrészéül, akiket valamilyen oknál fogva magával hurcolt a román hadsereg. Nagy Szabolcs szerint ez több tízezer fő is lehetett. Sipotele községben egy borzalmas hadifogolytábort rendeztek be, ahol 1917 elején megközelítőleg 17000 embert tartottak fogva. Közülük Mihályi Balázs kutatásai szerint mintegy 10600 személy vesztette életét tifusz és más betegségek miatt. Feltehetően itt „tűnt el” a 82-es ezred egy Brassó előtt bekerített százada. Az elhurcoltak, és a letartóztatottak közül többeket kivégeztek kémkedés vádjával, példaként Bacauban, 1916 decemberében Szilágyi Irmát, egy fiatal tanítónőt.

Ellentámadás

A szövetséges hadseregek ellentámadása élén két kiemelkedő katonai vezető állt.

Az 1. osztrák-magyar hadsereg parancsnoka Arz Artur von Straussenburg (1857-1935) tábornok volt. Bár már utaltunk tevékenységére, röviden érdemes áttekinteni pályáját, életútját.

Szász evangélikus lelkészi családban született 1857-ben, Nagyszebenben. Ügyvédi pálya helyett a katonaságot választotta 1876-tól, elvégezte a vezérkari akadémiát, majd az őrnagyi kinevezését követően a vezérkarhoz került. 1908-ban vezérőrnagyi rendfokozatba léptették elő. Szolgált hadosztályok parancsnokaként és a bécsi Hadügyminisztériumban.

A háború kitörését követően a 15. gyalogos hadosztály parancsnoka, részese volt a cári hadsereg ellen vívott, részsikereket hozó Komarownál vívott csatának, majd a kassai VI. hadtest szívós, eredményes küzdelmeinek irányítója volt.

Katonai tehetségét, képességeit mutatják lengyelországi sikerei: a Limanow-Lapanow térségében kivívott „csoda”, a gorlicei áttörés 1915 májusában, majd a Grodek-Magierow és a Breszt-Litovszk mellett kivívott győzelmek, melyeket követően gyalogsági tábornokká léptették elő.

1916 augusztus 16-án nevezték ki az Erdély megvédésére hívatott 1. hadsereg parancsnokának. Magát ironikusan mint hadsereg nélküli hadseregparancsnokot minősítette. Azonban, mint látni fogjuk, katonai tehetsége révén és csapatai hősie ellenállásával fékezni tudta az elképesztő román túlerőt a 9. német hadsereg beérkezéséig.

1917 március 1-én az új király, IV. Károly a vezérkar főnökévé nevezte ki. A Caporettói áttörés néven ismert nagy győzelemben, majd az 1918 júniusi piavei vereségben is részes volt, 1918 őszén a fegyverszünetet sürgette.

A háború után visszavonult, a Romániához került Nagyszebenbe már nem térhetett vissza, megírta emlékiratait, magyar nyugdíjat és állampolgárságot kapott, 1935 július 1-én hunyt el.

Tábornoktársa Svetozar Boroevic a következőképp emlékezett róla: „Tiszteletre méltó, nemes jellem, kimagasló képességű vezénylő tábornok.”

A német 9. hadsereg, parancsnokává Erich von Falkenhayn (1861-1922) német tábornok lett kinevezve II. Vilmos császár által. Falkehayn kinevezéséről szóló táviratot szeptember 6-án kapta meg Berlinben. Mint az I. világháború egyik legjelentősebb német katonai vezetőjének, az ő pályafutását is érdemes röviden összefoglalni.

1861-be Burg Belchauban született porosz kismemesi családban. 1880-tól a német hadsereg tisztje, megfordult Kínában is, mint a boxerlázadást leverő nemzetközi expedíció egyik parancsnoka.

1913-ban Poroszország hadügyminisztere lett. Alapkonceptiója az volt, hogy a háborút a nyugati fronton kell eldönteni. A Helmuth von Moltke kudarcát jelentő 1914 szeptemberi marne-i vereség után ő lett a vezérkar főnöke.

Stratégiai koncepcióját inkább az ellenség felörlésére irányuló tevékenység, a defenzív magatartás jellemezték. Ypres, a Somme, Verdun, Bruszilov térnyerése nem hozták meg a várt sikereket, ezért II. Vilmos császár Paul von Hindenburg tábornokkal váltotta fel a vezérkar élén.

A Balkánon eredményesebb és offenzívabb hadviselést alkalmazott, ez megnyilvánult Szerbia 1915 őszi legyőzésében. 1916 augusztus 29-én II. Vilmos császár a 9. hadsereg parancsnokává nevezte ki, melynek élén jelentős szerepet játszott Románia legyőzésében. Ezt követően

a Szentföldön segítette a török hadsereget, majd a Baltikumban volt a 10. hadsereg parancsnoka. 1918-ban nyugállományba vonult, 1922 áprilisában hunyt el Schloss Linstedtben.

Hogyan látta Maderschpach Viktor Falkenhayn tábornokot: „A hadsereg parancsnokság törzse Déván a tanítóképezde épületében volt elszállásolva. Itt láttam először Falkenhaynt. Egyike volt azoknak az egyéniségeknek, akik az első pillantásra valóságos lenyűgöző benyomást gyakorolnak az emberre. Karcsú, acélos, izmos teste, ruganyos mozdulatai inkább egy fiatal, valamely lovas mérkőzésre készülő gárdahadnagyra, mint egy, hadseregek dolgát intéző, hadvezérre engedtek volna következtetni. De Falkenhaynben az uniformistól eltekintve semmi sem árulta el azt, hogy német katona. Az a minden testi és szellemi vonatkozásban megnyilvánuló könnyedség, mely az elegancia lényegét alkotja, inkább egy renaissance-katona benyomását keltette bennem. Ilyennek képzeltem Bourbon Károlyt, Franciaország connetablé-jét, aki Frundsbergi Györggyel szövetekezve Róma elfoglalására indult. A legsúlyosabb felelősség terhe alatt, midőn népek és országok sorsát befolyásoló intézkedésekre kellett magát elhatároznia, oly könnyedén, gyorsan és határozottan döntött és cselekedett, mintha valamely sportesemény irányításáról lett volna szó.” Falkenhayn Maderschpacht és segéd-tisztjét Szabó Lászlót von Busse tábornok mellé felderítési feladatra rendelte.

Falkenhayn tábornok egyébként szeptember 15-én indult el Berlinből vezérkari főnökével és törzsének néhány tagjával. Ekkor még csak annyit tudott a 9. német hadseregről, hogy Erdélyben a románok ellen fog fellépni. Azt sem tudta pontosan, hogy mely csapategységek fognak hadserege alárendeltségébe kerülni.

A 9. hadsereg alkalmazásának tervét Arad felé történő utazása közben a vonaton körvonalazta, dolgozta ki. Emlékirataiban ezt a következőképpen írta le:

„Dacára annak, hogy teljesen tájékozatlan voltam arra nézve, hogy a hadsereggel szemben mi áll, az utazást arra használtam fel, hogy kíséretemmel a jövőendő lehetőségeit alaposan megvitassam.

Azon megbeszélések szellemében, amelyeket én még, mint a hadsereg vezérkarának főnöke Plessben és Budapesten a szövetséges hadseregek élén álló kollégáimmal tartottam, valamennyien egyetértettünk abban, hogy Németország és Ausztria-Magyarország a franciaországi, galíciai és az olaszországi feszült helyzetre való tekintettel, nem lesz arra képes, hogy csapatokat adjon ide azon célból, hogy a románoknak előrenyomulását az erdélyi fronton kb. 400 km. szélességben tisztán védelemmel megakadályozza. Ezen feladat csak támadó szellemben volt megoldható oly módon, hogy az egyes ellenséges oszlopokat megverjük, még mielőtt a határhegységek átlépése folytán beállott elszigeteltségük megszűnik. A 9. hadsereg jelszava tehát a leggyorsabb és a legkíméletlenebb támadás volt, tekintet nélkül arra, hogy milyen erős lesz.

Az természetes, hogy ennek a támadásnak a nyugati szárny ellen kellett megindulnia. Minden más esetben a hadsereg azon veszélynek lett volna kitéve, hogy két tűz közé kerül. Azon gondolatot, hogy az első lökést a Dunán innen levő legdélibb ellenséges csoport ellen intézzem, azok után, amiket az utazás alatt a Temesvár-Lugos-Karánsebes-Orsova vasútvonaltól, továbbá a Dunának, mint utánszállítási vonalnak kihasználásáról, valamint a Felső-Temes és a Cserna közötti terület járhatósági viszonyairól megtudtam, le kellett mondanom.

Az első csapást tehát azon ellenségre kellett mérni, mely a Vulkán-hágón és a Szurdok-szoroson át volt előrenyomulóban. Ezt kellett a 9. hadseregnek elintéznie, mert mindaddig, amíg ezen csoport elintézve nincsen, a hadsereg éltető ere, az Arad-Kolozsvár vasútvonal állandóan veszélyben forog. Ha pedig a közlekedés ezen a vonalon lehetetlenné válik, akkor egyáltalában nem lehetett tudni, hogy Erdélynek csak egy része is megtartható-e?”

Falkenhayn koncepciójával lényegében egybeesett az 1. osztrák-magyar hadsereg fellépése, akciója, hiszen miután a 144. dandárt megerősítették a 187. hadosztály részeivel, már szeptember 14-én megindították az ellentámadást Hátszeg irányába.

Luddendorf német főparancsnok tervei szerint az 1. osztrák-magyar hadseregnek Segesvártól északra keleti irányba kell előretörnie, a fő támadóerőt képviselő 9. német hadseregnek pedig ettől délre, tehát Nagyszeben és Brassó irányába, a Fogarasi-havasok északi vonulata mentén. E terv értelemszerű célja az volt, hogy az Erdélybe betört román egységeknek a Romániával való összeköttetését elvágják.

Ezeket az alapelveket fogalmazta meg a 9. német hadsereg számára kiadott, parancsnokságára szeptember 19-én megérkezett első hadműveleti utasítás.

A korábbiakban lényegében tájékozatlan Falkenhayn szeptember 17-én érkezett meg Dévára a hadsereg-parancsnokság törzsével.

Ekkor még nem ismerte a 9. hadsereg részletes feladatait, a vele szembenálló erőket. Csak azt tudhatta, hogy a leghatározottabb fellépéssel, leggyorsabban kell kiverni Erdély területéről a román hadseregeket, először a Hátszeg környékén, majd a Nagyszebennél csoportosuló ellenséget megsemmisíteni.

Sietnie kellett, hiszen óriási veszélyt jelenthetett volna az, hogy ha kihasználatlanul hagyja azt az időt, míg az előrenyomuló román csapatok földrajzi okok miatt még nem tudták erőiket egyesíteni, vagyis még elszigeteltek voltak.

Falkenhayn első lépéseként megszemlélte az Alvincre beérkezett Alpenkorps egységeit. A később legendává vált parancsnok, Konrad Krafft von Dellmensingen (1862-1953) még éppen hogy megérkezett. Falkenhayntól azt a parancsot kapta, hogy tegye hadosztályát minél gyorsabban menetkésszé és készüljön fel a Vöröstorony-szoros környékén megvívandó hadműveletekre.

Falkenhayn tábornok ezt követően Gyulafehérvárra utazott, ahol találkozott Staabs altábornaggal, aki a XXXIX. tartalékhadtest és az 1. hadsereg délnyugati szárnyának parancsnoka volt. A Staabs altábornagytól kapott információk alapján Falkenhayn tájékozódhatott a hadműveletek eddigi alakulásáról, a saját és az ellenséges erők helyzetéről, melyek alapján megalkothatta a további hadműveletekre vonatkozó terveket, és megtehetette első intézkedéseit.

A szeptember 18-i katonai helyzet alapján az osztrák-magyar-német erőkkel szemben a következő erők álltak:

A Prezan tábornok vezette északi 4. hadsereg a 7., 8., 9. és a 14. hadosztályokból állott, éleivel elérte a Göde-Mesterháza vonalat, a Kelemen-hegységben pedig kapcsolatban, érintkezésben állt a tőle északra harcoló orosz hadsereggel. Délebbi arcvonálán pedig elérte a Görgényi-havasok nyugati lejtőjén Libánfalvát, a Kis- és Nagy-Küküllő völgyében pedig Parajdot és Székelyudvarhelyt.

A Grainiceanu tábornok vezette 2. román hadsereg (3., 4., 5. és a 6. hadosztály) elfoglalva a háromszéki medencét és a Barcaságot az Apácai-hegység nyugati lejtőin, az Olt partján és Fogaras előtt állt.

E jelentős túlerővel állt szemben az 1. osztrák-magyar hadsereg Morgen tábornok vezette északkeleti csoportja, mely folyamatos visszavonulásra kényszerült. Rendelkezésére a Maros felső völgyében a 16. honvéd hegyi dandár, Libánfalvánál a 61. és a 39. honvéd hadosztály részei, a Küküllő vonalán az 1. népfelkelő lovasdandár, a Nagy-Küküllő völgyében a 61. honvéd hadosztály 19. dandára, a Segesvár-Brassó vasútvonal mentén a 71. közös hadosztály állottak.

A Culcer tábornok vezette 1. román hadsereg három szakaszon tört be Erdélybe. A Vöröstorony-szoroson keresztül a 2. és a 13. hadosztály nyomult be, elérve a Guraró-Schellenberk-Felek vonalat. Nagyszebennél azonban még a magyar csapatok álltak.

Az 1. román hadsereg e két hadosztályával és a 2. hadsereg balszárnyával szemben a Schmettow altábornagy irányítása alá rendelt 1. közös lovashadosztály és a 3. német lovashadosztály a Nagysáros-Hortobágyfalva-Nagyszeben vonalig, tőlük nyugatra pedig az 51. hadosztály és a 187. német hadosztály egy ezrede álltak.

Az 1. román hadsereg augusztus 27-én a Vulkán- és a Szurdok-szoroson keresztül Erdélybe betört 11. hadosztálya, a már említett erőviszonyok arányában leküzdötte a bányász zászlóalj ellenállását, majd Petrozsényt és környékét elfoglalva a 144. gyalogdandár 7 zászlóalját Puj községig szorította vissza. A 144. dandár, erősítésképpen azonban megkapta a 187. hadosztály jelentősebb, 6 zászlóaljnyi részét, valamint az Alpenkorps 3 zászlóalját.

A legcsekélyebb összecsapások Orsova előtt történtek, itt a 145. cs. és kir. dandár valamint Knechtl alezredes 5 századnyi Duna csoportja védekeztek. Itt a jelentős túlerővel rendelkező román hadosztály csak a Cserna vonaláig jutott előre.

Míg ez említett csapatok folyamatosan harcban álltak, a hadsereg tartalékát a következő erők képezték: a 72. közös hadosztály Szászrégennél, a Marosvásárhelyre beérkezett 89. német gyaloghadosztály, a Gyulafehérvárra beérkező 76. német tartalék hadosztály, valamint az Alvincre beérkezett Alkenkorps hadosztály.

Mikor szeptember 18-án a Pujra utazó Falkenhayn meglátogatta a 187-esek parancsnokát Sunkel tábornokot, már az első eredményről tájékozódhatott: szeptember 18-án a szövetséges csapatok visszafoglalták Petrozsényt, a 11. román hadosztály vereségét felismerve a határ felé vonult vissza, hogy a Vulkán- és a Szurdok-szorosokon keresztül elhagyja Magyarország területét.

A petrozsényi győzelmet követően szeptember 18-án este Déván Falkenhayn tábornok mérlegelés tárgyává tette a következő napok feladatait, a támadás lehetséges irányait.

A támadó román hadseregek felvonulása, helyzete elemzése, a 2. román hadsereg lemaradása lehetőséget adott a román haderő nyugati szárnya megtámadására, bekerítésére, elvágására a többi támadó csoportosítástól. Ennek értelmében lehetőség nyílt vagy az Orsovánál, vagy a Petrozsénynél, vagy a Nagyszebennél álló román csoportosítások megtámadására és bekerítésére.

Falkenhayn végül a Nagyszeben körül tevékenykedő 3. és 12. román hadosztályokból álló csoport megtámadása mellett döntött. Ugyanis sem a Mehádiánál, sem a Hátszegnél álló román erők nem gyakorolhattak lényegi befolyást a hadműveletekre, a helyzetüket egyébként a Nagyszebennél indítandó hadműveletek lényegében meghatározták, eldöntötték a tőle nyugatra lévő román magasabb egységek helyzetét, sorsát, Hátszegnél pedig jóval bonyolultabb előkészületeket igényelt volna a támadás megszervezése. Gyors és hatékony fellépés, csapás hiányában a 2. és a 4. román hadseregek tovább fenntarthaták volna túlerőjű nyomásuk az 1. osztrák-magyar hadseregre, ezáltal fenyegetést jelenthettek a 9. német hadsereg hátára is.

Tehát a döntés a Nagyszebennél indítandó hadműveletekről megszületett, erre Falkenhayn a következőképp emlékezett:

„Azt, hogy Nagyszebennél a csapást hogyan kell majd mérni, akkor még nem lehetett elhatározni. Az ottani ellenséges csoport, 40 hadiállományú zászlóaljával - tehát 40000 emberével - még ha a 76. tartalékadosztály is beérkezik és a hátszegi szakaszból is minden ott nélkülözhető embert elvonunk - a rendelkezésre álló legfeljebb 32 zászlóaljjal szemben, kb. 20000

ember, olyan nagy túlerőben volt, hogy egy az egész arcvonalon indított támadás nem sok reménnyel biztatott. Azon esetben, ha az Alpenkorps szemrevételezései kedvezőtlen eredménnyel járnak a Szebeni-havasok járhatósági viszonyait illetően, azt terveztem, hogy az ellenség tulajdonképpen arcvonalán csak gyenge erővel támadok, ellenben két, lehetőleg, lehetőleg erős támadó csoporttal azon pontok ellen török előre, ahol a román front a hegyvonulatokra támaszkodik, részben már a völgyben, részben pedig a hegy lába mentén.

Ha ezen hadműveleteket kíméletlenül végrehajtom, reméltem azt, hogy ezáltal vagy azonnal, vagy pedig a saját szárnyamnak a hegységbe való kiterjesztése által mégis a sikeresen előrehaladó harcokban lassanként a románok oldalainak kettős átkarolásához jutok, miután nem tétéleztem fel, hogy az ellenségnek sikerülni fog gyorsan elég erőt a veszélyeztetett helyekre vetnie. Ezenkívül Sunkel előadására nem hittem, hogy az ellenségnek meg lenne a bátorsága arra, hogy meggyengített közepem ellen támadást kíséreljen meg, ha én nem cselekedném elég gyorsan.

Úgy látszott, hogy a kettős átkarolásra azért van szükség, mert nem volt valószínű, hogy e nélkül az ellenség teljesen ártalmatlanná tehető. Ez viszont a hadműveletek az odább, keletre álló ellenséges csoportok ellen való folytatásához nagyon is kívánatos volt. Az természetesen nyílt kérdés maradt, hogy a lökés a nagyszebeni ellenséges csoportnak a Fogarasi-havasokra támaszkodó keleti szárnya ellen a brassói csoport nyugati szárnyának közelségére való tekintettel, mely, mint említettem Fogaras környékén állott, egyáltalában végrehajtható-e?”

Szeptember 19-én a lehetőség egyértelművé vált azáltal, hogy az Alpenkorps felderítői jelentették, hogy a Szebeni-havasokon keresztül Zsinnáról a Cinderelul gerincen előre lehet jutni a Vöröstorony-szoros felé, tehát e stratégiai pont lezárható.

A hátszegi frontvonalon ekkorra az osztrák-magyar-német erők lényegében már legyőzték a román csapatokat, sikerült benyomulni a Szurdok-szorosba, a Vulkán-hágónál viszont még tartották magukat a román csapatok.

Közben a Fogarasnál csoportosult román hadosztályok is megindultak, ennek következtében a nagyszebeni és a fogarasi román csoportosulások közötti eddigi mintegy 40 kilométeres hézag tovább szűkült, melyet csak a szövetséges csapatok rendelkezésére álló egységeknél már csak jóval hatékonyabb erővel lehetett volna szétzilálni. Ezáltal a nagyszebeni román csoportosítás keletről történő átkarolása lehetetlenné vált, hiszen nyilvánvalóvá volt, hogy az ellenség Fogaras felől is nagyobb nyomást fog kifejteni. Ezeknek a szempontoknak a figyelembevételével Falkenhayn úgy döntött, hogy a Szebeni-havasok északi lejtői és a Nagyszeben közötti területen fogja megindítani a támadást a Vöröstorony-szoros birtokbavételére.

Győzelem Nagyszebennél

A 9. német hadsereg parancsnoksága szeptember 19-én kiadta az első intézkedéseket a Nagyszeben felszabadítására és a Vöröstorony-szoros birtokba vételére, lezárására irányuló hadműveletekre.

Az Alpenkorps hadosztály 6 zászlóaljnyi és négy ütegből álló erejét Polyán és Zsinna térségében vonták össze. Az Alpenkorps Hátszegnél lévő egységeit is azonnal ide vonták. Folyamatosan érkezett be a 76. német tartalék hadosztály vasúton, Kiskapuson át Nagyselyk térségébe.

A 9. német hadsereg ezen első intézkedése kiadásával átvette a parancsnokságot az 1. osztrák-magyar hadsereg déli szárnya felett. Ugyanezen a napon, tehát szeptember 19-én este megérkezett Dévára a német legfelsőbb hadvezetőség a hadműveletek megindítására vonatkozó utasítása.

A logikusan felépített hadműveleti terv a következő volt:

„A 9. hadsereg legközelebbi feladatai a következők:

A 9. hadsereg az 1. hadsereggel együttműködve verje meg az Erdélybe betört ellenséget.

Az 1. hadseregnek feladata, egyenlőre az ellenség előrenyomulásának késleltetése és a 7. hadsereggel érintkezésben a Küküllő és a Maros-menti állások tartása, a Görgény-hegységből egymástól szétválva előrenyomuló ellenséges oszlopok ellen készen tartott erős tartalékokkal helyi támadások végrehajtása is tervbe veendő.

Hadsereghatár Báránykút (Bekokten)-Jakabfalva (Jakobsdorf), a helységek az 1. hadseregéi - Erzsébetváros (a 9. hadseregé)-Mikefalva-Radnót-Marosludas-Gerend-Torda. (A helységek az 1. hadseregéi)

A 9. hadsereg mindenekelőtt a Szurdok-szoroson át betört ellenséget űzze vissza, azután a Szurdok- és a Vulkán-hágót biztosítva, egyesített erővel a Nagyszebenen át előrenyomult ellenséget kettős átkarolással verje meg.

Az 1. hadsereg 89. hadosztályának ezen támadáshoz való felhasználása megfontolás tárgyát képezi.

A 9. hadsereg jobb szárnycsoportja akadályozza meg az ellenségnek Orsován és különösen Mehádián át való előrenyomulását.

A 9. hadsereg bal szárnya szükség esetén, túlerejű ellenség nyomása elől az 1. hadsereggel érintkezésben maradva Medgyesen keresztül a Küküllőig, Dicsőszentmártonhoz hátrálhat.

v. Hindenburg”

Szeptember 19-én az 1. hadsereg parancsnoksága is parancsban ismertette a csapatok számára a két hadsereg műveleti határvonalát. /K.u.K. 1. Armee Kommando OP. nr. 1327./

Mindezzel párhuzamosan Teschenbe v. Cramon tábornoknak, Conrad tábornok értesítése céljából a következő tartalmú utasítás érkezett:

„A Hátszegtől délre eredményesen fejlődő harcok biztosítanak arról, hogy ezen támadás a Szurdok-szoros elfoglalásával hamarosan befejeződik. Felkérem, hogy Staabs tábornokot és a 9. hadsereg parancsnokságát arra utasítsa, hogy a hágók elfoglalása után megfelelő cs. és kir., és egy megfelelő erejű német különítmény visszahagyása után az Alpenkorpst Szászsebestől délre, a 187. hadosztályt Szászsebesnél és attól keletre gyülekeztesse.

A szállítás alatt levő 76. tartalék hadosztály harcoló csapatai Kiskapuson és Tövisen kirakandók, hogy onnan a 9. hadsereg többi részeivel a támadásban részt vehessenek.

v. Hindenburg”

Falkenhayn azonban ekkor még nem látta egyértelműnek a hadsereg alárendeltségi viszonyait:

„Ezen utasítások, sajnos teljesen kétségben hagytak abban a tekintetben, hogy a 9. hadsereg a cs. és kir., vagy pedig a német legfelsőbb hadvezetésnek van-e alárendelve hadműveleti tekintetben. Nem vették figyelembe azt, hogy a parancsnokságot időközben már átvehettem, és így a cs. és kir. legfelsőbb hadvezetésnek már nem lehetett Staabs tábornok számára utasításokat kiadnia.

Ez az utasításoknak egy annyiban egészen új módja volt, amennyiben nem elégedett meg azzal, hogy az ellenség előtt álló vezetőnek megadja a feladatot, és az eszközöket utalja ki, hanem megpróbált irányelveket is adni a megoldás módját illetőleg.”

Mindezekből tehát nyilvánvalóan látható, hogy az 1. hadsereg helyzete nem volt teljesen egyértelműen meghatározva, a parancsnoklási viszonyok pontosításáig. Hindenburg idézett parancsa természetesen magyarázható, ugyanis a 9. hadsereg parancsnoka addig még nem kapott szinte semmi lényeges tájékoztatást a vele szemben álló túlerejű ellenség pontos helyzetéről, várható mozdulatairól.

Szeptember 20-án Falkenhayn Gyulafehérváron értekezletet tartott és itt közölte a nagyszabeni csoport parancsnokaival: gróf Schmettow altábornaggal és Krafft von Delmensingen altábornaggal, az Alpenkorps parancsnokával a terveit.

E terv alapján Hátszegnél visszamarad a 144. dandár, a 187. német hadosztály 1-1 zászlóaljja és a 187. hadosztály 2 ütege, Berger ezredes parancsnoksága alatt. Ők védekező, biztosítási feladatot kaptak.

A Nagyszabennél történő támadó fellépéshez a 9. hadsereg három csoportot alakított:

Krafft von Delmensingen tábornok feladata volt az Alpenkorps (egy Hátszegnél visszamaradó zászlóalj kivételével) két osztrák-magyar hegyi üteg és a 3. német hegyi ágyús osztály részvételével megalakított csoport élén a Prejba 1475 és a Gyhan 1411 vonalából kiindulva a Vöröstorony-szoros felé támadni, a szorost elfoglalva megakadályozni az ellenségnek a hegységen át történő visszavonulását.

A Staabs tábornok vezette csoport az 51. honvéd hadosztályt, a 187. német hadosztályt (egy zászlóalj és 2 táborig üteg kivételével), valamint az eddig Hátszegnél alkalmazott nehéz tüzérséget és az Alpenkorps táborig tüzérséget foglalta magába, a támadást erős jobb szárnyal kellett, hogy megindítsa délkeleti irányba, első lépésként a Poplaka-Gunaró vonaltól délre lévő magaslatok elfoglalásával.

Schmettow tábornok csoportja, mely a 3. mozsárüteggel megerősített 76. tartalék hadosztályból, a 3. német és az 1. cs. és kir. lovas hadosztályból tevődött össze, megerősítve az Alpenkorps 10 cm-es ágyús ütegeivel a Felektől északra lévő magaslatokat kellett, hogy elfoglalja, majd ezt követően az Olt két oldalán kellett előretörnie.

A tervek szerint az általános támadásnak a kijelölt irányokban és terepszakaszokon szeptember 26-án kellett megindulnia.

A támadás megindítása a még mindig túlerejű ellenséggel szemben számos kockázatot feltételezett. A hátszegi csoport sikerei ellenére a Vulkán-szoros még a románok kezében volt, nem volt kizárható a helyzet kedvezőtlen fordulata, mivel innen a már említett erőket el kellett vonni a Nagyszabennél tervezett támadáshoz.

Az 1. osztrák-magyar hadseregen óriási volt a nyomás a túlerejű 2. és a 4. román hadsereg felől. Az 1. hadsereg folyamatosan vonult vissza a Maros és a Küküllő melletti állások felé.

A nagyszebeni támadás sikere még attól is függött, hogy az 1. hadsereg jobbszárnyán működő 71. hadosztály és a 19. népfelkelő dandár képesek-e megtartani védelmi vonalaikat Erked-Nagysáros vonalában, vagy nagyon lassan visszavonulnak Segesvár-Hégen-Szentágota vonalára, a 2. és a 4. román hadseregek meghatározó túlerejű előrenyomulásával szemben.

A merész támadási terv sikere egyébként attól függött, hogy a 9. hadsereg időben végre tudja hajtani felvonulását, míg a nagyszebeni román csoport elszigetelt marad. Tehát a támadást meg kellett kezdeni a román túlerő kibontakozását megelőzően, vagyis azelőtt, hogy egyesülhetnek a nagyszebeni és fogarasi román hadseregcsoportok, valamint a 2. és a 4. román hadsereg egy magasságba kerülhetek volna. Ha a 2. román hadsereg elérhette volna szeptember 26-ig a Segesvár-Szentágota vonalat, azon esetben a nagyszebeni román csoport bekerítettségének veszélye megszűnhetett volna.

A nagyszebeni medencében tartózkodó román csapatok talán fenyegetett helyzetüket felismerve szeptember 21-22-én éjjel Nagyszeben mindkét oldalán támadást indítottak.

E támadásokat a jobbszárnyon az Óriás-hegynél a 187. német hadosztály, attól keletre Nagyszebentől északkeletre az 51. hadosztály verte vissza, a balszárnyon pedig a 3. német lovas hadosztály Veresmart előtt állította meg. A románok elszánt, bátor rohamai itt súlyos vérvesztésbe kerültek. Kizárólag az 1. lovas hadosztály 7. dandára ellen sikerült a románoknak eredményeket elérni, mikor egy erősebb csoport átkelt az Olton Glimbokánál, ezzel a bekerítéssel fenyegetett 7. dandárt visszavonulásra kényszerítették mintegy 6 kilométerrel hátrább, a Hoczmány-Stein B. vonalba.

E román támadás csak akkor veszélyeztette volna a tervezett nagyszebeni támadás sikerét, ha az 1. lovas hadosztályt teljesen vissza tudták volna szorítani az Olt partjáról és ezáltal meg tudták volna valósítani az összeköttetést a fogarasi és a nagyszebeni román csoport között. Az 1. lovas hadosztály azonban biztosan tartotta a Rukkor-Kolun közötti magaslatokat, ahonnan könnyen belőhető volt a mintegy 2 kilométernyire északi irányba vezető országút, ami lehetlenné tette az összeköttetés megteremtését.

Ugyanakkor azonban kedvező következménnyel is bírt az 1. lovas hadosztály elleni támadás, azáltal, hogy a román hadsereg-parancsnokság ide erőket dobott át a Czibin-patak és az Olt közötti területről, ami kedvező feltételeket teremtett a 9. hadsereg főtámadásának, mert a tervezett főirány, vagyis Orlát és Nagyszeben közötti területekről vont el erőket.

Ezért Falkenhayn Schmettow tábornoknak kiadta a parancsot, hogy feltétlenül tartsa az Olt menti állásokat. Ezen kívül a lovas hadtest 65 km-es arcvonala megerősítése céljából kérte az 1. hadsereg parancsnokságát, hogy a Marosvásárhelynél kirakodott 89. német hadosztályt bocsássa a 9. hadsereg-parancsnokság rendelkezésére.

E kérést azonban az 1. osztrák-magyar hadsereg parancsnoksága elutasította, arra hivatkozva, hogy a 2. és a 4. román hadseregek túlsúlya elől visszavonulva nem tudja nélkülözni a 89. hadosztály támogatását. Ez az eltérő helyzetmegítélés egyértelműen mutatja annak hátrányait, hogy nem alakult ki egységes vezetés az 1. és a 9. hadsereg között. A 89. hadosztály csak szeptember 27-én, Falkenhayn kérésére, a legfelső német hadvezetőség nyomására került át a 9. hadsereg kötelékébe. Természetesen itt reálisan kell értékelni az 1. osztrák-magyar hadsereg parancsnoksága álláspontját. Az 1. hadsereg mintegy 180 kilométeres arcvonalán a 61. honvéd, a 71. közös hadosztály és az 1. népfelkelő lovasdandár állottak rendelkezésre, melyekhez szeptember 12-én csatlakoztak a 39. honvéd és a 72. közös hadosztály. Ezen erőkre nehezedett a 4. román hadsereg mintegy 60-80 zászlóalja, valamint a 2. román hadseregnek a Brassó-Segesvár vasútvonal mellett előrenyomuló 6. hadosztályának nyomása. Ez idő alatt a

nagyszebeni 1. román hadsereg parancsnoksága nem kezdeményezett támadást, tehát az ellenséges nyomás a mintegy 180 kilométeres vonalon az 1. osztrák-magyar hadseregére nehezedett.

Abban az esetben, ha az 1. hadsereg nem képes tartani e 180 kilométeres védelmi vonalat és összeroppan, az egész front helyzetre tragikus következményekkel járhatott volna. Nemcsak arról van tehát szó, hogy a románok az elvben felvázolt, mintegy 25-30 nap alatti időtartamra tervezett támadásuk révén, eddig elszigetelt csoportosításukat egyesítve kijuthattak volna a jóval könnyebb előretartási feltételeket biztosító Alföldre. Az is veszélyt jelenthetett volna, hogy a 4. román hadsereg bekeríthette, vagy visszavonulásra kényszeríthette volna a Kárpátokra támaszkodó 7. osztrák-magyar hadsereg XI. hadtestét. Nyilvánvaló, hogy az 1. hadsereg esetleges összeomlása veszélyeztette, vagy lehetetlenné tette, vagy megghiúsíthatta volna a 9. német hadsereg fellépését, támadó akcióját. Természetesen ezek a szempontok a háború kimenetelére is meghatározó befolyást gyakorolhattak volna.

A túlerővel szembeni védekező harcok számos hősi példája között megemlíthető a Goldbach tábornok vezette 71. közös gyalogos hadosztály kötelékébe tartozó 82. székely gyalogezred már említett ellentámadása Kőhalomtól északra Pálos környékén szeptember 15-én. Az ellenséget feltartóztató, szülőföldjét védelmező, a székely határvédelem évszázados lelki hagyományait követő, érvényesítő honvédek küzdelme az elődök harcának méltó folytatását jelentette. A 82. ezred emléknapja a Pálos melletti győzelem hagyományaihoz kötődött.

A német szövetséges hadtörténelmi irodalma is messzemenően értékelte az 1. osztrák-magyar hadsereg erőfeszítéseit. A német vezérkar által összeállított és kiadott „Die Befreiung Siebenbürgens und die Schlachten bei Targu Jiu und am Arges” (Der grosse Krieg 33. füzet) című művében Vogel ezredes a következőképp értékelte az 1. hadsereg erőfeszítéseit:

„A védelmi harcoknak egész sorozatában az osztrák-magyar kötelékek megállták a helyüket. A vezetők és a csapatok teljes tudatával bírtak azon nehéz és felelősségteljes feladatnak, hogy nekik kell a gránitoszlopot alkotniuk a Falkenhayn tábornok által a rabló ellenség ellen megindítandó támadáshoz. Merev védelemben ezt a feladatot megoldani nem lehetett volna. Ahol csak arra alkalom nyílt, Morgen altábornagy a rövid ellentámadást elrendelte. Egyébként ezt a csapatok lehetőség szerint önállóan is megtették.”

A sok esetben az idősebb korosztályhoz tartozó népfelkelőkből álló alakulatok példászerű ellenállást tanúsítottak. A magyar hadtörténelem nagyszerű lapjaira írhatják be nevüket a 61., 39., 37., és az 51. honvéd hadosztályok és honvédek, valamint a 71. közös és az 1. népfelkelő lovas dandár.

A 61. honvéd gyalogezred elszánt ellenállására jó példa, hogy a 4. román hadsereg óriási túlereje ellenére csak olyan lassan tudott előrenyomulni, hogy szeptember 22-ig csak a Parajd-Székelyudvarhely vonalat tudta elérni. A túlerőben lévő román csapatok az eddigi 26 támadási nap alatt átlagosan csak napi 3 kilométert tudtak előrenyomulni.

A túlerejű nyomással szemben az 1. hadsereg parancsnoksága terveiben az szerepelt, hogy kénytelenek lesznek - a 7. hadsereg déli szárnyával az összeköttetést megtartva - a Maros és a Küküllő menti előkészített állásaikba visszavonulni, hídfőket képezni Szászrégen és Marosvásárhely térségében a Maros jobb partján. Az esetleges visszavonulás kapcsán felmerült annak lehetősége, hogy a 9. hadsereg északi szárnyának az 1. hadsereg déli szárnyával együtt Medgyes felé kellene visszavonulnia.

Az 1. hadseregére nehezedő igen súlyos nyomás indokolta, hogy a támadásnak, a gyors csapásnak Nagyszebennél a lehető leggyorsabban meg kellett indulnia.

Szintén veszélyes volt a Hátszegnél védekező, a Berger ezredes vezette 144. dandár helyzete. Ugyanis fennállt annak veszélye, hogy a román nyomásnak nem tud ellenállni és a román 1. hadsereg elvághatja a Maros völgyében haladó vasútvonalat.

Falkenhayn a 144. dandárra és az 1. hadseregére nehezedő nyomás ellenére nemhogy nem adta fel a támadás eredeti tervét, hanem nagy határozottsággal megtette az első előkészületeket. Szeptember 20-án a parancsnokokkal közölte előzetes terveit, majd 22-én kiadta az utasítást a csapatoknak a szükséges csoportosítás felvételére a szeptember 26-án megindítandó támadáshoz.

Ezek szerint szeptember 25-ig a 187. gyaloghadosztálynak Nagyszebentől nyugatra, az 51. honvéd hadosztálynak északnyugatra, a 76. tartalék hadosztálynak pedig a várostól északkeletre készen kellett állnia a támadás megkezdésére.

Szeptember 23-án a 22-én megindított román támadás megállt, sőt a 7. lovas dandár elől is visszavonultak Glimbokánál az Olt déli partjára. Nem kísérelték meg a fogarasi román csoportosulással történő összeköttetés felvételét sem, valószínűleg a 9. hadsereg azonnali támadásától tartottak, ezért nem akartak erőket átcsoportosítani Nagyszebentől északkeletre. Nagy Vilmos és a német szakirodalom is egyértelműen megállapítják, ha esetleg ebben a még kedvező pillanatban a Hortobágy-patakon át Veresmart-Nagycsúr-Vízakna irányába az 1. és a 2. román hadsereg egy erős támadást indít, az megelőzhető volna a 9. német hadseregnek a támadáshoz történő felvonulását. Az 1. román hadsereg parancsnoksága bizonytalanságában nem tudta kihasználni a szeptember 22-én elért csekély sikereit, ezért veszére benne maradt a nagyszebeni katlanban. E tétlenség megkönnyítette az Alpenkorps helyzetét, valamint a 76. hadosztály kirakódását Nagyselyknél, valamint az 51. hadosztálynak, hogy elfoglalhassa kiinduló állásait Nagyszebentől északra.

A Poján-Zsinna térségében csoportosított Alpenkorps 6 zászlóalja és 5 ütege 22-én elindult, hogy 25-ig elfoglalhassa a Vf. Mare-Prejba-Gyhan vonalát, vagyis a támadása kiindulópontját és 26-án megkezdhesse hadműveleteit a Vöröstorony-szoros elfoglalására és lezárására.

Az Alpenkorps válogatott, harcedzett állománya számára is nagy feladat volt a Szebeni-havasokon történő átkelés a Vöröstorony-szoros eléréséig. Vogel ezredes következőképp írta le a terep feltételeit:

„Az út eleinte déli irányba vezetett a Szebeni-havasok közé az 1. román hadsereg két csoportja (a nagyszebeni és a vulkán-szurdoki) közötti területen át. Ezen a hegységen át nincsenek sem hágók, sem műutak, a mély szakadékokon át csak ösvények vezetnek oromról-omra. A hegyhátak hosszában kopasz sziklafalak húzódnak számtalan kanyarulattal. A szálas erdővel borított övben dúsan tenyésző aljfás részek és széldöntések zárják el a keskeny, sikamlós ösvényeket. 1200 méter magasságig pompás őserdőszerű bükkösök borítják a lejtéket. Az 1700 méter magasságig terjedő fenyőerdőségek a hegygerinceken alacsony bozótta törpülnek. Jéghideg vihar zúg végig a tetőkön, mellyel szemben az emberek csak nehezen tudnak előrejutni. Nincsen ház, amely az erősen kimerült csapatoknak a fagyos éjszakában oltalmat tudna nyújtani, a bozótban és a szakadékban a kemény kövön az embereknek szorosan egymáshoz simulva kell feküdniük, hogy meg ne fagyjanak. Csak edzett, hegyekhez szokott, hegyi felszereléssel ellátott csapatok voltak képesek a mindegyre feltornyosuló akadályokkal és nehézségekkel megküzdeni. Az összes német tartományokból származó pompás vadászok, a bajor testőrezred gyalogsága, a német és az osztrák-magyar tüzérség alkották az Alpenkorps válogatott csapatait.

A magas hegységben kipróbált, viharedzett csapat vitte előre fegyvereit a határhegységen keresztül a Vöröstorony-szoros felé, fürge málhásállat oszlopok löszert, élelmet, egészségügyi anyagot és gépfegyvereket vittek utánuk. Az óriási nehézségek dacára az Alpenkorps mozgása a legnagyobb pontossággal folyt le.

Szeptember 24. Tutschek megerősített dandárát a 2000 méternél is magasabb hegyek megmászása után már a Vfr. Negovanul mgr. környékén találja. A biztosító osztagok a menház (Schutzhütte) felé voltak előretolva és oda délután 11 óra 30 perckor érkeztek meg. Az ellenség kevéssel azelőtt hagyhatta el a menházat, a lámpa még égett a házban és az ott talált felszerelési tárgyak a fejtelten menekülésre utaltak. Különben ellenséget sehol sem lehetett látni.

25-én Tutschek vezérőrnagy csapatai a Vfr. Mare-Prejba-vonalba felfejlődtek a szoros felé való előrenyomuláshoz.

Egyidejűleg biztosító osztagokat toltak ki dél felé, az onnan várható ellenséges támadások felfogására. Még ezen éjszaka folyamán egy osztag a D. Vadului-on keresztül a szorosban vezető út és vasút felé tört előre.

A hadsereg-parancsnoksággal az összeköttetést sikerült állandóan fenntartani.”

A hátszegi frontvonalon a román csapatok szeptember 23-án újra megindították támadásaikat a 144. dandár ellen, de csak három nap múlva tudtak részleges sikert felmutatni Petrozsény ismételt elfoglalásával.

Szeptember 25-én kiadta a 9. német hadsereg parancsnoksága harcintézkedéseit a másnap, vagyis a szeptember 26-án indítandó támadáshoz. Ebben a következőkben határozták meg az egyes csapategységek által végrehajtandó feladatokat:

Az Alpenkorps a Vfr. Mare-Prejba-Gyhan vonalából magát dél felé biztosítva a Vöröstorony-szorosban vezető út felé nyomul előre és megszállja a szoros túlsó oldalán levő magaslatokat is.

A XXXIX. tartalék hadtest a 187. hadosztállyal Orláttól általában a hegy lába mentén, az 51. honvéd hadosztállyal Nagyszebentől nyugatra, a 76. tartalék hadosztállyal pedig attól keletre nyomul elő.

Ezen hadosztályok támadási iránya Talmács, a Vöröstorony-szoros északi bejáratánál. Az Alpenkorps tábori tüzérsége a 10.5 cm-es ágyús üteg kivételével a XXXIX. hadtesthez osztatott be, ezen nehéz üteg a Schmettow lovas-hadtesthez kerül, hogy az Olt-Újfalunál (Hochneudorf) lévő magaslatoknál az Olt völgyét tűzzel zárja el.

A lovas hadtest feladataként a 76. tartalék hadosztály balszárnyának, ezen kívül általános-ságban a 9. hadseregnek a 2. román hadsereg felé történő biztosítása volt meghatározva, lényegében azt kellett megakadályoznia, hogy a fogarasi román csoportosulás felvegye az összeköttetést a nagyszebeni katlanba szorult 1. hadsereg bekerített hadtestével.

Ezen intézkedés alapján a XXXIX. tartalék hadtest parancsnoksága kiadta a következő intézkedést a Nagyszebennél megindítandó támadáshoz:

„1. Az ellenség részben beásva kb. Gunaro-Poplaka-Dreisplitzwald-Ochsenweg-Sellenberk-GregoriWarte-Dolmány vonalában és attól keletre áll.

Hátsó állás Poplakától keletre, Auf der Aue-nél és a Schuppich Waldnál állapított meg.

2. A 9. hadsereg az ellenséget szeptember 26-án megtámadja.

Ehhez az Alpenkorps szeptember 26-án reggel a Vrf. Mare (2063)-Prejba (1745)-Gyhan (1441) vonalában készen áll arra, hogy előrenyomuljon a Vöröstorony-szoros felé, hogy az ellenségnek a hegységen át való visszavonulását megakadályozza.

A Schmettow lovas hadtest jobb szárnyával az ellenséget le fogja kötni.

3. A XXXIX. hadtest (187. hadosztály, 51. honvéd hadosztály és a 76. tartalék hadosztály az ellenséget a hegység lába mentén Orláttól délre a Schmettow lovas hadtesttel együttműködve meg fogja támadni.

4. Harcterületek határvonala:

a. 187. hadosztály balról Orlát északi szegélye patakátersz az úton lévő 475. pontnál (Poplakától kb. 3 km-re északra)-Nagydisznód északi sarka-391 kápolna (Vesztenyől 1 km-re délre)

b. 51. honvéd hadosztály jobbról Kereszténysziget délnyugati bejárata-Dreispietzenwald déli sarka, innen a 187. hadosztály északi határa.

Balról: Nagyszeben északi szegélye-Sellenberk keleti szegélye.

c. 76. tartalék hadosztály jobbról: Alter Berg-Bongard.

5. A támadás a jobb szárnyról fokozatosan hajtandó végre.

Feladatok:

a. A 187. hadosztálynál arról van szó, hogy a hegység északi lejtőin álló ellenséget minél előbb és olyan messzire, amennyire csak lehetséges fel kell sodrítani s ehhez a hegységbe csak annyira kell kiterjeszkedni, amennyire ezt azon cél és a szükséges szárnybiztosítás megköveteli.

A tüzérség tüzet megnyitja, mihelyt a megfigyelés lehetséges.

A gyalogsági támadás kezdete saját belátás szerint.

b. Az 51. honvéd hadosztály mindenekelőtt jobb szárnyával a harcterületén belül fekvő ellenséges állásokat foglalja el. Ehhez a tüzérség a tüzet megnyitja, mihelyt a látás lehetséges, hogy mindenekelőtt a Dreispitzenwald két oldalán levő ellenséges állásokat lője rohaméretté. A gyalogsági támadás megindítását a hadsereg-parancsnokság a 187. hadosztály támadásának előrehaladtához mérten fogja elrendelni.

c. A 76. tartalék hadosztály egy zászlóalj kivételével, mely hadtest tartalék, gyalogságát úgy csoportosítja, hogy már az éj folyamán képes legyen az ellenségnek esetleg még az éj folyamán bekövetkező előretörését Szentersébet felől Nagyszeben felé megakadályozni.

d. Egyébként szeptember 26-án reggel erős bal szárnyal foglalja el a Gregori B.-Steinweg vonalát, amely egyenlőre nem lépendő át. A tüzérségi tűz saját belátás szerint nyitandó meg.

6. Mint hadtesttartalék szeptember 26-án reggel készenlétebe helyezendő: az 51. hadosztály részéről a 302. gyalogezred parancsnoksága, I. és II. zászlóalj Kiscsürnél, parancs-átvevővel a vízaknai távbeszélő állomáson, a 76. tartalék hadosztály egy zászlóalj Nagycsürön. Ezen zászlóalj száma jelentendő. Parancsokat ezen zászlóalj számára a 76. hadosztály közvetíti.

Ezen kívül a hadtestparancsnokság rendelkezésére áll a 204-es tüzérezred III. osztálya, a 76. tartalék hadosztály egy mozsár ütege és egy cs. és kir. 10 cm-es ágyús üteg Nagyszebenben.

7. A hadtestparancsnokság szeptember 25-én délután 7 órától fogva Szászsebesen.

v. Staabs''

A 9. hadsereg parancsnoksága, hogy minél közelebb lehessen a harcok színhelyéhez szeptember 25-én Déváról Szászsebesre költözött.

Közben a hátszegi szakaszon védekező 144. dandár gyenge csapatai nem bírták a rájuk nehezedő nyomást, az 1. román hadsereg szeptember 25-én ismételen elfoglalta Petrozsényt. A támadásra készülő 9. hadsereg az adott pillanatban a legminimálisabb erőket sem tudta átcsoportosítani a 144. dandár megsegítésére. Ugyanakkor fennállt az a veszély, hogy a románok pár nap alatt elérhetik a Maros vonalát és elvághatják az itt nyugati irányba haladó vasútvonalat.

A hátszegi román sikerek Nagyszebennél még nem éreztették hatásukat. Berger ezredes dandárának megsegítésére csak egy zászlóaljat irányítottak át Mehádiáról Hátszegere, ezen kívül ide tervezték irányítani a 28. körül beérkező 2. cs. és kir. hegyi dandárt. Végül a hátszegi csoport felett a 301-es német hadosztály-parancsnokság vette át az irányítást.

A románok valószínűleg tudomására jutottak a tervezet támadásnak, itt nem támadtak tovább, megkezdték a visszafelé történő mozgást a Vöröstorony-szoros irányába, nehéztüzérségük egy részét megkezdték visszaszállítani Románia felé. Ezt felismerve a XXXIX. hadtest csapatai azonnal megkezdték a támadást, a 187. hadosztály a sötétség beállta miatt csak Guraróig jutott, illetve átlépte a Czibin-patakot.

Szeptember 26-án reggel végre megkezdődött a XXXIX. tartalék hadtest (187., az 51. honvéd és a 76. német hadosztály) támadása. A rövid tüzérségi tüzet követően az állásaiból kitörő gyalogság és a nyílt vágtában előrenyomuló ütegek lenyűgöző hatást gyakoroltak a szemlélőkre.

A románok Oncesci 1714-Valare 1346-Gunaró-Poplaka vonalban várták a támadást. A 187-esek a két községet azonnal elfoglalták, a románok a magaslati pontokat tartani tudták.

Az 51-esek és a Nagyszebentől keletre támadó 76-osok első nap nem tudták kifejleszteni támadásukat a terep nehézségei miatt.

A 187-es hadosztályt az Alpenkorps két zászlóalja segítette ki a Valare 1376 magaslati pont bekerítésében.

Az első támadási nap mérsékelt eredményei mellett óriási teljesítményt az Alpenkorps ért el: előretolt osztagaival már a reggeli órákban elérte a völgyet Vöröstoronynál, Császárkútnál (Kaiserbrunnen) és Caineninél. A Henrik bajor királyi herceg vezette testőr gyalogzászlóalj megszállta a vasútállomást, felrobbantotta a vasúti síneket és visszaverte Caineninél az ellentámadást.

Az Alpenkorps többi zászlóalja egyenlőre az Olt nyugati partját biztosította, hogy elzárhassa a nagyszebeni medencéből erre visszavonuló románok útját, lezárja a visszavonulás lehetőségeit.

Az első nap eredményei jóval átütőbbek lehettek volna, ha az Alpenkorps jelentősebb erőkkel tudta volna elzárni a szorost, és az Olt keleti partján lévő magaslatokat.

Az Alpenkorps páratlan teljesítménye, hősiessége, önfeláldozása döntőnek bizonyult a nagyszebeni csata kimenetelét illetően. A románokban azonnal tudatosult, hogy rájuk nézve katasztrofális kimenettel bírhat, ha megszakad az összeköttetés a Vöröstorony-szoroson keresztül Nagyszebennel, ezért elszánt erőfeszítésekbe kezdtek, hogy a szoros feletti uralmat visszazerezzék. Jelentős áldozatokat követelő rohamaikat azonban a bajorok Caineninél visszaverték. Szeptember 26-án Schmettow lovas-hadteste is támadásba lendült. A 3. német lovas hadosztály Kereznél átkelt az Olton és elérte a Felek-Porumbák vonalat. Az Alpenkors

ide vezényelt nehéz ágyús ütege annyiban támogatta a Schmettow-hadtestet, hogy megakadályozta a fogarasi és a nagyszebeni román csoportok lovasságának kibontakozását, támadását.

Az 1. román hadsereg vezetése valószínűleg felismerte bekerített helyzetét, és azt hogy nem tudja felvenni az összeköttetést a fogarasi csoporttal, úgy döntött, hogy megkezdi egyes alakulatainak Románia felé történő visszavonását. Felderítési, irányítási zavarok miatt azonban nem tudták, hogy a Vöröstorony-szoros már a bajorok kezében van. A gyanútlanul menetelő oszlopra a bajorok tüzet nyitottak, óriási veszteség keletkezett soraikban. Egyesek vad futás, menekülés révén életben maradtak, sok román katonát a megáradt Olt vize ragadott el.

Mivel a román lovasság megjelent Fogaras irányából Falkenhayn felismerte, hogy a 9. hadsereg támadása hatására a 2. román hadsereg is azonnali támadásba lendül. Ezért volt sürgető feladat a nagyszebeni román csoportosulás mielőbbi bekerítése és felszámolása, nehogy ki tudjanak menekülni a katlanból azokon az útvonalakon, melyeket az Alpenkorps még nem tudott teljesen lezárni.

Ebből következően a 9. hadsereg parancsnoksága elrendelte, hogy a XXXIX. hadtest támadását a legnagyobb eréllyel folytassa, Az Alpenkorpsnak pedig le kellett zárnia a szoros keleti oldalát is. A lovas hadtest támadási irányát a szoros északi bejárata felé jelölték meg.

A hadseregtartaléknak minősített 89. német hadosztály egy ezredét és az 1. tábori tarackosztályt egyenlőre Vízaknán állomásoztatták.

Szeptember 27-én a német és magyar hadosztályok ismételten támadást indítottak. A 187-esek az Alpenkorps Szelistyére beérkezett osztagaival elfoglalták az Oncescii 1714. hegyet, ez követően a románok visszavonultak a Valare és a D. Ciora magaslati pontokról is. Az 51-esek és a 187-esek elérték Trink Bachot, majd Nagyszeben és Sellenberk között foglaltak állást. Itt a román ellentámadás megtört a német tüzérségi, és a magyar gyalogsági tűzben, majd közep-távolságról visszafordulva feladták támadási szándékukat.

Időközben a 76. hadosztály is eredményesen szorította vissza az ellenséget. 27-én estére a 187. hadosztály elérte Kisdisznód vonalát, az 51. hadosztály pedig a Nagydisznód előtti magaslatokat és Sellenberk déli szegélyét. A 76. hadosztály pedig eljutott Sellenberk-Hermány vonaláig.

A szebeni csata döntő küzdelmeit a déli és az északi irányból egyre nagyobb erőkkel támadott Alpenkorps vívta. Az 1. román hadsereg vezetése ugyanis felismerte, hogy harapófogóba került, ezért minden erejét arra összpontosította, hogy megnyissa a Vöröstorony-szorost. Vasúton szállított jelentős gyalogsági és tüzérségi erőket Caineni felé, azonban az egymás után beérkező vonatokból kiszálló és kirakódó tüzérség és a gyalogság hiába indult sűrű vonalakban támadásra, erőfeszítéseik megtörték Caineninél, valamint a Murgosu 1763 és a Munte Robu magaslati pontokon védelemre berendezkedett, Henrik bajor herceg vezette zászlóalj ellenállásán. A román csapatokat önfeláldozó rohamaik alatt súlyos veszteségek érték. Sikertelenül próbálkoztak Caineninél és Riu Vaduluinál a bajor testőrzászlóalj és az utóbbi helyen a bajorok egy százada leküzdésével. A Vöröstorony-szorost közben elért 10. vadászászlóalj is sikerrel verte vissza az északról és délről egyaránt erős támadásokat.

A balszárnyon előretörő Schmettow-hadtest is felismerte, hogy Fogaras térségéből erőteljes támadást indít a 2. román hadsereg lovassága. A román lovasság Alsó- és Felső-Visten keresztül tört előre Felső-Utca és Felső-Árpás községek irányába. Schmettow utolsó tartalékait indította ellenlökésre: a 18. német huszárezred és egy tábori tarackütege Feleknél és Felső-Porumbáknál meghiúsította az ellenséges áttörést, majd megszállta a Cetate 846-os magaslatot, mellyel tűz alatt lehetett tartani az ellenség visszavonulási vonalát. Azonban a lovasság

még nem tudta elérni a Vöröstorony-szorost, sem pedig a fogarasi havasokban minden Románia felé vezető ösvény-utat és ösvényt lezárni.

Falkenhayn a második csatanap eredményeit a következőképpen értékelte:

„Dacára a csapatok, de különösen az Alpenkorps igazán csodálatraméltó teljesítményeinek, az általános helyzet a második csatanapon sem volt egészen megnyugtató. A XXXIX. hadtestnek várakozásom ellenére nem sikerült az ellenséget teljesen legyűrnie. A románok úgy, mint eddig is nagy félkörben vitézül tartották magukat a szoros bejárata előtt. Az Alpenkorps helyzete is aggasztó volt. Sikerülni fog-e neki kényszerült széttagoaltságában a délről állandóan érkező román erősítésekkel szemben hosszasan tartania magát? Tényleg elzárta-e az ellenség előtt a visszavonulási utat, vagy a jelentések nem alapulnak-e valami tévedésen? Ha mindez nem bizonyul valónak, akkor már alig lehetett arra remény, hogy a hadseregnek idejében újabb friss erők álljanak rendelkezésére azon célból, hogy a minden valószínűség szerint a felmentésre siető 2. román hadsereggel valamit is szembe lehessen állítani.

Ezen megfontolások nagy izgalomban tartottak. De végül mégis csak arra a következtetésre jutottam, hogy eredeti hadműveleti tervemet feladnom semmi esetre sem szabad. Ellenkezőleg mindent el kell követnem, hogy azt végrehajthassam, ha meg tudom akadályozni a helyzet ellaposodását, amely az ellenség hatalmas számbeli fölényére és az 1. hadsereg csekély támadó erejére való tekintettel mindenesetre tarthatatlan állapotokat teremthetett volna.

Tutschek hőseit a hegyekben semmivel sem segíthettem, nekik maguknak kellett magukon segíteniük. Csak közvetett segítség volt lehetséges olyan formában, hogy a XXXIX. tartalék hadtest nyomását még az eddigieknél is fokozottabb eréllyel folytatja.”

Ilyen tépelődések közepette adta ki Falkenhayn a szeptember 28-ra vonatkozó hadműveleti intézkedéseit. A csapatok mindezt természetesen nem tudták, várták az utasításokat. Egy vezérkari tiszt így emlékezett vissza: „Ezt mi hála Istennek nem éreztük, illetve Falkenhayn nem mutatta. Inkább nagy bizakodással néztünk a harmadik csatanap elébe. Az Alpenkorps létezéséről már tudtunk, s nem kételkedtünk abban, hogy működése már kedvező iránya miatt is sikerre fog vezetni. Általában a hangulat csak kedvező hírek iránt volt fogékony, s a csapatok szelleme kiváló volt.”

A szeptember 28-án indítandó támadáshoz a XXXIX. tartalék hadtest rendelkezésére bocsátották a 89. tartalék hadosztály Landwehr ezredét és 1 tarackosztályát. Az éjjel folyamán egy zászlóaljat csoportosítottak át a XXXIX. hadtesttől a Schmettow lovas hadtest megerősítésére, mely a továbbiakban is lezárva tartotta az Olt völgyét és folytatta támadását a Vöröstorony-szoros felé.

Az Olttól délre állást foglalt 3. lovas hadosztály 5. ezrede Alsó- és Felső-Porumbáknál, a Cetate 786-os magaslaton, a 18. német huszárezred és 1 taracküteggel Kerczisoaránál állt.

Az 1. osztrák-magyar lovas hadosztály az Olt északi partján állt, frontja Oláh-Újfalú-Rukor b. 668-Buchorn B. 667- Windmühl B. 699 vonalán húzódtott. Az 1. hadsereg jobb szárnyát jelentő 71. hadosztály Báránykútnál állt.

A 9. hadseregnek alárendelt 89. hadosztály a már említett ezred és tarackosztály kivételével Hégen-Jakabfalva vonalra lett vezényelve.

A korábbi napok sikereinek eredményeképp a támadás szeptember 28-án megújult erővel indult meg. Az Alpenkorps erői az egész nap erőteljes, heves támadásokat kellett, hogy visszaverjenek. Rendkívül nagy nyomás nehezedett rá, éppen ideje volt, hogy megszűnjön az elszigeteltsége, ugyanis tartani lehetett tőle, hogy tartósan nem fogja bírni a túlerővel folytatott egyenlőtlen küzdelmet és összeroppanhat, ha gyorsan nem születik döntés a nagyszabedben medencében.

Természetesen ezért is kellett a 187., az 51. és a 76. tartalék hadosztálynak egy utolsó erőfeszítéssel a Vöröstorony-szoros északi bejárata előtt álló ellenség ellenállását megtörni. Erőfeszítésük eredménnyel járt: délutánra a több ponton tanúsított elkeseredett román ellenállást kézítusában törték meg. A román ellenállás lényegében megszűnt, Schmettow lovassága előtt is összeomlott a védekezés. Estére Talmács-Vesztény-Fenyőfalva-Felek vonalát a 9. hadsereg vette birtokba. Összegezve Nagyszebennél lényegében megsemmisültek, felőrlődtek a 2. és a 13. román hadosztályok.

A nagyszebeni csata már győztesnek tekinthető pillanataiban indított támadást a 2. és 4. román hadsereg az 1. hadsereg védelme ellen. A támadási parancsot a bukaresti vezérkar 27-én adta ki.

A támadás Pankota-Ilvánál és a Maros és Görgény völgye között a 16. honvéd hegyi dandár ellen irányult. A 16. dandárnak a túlerejű nyomás elől Rátosnyáig majd Dédáig, az északi szárnyon pedig Görgényüregcsűríg kellett visszavonulnia. Természetes és nyilvánvaló volt tehát, hogy a román hadsereg a 9. hadsereg Nagyszebennél indított támadására általános támadással válaszolt. Itt feszült harc, küzdelem folyt az időért is. A román hadvezetés célkitűzése logikusan az lehetett, hogy számára az egyedüli megoldás az lehet, hogy a 4. román hadsereg visszaveti az 1. osztrák-magyar hadsereget, a 2. román hadsereg pedig teljes erővel támad és megpróbálja szétválasztani az 1. és a 9. hadsereget. Ha ez sikerül, a 9. hadsereg Nagyszebennél indított támadása is megghiúsulhatott volna. Ezért indult a támadás a két hadsereg határán működő 1. lovas hadosztály ellen Báránykút-Rukkor b. 668. pont között. E támadás esetleges sikere révén a Hortobágy patak vonalát elérve a 9. hadsereg hátába lehetett volna kerülni, illetőleg Fogaras felől előrenyomulva oldalba lehetett volna támadni a 9. hadsereget. Ennek következménye az lehetett volna, hogy a 9. hadseregnek azonnal be kellett volna fejeznie szinte győztes hadműveleteit Nagyszebennél. 29-30-án Báránykútnál támadás érte a 71. és a 89. hadosztályokat is, majd a románok félbeszakítva támadásukat visszavonultak.

Szeptember 29-én a 9. hadsereg elfogott egy repülőgépet, mely üzenetet vitt Mardaescu tábornoktól, a 2. román hadsereg vezérkari főnökétől Popovici tábornoknak, a Nagyszebennél bekerített román erők parancsnokának. E szerint szeptember 28-án este már csak 15 kilométer távolságra állt a fogarasi csoportosulás a felmentendő Nagyszebennél harcoló hadtesttől. 29-én a hajnali órákra tervezték a támadás megindítását és az összeköttetés megteremtését. Ígéret történt nagy mennyiségű muníció eljuttatására is.

A támadás a tervezet időpontban, Oprea-Krezisora térségében valóban megindult a 18. német huszárezred vonalai ellen, de nem vezetett a várt eredményre. Az ellenlökések eredményeképp a támadók visszafordultak, ezzel sorsára hagyták a Nagyszebennél bekerített 1. román hadtestet.

A 2. román hadsereg fő erői az Olttól északra indultak támadásra, melynek eredményeképp a 71. gyaloghadosztály visszavonulásra kényszerült Báránykútnál, ezért a 9. hadsereg bal szárnyán működő 6. lovas dandár is meg kellett, hogy kezdje a visszavonulást Szent-Ágota irányába. A 7. huszárhadosztály pedig az ellenséges előrenyomulást lassítva vonult vissza Rohr Bach felé.

A katonai helyzet 28-án, vagyis ekkor érkezett el kritikus pillanatához. Ha ugyanis a 2. és a 4. román hadsereg az 1. osztrák-magyar hadsereget a Küküllőig vissza tudja szorítani, az esetben a 9. német hadseregnek Nagyszebennél a győzelem előtti pillanatban be kell fejeznie a támadását, hogy el tudja kerülni a 2. és a 4. hadsereg részéről a hátbatámadást és a bekerítést.

Ha a 71. hadosztály a túlerővel szemben Hégen-Jakabfalva vonala mögé vonul vissza, akkor az ide irányított 89. német hadosztály már itt nem lesz képes szétbontakozni és segítséget nyújtani.

Ezért Arz és Falkenhayn egyeztetése értelmében a 71. hadosztálynak nem engedélyezték a visszavonulást, hanem mindenképp tartania kellett a Stein B. 750-Mese-Erked vonalat. Mint ismeretes, a románok 30-án félbeszakították a támadást.

Szeptember 28-án dél körül a Lüttwitz tábornok vezette 89. hadosztály 30 km-es menetel követően elérte Hégent és Jakabfalvát, majd a Szászhalom és Réten körzetében levő magaslatokat szállta meg. Az 1. lovas hadosztály a Kopen am Landler 648 magaslaton állást foglalva le tudta zárni a két szövetséges hadsereg közötti mintegy 20 km-es hézagot.

Szeptember 28-án este a 9. hadsereg parancsnoksága még bizonytalanságban volt. Nem volt képes felmérni a 2. román hadsereg támadásának hatását, eredményességét. Az Alpenkorps helyzetéről pontos információ nem volt. Az a hadsereg vezetése számára már ismert volt, hogy a XXXIX. hadtest Nagytalmácstól délre elérte a Vöröstorony-szoros északi bejáratát. A hadtest győzelmét még egyértelműen kijelenteni nem lehetett, a hadifoglyok száma csekély volt. A csatater katasztrófális látványt mutatott: elesett ellenséges katonák tömege, ágyú- és kocsironcsok, állati tetemek az 1. román hadsereg katasztrófális vereségét sejtették. Nem volt azonban teljesen kizárható, hogy a románok visszavonultak, de az sem, hogy a Caineninél kirakott csapatokkal erősítéshez jutnak.

Az Olttól délre lévő kerczisorai védelmi vonalon a 3. és az 1. lovashadosztályok még számítottak a másnapi, jelentős erejű támadásra a 2. román hadsereg részéről.

Visszaemlékezése szerint Falkenhayn még a győzelem küszöbén is aggodalommal tekintett az események kimenetele elé: „Ezek után, a hadsereg helyzetét a 28-áról 29-re virradó éjjel igen feszültnek kellett tekintenem, a gondok, amelyek eddig is megrohantak, semmivel sem lettek kisebbek, sőt még inkább megsokasodtak. Semmi biztos jel, a leghalványabb reménysugár sem bízgatott, hogy az ellenséggel a Vöröstorony-szorosban már végeztünk, hogy a 2. román hadsereggel szemben szabad kezet nyerhessünk. Ezzel szemben a románok a hadsereg egész arcvonalán minden kétséget kizárólag megkezdték a támadást. Ugyanez történt a román Északi hadseregnél is Arz tábornok közlése szerint. Az 1. hadsereg közepét és jobb szárnyát már visszaszorították. Így a 71. hadosztály átkarolásának és a hadseregtől való elvágásának reális veszélye fenyegetett. Ennek a hadosztálynak a parancsnoka ismét a Küküllő mögé való visszavonulás gondolatával foglalkozott.

Mégis hittem abban, hogy az eredeti hadműveleti gondolatomat nem szabad elejtenem. A román hadvezetőség eddig a lehető leghatározatlanabban és bizonytalanul dolgozott. A román csapatok mozgása sem volt más. Ha nem is lehet az tagadni, hogy egyes emberek vitézül harcoltak, láthatóan nehezen ment az egyes hadseregcsoportok összhangban való vezetése.

Nem volt valószínű, hogy ez egy csapásra most megváltozott volna. Ha pedig nem változott meg, akkor nem kellett tartani attól, hogy a 2. román hadsereg már holnap képes lesz a 9. hadsereg zömét a Vöröstorony-szorosnál megtámadni. Ennek tehát még egy nap állott rendelkezésére, hogy ott tiszta helyzetet teremtsen.

Az ellenséges csapatoknak a szorosban idő előtt való szabadon bocsátása valószínűleg azt eredményezte volna, hogy a támadásról a védekezésre kellett volna áttérni, ami végeredményében az erdélyi hadjárat elvesztésével járt volna. Ennek azonban nem volt szabad bekövetkeznie, amíg csak az utolsó kísérletet nem tesszük meg, még azt is kockára téve, hogy ennek szerencsétlen kimenetele esetén helyzetünk Erdélyben semmi esetre sem lehet rosszabb, mint az azonnali támadásnál a legközelebbi időben előreláthatólag lehet.”

Mindebből következően tehát, az időért is folyó küzdelem megnyerése céljából a 9. hadsereg parancsnoksága szeptember 29-re is támadást rendelt el. Ezen kívül felkészült a 2. román hadsereg oldaltámadása, áttörése megakadályozására.

Szeptember 29-én, a hadsereg-parancsnokság intézkedései alapján a XXXIX. hadtest feladata a helyzet végső tisztázása volt. A lovas hadtestet a Cetate magaslattól a 2. román hadsereg elleni védekezésre csoportosították át. A hadseregtartalék: a 8. Ladwehr ezred és az I. tüzérosztály Újegyháza és Szentágota térségébe került átvezénylésre.

A 9. hadsereg parancsnokságának ismételten nyomatékosítani kellett az 1. osztrák-magyar hadsereg felé, hogy a 71. hadosztályt semmiképp se vonják vissza a Küküllő mögé.

A 9. hadsereg parancsnokságát megnyugvással tölthette el a 29-én délelőttre már tisztázódott helyzet. Az 1. román hadsereg nagyszebeni csoportja ekkorra már lényegében megsemmisült. Tehát 29-én délelőtt már csak a visszavonuló ellenség üldözéséről lehetett beszélni. A visszavonulás támogatásaképpen egy román lovasezred tett még kísérletet, Olt-F.-Sebes környékén próbált meg ellenállást kifejteni, azonban a 9. hadsereg egyre erősödő nyomásának már nem volt képes ellenállni. Az állásaikat tartani nem képes román alakulatok vagy a szoroson át vezető műúton, vagy pedig az Olt keleti partján lévő hegyeken át vezető ösvényeken vonultak vissza.

A visszavonulás a XXXIX. hadtest gyors beérkezése és támadása következtében kaotikus helyzetet idézett elő. Visszavonuló vonat, málha, tüzérés, autó, gyalogság torlódott össze a szorosban. A XXXIX. hadtest nyomása szinte belepréselte a szorosba a menekülő csapatokat, melyeket az itt már állásokat kiépített Alpenkorps gyilkos tüze fogadott.

Tehát 29-én, a déli órákban a hadsereg-parancsnokság már biztos lehetett a nagyszebeni román csoport feletti győzelemben és nyugodtan készülhetett a 2. román hadsereg kibontakozó támadása elhárítására, melyről egyértelműen már látható volt, hogy elkésett.

A szórványossá, rendszertelenné vált harcok ugyan még szeptember 29. délutánig eltartottak, de már nem lehetett beszélni egységesnek tekinthető küzdeletről.

Összegezve az 1. román hadsereg nagyszebeni csoportosítása lényegében szinte teljesen megsemmisült. A 2. és a 13. román hadosztály mintegy 40 zászlóaljja és 16 üteg semmisült meg a Vöröstorony-szoros körüli harcokban.

Mintegy 3000 katona esett hadifogságba, hadizsákmány lett 13 löveg, sok kézfegyver, 2 repülőgép, 70 autó és az egész hadseregvonat.

A hadifoglyok száma azért volt ennyire kevés, mert a román csapatok nagy része a harctéren maradt. A román csapatoknak csak egy kis része tudott a szeptember 27-28. közötti éjszakán Románia felé elmenekülni. Ekkor ugyanis kissé felszabadult a szoroson át Románia felé vezető műút, mert az Alpenkorps egységeivel szemben a román csapatok rövid időre csekély mértékben tért nyertek és ez szabaddá tette a visszavonulási útvonalat.

A visszavonuláshoz igénybe tudták még venni a hegyi utakat és ösvényeket, melyek itt a Riu Vadului vasúti állomásról északra indultak el a Pleasa 1250 magaslat és a Mormont nyugati lejtőjén át Caineni-Grablesti út felé. Emellett visszavonulási út volt még a Császárkút (Kaiserbrunnen) irányából a Fogarasi-havasok nyugati lejtőjén vezető ösvényút is, melyet szeptember 26-28. között csak rövid időre tudott elzárni egy torlasz építésével az ellenséges túlerő nyomása miatt a 10. vadászzászlóalj. Bár a Vöröstorony-szoroson át vezető vasútvonalat az Alpenkorps egységei felrobbantották, a műút felrobbantásához azonban nem maradt elég robbantószer, ezért használható maradt a visszavonuláskor.

Tehát 1916 szeptember 29-én délutánra óriási sikerrel fejeződött be a szeptember 26-án megkezdődött nagyszebeni csata. Az 1. román hadsereg nagyszebeni csoportja: a 2. és a 13. hadosztály lényegében megsemmisült, ezt a hadifoglyok alacsony száma is mutatja. A sok szempontból bátran, elszántan küzdő román csapatok vesztét itt saját hadvezetésük passzivitása idézte elő. A passzív román hadvezetés ezek után még ugyan tett néhány kísérletet, majd nagyvonalú terveit feladva megkezdte a visszavonulást Erdély területéről.

A legnagyobb elismeréssel lehet itt beszélni a 9. hadsereg német és osztrák-magyar alakulatainak nagyszerű, hősi teljesítményéről. Itt le kell szögezni, hogy a 9. hadsereg első nagyszerű győzelme - ha e szemben álló erőket összevetjük - megközelítőleg kétszeres túlerővel szemben születhetett meg. A győzelem meghatározó szempontjai a céltudatos, rendkívül okos vezetés, a csapatok önfeláldozó, hősi, bátor fellépése, valamint a gyors, célirányos és határozott vezetés és támadás volt.

A nagyszebeni csata meghatározó tényezője a német Alpenkorps merész, gyors és önfeláldozó akciója volt. Parancsnoka Konrad Krafft von Delmensingen tábornok II. Vilmos császártól ezért megkapta a Pour le Merite kitüntetést. Kiemelkedő teljesítményt nyújtott a német lovasság, élén a porosz nemesség színe-virágával.

A gyors, bátor fellépés eredményeképp a nagyszebeni román csoportosulás megsemmisült, anélkül, hogy a 2. román hadsereg be tudott volna avatkozni a harcokba. A beavatkozással, a segítséggel ekkorra egyébként is már elkésett.

A 9. hadsereg viharos gyorsaságú győzelme megteremtette az alapjait és feltételeit Erdély felszabadításának és a havasalföldi hadjárat győztes befejezésének. Ahogyan Nagy Vilmos művében megfogalmazta: „A Nagyszebennél vívott harcok mindörökké egyik legszebb fegyvertényét fogják képezni az ott küzdött német és magyar csapatoknak.”

A brassói hadművelet

A Nagyszebennél kivívott győzelmet követően azonnal, az idővel is versenyfutásra kényszerült Falkenhayn tábornok megindította csapatait a Brassó körzetében csoportosított 2. román hadsereg elleni támadásra.

Természetesen szoros összefüggés volt az 1. osztrák-magyar hadsereg helyzete és a 9. német hadsereg a támadásra történő felvonulása között.

Az 1. hadsereg a továbbiakban is erőteljes nyomás nehezedett. A déli szárnyon védekező 1. népfelkelő lovasdandárt Sóváradiig, a 19. népfelkelő dandárt Etéd-Székelykeresztúr vonaláig szorították vissza.

Az 1. hadsereg arcvonala szeptember 30-án estig a Slatina 1464-Peana Tommi 1469 (Kelemen-hegységben)-Déda-Szászrégen kelet-Kibéd-Székelykeresztúr-Erked Nyugat-Hégen délkelet húzódott. Itt kezdődött a 9. hadsereghez tartozó 89. hadosztály arcvonala.

A 9. német hadsereg alakulatai folyamatosan megkezdték a támadás kiindulópontjának felvételét. Schmettow lovas-hadteste a Szent-Ágotától keletre lévő Hirls B. 554-Illimbák vonalában foglalt állást, a 187., 51. és a 76. hadosztályok pedig Hortobágyfalva-Glimboka-Szarata vonalon kezdték meg a támadás kiinduló pozícióinak felvételét. Nyilvánvalóan összefüggés állt fenn az 1. hadsereg jobb szárnyát képező 19. népfelkelő dandár és a 9. hadsereg említett három hadosztályának támadó fellépése között. Ugyanis, ha a 9. hadsereg említett három hadosztálya önállóan indít támadást, akkor ez a fellépés könnyen elszigetelt maradhatott volna és a bekeríthetőség veszélyét jelentette.

Ezért természetesen szükségesnek tűnt, hogy az 1. hadsereg déli szárnyán működő 71. hadosztály, valamint a Küküllő völgyében védekező 19. népfelkelő dandár is támadólag lépjen fel, így fellépését egyeztesse a 9. hadsereg hadosztályainak tevékenységével. Természetesen ez logikus volt, azonban megjegyzendő, hogy a 19. népfelkelő dandár jelentős túlerővel állt szemben, a 71. hadosztály arcvonala pedig túlzottan hosszú volt. Így a 71. hadosztály az október 2-án Pusztá-Czelinánál vívott ütközettel, majd 3-án Moha elérésével részben magára vonta a 2. román hadsereget, lehetővé téve Falkenhayn számára a 9. hadsereg falanx-szerű csoportosítását és támadását Brassó felé a legegyszerűbb, legrövidebb úton.

Falkenhayn és Arz tábornokok egyeztetése eredményeképp a támadást október 2-án tervezték elindítani, ez viszont a román hadsereg számára jelentett időnyereséget, azonban a támadó csoportosítás felvételéhez bizonyos időt kellett biztosítani.

A támadás előtt a 89. és a 71. hadosztály feletti rendelkezés a Segesváron elhelyezett, Morgen altábornagy által irányított I. német tartalék hadtestnek lett alárendelve.

A további tervezés tekintetében figyelemreméltó szempontnak tűnt, hogy a szeptember 28-án megindított román támadások az Olttól északra sem az 1. lovas hadosztály, sem a 89., sem pedig a 71. hadosztály ellen nem folytatódtak tovább, mint említettük, 30-án támadást indítottak, majd abbahagyták. Ezzel szemben 4. román hadsereg nyomása erősödött az 1. hadsereg védelmi vonalai ellen. A légi felderítés szerint a román frontvonal mögött csapatok eltolása zajlott, számos ponton védelemre készültek. Természetesen a támadás lehetőségét sem adták fel.

Ezt bizonyította, hogy szeptember 30-án egy hadosztálynyi román csoportosulás Fogaras térségéből kiindulva megtámadta a 3. lovas hadosztály 18. ezredét és Szakadát irányába szorította vissza. A 18. ezred védelmét a beérkező 76. tartalék hadosztály egységei erősítették

meg. A Nagyszebenbe időközben beérkezett 8. osztrák-magyar hegyi dandár is kirakodott. Majd az Olt völgyében elindult keleti irányba, hogy felvegye a támadási kiindulópontját.

A következő három nap folyamán a román csapatok folyamatosan visszavonultak Brassó irányába és a város körül, melyet mindenképp meg akartak tartani, védekezésre rendezkedtek be. Közben ellentámadásokat indítottak.

Október 2-án a 89. hadosztály Báránykút, 3-án a 71. Moha vonalát érte el. A nap délutánján a román ellentámadást a 8. Landwehr ezred segítségével sikerült elhárítani.

Falkenhayn koncepciója szerint a túlerőben lévő 2. román hadsereggel szemben az egyedüli hatékony ellenszer a gyors támadás az Olttól délre. Grainiceanu tábornok a 2. román hadsereg északi frontvonalán, többnyire az Olttól északra nem mert kockáztatni, kihasználni túlerejét. Ha ugyanis a 2. román hadsereg itt tartózkodó 3., 4. és 5. hadosztálya valamint a 2. lovas-hadosztálya 60 zászlóaljával és 4 lovasezredével jelentős súlypontot képezhetett volna a 71., 89., 187., 51. és a 76. hadosztályokkal és a megcsappant 1. és 3. lovas hadosztályokkal és a tartalék hadosztállyal szemben, ez megzavarhatta volna a támadási tervet.

Október 3-4-én a román passzivitást kihasználva tovább nyomultak előre a 9. hadsereg csapatai, elérték Fogarast, majd előkészületeket tettek a román csapatok Brassó előtti, utolsó, Persánynál kiépített védelmi vonala áttörésére.

A XXXIX. hadtest parancsnoka Staabs altábornagy október 5-én tervezte megindítani a támadást a románok a Sinka-patak mögött kiépített állásai ellen. A támadás megindítását a köd gátolta, ezen kívül a támadást csak akkor szándékozott megkezdeni, mikor a 187. hadosztály Gridnél már eredményesen átkarolta az ellenséget. A vízvázasztó Persányi-hegység döntő stratégiai pont volt Brassó előtt.

Azonban a légi felderítés délelőtt 11 körül jelezte, hogy Vledény felől egy erős ellenséges oszlop indul Persány felé, ezért nem lehetett várni a támadás megindításával. Így a 187. hadosztály beérkezése előtt az 51. honvéd és a 76. tartalék hadosztály megkapták a támadási parancsot a románok Ó-Sinkától és Persánytól keletre lévő állásai ellen. Az 51. és a 76. hadosztályok elfoglalták az állásokat, melyeket a román 3. és 4. hadosztály sem volt képes már visszafoglalni. Közben a 187. hadosztály a Persány-Vledény közötti úton megkezdte a románok hátába történő kerülést, erre ők megkezdték a visszavonulást. Az 51. hadosztály oldalazó tüze szétzilálta támadó gyalogságot, egy teljes román tábort tüzezredet fogott el, a 187. hadosztály pedig 43 löveget zsákmányolt és foglyok százait ejtette.

Az frontvonal északabbra levő területein a 71. hadosztály és a lovas hadtest vívott súlyos harcokat 5-én és 6-án a román 2. lovas hadosztály ellen Köhalm-Pálos-Homoródbene (Mehburg) térségében, 6-án elfoglalták Köhalmot és a Bogát-nyerget.

A Bajnóczy József idézte román szakirodalom szerint Persánynál és Köhalmnál csapataik nem utóvédharcokat folytattak, hanem tartós védelmet tanúsítottak.

Október elején a német és az osztrák-magyar hadsereg-parancsokság megegyezése értelmében hadműveleti szempontból az 1. osztrák-magyar hadsereget a 9. német hadseregnek rendelték alá. Ha ez talán korábban megtörténik, akkor az együttműködés esetleg kedvezőbben és hatékonyabban alakulhatott volna. Falkenhayn előtt nyilvánvalóvá vált, hogy a 4. és a 2. román hadsereg közötti összeköttetés lényegében megszűnt, közöttük csak a 2. lovas hadosztály fejt ki tevékenységet, azt az utasítást adta ki az 1. osztrák-magyar hadsereg számára, hogy miután a 4. román hadsereg fő visszavonulási útvonala a Gyimesi-szoros lesz, ezért egy erőteljes támadás révén északi irányba kell eltolni a 4. hadsereg visszavonulásának irányát. Ezért az 1. hadsereg támadása fő csapásaként a Székelyudvarhely-Csíkszereda irányt jelölte meg. /1. Armee Kommando. OP. nr. 1918./ A támadás kezdetét október 4-ra jelölte meg, az 1. hadsereg

támadása lényegében azonban csak október 10-én indulhatott meg. Ekkorra már azonban a brassói csata, ezzel az egész erdélyi hadművelet már lényegében befejeződött.

Nagy Vilmos álláspontja szerint, ha korábban megtörténik a két fő támadási vonalra történő összpontosítás, vagyis a 72. és a 37. honvéd hadosztály Szászrégen és Déda, a 61. és a 39. honvédhadosztály és az 1. népfelkelő dandár pedig Székelyudvarhely-Parajd körzetében összpontosul, akkor az 1. hadsereg fellépése hatékonyabb lehetett volna. A 9. hadsereg október 6-ára kiadott intézkedési terve az I. tartalék hadtestnél a Köhalomnál történő támadást, a 89. és a 71. hadosztálynál Hévíznél, a lovas-hadtestnél a Pálosnál és Benénél történő gyülekezést írta elő.

Október 6-án a 9. hadsereg egységei Szúnyogszéknél kiléptek az Apácai-erdőből és megindultak a Barcaság és Brassó felszabadítását célzó hadműveletükre. A 2. román hadsereg a 4. román hadseregtől átcsoportosított erők segítségével, miután az Apáczai-hegység (Geisterwald) nyugati lejtőit nem tudta tartani, újabb állásokat építet ki a XXXIX. tartalék hadtest támadása fékezésére. A 9. hadsereg győzelme könnyítette az 1. hadsereg helyzetét is a hadparancs szerint. /K.u.K. 1. Armee Kommando. OP. nr. 1843./ A román hadvezetés nyilvánvaló célja Brassó esetleges megtartása, vagy a visszavonulás biztosítása volt.

A 76. tartalék hadosztály 6-án estére az Almásmezőtől délre lévő magaslatok előtt lévő román állásokhoz ért. Sunkel tábornok utasítására az 51. honvéd hadosztály Feketetehalom, a 187. hadosztály Szúnyogszék irányába történő támadását egyenlőre megállította az erős román tüzérségi fellépés, a 187-esek északi oszlopa csak Krizbáig jutott. Északabra tehát az I. tartalék hadtesthez tartozó 71. hadosztály ugyan elfoglalta Köhalmot, azonban, a Homoród patak keleti partján a románok további szívós ellenállása megállította az előrenyomulásukat.

Mivel az Alsó-Komárna felől Hévíz irányba támadó 89. hadosztály átkaroló műveletbe kezdett, a románok keleti irányba kitértek. A 71. hadosztály Ágostonfalva és Mátéfalva között, a románok által tanúsított erős ellenállás miatt jelentős mértékben kimerült, ezért a hadseregparancsnokság döntése értelmében a támadás a Bogát-nyergen át Földvár irányába a 89. hadosztálynak kellett folytatnia, az előrenyomulást, a 71-esek Köpecznél biztosítási feladatot kaptak, majd 8-án Földvár-Sepsiszentgyörgy-Mikóújfalú irányú támadásra kaptak parancsot. A Schmettow lovas-hadtest Pálos és Bene között indult támadásra, a 2. román lovas hadosztály erre visszavonult. A 71-esek feladata tehát üldözés, oldalbiztosítás volt.

Az 1. hadsereg vonalán is megkezdődött a román csapatok visszavonulása, azonban erőteljes ellenlökésekkel igyekeztek fékezni az osztrák-magyar hadosztályok előrenyomulását, a Maros és Görgény völgyében, Parajdnál és Székelyudvarhelynél. A 9. hadsereg vezetése felismerte, hogy a lehető leggyorsabban be kell fejezni a háromszéki medence és a Barcaság felszabadítását, és elzárni az innen Románia felé vezető hágókat és útvonalakat, ezáltal bekeríteni az itt védekező román csapatokat és megszüntetni a Romániából és Dobrudzsából folyamatosan érkező utánpótlás lehetőségét. Az október 7-én kiadott intézkedési terv szerint a XXXIX. hadtest általában Brassó irányában támad, valamint kísérletet tesz a Tömösi-szoros elzárására. Az I. tartalék hadtest 71. és 89. hadosztálya tehát Köpecznél és Földvárnál készül fel a támadásra, a balszárnyon lévő lovas hadtest pedig Barót környékén biztosítja a támadást.

Október 7-én a XXXIX. hadtest parancsnoka kiadta irányelveit a Brassó irányába történő támadásra:

„1. Az 51. honvédhadosztály és a 187. hadosztály támadnak Brassó felé, a 187. hadosztály a Földvár-brassói út mentén és attól keletre.

2. Az 51. hadosztály délután indul Vidombákon át a Brassótól nyugatra levő magaslatok elfoglalására.

3. A Volkányra kiküldött 2 zászlóaljából és 3 ütegből 1 zászlóalj és 1 üteg Volkány felé meneteljen tovább, hogy az összeköttetést a 76. tartalék hadosztállal fenntarthassa.

A volkányi különítmény a hadosztállynak marad alárendelve, 1 zászlóalj és 2 üteg ismét a hadosztálléhoz vonandó.

4. Erős lépcsőzés jobbra kívánatos.

v. Staabs”

Október 7-én reggel a 76. hadosztály megindította támadását Almásmezőnél a Bärza-pataknál lévő román állások ellen, mire az ellenség visszavonult. A viszonylag gyenge ellenállástól felbátorodva a 76. hadosztály tovább folytatta előrenyomulását Ó-Tohán felé, a Burza-pataknál azonban a D. Muncelului 827. mögött álló román ütegek tüzet nyitottak a nyílt terepen előrenyomuló németekre és az erdő széléig visszaszorították őket, sőt a Holbákra beérkezett oszlop Új-Tohán irányába történő átkaroló támadását is megállították.

A Vledény irányából előrenyomuló 51. honvéd és a 187. német hadosztály Szűnyogszék és Feketealom között egy lendületes előretöréssel elfoglalta a román állásokat. A román csapatok Brassó és Szentpéter irányába vonultak vissza. A Feketealom felé nyomuló 51. hadosztályból 1 zászlóaljat és 1. üteget Volkányra, a Holbáknál támadó 76-osok megsegítésére csoportosítottak át, időközben azonban a 76. hadosztály előrenyomulása megindult, az eredeti parancs okafogyottá vált, ezért az 51-esek említett részei Keresztényfalváig nyomultak, ahol azonban már elérték a románok Brassó előtt kiépített állásait.

A Feketealmon át előrenyomuló 51. honvéd hadosztály folyamatos harcokban nyomult előre, szörványos román ellenállási kísérletek közepette. Október 7-én délutánra a hadosztály elérte Vidombákot (Weidenbasch), itt azonban már meg kellett kezdeni a felfejlődést a Brassó előtt kiépített szögesdrótokkal biztosított román állások ellen. A Szentpéter felé visszavonuló ellenséget követő 187. hadosztály parancsnoksága felismerte, hogy felesleges a Szentpéter irányába történő további üldözés és átkarolási kísérlet, ezzel szemben célszerűbb a Brassóba történő azonnali benyomulás, ahol ekkorra már lángokban állt a pályaudvar és környéke. Ezért Szentpéter felé csak a III/187. zászlóaljat 3 táborig üteget és a nehéz tüzérséget indították el, a 189. ezred két zászlóalját a tüzérséggel együtt Méhkerteken át Brassó felé vezényelték, a hadosztály további része Höltövénynél maradt tartalékban. A 187. hadosztály erőinek Brassó irányába történő támadása balszárnyát ekkor már biztosította a 89. hadosztály Földvárt elérő éle és a Weitershausen őrnagy parancsnoksága alatt Szentpéterre irányított különítmény. A 89-esek 8-án vették fel a kapcsolatot a 9. hadsereg északi szárnyával Méhkertekenél.

A XXXIX. hadtest parancsnoksága alábecsülte a román ellenállást, ezért megfelelő felderítés nélkül küldte támadásra Brassó irányába a 187. hadosztályt, azonban nem feltételezte, hogy a 2. román hadsereg erejéből még jelentős ellenlökésekre is fogja futni. A XXXIX. hadtest parancsnoksága azt sem feltételezte, hogy a vele szemben álló 5. és 6. román hadosztályok mintegy négyszeres túlerővel rendelkeznek.

A 187. hadosztály megalapozott, felderítésre épített koncepció hiányában történő előrenyomulása csak azért nem végződött a hadosztály tragédiájával, mert az 5. és a 6. román hadosztályok nem képezték túlsúlyt, hanem lépcsőzetesen léptek harcba, ezen kívül az 51. hadosztály végül is Brassó elfoglalásával végződő támadása tehermentesítette őket. Emellett a 89. hadosztály beavatkozása is javított az erőviszonyokon.

A Gündell ezredes irányítása alatt Brassó felé támadó 189. ezred két zászlóalja és tüzérsége délután 15.30-kor érte el a Burza-patakot, azonban Brassó irányából 2-3 román zászlóalj a Brassótól 4 kilométerre levő Méhkerteken át ellentámadást indított az elővéd ellen. A német tüzérség ellencsapása következtében a román gyalogság Brassó irányába vonult vissza, majd

Gündell ezredes a 189. ezred harmadik zászlóalját is megkapva tovább nyomult Brassó északi szegélye felé.

A románok heves gyalogsági és tüzérségi tüze ellenére a 189-esek 5 százada Streuber százados vezetésével betört a románok által védelmi állásként használt házakba a város északi részén, más részüket pedig sikerült szétlőni.

A 9. hadsereg csapatai egyre több stratégiai pontot foglaltak el: a 187. hadosztály egységei elfoglalták a kőolaj-finomítót, majd az 548-as magaslatot.

Ezt követően a románok folyamatos ellentámadásokat indítottak, de a kétségtelen elszánt és bátor, hősiesség ellenére házról-házra hátrálni és visszavonulni voltak kénytelenek.

Időközben az I. tartalék hadtest alakulatai is folyamatosan nyomultak előre, a 89. hadosztály éle Földvárra érkezett, a 71. hadosztály pedig Köpecz vonalát érte el.

Közben a 2. román hadsereg Sepsiszentgyörgyön tartózkodó 6. hadosztálya egy része ott visszamaradt, másik része pedig elindult Brassó irányába.

Mindebből egyértelművé vált, hogy a Háromszéki-síkság felől sem zárható ki újabb román ellentámadás, ezért a 89. hadosztályt nem irányították át Arapatak térségébe, hanem arra kapott parancsot az egész I. tartalék hadtesttel, hogy október 8-án hajnalban legyen kész az említett román támadás oldalba támadására. A lovas-hadtest október 8-án estig a Homoród-újfalu-Homoródszentpál vonalát érte el. Közben az 1. hadsereg egész frontvonalán megkezdődött az ellenség visszavonulása, mivel azonban Székelyudvarhely környékét még tartották, Schmettow hadteste a Székelyudvarhely-csíkszeredai úton történő előrenyomulásra kapott parancsot.

Október 8-án reggel ismét teljes intenzitással megkezdődtek a harcok. A 9. hadsereg jobbszárnyán harcoló 76. hadosztály Ó-Tohánál és a Muncelulúion lévő román állások ellen indított támadást, a 8. osztrák-magyar hegyi dandár pedig Királykő (Königstein) felől átkaroló hadműveletet indított, erre a románok megkezdték a visszavonulást Törösvár irányába.

A XXXIX. tartalék hadtest is kiadta hadosztályainak a támadási parancsot Brassó elfoglalására.

A 187. hadosztálynak október 8-án reggel a Brassói út-Méhkertek út mentén kellett támadásra indulni, az 51. honvéd hadosztálynak pedig szintén 8-án reggel Méhkertektől délnyugatra kellett támadnia a bertalani pályaudvar felé.

A tüzérség feladatként kapta, hogy nemcsak a gyalogságot kell támogatnia, hanem a várostól nyugatra vagy délnyugatra elhelyezett román tüzérséget is semlegesítenie kellett.

Az áttörés, a roham befejezését követően a 187. hadosztálynak Derestyénél kellett folytatnia a támadást, az 51. hadosztály pedig azt a feladatot kapta, hogy szállja meg és biztosítsa Brassót. A XXXIX. hadtest parancsnoksága a hadműveletekhez egészen közel, Feketehalmon irányította a hadműveleteket.

A Brassó felszabadításában meghatározó feladatot kapott 51. honvéd hadosztály október 8-án, 6.30-kor kezdte el támadását. A románok drótakadályokat állítottak a stratégiai fontosságú 600-as magaslat elé, melyet a tüzérségi előkészítést követően rohammal foglalt el két zászlóalj. A hadosztály jobb szárnya kora délutánra elfoglalta a 712-es magaslatot, majd a Hohe Warte 548-as pontot.

A 200. honvéd gyalogezred rajtaütéssel elfoglalta a Brassó-bertalani pályaudvart.

E győztes rohamok lényegében el is döntötték a Brassóért vívott csata sorsát, a román védelmi vonalak megrendültek, a 76. hadosztály előtti ellenség is megkezdte a visszavonulást. A környező kertek, házak elesettekkel, sebesültekkel voltak tele.

Mivel a román csapatok erőteljesebb ellenállást a 187. hadosztály ellen fejtettek ki, Brassó elfoglalása az 51. honvéd hadosztályra hárult, melyet példásan teljesített.

A korabeli jelentések, Nagy Vilmos értékelése is a legnagyobb tisztelet és elismerés hangján szóltak az 51. hadosztály Farkas ezredes vezette csapatairól: különösen a Király főhadnagy vezette II/301. és a Petrán százados vezette I/302. zászlóalj hősiességéről, valamint Walther százados tábori tarackos osztályáról.

Október 8-ára nyilvánvalóvá vált, hogy mivel a 2. román hadsereg parancsnoksága már felismerte Brassó elvesztését, a legfontosabb célja a 9. hadsereg balszárnya felől várható bekerítő hadművelet elhárítása és kivédése volt. Egyértelműen ez volt az oka, hogy a Sepsiszentgyörgy környékéről bravúros menetteljesítménnyel beérkezett erőket /a 3. hadosztály, a 12. dandár és a 3. Calarasi dandár/ Szászhermány körzetébe vonták, majd Szentpéterre vezényelték.

Sunkel tábornok, a 187. hadosztály parancsnoka október 7-én este még arra adott parancsot a megerősített, Vidombák (Weidenbach) mellett álló Weitershausen-különítménynek, hogy indítsa meg támadását Szentpéter irányába. A támadás éppen hogy elindult, mikor megkezdődött a románok túlerejű ellentámadása.

Sunkel tábornok ekkor a hadosztály egész erejét bevetette a támadás megállítására. A harcok páratlan intenzitással és hevességgel újultak ki a Brassó és Szentpéter közötti szakaszon, ahol a románok egyre elszántabb és erőteljesebb támadásokat indítottak a 187. hadosztály ellen.

Rohamozó alakulataik élei már szinte elérték Brassó állomását, mikor Gündell ezredes felismerve, hogy csapataira Brassóban már nincs szükség, mert az 51-esek elfoglalták, gyors döntéssel összevonta a 189. ezredet és a Brassó északi szegélye felől Méhkeretek irányába támadó román csapatok balszárnyát oldalba támadta. E merész akció döntőnek bizonyult, természetesen az is fontos tényező volt, hogy az 51-esek a brassói állomásnál álló tüzérsége is bekapcsolódott az oldaltámadásba.

Sunkel tábornok magabiztosan tartotta állásait, annak ellenére, hogy a románok egymást követő hullámokban indították meg támadásaikat. Nagy Vilmos elismeréssel emlékezett meg a románok hősiességéről, elszánt erőfeszítéseiről, hiábavaló áldozatairól, ellentámadásairól is.

Ilyen bátor és elszánt kísérlet volt, hogy szinte egy egész tüzérezredet vontak előre, közvetlenül a támadó gyalogság vonalai mögé, mely nyílt állásból, közvetlen közletről akarta a saját támadó gyalogság előrenyomulását támogatni és a németeket visszavonulásra kényszeríteni. Elszánt kockázatvállalásuk azonban nem számolt a gyalogsági tűzfegyverek pusztító hatásával, a lövegek egészen rövid időn belül a vontató lovak és kezelő személyzet nélkül álltak.

A Szászhermány irányából induló újabb román ellenlökéseket a szunyogszéki templom tornyából figyelő Falkenhayn elrendelte, hogy a 89. hadosztály Prázsmár, a 71. pedig Arapatak felé nyomuljon előre.

Október 8-án este a 76. tartalék hadosztály már Töröcsvárnál és Rozsnyónál állt, néhány löveget Predealra vezényelték, hogy elvágják a visszavonulás útját, azonban erre nem rendelkeztek megfelelő erővel.

A Brassó-Szentpéter frontvonalon végrehajtott oldaltámadást követően az 51. hadosztályt és a 189. ezredet visszavezényelték Brassóba, ahol befejezték a város és több stratégiai pont /pl. a Czenk-hegy/ megtisztítását. Bár a románok visszavonulását nem sikerült megakadályozni,

azonban mintegy 1200 fogoly, 25 löveg, mintegy 800 élelmiszerrel és más hadianyagokkal megrakott vagon került a német és magyar csapatok kezére.

Rendkívüli értékkel bírtak az I. világháború egyik legkiemelkedőbb katonai vezetője, Falkenhayn vezérezredes elismerő sorai az 51-esek parancsnokához, Tanárky Béla vezérőrnagyhoz:

„Hadseregparancsokkal kapcsolatban nem mulaszthatom el, hogy Önnek tábornok úr különös elismerésemet ki ne fejezzem, azért, hogy Ön és hadosztálya hozzájárultak hazai földjünknek felszabadításához.

Nagyszeben és Brassó dicsőséges napokat jelentett az 51. hadosztály számára. A többi alsóbb vezető urak közül még külön meg kell emlékezni Farkas ezredesről és a derék 302. honvéd gyalogezredről.

v. Falkenhayn”

Október 8-án a 187. hadosztály a Brassó-Földvár vasútvonal mentén harcolt, a 89. hadosztály elérte Botfalut, a 71. pedig Hídvéget. A lovas-hadtest 1. és 3. hadosztálya elérte Szentegyházás-Oláhfalut és Nagybaczont, majd parancsot kaptak a Csíkszereda irányába történő előrenyomulásra.

Az 1. hadsereg is követte a visszavonuló 4. román hadsereget, a 37. hadosztály és a 72. hadosztály Mesterházaig és Fancsalig követék a 4. román hadsereget. A 39. hadosztály október 5-én elfoglalta a Bekecs-tetőt.

Október 8-án este a legfelsőbb hadvezetőség elrendelte, hogy az 1. és a 9. hadsereg közötti sávhatár az Úz-völgye legyen és, hogy az 1. és 9. hadsereg miután rendezték soraikat azonnali hatállyal kezdjék meg a hágókon visszavonuló ellenség üldözését. Az 1. hadsereg parancsnoksága is megjelölte a műveletek céljait. /OP. Nr. 1918./, a már említett Földvár-Sepsiszentgyörgy-Mikóújfalú irányba.

A brassói hadművelet tehát befejeződött. Az 1. osztrák-magyar, de különösen a 9. német hadsereg csapatai kiemelkedő teljesítményt nyújtottak. Még így is, mintegy kétszeres túlerővel szemben fellépve, mintegy három hét alatt szorították ki Erdély területéről a sok esetben hősiessé és bátran harcoló, ugyanakkor a saját szempontjukból bizonyos tekintetben következtelen, rossz hadászati koncepció által vezetett román csapatokat.

Amit a román hadvezetés minden bizonnyal elmulasztott, azt alkalmazta Falkenhayn kiemelkedő katonai képességei révén. Tehát a már említett mintegy kétszeres túlerő ellen a gyors helyzetfelismerés, a földrajzi feltételek jó kihasználása, és a gyors fellépés, a hatékony súlypontképzés döntötte el a hadműveletek sorsát.

Természetesen ez nem érvényesülhetett volna a német katonák harci tapasztalata, elszánt bátorsága, hagyományosan kitűnő fegyelme, hősiessége nélkül.

Mindezen értékek hatványozottan minősítették az 51. hadosztály, de egészében az egész 1. hadsereg a szűkebb értelemben vett hazájukért vívott küzdelmeit is.

Az Erdély területén viharoszerűen lezajlott hadműveletek egész Európában elismerést váltottak ki. A harcok a továbbiakban Havasalföld területén folytatódtak.

Románia veresége

A német legfelsőbb hadsereg-parancsnokság utasítása október 8-án érkezett meg a 9. hadsereg parancsnokságához, miszerint az ellenség üldözését azonnali hatállyal folytatni kell, az 1. és a 9. hadsereg közötti határt az Úz völgye vonalában határozták meg. A német legfelsőbb hadvezetés valószínűleg azt feltételezte, hogy a román hadsereg már teljesen összeomlott, pedig erről még messze nem lehetett beszélni.

1916 augusztus 27. és október 8. között rendkívül érzékeny veszteségek érték a támadás pillanatában mintegy 600000 katonát mozgósított, négy hadseregbe szervezett román csapatokat. Ennek megközelítőleg pontos kimutatása, a velük szemben álló hadseregek szempontjából:

Hadsereg:	fogoly:	halott és sebesült:
9. német hadsereg	7000	33000
3. bolgár hadsereg	28000	42000
1. o-m. hadsereg	2000	4000
Összesen:	37000	79000

Tehát a román katonai és politikai vezetés kalandor-akciója következtében a román hadsereg létszáma mintegy ötödét veszítette el rövid másfél hónap harcai alatt. A veszteség anyagiakban, munícióban is tetemes volt.

A szeptember végéig, október elejéig bekövetkezett győzelmek tehát lehetővé tették a szövetséges csapatok számára a kezdeményezés átvételét. A román hadseregek a vereség ellenére még jelentős erőt képviseltek, a szövetséges hadseregek sem voltak teljesen készek a sikeres támadó fellépés kivitelezésére.

Az 1. hadsereg még nem volt képes a le nem győzött, az Erdős-Kárpátok irányába inkább csak visszavonuló 4. román hadsereggel szembeni hatékony fellépésre, de a 9. hadsereg sem volt képes erősítés nélkül végrehajtani a Déli-Kárpátokon történő áttörést és a Bukarest irányába történő előrenyomulást.

Bár Hindenburg utasítása hadműveleti tekintetben racionális volt, ugyanakkor a 9. hadsereg rendelkezésére még nem álltak a támadáshoz megfelelő erők.

Hindenburg kilátásba helyezte a 9. hadsereg megerősítését, a 11. és a 12. bajor gyaloghadosztályok, a 3., 5. és a 8. lovasdandárok is útban voltak Erdély felé.

Falkenhayn előtt az azonnali támadó fellépés, vagy az erősítések kivárásának alternatívája állott.

Az erősítés bevárása nagyobb és hatékonyabb erőcsoportosítást jelentett volna, azonban a 10-14 napos kivárás a románoknak lehetővé tette volna a szétzilálódott csapategységeik rendezését, újjászervezését.

Ez okból kifolyólag Hindenburg és Falkenhayn egyaránt a visszavonuló román hadseregek azonnali üldözése mellett döntöttek. A tél közeledte is a hadjárat gyors befejezése, a Bukarest irányú támadás mellett szólt, ehhez gyorsan át kellett törni a határ mellett kiépített román védelmi vonalakat és kijutni a Román Alföldre.

A legfelső német hadvezetés koncepciójával ellentétben Conrad von Hötzendorf, a Monarchia vezérkari főnöke mivel a 4. román hadsereg visszavonulását Piatra felé, a 2. román hadseregét

pedig Ploesti irányába feltételezte, a németektől eltérő támadási koncepciót dolgozott ki. Az 1. osztrák-magyar és elsősorban a 9. német hadsereg támadását Moldva, Ocna irányába tervezte. Ez elvágtá volna a Moldva területén észak-déli irányba futó vasútvonalakat és távíróvezetékeket, telefonvonalakat. E nagyvonalú elgondolás szerint egy ilyen irányú támadás elvágtá volna a Havasalföldön védekező két, részben már meggyengült román hadsereget a Moldvában védekező majdnem teljesen ép 4. hadseregtől és a támogatásukra beérkező orosz hadseregtől.

A hadsereg-parancsnokság és a legfelsőbb hadvezetés a 9. hadsereg számára Brassó-Bukarest támadási irányt határozta meg, tehát nem az Ocna irányába történő támadást. Bizonyára ez esetben szempont volt az együttműködés Mackensen Duna-hadseregével.

Mindent egybevetve azonban az 1. és a 2. román hadsereg még mindig jelentősebb erőt képviselt, mint a szövetséges erők. Mindezt az alábbi táblázat érzékeltetheti:

Szövetségesek:

Brassói csoport:	4 gyalogos és 2 lovas hadosztály
Duna hadsereg:	4 gyalogos és 1 lovas hadosztály
Ocnai csoport:	6 gyalogos és 2 lovas hadosztály
Összesen:	14 gyalogos és 5 lovas hadosztály

A támadó erővel szemben a következő alkalmazható román erők álltak a térségben:

Az 1. hadsereg: 13. és a 23. hadosztályok = 2 gyalogos hadosztály

A 2. hadsereg: a 3., 4., 6., 21., és a 22. hadosztályok = 5 gyalogos hadosztály

Duna és Bukarest védőrsége: 7., 10., 16., 17., és a 18. hadosztályok = 5 gyalogos hadosztály és 1 lovas hadosztály

A két hadsereg összesen: 12 gyalogos és 1. lovas hadosztály.

Kiegészítésképp ide számíthatjuk még a Dobrudzsában védekező, visszavonuló 2., 5. és 19. hadosztályt.

Összegezve tehát a Románia déli területein védekező 15 gyalogos és 1 lovas román hadosztály még mindig túlsúllyal rendelkezett a támadásra készülő német-osztrák-magyar-bolgártörök csoportosítással szemben.

Ugyanakkor október 8. körül az Erdély területén győztes német-osztrák-magyar csapatok még éppen hogy kezdték elérni a magyar országhatár a románok által augusztus 27-28-án elfoglalt átkelési pontjait.

Október 8. körül tehát a 9. német és az 1. osztrák-magyar hadsereg még éppen, hogy el tudta érni a határ vonalát, bizonyos pontokon még el sem jutott a régi határig. 9-én a románok visszavonultak a Bodzai-szoros felé. Október 8-9-én az 1. osztrák-magyar hadsereg frontvonalán a 37. honvéd hadosztály, valamint a 72. hadosztály részei a Mesterháza-Alsó-Fancsal vonalig jutottak, a támadás megindításához meg kellett várni az előrenyomulásra szánt erők, az erősítés beérkezését. 9-én egy Rosiori ezreddel való összecsapás után a 2. huszárezred bevonult a lakosság ünneplése közepette Kézdivásárhelyre.

Sokkal inkább lehetett beszélni a támadás és a gyors és hatékony fellépés lehetőségéről a 9. német hadsereg esetében. Egységei Brassó felszabadítását követően azonnal felvették a támadó csoportosítást és megkezdték az előrenyomulást a határ felé:

A Töröcsvári-szoros irányába nyomuló 76. tartalékadosztály sikeresen szorította vissza az ellenséget a határgerinc felé.

A KI. Weiden-Bach völgyében a Tömösi-szoros elzárására elindított 254. német tartalékadosztály el tudta érní a szoroson át vezető műutat, azonban a román túlerő megakadályozta az út tervezett elvágásában, visszavonulva kellett, hogy végignézze a románok szervezett, alakzatban történő visszavonulását.

A Brassó felszabadításában kiemelkedő szerepet játszott 51. hadosztály, miután átfésülte és megtisztította a várost, megkezdte a Tömösi-szoros felé történő előrenyomulást.

A 187. hadosztály miután a románokat követve áthaladt Csernátfalú és Hosszúfalú településeken az ósánci hágó felé nyomult előre, de az itt kiépített erős román állások időlegesen megállásra kényszerítették. A 187. hadosztály a súlyos harcok színhelyén, Szászhermányon áthaladva Tatrangig és Pürkerecig jutott el.

A 71. hadosztály előrenyomulása is elérte Szászhermányt és Keresztvárt. A 8. hegyi dandár még mintegy 15 kilométer távolságra állt Királykőtől (Königstein). Október 11-én a lakosság ünneplése közepette a 82-esek is bevonultak Kézdivásárhelyre, a lovas hadtest 1. hadosztálya és a Breit József tábornok vezette 39-esek Csíkszeredára, a 3. hadosztály pedig Sepsibükk-százra érkezett be.

Az Erdélyben megvívott harcok lényegében sikeresen fejeződtek be. Ezt követően Falkenhayn kiadta az utasításokat a 9. hadsereg egységei számára, melynek értelmében a határ október 10-re tervezett elérését és átlépését követően azonnal meg kell kezdeni az üldöző és támadó hadműveleteket Havasalföld területén.

Ennek értelmében az Alpenkorps, a 2. és a 10. hegyi dandár az Olt mentén történő támadást kapta feladatául.

A Morgen altábornagy vezette I. tartalék hadtest kötelékébe tartozó 76. tartalékadosztály és a 8. hegyi dandár támadási irányaként Cimpulung lett megjelölve.

A Staabs tábornok vezette XXXIX. tartalék hadtest kötelékébe tartozó 51. és 187. hadosztály számára a Sinaia-Izvorele támadási irány lett megjelölve, a 89. hadosztály számára a Putna völgye. Schmettow 1. és 3. lovas hadosztályának, valamint a 71. hadosztálynak Ocna irányába kellett támadnia. Falkenhayn tehát egyenletesen osztotta el erőit több támadási irányba. Ezt bizonyos stratégiák szerint kevésbé volt eredményes, mintha egy erőteljes súlypontképzés révén egyenesen Bukarest irányába nyomult volna. A mellékhadszíntereken, példaként az Orsova előtt a 145. dandár ellen harcoló egy román hadosztály szerepe a döntés szempontjából periférikusnak tűnt.

Időközben a 4. román hadsereg halogató harcai mellett megkezdte a visszavonulást a lassan tért nyerő 1. osztrák-magyar hadsereggel szemben. A 37. honvéd hadosztály a Maros völgyében, a 72. hadosztály Görgény-Kis-Küküllő vonaláról kezdte meg az előrenyomulást. A 39. honvéd hadosztály és az 1. lovas dandár az 1. hadsereg parancsnokság a /K.u.K. 1. Arme Kommando OP. nr. 1918./ utasítása alapján Székelyudvarhely-Csíkszereda irányába nyomultak előre. A hadsereg tartalékát a 61. hadosztály és a 16. hegyi dandár képezték. A 4. román hadsereg taktikai ellenlökései ellenére folytatta visszavonulását, ahol augusztus 27. éjjel Erdély területére léptek, vagyis a Keleti-Kárpátok hágóin keresztül elhagyta Magyarország területét. Október 14-én a 72. hadosztály elérte a Békás-szorost.

Október 15-én a 39. honvéd hadosztály is elérte a határt. Tehát a Székelyföld területe is felszabadult a mintegy másfél hónapos román megszállás alól.

A 71-es hadosztály Lahne-, Papházy, Klein, Divizzioli csoportjai a ragyogó őszi időben, 11-12-én kétszeres túlerővel szemben elfoglalták a vízvásztó Magyaros-tetőt, majd 13-16. között a Sósmezőnél vívott hegyi harcban megnyitották az Oitozi-szorost, azonban a túlerőben lévő ellenség még tartotta a Mgr. Casinuluit.

25-én már a 82. ezred által kitűzött magyar zászló lengett a Runcul Marén. Az itt elfogott román legénység megkönnyebbült, tisztjeik fenyegetéseivel, állításaival szemben nem ölték meg őket a magyarok, hanem étkezést kaptak.

Az 1. osztrák-magyar hadseregnek is fel kellett készülnie a támadó hadműveletek folytatásához, bár minden elismerésre méltó hősiessége ellenére felkészültsége, harcértéke természetesen alatta maradt a 9. hadseregnek.

Románia helyzetének elemzésekor szükséges egy pillanatra visszatérni az augusztus 27. utáni napokhoz. Miután augusztus 27-e estjén, majd éjjelén Románia hadat üzent a Monarchiának és csapatai megkezdtek a támadást, Románia vélt gyors sikere ellenére pillanatok alatt fenyegető ellenségekkel találta szemben magát. A román hadüzenet másnapján, tehát augusztus 28-án Németország, augusztus 29-én Törökország, szeptember 1-én Bulgária is hadat üzentek Romániának. Az Románia helyzetét a legcsekélyebb mértékben sem befolyásolhatta, hogy Olaszország hadat üzent Németországnak.

Az Avarescu tábornok vezette 3. román hadsereg (a 17., 9. és a 19. hadosztály) az Al-Duna mentén és Dobrudzsában, a Tutrakan-Balcic és Silistra vonalán készült a bolgár-német erők elleni védekezésre.

Védelmi vonalukat az Al-Duna mentén Calafat és Turnu Magurele vonalán Oltenitáig a 16. és a 18. gyaloghadosztályok és a 44. gyalogdandár biztosították.

Valószínűsíthető, hogy a három évvel korábbi Balkán-háborúhoz hasonlóan támadó fellépést is terveztek Bulgária ellen, ugyanis Ruszéval szemben, illetve Tutrakánál mintegy 2-2 hadosztályt csoportosítottak.

A kiemelkedő tehetségű német tábornok, August von Mackensen német, bolgár és török hadosztályokból álló Duna-hadserege pillanatok alatt támadólag lépett fel, rajtaütésszerű akcióval szeptember 5-én elfoglalták a Duna menti román védelem fő pillérét, Tutrakán erődjét. A Nikola Zsekov tábornok vezette 3. bolgár hadsereg helyi túlsúlyát kihasználva benyomult Dobrudzsába.

Románia helyzetét pillanatnyilag enyhítette, hogy a Sarrail francia tábornok vezette szaloniki antanthaderő 16,5 brit, francia, orosz és szerb hadosztálya szeptember 10-én támadást indított a görög-szerb határ vonalán, melyhez nyugatról, az albániai fronton az olasz erők csatlakoztak. E támadás pillanatnyilag, összesen annyi hatást gyakorolhatott Románia helyzetére, hogy megakadályozta a szaloniki fronton álló 8,5 bolgár és 1 német hadosztályt északra történő átcsoportosítását.

Az, hogy a román kormány és a vezérkar nem mondott le támadó terveiről Bulgária ellen jól illusztrálja a szeptember 18.-október 5. közötti támadás. A 10. román hadosztály Flamanda térségében pontonhídon átkelt a Dunán és támadást indított Rusze ellen. Az osztrák-magyar monitorok megrongálták a hidat, a támadás egyébként október 5-re megtört, a román csapatok visszavonultak. Egyes hadtörténészek szerint e támadás célja a dobrudzsai bolgár támadás elbizonytalanítása, a bolgár-német erők átcsoportosításra kényszerítése lehetett.

A Központi hatalmak katonai együttműködése hatékonyságát növelte a szeptember 6-án a Hindenburg német főparancsnok és Conrad von Hötzendorf a Monarchia vezérkari főnöke által aláírt egyezmény, miszerint: „a jövőbeni bolgár-német-osztrák-magyar-török hadműve-

letek egységes vezetésének biztosításáért Őfelsége a német császár átveszi a Központi hatalmak és szövetségeseik hadműveleteinek fővezérletét.”

Tehát a 9. hadsereg a legfelső hadvezetőség tervei értelmében Brassó-Bukarest támadási irányba lépett fel. Helyzetértelmezésük szerint a 9. hadsereg hátának biztosításához egyelőre nem volt szükség a Bistrica-Szeret vonal eléréséhez.

A 9. hadsereg a Déli-Kárpátok hágóit átlépő magasabb egységei a hegyvonulat déli lejtőin is erőteljes és elszánt román ellenállásba ütköztek.

Az I. hadtesthez tartozó 76. hadosztály, a 8. hegyi dandár támadását október 10-én a Rucarunál kiépített beton-erődítések előtt ugyan megállították a románok, de az áttörés 14-én végül is bekövetkezett. Október 18-20. között erőteljes román ellentámadásokra került sor, melyeket a Falkenhayn által ide vezényelt 12. bajor hadosztály segítségével sikerült leküzdeni.

A XXXIX. hadtest részét képező, Brassó felszabadításában meghatározó szerepet betöltő 51. hadosztály miután elfoglalta a Tömösi-szorost, szintén megkezdte a déli irányba történő előrenyomulást.

Október 20-21-én az 1. hadsereghez tartozó 39. és a 61. honvéd hadosztályok az Úz-völgyben folytatták az előrenyomulást, melyet a 4. román hadsereg ellentámadásai lassítottak.

A lassan előretörő, a visszavonuló 4. román hadsereget követő 1. hadsereg magasabb egységei elérték a határgerincet, egyes pontokon még át is lépték. Azonban november elejétől itt is, rendkívül erős ellenséggel találkoztak.

November 3-4-én Gyergyóholló és Gyergyó Bélbor között a XXI. hadtestre hatalmas tüzérségi tűz zúdult. A Békási- és a Tölgyesi-szorosoknál megjelent a XXXVI. orosz hadtest, a 3. turkesztáni hadosztály a Negrisoara völgyétől délre támadott. Az V. orosz lovas-hadtest támadást indított a XXI. hadtest ellen. A jelentős túlerejű nyomással szemben az 1. osztrák-magyar hadsereg alakulatai - legfeljebb időleges és csekély visszavonulások révén - sikerrel tartották védelmi vonalaikat.

Arz vezérezredes az orosz támadást a Putna-völgyben indítandó ellentámadással szándékozott ellensúlyozni. Egyelőre, csak a Brudermann lovas-hadtest támogatását kapta meg. A helyzet tehát inkább védelmi előkészületeket igényelt.

Arz vezérezredes november 16-án, a /K.u.K. 1. Arme Kommando OP. nr. 3089./ számú parancsában rendelkezett a téli előkészületekről. Ennek értelmében összefüggő támpontokat kellett kiépíteni, az arcvonaltól szögdróttal és spanyol lovasokkal. A megfelelőképp védhető vonalnak kettősnek kell lennie. Alapvető feladatként jelölte meg az utak hótalanítását. Utasítása szerint az egész legénység számára biztosítani kell fűthető helyiségeket, a hidegben fedél alá kell, hogy kerüljenek. Ezért elrendelte számukra a fűthető állások, pihenők, fedezékek, lakások biztosítását, építését. Szabályozta példaként a legénységi állomány, a gyalogsági löfegyverek szerinti ellátmányát is: „Minden csatár 200 tölténnyel rendelkezzen, tartalékként szintén 200 darabbal.” A géppuskák lőszerellátmányát 20000 töltényben szabályozta. A legénységnél állandóan két kézigránát ellátmányt rendelt el. A következő két hónap eseményei igazolták Arz tábornok előrelátását.

A tiszték és a legénység számára folyamatos tüzérségi és technikai tanfolyamokat rendelt el. /K.u.K. 1. Arme Kommando. OP. nr. 2165./

Az Orsovánál támadólag fellépő román hadosztály egyelőre, ugyan folytatta fellépését a Szívó tábornok vezette osztrák-magyar-német csoportosulással szemben, azonban helyzetéből fakadóan a bekerítés veszélye fenyegette és csak idő és a stratégiai helyzet kérdése volt, hogy

mikor kell megkezdenie visszavonulását, a bekerítést elkerülendő Románia belső területei felé.

A hadjárat sikere nyilvánvalóan a 9. hadsereg gyors fellépésétől függött.

Október 16-án, az Alpenkorps, a 2. és a 10. hegyi dandárral megerősítve az Olttól keletre indult támadásra. A támadás fő iránya a Caineni-Salactrucu út vonalán Curtea de Arges irányában indult el. A földrajzi feltételek rendkívül nehéznek tűntek: a Moscovul 2277 és a Ciortea 2426 közötti nyergen kellett áthaladni. Az előrenyomulás lendületét kitűnően jelezte, hogy példaként a Felekről induló 2. hegyi dandár 30 óra alatt 63 kilométeres előrenyomulást könnyelhetett el. Az előrenyomulást az 1. román hadsereg 13., 23. és 20. hadosztályai folyamatos ellentámadásokkal zavarták.

A naptár, az időjárás várható fejleményei is sürgették a hadjárat gyors befejezését. Falkenhayn október 21-én a következőket jegyezte fel: „A hadsereg legnagyobb részénél nincs hegyi felszerelés, hegyi vonat. E nélkül pedig az 1000 méter fölé emelkedő hegyekben szinte lehetetlen a hadviselés... A tél beállta előtt még át kell törnünk.”

A román ellentámadások erejét, elszántságát jól bizonyította, hogy a Kneussl altábornagy által vezetett csoportosításnak nem sikerült az első áttörési kísérlet a Vulkán-szorosnál.

A Kneussl altábornagy vezette csoportosítás: a 11. bajor hadosztály, a 301. hadosztály, a 144. népfelkelő gyalogdandár, 2 táborig és 1 mozsár üteg támadása megtört a 11. román hadosztály és a 6. lovas hadosztály ellentámadásán, sőt október 28-án román ellentámadások kezdődtek. A román ellentámadások csak lassan mérséklődtek, törtek meg. Viszonylag hosszú, hetekig tartó állásharcok előzték meg a szövetséges csapatok áttörését, győzelmét.

Falkenhayn a hadsereg számára kiadott hadparancsa alapján a döntés gyors elérésének szándékára következtethetünk:

„November 11-én az általános támadást ismét meg kell kezdeni:

1. A Szívó csoport súlypontját a jobb szárnyra helyezve a Duna mentén támadjon.
2. A Kühne csoport harccal nyitja meg az utat a Vulkán és a Szurdok két oldalán, hogy ezután dél felé, egyenlőre annyi tért nyerjen, hogy a lovas-hadtest szabadon mozoghasson.
3. A Kafft von Dellmensingen csoport tovább folytatja a sikeresen megkezdett és folytatott hadműveleteket, súlypontjuk a jobb szárnyon legyen.
4. A Morgen csoport feladata továbbra is a cimpulungi medence elfoglalása.
5. A Staabs csoport sikeres harcait azzal a céllal folytatja, hogy a Sinaia felé vezető út két oldalán tért nyerjen.
6. A Below csoportnak minden alkalmat fel kell használni a támadásra, hogy az ellenséget lekösse.
7. Én november 11-én reggel Petrozsénybe megyek.

Von Falkenhayn”

A Kneussl csoportosítás kudarcán tanulva a Kühne csoport szűkebb arcvonalon indult támadásra.

Velük szemben a Gavanescu tábornok vezette hadtest állt, mely a 11. és a 17. román hadosztályból állt. Jelentős erőt képviselt e román csoportosulás: 26000 kézfegyvert, 124 löveget és mintegy 30 géppuskát.

A Schmidt von Knobesdorf tábornok vezette 41. hadosztály a Zsiltól nyugatra, Oettinger tábornok 109. hadosztálya attól keletre indult támadásra.

November 11-én az első lépcsőben támadó 31. és a 11. bajor hadosztályok áttörték a román védelmi vonalakat.

Falkenhayn a következőképp emlékezett vissza az áttörésre: „A szoros déli kijáratánál, egyik magaslatról néztem a csapatok kibontakozását. Az ellenség elég élénken lőtt e kúpra, de ez senkit sem tartóztatott fel. Újabb és újabb hullámokban indultak csapataink a keskeny úttól jobbra-balra kifejlődve folytatták az előrenyomulást dél felé. A legkisebb fennakadást, vagy késést nem lehetett látni, bár a román ellentámadások többnyire nagyon közel jutottak a szoros kijáratához. Az egész tömeget egy akarat lelkesítette, át a hegyeken, neki az ellenségnek!”

November 14-én a románok megkezdték a visszavonulást. Falkenhayn kiadta a parancsot, hogy az LIV. hadtest délkeleti irányba kezdje meg az ellenség üldözését.

Schmettow lovas-hadtestének és a 115. német hadosztálynak is meg kellett kezdenie november 15-én az ellenség délkeleti irányba történő üldözését.

November 15-én a 7. lovas hadosztály Tirgu Jiu-tól délre Voincestibe érkezett.

Az előrenyomulás végül megteremtette az első nagy győzelem feltételeit. November 16-17-18-án Tirgu Jiu körzetében az 1. román hadsereg 11., 17. és 14. hadosztálya helyzetfelismerésben, gyorsaságban alulmaradt az LIV. német hadtestnek. A Valneninél történt eredményes bekerítő művelet eredményeképp a 109. hadosztály, a 11. bajor hadosztály, a 41. hadosztály és a 6. és 7. lovas hadosztály stratégiai jellegű győzelmet ért el, megnyílt az út déli irányba. A csata után a város utcáin folyt a szilvapálinka: a német tisztek szétverették a hordókat.

A Tirgu Jiu-i győzelmet követően megindult az ellenség általános üldözése.

Az LIV. hadtest erői folyamatosan nyomultak déli irányba, Filiasu és Carbulesti településeken, az Armadia völgyön keresztül déli irányba. Schmettow lovas hadteste is folytatta az előrenyomulást a kedvezőtlenre forduló időjárási viszonyok ellenére. November 21-én a 9. és 6. lovas hadosztályok elővédjei délről elérték Craiovát, észak felől a 41. hadosztály vonult be a városba.

Craiova elfoglalása fontos határkő volt, mert az Olttól nyugatra már számottevő román magasabb egység már nem maradt. Kivéve az Orsovánál harcolt 1. román hadosztályt, mely abba a helyzetbe került, hogy meg kellett kezdenie a visszavonulást.

A Kühne csoport Craiovánál elért sikerét követően a Krafft von Dellmensingen vezette csoportnak is erélyes arctámadásba kellett kezdenie a román 23., 13., 8. és 14. hadosztályok ellen. A Kühne csoport közvetlenül nem tudta támogatni a Krafft csoportot, ezért kellett az említett erőteljes arctámogatásokat erőltetnie, melynek eredményeképp a vele szemben álló négy román hadosztályt hátrább tudta szorítani.

Nagy Vilmos stratégiai értelmezése szerint nem volt feltétlenül szükség az LIV. hadtest ilyen mérvű déli irányú támadására, kitérésre.

Értelmezése szerint a hegységen történt áttörés és az Oltig történő előrenyomulás a Kühne csoport számára 14 napot igényelt. Ebből 7 napra volt szükség a hegygerincen történő áttörésre és a Havasalföldön az első győztes csatáig Tirgu Jiu-nál.

November 18-24 között további 7 napot igényelt a Tirgu Jiu-tól az Oltig történő előrenyomulás. Ez idő alatt a jobb szárny 150, a bal szárny pedig 75 kilométert tett meg. Tehát, mint már utalás történt rá, a Krafft-csoport harcait ez a támadás nem támogathatta, összesen annyi eredménye volt, hogy az Orsova előtt védekező 1. román hadosztály a bekerítés veszélyének

megelőzése céljából megkezdte a visszavonulást. Mindemellett részeredmény volt, hogy az I. román hadtest az Olt jobb partjának feladására kényszerült.

A román hadvezetés számára az északi irányból induló támadó csoportosulások széttagoaltsága így átmenetileg lehetőséget, kedvező feltételeket teremtett arra, hogy a dél felől az országba benyomuló Mackensen tábornok vezette Duna-hadsereg német, bolgár és török hadosztályai ellen fordulhasson. A Mackensen-hadsereggel szembeni gyors győzelemre, sikeres fellépésre a román hadseregnek az elméleti lehetősége megvolt.

Természetesen az útvonalak Tirgu Jiu-tól délre Craiova irányába könnyítették meg a támadást, azonban mindez Nagy Vilmos értékelése szerint jelentős idővesztéssel járt. Szerinte a Kárpátok déli oldalán harcoló román erők megtörése és a Krafft-csoport támogatása sokkal hatékonyabb és eredményesebb is lehetett volna.

Ezek szerint a gyalogság Slavinești-Drăgășani, a lovasság Slatina vagy Stoenesti irányú áttörése hátba támadhatta volna az Olt mellett védekező román csapatokat. Nagy Vilmos értékelése szerint kedvezőbb és rövidebb menetvonalakon el lehetett volna azt a földrajzi helyzetet érni Pitestitől délre, az Argesen átkelve Titu irányába, hogy már november 20-21-én együtt lehetett volna működni a Krafft csoport három hadosztályával. Ezzel összefüggésben, az erők egyesítésével Targoviste, Gaesti és Blejesti körzetében súlypontot képezve döntő összecsapásra lehetett volna kényszeríteni a védekező román hadosztályokat. Itt jelentős segítséget nyújthatott volna a déli irányból előrenyomuló Duna-hadsereg is.

Bár a Kühne-csoport hatékonyabb és eredményesebb támadási irányt is választhatott volna, eredményei viszont a Krafft-csoporttal szemben álló román hadosztályok védelmi vonalán is éreztették hatásukat.

A 73. hadosztály támadási fellépése nélkül a vele szemben álló román hadosztály megkezdte a visszavonulást az Olt bal partjára.

A 10. hegyi dandár november 15-re elérte a Lotru patak vonalát. Közben az Alpenkorps és az újonnan bevetett 216. hadosztály az Olttól keletre nyomultak előre.

November 21-én a 73. hadosztály, a 10. dandár, a 216. hadosztály és az Alpenkorps már elérte a Jiblea Noua-Cepari-Albesti-Pamanteni vonalát. A románok heves ellentámadásokat indítottak, ezért Krafft tábornoknak ki kellett várnia az erősítéseket az erős védelmi állásokkal szembeni újabb előrenyomulásra történő felkészülése során. A románok egyébként minden védelmi ponton elszánt, hősi és elkeseredett ellenállást tanúsítottak.

A 9. hadsereg parancsnoksága a Töröcsvári-hágó irányából a cimpulungi medence felé előrenyomuló I. tartalék hadtest (76. tartalék hadosztály, a 216. bajor hadosztály és a 8. hegyi dandár számára megtévesztő, demonstrációs feladatot adott, vagyis a szemben álló 22., 12. és 5. román hadosztályok lekötését, a figyelem elterelését a Szurdok- és a Vulkán-szorosok előtt meginduló főtámadástól.

A románok a dragoslavelei völgyön át vezető műutat könnyen tűz alatt tudták tartani, ez korlátozta a németek előretörésének feltételeit.

Bár 1-1 magyar és bajor hadosztály elérte Albesti és Candesti községeket, azonban a havazás miatt kedvezőtlené vált időjárási feltételek miatt vissza kellett vonulniuk.

Mivel az előrenyomulás a 76. és a 12. bajor hadosztálynál is megállt, Morgen altábornagy november 17-én az a javaslatot tette a 9. hadsereg parancsnoksága felé, hogy itt állítsák le a támadást és a 12. hadosztályt olyan területen alkalmazzák, ahol az áttörés feltételei kedvezőbbek.

Morgen altábornagy véleményét a hadsereg-parancsnokság nem fogadta el, mert attól tartott, ha az átcsoportosítást felismerik a románok, minden erejüket a Krafft csoport ellen vetik be, ezáltal fékezik előretörését. Az átcsoportosítás bizonyos tekintetben már okafogyottá vált, hiszen ekkora a Kühne-csoport és az Olt melletti csoport már jelentős mértékben bent voltak Románia területén.

Az I. tartalék hadtesthez hasonlóan a XXXIX. tartalék hadtest is csak szerény eredményeket tudott felmutatni november közepéig. Az ekkor elkezdődött havazás a támadások folytatását rendkívül megnehezítette. A hadsereg-parancsnokság az ósánci szorosból a 187. hadosztályt Brassóba irányította, a Bodzai szorosban harcoló 89. hadosztályt a XXXIX. hadtestnek alárendelte.

Az Ojtozi-szorosban harcoló, eddig az 1. osztrák-magyar hadsereghez tartozó 71. hadosztályt és az 1. lovas hadosztályt a 9. hadsereg alárendeltségébe helyezték, november 8-án irányításukat Stein tábornok a 8. bajor hadosztály parancsnoka vette át. Ez következett be a 24. osztrák-magyar hadosztály estében is.

Tehát e frontvonalon feladták az eredetileg Ocna irányába tervezett támadást, a hadsereg-parancsnokság úgy rendelkezett, hogy itt védelmi vonalakat kell kiépíteni.

Közben a mellékhadszíntérnek tekinthető Orsova előtti szakaszon is megkezdődtek az aktív hadműveletek. A Szívó-csoportnak (145. népfelkelő dandár és a 2. német kerékpáros dandár) november 21-én kellett volna támadását megindítani Turnu-Severin irányába az 1. román hadosztály ellen.

A Tirgu Jiu felé támadó Kühne-csoport támogatást nyújtott e támadó fellépéshez.

A Kühne-csoportból kivált Picht-különítmény hátba támadta a Turnu Severinnél védekező 1. román hadosztályt. Két lovasszácad tüzérséggel északkelet felől, 3 lovasszácad tüzérséggel keleti irányból, 1 zászlóalj, 1 lovasszácad és tüzérség a Strecaia-Orsova út mentén támadott Turnu Severin felé. November 21-én a Picht-különítmény rajtaütésszerűen elfoglalta Turnu Severint. Mivel a németek váratlanul tudták hátba támadni az 1. román hadosztályt, ez a Szívó-csoport fellépésének lehetőségét megkönnyítette.

Közben a Picht-különítmény kezében tartotta a Turnu Severinen átvezető visszavonulási útvonalakat, melyeket az 1. román hadosztály elszánt erőfeszítések révén akart elfoglalni.

Azonban, mivel Orsova felől megkezdődött a Szívó-csoport támadása, ezen kívül a román hadosztályparancsnokság tudomására jutott a Tirgu Jiu-nál lezajlott vereség, a bekerítés veszélyének elkerülése céljából azonnal megkezdtek a visszavonulást az Olt felé. El szándékozták kerülni azt a lehetőséget, hogy elvágják őket a visszavonuló 1. hadseregtől.

Összegezve tehát november 22-én a 9. hadsereg helyzete a következőképpen körvonalazható:

A XXXIX. tartalék hadtest kemény harcokat vívott a Brassótól délre lévő határgerincen.

Az I. tartalék hadtest bár elérte a cimpulungi medence északi magaslatait, azonban a heves és túlerejű román ellentámadások miatt nem tudta továbbfejleszteni támadását.

Az Olt mentén a Kafft-csoport Iblea Noua-Cepari-Albesti-Pamanteni vonalig nyomult előre.

A Kühne-csoport a Tirgu Jiu-nál elért győzelmet követően elfoglalta Craiovát.

Az Orsovánál eddig védekező Szívó-csoport megkezdte az Olt felé visszavonuló 1. román hadosztály üldözését.

Közvetlenül a román támadást követően felmerült az a hadászati koncepció, hogy az Erdélyben még védekező osztrák-magyar-német csapatok támogatására déli irányból német-bolgár-török hadosztályoknak kellene átkelnie a Dunán és a Bukarest irányában indítandó támadással tehermentesíteni az Erdélyben védekező erőket.

E déli irányból indítandó támadás csak megfelelő erővel lehetett volna eredményes. Ekkor még a Mackensen vezette, Észak-Bulgáriában összevont erők még nem tűntek megfelelőképp erősnek e támadás végrehajtására. A rendelkezésre álló erők ismeretében a bizonytalan kimenetel miatt Luddendorf nem helyeselte e tervet, a legfelsőbb hadvezetőség pedig inkább a Dobrudzsában indítandó támadás mellett foglalt állást.

Egy Dobrudzsában indított támadás egyrészt lehetőséget teremtett az Olt előtt védekező román csapatok hátának fenyegetésére, másrészt leköthette az itt védekező román és orosz csapatokat.

Míg ez meg nem történik, addig a Dunán történő átkelés fel sem merülhetett. Ugyanis, ha a Dobrudzsában lévő román és orosz csapatok nincsenek lekötve és visszaszorítva, azon esetben könnyen kiséghették volna az Olt előtt védekező román csapatokat, ezenkívül túlerejük révén visszaverhették volna az Észak-Bulgáriából a Dunán átkelt szövetséges csapatokat.

Tehát az első feladat a Dobrudzsában felvonult román-orosz csoportosítás visszavetése és semlegesítése volt. Csak ezt követően lehetett gondolni az Észak-Bulgáriából a Dunán történő átkelés révén Romániába történő betörésre.

A támadás kibontakoztatásának előfeltétele tehát a Dobrudzsa területén történő sikeres előretörés volt, hogy ezt követően meg lehessen kezdeni a Dunán történő átkelést és északi irányú támadást.

A siker alapvető feltétele az volt, hogy a szövetséges erők elérjék a Duna és a Fekete-tenger közötti, Topal és Tasaul közötti legrövidebb vonalat.

A Mackensen tábornok vezette szövetséges erők fellépésének első fázisa tehát a Dobrudzsában végrehajtott támadás volt. Október 19. és 26. közötti harcokban a 3. bolgár hadsereg sikeresen oldotta meg feladatát, elérte a Topal-Tasaul közötti vonalat. Ezáltal a stratégiai jelentőségű Constanza-Cernavoda vasúti vonal is a szövetségesek kezére került.

Az elért Topal-Tasaul vonalat a Keressov tábornok vezette 4. és a 6. bolgár gyalogos, és az 1. bolgár lovashadosztály szállta meg, védelemre berendezkedve. A VI. török hadtest (15. és a 25. hadosztály) Medzidie körzetében mint tartalék helyezkedett el. A biztosított védelmi vonal és a kedvezőre fordult stratégiai helyzet megteremtette a hadművelet második fázisának feltételeit.

Az elért védelmi vonal adta biztonság következtében megkezdődhetett az 1. és 12. bolgár és a 217. német hadosztályok átcsoportosítása Svistov körzetébe, ahol a tervbe vett dunai átkelést tervezték.

Ide csoportosították a 26. török hadosztályt és a további, az Észak-Bulgária területén a bevetésre még alkalmas csapatokat. A haditerv második szakasza kivitelezéséhez a feltételek megteremtődtek.

A Svistov környékén csoportosított erők Kosch tábornoknak, az LII. hadtest parancsnokának alárendeltségébe kerültek. Ezek a következő magasabb egységek voltak: a 217. német hadosztály, a bolgár Duna-biztosító és népfelkelő egységekből összeállított kombinált hadosztály Goltz tábornok vezetése alatt, az 1. bolgár hadosztály, a K.u.K. utász- és műszaki csapatok.

Tartalékként Mackensen rendelkezésére álltak a Dorudzsából ide csoportosított 26. török hadosztály, egy vegyes bulgár-német-osztrák-magyar lovashadosztály Kaufmann ezredes vezetésével, ezen kívül a 12. bolgár hadosztály.

Valószínűleg az átkelés a román katonai vezetés előtt nyilvánvalóvá vált, de bizonyára nem feltételezték az átkelés pontos helyét és időpontját.

A szövetséges hadvezetésnek természetesen elemi érdeke a bizonytalanság tudatának fenntartása volt. Ezért már az átkelés előtt napokkal folyamatosan lötték a román helyőrségeket, erődítéseket a Duna déli partjáról Vidintől Tutrakanig. Az osztrák-magyar Dunai-flotta a folyamon Rasováig tört előre, csapást mért Oltenitára és Giurgiura, elűzte a román dunai monitorokat.

Mackensen tábornok az átkelési pont megjelölésekor Svistov mellett döntött. Az átkelés továbbfolytatásához szükséges hadihíd anyagát az osztrák-magyar utász csapatok már az erdélyi román betörés előtt ide szállították és a belinei Duna-ágban elrejtették.

Nagy Vilmos álláspontja szerint minden bizonnyal hatékonyabb megoldás lehetett volna az áttörés Tutrakan és Oltenita között. Ez esetben a Duna-hadsereg hátba támadhatta volna a Ploesti környékén védekező román hadsereget. Ehhez azonban a Duna-hadseregnek kellett volna jelentősebb erőkkel rendelkeznie, vagy a 9. hadsereg főerőinek kellett volna egyenesen Cimpulung irányába támadni. Az erőviszonyok ismeretében a Duna-hadsereg támadását esetleg el kellett volna halasztani addig, amíg a 9. hadsereg eléri az Argest.

Mackensen döntésében bizonyára az is szerepet játszott, hogy a Duna egy lentebbi pontján történő átkelés biztosabb kibontakozási lehetőséget adott volna az átkelő csapatok számára. A hátbatámadás és bekerítés tekintetében előnyösebbnek látszó Tutrakan-Oltenita közötti átkelés viszont stratégiai veszélyeket, kockázatokat jelentett. Feltételezhető volt, hogy az esetlegesen itt végrehajtandó támadás esetén a román és az orosz erők azonnal megtámadják Dobrudzsában a 3. bolgár hadsereget. Annak veszélye is fennállt, hogy az esetlegesen az itt történő átkelést követő, Moldva felől várható román-orosz támadás gyorsan elérheti a tervezett közelebbi átkelési pontot, ezáltal meghiúsíthatja a hadművelet sikerét. Tehát a legracionálisabb érvek támasztották alá a Svistov térségében végrehajtandó átkelés elveit.

A Svistovnál végrehajtandó átkelés Mackensen által meghatározott időpontja november 23-ra esett. E napon sűrű köd telepedett a folyamra és partvidékére. A látótávolság nem haladta meg a 20 méter. A köd ilyen mértéke zavaró volt a támadók, de a védekezők számára is.

A bolgár oldalról pontosan reggel 6 órakor elindultak a 217. hadosztály gyalogosaival az első kompok a román oldal felé. Az átkelés mintegy fél óráig tartott.

A román parti őrség csak az utolsó pillanatban észlelte a támadást, de a védők vaktában leadott lövései nem tettek sok kárt a partra szállt német csapatokban.

Mikor az első partraszálló egységek már megvetették lábukat a román oldalon, parancs érkezett a hadsereg-parancsnokságtól, hogy a támadást két órával fel kell függeszteni. A hadsereg-parancsnokság nem akarta veszélyeztetni az átkelő gyalogságot és a hadművelet sikerét a tüzérségi előkészítés elmulasztásával.

Amikor azonban a hadsereg-parancsnokság tájékoztatást kapott, hogy a 217. hadosztály egységei már a román oldalon vannak, parancsot adott a hadművelet folytatására. Nyilvánvalóan nem lehetett magukra hagyni a már átkelt egységeket, ezen kívül a feltételek is kedvezőek voltak. Az átláthatatlan ködben a román partvédő csapatok nem látták az áthajózó német és bolgár csapatokat, célzott tüzelés nélkül csak vaktában lövöldöztek.

Az osztrák-magyar utászok segítségével a 217. és a Goltz-hadosztály rövid időn belül a Duna román oldalán volt. A partvédő román csapatok ekkora erőt nem tudtak feltartóztatni.

A visszavonuló román parti őrség hátrább vonult, majd a Duna-biztosító csoport, vagyis a 18. hadosztály Zimniceában tartózkodó két zászlóaljához csatlakozott.

A hadosztály e két zászlóalja azonban képtelen volt a 217. és a Goltz-hadosztály támadását fenntartani, ezért Zimniceából is északi irányba visszavonultak.

A Goltz-hadosztályt követően átkelt a Dunán az 1. bolgár hadosztály is.

A románok Duna-biztosító egységeiből mintegy 6 zászlóaljnyi és 6 üteget képviselő erőt vontak össze, mely révén megpróbálták fékezni a Duna-hadsereg átkelt hadosztályainak előrenyomulását.

A románok nem ismerték fel, hogy már mekkora erők keltek át a Dunán, az említett 6 zászlóalj és 6 üteg bevetésével ellentámadást indítottak, azzal a nyilvánvaló céllal, hogy az átkelt szövetséges csapatokat a Duna bolgár oldalára szorítsák vissza. Bármennyire bátor és elszánt volt a román ellentámadás, az erőviszonyok tükrében vállalkozásnak bizonyult. Az ellentámadás kudarcát követően a román zászlóaljak Alexandria irányába vonultak vissza. A túlsó, román parton tehát a szövetségesek már megfelelő nagyságú területet birtokoltak ahhoz, hogy megkezdődhetett az átkelés következő fázisa.

November 25-e reggelére kész volt a Duna felett a 900 méter hosszú hadihíd, melyet a K.u.K. utász egységek építettek fel példás szorgalommal és szakértelemmel, egészen rövid idő alatt Gaugl tábornok vezetésével. A hadihíd már alkalmas volt arra, hogy átkeljenek rajta a német lovas hadosztály, a 12. bolgár és a 26. török hadosztályok. Az átkelést követően feloszlatták Goltz tábornok kombinált bolgár hadosztályát, részeivel a 217. német hadosztályt és a 12. bolgár hadosztályt erősítették meg, Goltz tábornok a lovashadosztály parancsnokságát vette át.

A folyamatosan való sikeres átkelést követően megkezdődhetett a szövetséges csapatok előrenyomulása Bukarest irányába.

A balszárnyon a visszavonuló román csapatokat követve Goltz lovashadosztálya nyomult előre Alexandria felé, a 217. hadosztály Tiganesti irányába, a 12. bolgár hadosztály Bagadiru felé tört előre.

Az itt levő román partvédő alakulatok elégtelennek bizonyultak ekkora túlerejű súlypontképzés megállítására.

Az 1. bolgár hadosztály a Duna mentén Giurgiu felé nyomult előre, a 26. török hadosztályt az első vonalban, egyenlőre nem vetették be, mint hadseregtartalék a 217. német hadosztály nyomában haladt előre. Bukaresttől délre pillanatnyilag jelentős erőfölény alakult ki a Duna-hadsereg hadosztályai javára.

A román hadvezetés 1916 novemberére meglehetően súlyos helyzetbe került. Az eddig lezajlott harcok meglehetősen megtépázták a román haderőt, melynek többoldalú támadással kellett felvennie a küzdelmet.

A 9. német hadsereg ellen harcoló 1. román hadsereget (11., 13., 23. hadosztályok), a 2. hadsereget (3., 4. 6., valamint a támogatásukra Brassóhoz irányított 21. és 22. hadosztályok) már jelentős veszteségek érték.

Hasonló helyzet alakult ki a 3. bolgár hadsereg ellen Dobrudzsában harcoló 3. román hadsereg (5., 16., 17. 19. hadosztályok) esetében is.

A Keleti-Kárpátok hágóin át visszavonuló, az 1. osztrák-magyar hadsereg ellen harcoló Prezan tábornok vezette 4. román hadsereget érte talán a legcsekélyebb veszteség. Az ő helyzetüket az is segítette, hogy november elejétől rendkívül erős orosz magasabb egységek is támogatólag léptek fel.

A Tirgu-Jiu-nál lezajlott csata után az 1. román hadsereg is megkezdte a visszavonulást az Olt felé, viszonylag még ép állapotban. A Krafft- és a Morgen-csoportokkal szembenálló román hadosztályok tehát az eddig elszántan védett állásaikat feladva délkeleti irányba megkezdtek a visszavonulást. Falkenhayn ekkor még nem feltételezte, hogy az 1. román hadsereg visszavonulása és a Duna-hadsereg ellen tervezet ellentámadás között szoros logikai összefüggés áll fent.

November végén az egész védekező román haderő feletti vezetést a 4. hadsereg parancsnoka Constantin Prezan tábornok vette át. November 27-én a következő helyzetelemzést és tervezetet dolgozta ki.

Az általa kidolgozott védelmi terv a következőképpen épült fel:

Az 1. hadseregnek fel kell tartóztatnia az ellenség azon erőit melyek Pitesti és Costesti vonalán nyomulnak előre. Ezalatt a „Duna-biztosítás”, vagyis a 2/5., a 9/19., a 9/10. és a 21. hadosztály arcban és hátban megtámadja azokat a német-bolgár-török csapatokat, melyek Zimnicea irányából Bukarest felé nyomulnak előre. Az általános támadásnak november 29-én kell megindulnia.

Időközben a román Duna-biztosító csoport 18. hadosztályának vissza kellett vonulnia Vitanesti-Grosu vonalára a 217. német hadosztály támadó fellépése miatt.

Falkenhayn koncepciójától eltérően a Prezan tábornok vezette román hadvezetés a helyzetet eltérően értelmezte. Az 1. román hadsereg november 29-ig tervszerűen visszavonult Pitesti környékére, hogy itt megállítsa a Krafft von Dellmensingen vezette csoportot. Közben délen döntő csapást szándékoztak mérni a Duna-hadsereg.

A román hadvezetésnek a saját szempontjai és tervei figyelembevételével a leggyorsabban cselekednie kellett.

Ugyanis november 29-én a Kosch-csoport bal szárnya Baláriát érte el, a jobb szárnya pedig a Neajlovnál állt.

A másik támadó ellenséges csoportosulás ekkorra még csak a Rosiori de Vede-Pitesti közötti vasútvonalat tudta elérni, tehát a két szövetséges csoportosulás között ekkor még 30-60 kilométernyi távolság volt.

A román hadsereg számára csak a döntő és gyors győzelem lehetett volna a menekülés egyedüli lehetősége.

November 30-án a Kosch-csoport hadosztályai a Jancovescu-csoportot és a Balaria felé támadó 21. hadosztályt visszavetették és az Arges felé történő visszavonulásra kényszerítették. Közben az előrenyomuló 1. és 12. bolgár, valamint a 217. német hadosztályok átléptek a Neajlov folyón.

A 9/19., a 2/5. gyalogos és a 2. román lovashadosztály november 30. estig Babaita-Cartijani-Clejani vonalában mintegy 20 kilométernyi távolságban megközelítette a Kosch-csoport Draganesti és Zimnicea közötti összekötő és szállítási vonalát. Itt csak a Goltz-lovashadosztály és a 26. török gyalogos hadosztály vette fel a harcot a kibontakozó túlerő ellen.

November 30-án a Krafft-csoport ismét sikereket ért el az I. román hadtest ellen, azáltal, hogy a Pitestitől keletre lévő állásaiból is visszaszorította. A Kühne-csoport is eredményesen nyomult előre, átlépte a Draganesti-Pitesti utat, ezáltal az 1. román hadsereg háta került veszélybe.

Délen a Kosch-csoport kritikus helyzetbe került, ugyanis a hátát két román hadosztály támadása fenyegette.

A román ellentámadás fő erejét képező 2/5. és a 9/19. román hadosztályok november 29-én Scurtu-Baciu-Coleasca vonalán álltak, ezáltal 40 kilométernyire megközelítették a Duna-hadsereg fő utánpótlási és összeköttetési vonalát Zimnicea-Alexandria-Drăganesti között.

A román katonai vezetés tervei alapján már december 1-én döntő csapást kellett volna mérni a Duna-hadseregére.

A tervek szerint Jancovescu tábornok 21. hadosztálya arcban leköti a Kosch-csoportot. Közben a 2/5. és a 9/19. hadosztályok Drăganestinél, Bukaresttől délre pedig két orosz hadosztály bekerítik a Duna-hadsereg fő erőit. Az erőfölény a román-orosz csapatok oldalán állt: a Duna-hadsereg 4 hadosztályával szemben 4 román és 2 orosz gyalogoshadosztály és egy román lovashadosztály lépett fel támadólag.

Ekkora fölény elméletileg lehetőséget teremthetett volna a gyors győzelemre. Az erők gyors átcsoportosítása azonban veszélyeket hordozott magában. A Kühne csoport frontvonala lényegében ellenség nélkül maradt, így mintegy két nap alatt elérhette az Argest. Ennyi idő alatt, még az említett túlsúly birtokában is nehezen lehetett volna kivitelezni délen a sikert, majd visszafordulva ellencsapást kezdeni a 9. német hadsereg ellen.

1916 december 1-én délután 17 óra körül teljesen egyértelművé vált a szövetséges hadseregek vezetése előtt a román hadvezetés szándéka.

Ebben az időpontban, tehát 1916 december 1-én 17 óra körül Krafft von Dellmensingen tábornok jelentést kapott, miszerint járőrei elfogták a 8. román hadosztály két vezérkari tisztjét, akik tévedésből, az irányt rosszul felmérve a német vonalakhöz autóztak, ahol azonnal elfogták őket.

Miután átvizsgálták, kihallgatták őket megtalálták az 1. román hadsereg-parancsnokság a hadműveletek további alakulására vonatkozó alábbi parancsát:

„Ma, november 30-án, azon harccsoportunk, mely a döntésre hivatott támadó csoportot képezi, megkezdte a támadást általában Drăganesti irányában azon ellenség ellen, mely a Dunán átkelve betört az országba. Az 1. hadseregnek az a feladata, hogy a vele szemben lévő ellenséget feltartóztassa, és az ellene megkísérelt támadásokat visszaverje.

Nagyon fontos, hogy az 1. hadsereg csapatai a legmesszebbmenő támadó szellemben működjenek, hogy így az ellenséget lekössék és erejének teljes kifejtésére kényszerítsék. Különös figyelmet kell fordítani tartaléks csapatok kiküldésére, az egységek bal szárnya mögé. A hadseregtartalék, mely Gliganuban, Costestiől 10 kilométerre keletre van, kizárólag a hadsereg-parancsnokság rendelkezésére áll.

A ma kezdődő hadműveletektől függ az egész nemzetnek a sorsa. Arra kérek tehát minden tisztet és a legénységet, hogy állásaikban haljanak meg, ellentámadásokat intézve az ellenség ellen, mely állásaik elfoglalását megkísérelné.

Mindenkit figyelmeztetek arra, hogy a gyávakkal szemben nincsen irgalom. Rangra való tekintet nélkül agyonlövöm őket. Mentsétek meg szorongatott hazátokat a kegyetlen barbárok hordáitól!

Első hadsereg tisztjei és legénysége! Az Isten meg fog jutalmazni benneteket!

Előre Istennel a hazáért és a királyért!

Az 1. hadsereg parancsnoka
Stratilesco tábornok
Gavanescu alezredes, vezérkari főnök”

Falkenhayn rövid időn belül döntésre akarta vinni a küzdelmet: „A románok tervszerűen folytatják visszavonulásukat. Hogy sikerülni fog-e nekik anyagi károkat okozni, az még nem tekinthető át. Azok a veszteségek, melyeket már eddig is szenvedtek nem az erkölcsi lezüllyeléssel párosulva valószínűleg lehetetlenné teszik, hogy a saját erejükből komolyan ellenálljanak.

Ezért nem nagyon valószínű, hogy Bukarestnél, vagy annak magasságában határozott ellenállást kísérelnének meg. A kockán forgó értékek is ez ellen szólnak. Valószínűbb, hogy a románok odáig hátrálnak, ahol az orosz támogatás lehetséges, ez pedig amennyire a helyzetet áttekinthetem csak Bukaresttől keletre várható. A németeknek viszont a megsemmisítési gondolatot fenntartva arra kell törekedniük, hogy még a kemény tél beállta előtt, tehát karácsonyig eljussanak a Szeretig. Az előrenyomulást akkor lehet majd meggyorsítani, ha a helyzet Bukarest magasságában tisztázódik, s csak úgy lehetséges, ha az ellenséget már eleve átkaroljuk.

Hogy pedig ez akkor a 9. hadsereg jobb szárnyán végrehajtható-e, kérdéses. Ellenben meg lehet csinálni azt a hegyi csapatoknak a balszárnyon, a hegyekben való idejekorán alkalmazásával, amelyekkel egyenlő értékű csapatokat sem az oroszok, sem a románok nem tudnak szembeállítani.”

Pillanatnyilag azonban úgy tűnt, hogy a román tervek gyorsan érvényesülni fognak. December 1-én a 17. román dandár Crevincu Mare és Mereni mellett visszaszorította Goltz alakulatait, majd délután 5-ig elérte Lecta Noua és Rusi lui Asan vonalát. Ezáltal a 9/19. hadosztály egyik dandára Rusi lui Asannál, a másik pedig Lecta Nouánál a 217. hadosztály hátába került, 7 kilométerre jutva Balariához, ahol a 217. hadosztály parancsnoksága tartózkodott. Így a román előrenyomulás veszélyes helyzetbe hozta a 217. német és a 12. bolgár hadosztályt. A 217-esek ezredeit veszélyes helyzetbe hozta a túlerejű román nyomás, ezért Vogel ezredes, a 18. dandár parancsnoka elrendelte a 217. hadosztály visszavonulását az Argestől a Neajlov vonalához. A sűrű téli estében kocsik, lövegek vonultak vissza Balária felé: „Hallgatva, csendben vonultak vissza a fekete úton éjfélkor a vitéz vadászok és a derék népfelkelők az Argestől a Neajlov felé. A menetoszlop végén lovagol Vogel ezredes a törzssel. Közötte és a hadosztályparancsnokság között ellenség van. Most már neki egyedül kell viselnie a felelősséget.

A Stilpu-nál lévő Neajlov-hídon áthaladva a tüzérség az Epurestitől délre lévő állásokba vonul el. Hősies harcokban és kitartással fedezi az 1. bajor tartalékszázlój, Pflügel őrnagy vezetése alatt, Bulbucatanál a tüzérségnek a stilpui hídon való áthaladását s így időt szerez a hadosztálynak a rendezkedésre és a csoportosulásra. Már csak 380 fegyver tüzel! A többi már kihűlt kezekben a földön hever! Majd amidőn az ellenség túlerővel rohamra indul, a zászlóalj roncsai Stilpura vonulnak vissza. Az összelőtt roncsok azonban teljesítették kötelességüket. Amikor a reggel szürkülni kezd, a hadosztály már állásában van a Neajlov északi partján, jobb szárnyával (22. Lanwehr ezred) a Chirculesti-tutai útra támaszkodva, arccal északkeletnek az Arges felé, középen a 9. tartalék vadászszázlój arccal nyugatnak. A Stilpunál lévő útkereszteződésnél e zászlóalj részei veszik fel Bulbucata felé fordulva a vitéz bajor vadászok (1. tartalékszázlój) maradványait.”

A Goltz lovashadosztály Pingalestinél és Naipunál próbálta fenntartani a 9/19. hadosztályt. A 26. török hadosztályt Draganestinél a 2/5. hadosztály támadta meg.

A Duna-hadsereg és a Kosch-csoport ezáltal válságos helyzetbe került. A 217. hadosztály jelentős veszteségeket szenvedett, válságos helyzetbe került: a 9/19. és a 2/5. hadosztályok oldalába és a hátába kerültek. 2-án délelőtt a 217. német és a 12. bolgár hadosztály már lényegében be volt kerítve. A románok elérték a Zimnicea felé vezető műutat, ezzel fenyegették a hadosztály kapcsolatát a hídfővel.

A román hadvezetés december 2. reggelén még optimizmussal indulhatott a hadműveletek elébe. Még e napon meg akarták semmisíteni a Kosch-csoportot. Erre erőik, megvoltak, Kosch 4 gyalogos és 1 gyenge lovashadosztályával szemben 4 román, 1 orosz gyaloghadosztály és 1 román lovashadosztály állt. Az utóbbiak nagyobb erővel, jobb földrajzi helyzetben álltak.

A Duna-hadsereg gyors előretörése gyorsan katasztrófával végződhetett volna, hiszen mint tudjuk a 9. hadsereg csak 1-én késő délután ismerte fel a román terveket. A román vezetés hihetetlen kockázatvállalása, egy egész hadtest eltolása, a Kühne-csoport frontvonala ellenség nélkül hagyása sikerre vezethetett volna, ha a 11. bajor hadosztályt a 9. hadsereg parancsnoksága nem irányítja át Malu Spartra, pedig ekkor még nem is tudtak a 217. hadosztály helyzetéről.

Falkenhaynnak ismét gyors döntést kellett hoznia. Miközben a Neajlov mellett súlyos harcok dúltak, december 2-án megindította a támadást az 1. román hadsereg ellen. Miközben a románok elkeseredetten védték a Rociu-Nancilescu-Badulesti vonalat a 216., 73. és a 301. hadosztály ellen, a 41. német hadosztály is megindult Titu irányába. A 216. hadosztállyal szemben a 13/14. román hadosztály nem tudta tartani védelmi vonalait. Azonban mikor a 216. hadosztály Gaesti, a 41. hadosztály pedig Titu irányába sikeresen tért tudott nyerni, az 1. román hadsereget a balszárnyról történő átkarolás veszélye fenyegette.

Mivel azonban a 10. román hadosztály Odobestinél indított ellentámadása megtört, az 1. román hadsereg azonnal megkezdte a visszavonulást. A 3-ára virradó éjjel az 1. hadsereg hadosztályai mintegy 16 kilométerrel hátrébb foglaltak védelmi állást, egyenlőre kikerülve a 41. német hadosztály részéről várható átkarolást.

Közben a Krafft-csoport hadosztályai is eredményesen nyomultak előre: a 301., a 73. és a 216. megszállták Gaestit.

December 3-án Prezan tábornok még feltételezte a gyors győzelmet, ezért azt a parancsot adta ki, hogy a 10. hadosztállyal megerősített 1. hadsereg feltétlenül tartson ki és fedezze a déli hadseregcsoport támadó és bekerítő hadműveleteit, valamint a délen elindított támadó műveleteket megszakítás nélkül folytatni kell.

Mackensen altábornagy szintén 3-án arra utasította a Kosch-csoportot (11. bajor, 26. török és a Goltz lovas-hadosztályt), hogy verjék vissza a bekerített 217. hadosztályt támadó román erőket.

Falkenhayn a 109. gyalogos és a 7. lovashadosztály feladatául a Duna-hadsereget támadó román csapatok visszavonulási útjának elzárását jelölte meg, a 6. lovas hadosztályt Malu Spart környékétől Mihailestihez rendelte.

Prezan tervei szerint tehát december 3-án döntő csapást kellett volna mérni a Duna-hadseregre. A Jancovescu-csoport által bekerített 217. hadosztályt már leírták, a bolgár hadosztály az oroszokkal szemben a Neajlovig visszavonult. Prezan feltételezte, hogy a győzelmes előrenyomulás folytatásával már karnyújtásnyira jutottak a remélt győzelemhez, vagyis a Duna-hadsereget a folyamba szorítják. Ezt követően pedig az egész déli csoportjuk (2/5., 9/19. és a 21. hadosztály, valamint a Jancovescu-csoport megfordul és megkezdheti a hadműveleteket a 9. hadsereg jobb szárnya ellen. Egy ilyen támadás kiszámíthatatlan eredményekkel kecsegtetett, a román stratégiák szeme előtt bizonyára Joffre 1914 szeptemberi, a Marne folyónál elért sikere, ezáltal Párizs megmentése lebegett. Közben tehermentesítésképp Dobrudzsában az orosz hadsereg is támadást indított a 3. bolgár hadsereg ellen.

December 3-án reggel a 21. román hadosztály Crangurile, a 9/19. pedig Calugereni fele tervezte támadása kibontakoztatását, a Jancovescu-csoportnak pedig arcban kellett fenntartani

a támadást. A délelőtt folyamán a 21. hadosztály támadását segítette a Jancovescu-csoport: a jobbszárny megközelítette Singureni és Crangurile községeket, a centrum Calugereni irányába indított támadása megtört, csak a balszárny tudta elfoglalni Gradistea falut. A 9/19. hadosztály a fentiekben vázolt román támadó fellépés részeként a Neajlov mindkét partján támadt, mikor délelőtt 11 óra körül a hadosztályparancsnokság arról értesült, a hátát biztosító különítménytől és a 19. dandártól, hogy háta felől nagy erők indítottak ellene támadást és északnyugat felől átkarolással fenyegetik.

Tehát beérkezett és végre bekapcsolódott a támadásba a 11. bajor hadosztály.

Így december 3-án délelőtt megindulhatott a 11. hadosztály, a Goltz-lovashadosztály és a 26. török hadosztály is megkezdtek a támadást a 217. német hadosztályt bekerítő román erők ellen.

A fellépés nagyon jól megtervezett és koordinált együttműködésre épült. A 11. bajor hadosztály Rusi lui Asan és Clejani irányából Gaureni és Podu-Gasti irányába, a török hadosztály Velea felé, a Goltz-lovashadosztály Stilpu felé támadott. Pingalesti és Ghimpatu irányából a német és bolgár népfelkelők nyomultak előre Matei Basarab és Epuresti elfoglalása céljából.

A 11. bajor hadosztály támadása a 9/19. hadosztály parancsnoka döntés elé került.

Az átkarolás veszélyének megelőzésére a Singureni felé támadó 17. dandár további támadását azonnal felfüggesztette. Közben a 2/5. hadosztály eredeti elgondolások szerinti feladata is megváltozott. Így az Epurestinél és Singureninél kiépített védelmi vonalat vissza kellett venni, feladni a 217. hadosztály elleni támadást. Így a hadosztály Bulbucata-Balaria-Matei Basarab között foglalt állást.

Azonban ezek az állások is veszélybe kerültek, délelőtt 10 óra körül már a bolgár és német népfelkelő századok támadásával kellett számolni, melyet osztrák-magyar nehéz ütegek, de a bolgár tüzérség is támogatott. A Matei Basarabtól délre felállított ütegek célpontja Epuresti község volt, ahol feltorlódtak a román tartalékok, tüzérségi fogatok és vonatok.

Ezáltal a 2/5., a 9/19. hadosztályok és a 17. dandár is rendkívül veszélyes helyzetbe kerültek. A meglepetésszerű támadás, a tüzérségi tűz káoszt idézett elő a feltorlódtott román hadosztályok soraiban. A török hadosztály és a Goltz-lovashadosztály 11 órára elfoglalták Baláriát. A 2/5. hadosztály utolsó ellentámadási kísérlete megtört, a csapatok minden tervszerűség, vezetés nélküli embertömegként menekültek a Neajlov felé. A 2/5. hadosztály menekülése lehetetlen helyzetbe hozta a török, a bajor és már a 217. hadosztály által is támadott 9/19. hadosztályt. E hadosztály felbomlása fedezetlenül hagyta a 21. hadosztály jobb szárnyát, mely az Arges nyugati partjáiig vonult vissza.

A 11. bajor hadosztály Rusi lui Asan felől előrenyomuló zöme sorban foglalta el az előtte álló községeket. A Stilpunál álló Neajlov-hídon átmenekült román csapatok már csak az Arges-híd elérésére gondoltak.

Hiába kísérelte meg a 7. hadosztály az erőviszonyok megfordítását. A hadosztály egyik csoportja ugyan az Argesnél rövid időre visszavetette a Falkenhayn által Bukarest ellen küldött 6. lovashadosztály és a 109. hadosztály első hullámain, a balszárny azonban már nem tudott segíteni a 2/5. hadosztályon a 11. bajor hadosztály támadása következtében.

Tehát sem a tartalékként bevetett 7. hadosztály, sem pedig a 2. lovashadosztály bevetése nem tudták már megfordítani a hadműveleteket.

A Mihailesti felé előrenyomuló bajor hadosztály és a balszárnyát biztosító 6. hadosztály elől a műúton menekülő román hadosztály soraiban súlyos veszteséget okozott a bajorok tüzérsége és géppuskái, a két román hadosztályból csak roncsok maradtak. Jelentős számú hadifogoly és

muníció került a bajorok kezébe. A visszavonuló román alakulatok nyomában tört előre a Kosch-csoport, a bajorok pedig 3-án az Argesen átkelve 12 kilométerre jutottak Bukaresthez.

December 3-án a 9. hadsereg is folytatta az előrenyomulását. A Krafft-csoport 216. hadosztálya elől a 13/14. hadosztály a Dambrovita mögé vonult vissza.

Az 1/17. hadosztály az Argesen átkelve új védelmi állásokat vett fel. Közben a 41. német hadosztály Titu felé előrenyomulva visszavetette a 10. román hadosztályt, ezáltal megelőzte a román 10. gyalogos, az 1. lovashadosztály és a 8. hadosztály 2 zászlóalja Cornetu irányú támadását, mellyel szabaddá akarták tenni a Bukaresttel történő összeköttetést.

A Krafft-csoport hadosztályai (301., 73. és a 216.) folyamatosan nyomultak előre a visszavonuló román csapatokat követve. Az Alpenkorps egységei a Dambrovita felé nyomultak előre.

Falkenhayn csapatai elől ugyan az 1. román hadsereg az átkarolástól tartva a Dambrovita mögé vonult vissza, azonban e visszavonulást megakadályozni, vagy döntő összecsapást kieroeltetni nem sikerült. Annak ellenére, hogy példaként a titui pályaudvaron nagy mennyiségű muníciót zsákmányolt a Krafft-csoport. A hadifoglyok száma is magas volt.

Az 1. román hadsereg visszavonulása nehéz helyzetbe hozta a 2. hadsereg bal szárnyát is. A Morgen-hadtest Targoviste elé ért december 3-án. A 12. hadosztállyal szemben itt már a hazájukat, fővárosukat védelmező románok elkeseredett ellenállást tanúsítottak. Targoviste előtt is hősiességű erőfeszítéseket tettek, egy lovasezred próbálta meg elfoglalni a bajorok állásait, ezért lovasrohamot indítottak a német tüzéség ellen, mely szétzilálta a lovassági támadást.

Összegezve, a november 30-án indított román támadás mindent egy lapra tett fel, az egyébként logikus terv és szándék arra épült, hogy az utolsó tartalékai bevetésével kihasználja a Kosch és a Kühne-csoport pillanatnyi hadászati helyzetét.

A feltételezés arra épült, hogy sikerülhet a Duna-hadsereg bekerítése és felörlése, mielőtt Falkenhayn 9. hadserege be tudott volna avatkozni a harcokba. A 9. hadseregnek a véletlen szerencse is segített, hiszen már említésre került, hogy Krafft von Dellmensingen karjaiba szaladtak a román vezérkari tisztek az átcsoportosítás terveivel. Nagy Vilmos álláspontja szerint bár a román vezérkar itt elvileg jó koncepciót dolgozott ki, azonban a kivitelezés tekintetében hibásan jártak el. A román hadosztályok ugyan jelentős menetteljesítményt hajtottak végre, azonban nem mérték fel, hogy nyugati irányból mekkora erő fenyegeti őket, valamint az oldaluk és a hátuk biztosítására nem fordítottak elegendő figyelmet.

Példaként a 2/5. hadosztály három nap alatt szinte 100 kilométert menetelt, elhaladt a Kühne-csoport arcvonala előtt is, azonban parancsnokai nem érzékelték a hátbatámadás, bekerítés veszélyét. E veszélyt a későn odavezényelt 2. lovas hadosztály és a 7. gyalogos hadosztály már nem tudták elhárítani.

A Duna-hadsereg bekerítésének tervezett helyszíne ugyan bízhatónak tűnt, azonban itt, a sikeres kivitelezésre nagyon rövid idő: 1-2 nap volt csak igénybe vehető.

Ellenkező esetben várható volt az egyébként elméletben jól kigondolt akció sorsa az összeomlás lesz. Lényegében ez következett is be.

Nagy Vilmos szerint elméletileg nagyobb esélyt adott volna a győzelemre a 9/19., a 7., a 10. és a 2/5. hadosztályok, valamint a 40. orosz hadosztály december 1-én vasúton történő átcsoportosítással közvetlen a Duna irányába történő támadása. Az említett hadosztályok, valamint a 21. hadosztály és a Jancovescu-csoport Comana-Strimba-Ghimpati irányába történő fellépése és az 1. és a 2. lovashadosztály a Duna-hadsereg bal szárnya elleni esetleges összehangolt támadása talán nagyobb esélyt jelentett volna a győzelemre. Azonban december 3-ra a

román hadosztályok vereséget szenvedtek, a Neajlov melletti csatát elvesztették. Bukarest védelmére már nem maradt megfelelő erő, ezért a román hadvezetés egyetlen célja csak a Szeret mögé történő visszavonulás lehetett. Csak itt lehetett orosz segítséggel újjászervezni hadseregük és stabilizálni a védelmi vonalat.

December 4-én megérkezett a német legfelsőbb katonai vezetés utasítása. E szerint a román fővárost Mackensen Duna-hadseregének kellett mielőbb elfoglalnia. A német és bolgár lovaság feladata Bukarest megkerülése és bekerítése volt. Az Orsovától az 1. román hadosztályt üldöző Szívó dandárt is keletre vezényelték.

A 9. hadsereg feladatul kapta, hogy kíméletlenül folytatni kell az üldözést Bukaresttől északra. A felderítésben, a két hadsereg közötti kapcsolatteremtésben fontos feladatot kapott Maderschpach Viktor és az itt elesett Reusz herceg egysége.

A fentiek szellemében Falkenhayn december 4-i utasításai az üldözést és a bekerítést jelölték meg magasabb egységei feladataként.

Így a Schmettow-hadtestnek a visszavonuló román hadosztályok útját kellett elállnia a Bukarest-Suliman és a Ploesti-Urziceni vasútvonalak elvágásával.

Az LIV. hadtestnek és a hozzá tartozó 115. hadosztálynak a Malu Spartnál lévő hídfőt kellett elérni és biztosítani.

A Krafft-csoport feladata a Titu-Nucetu vasútvonal elérése volt a feladata. A 2. hegyi dandárt és az Alpenkorps Goinger altábornagy vezetése alatt egyesítették, az eddig a Goinger tábornok vezette egységeket a Busse tábornok vezette 301. hadosztályhoz csatolták.

Az I. tartalékhadtest feladata Vale Lunga völgyénél ez ellenség visszavonulásának megakadályozása volt, a 8. hegyi dandárnak pedig Ploesti felé kellett előrenyomulnia.

A legfelsőbb hadvezetés különös hangsúlyt helyezett arra, hogy a 9. hadsereg jobb szárnya maradjon szoros érintkezésben a Duna-hadsereggel, nehogy a visszavonuló románok oldalba támadhassák. A Duna-hadsereg helyzete sem volt még egyértelmű, a jobbszárnyán az oroszok még december 5-én délelőtt is támadóan léptek fel.

A 9. hadsereg december 4-5-én lassan nyomult előre, bár Falkenhayn nem kapott parancsot a Bukarest elleni támadásra, mégsem zárta ki a Kühne-csoport és a lovashadtest ilyen irányú alkalmazását.

December 5. estére a 9. hadsereg újabb térfelnyerést könyvelhetett el. A Kühne-csoporthoz tartozó 41. hadosztály elérte Linia-Lucianca vonalát, Bukaresttől mintegy 30 kilométernyire. A Krafft-csoport is eredményeket könyvelhetett el a 301. hadosztály a Jalomitaig nyomult, a 216. hadosztály Dobrát, az Alpenkorps Balenit foglalta el.

A Morgen-hadtest 12. hadosztálya Ploestitől nyugatra elfoglalta a Prahova hídját, a 76. tartalékhadosztály pedig Florestit. Ezáltal kellett elzárnia a XXXIX. tartalékhadtest elől visszavonuló románok útját. Egy konkrétan magyar hadtörténeti részlet: e napon az 51. hadosztály megszállta Sinaiát.

A román hadvezetés felismerte és tudomásul vette a reménytelen helyzetet és elrendelte a Szeret mögé történő visszavonulást. A 2. és az 1. hadsereg visszavonulási sávhatára a Ploesti-Ramnic műút volt. Az 1. hadsereghez csatlakozott a Jancovescu-csoport és az orosz hadosztályok a Duna-mentén vonultak vissza.

A román hadtörténetírás egyes megnyilvánulásai a vereséget az oroszoknak tulajdonították, árulásról beszélnek, ugyanis Alekszejev tábornok, a 4. orosz hadsereg parancsnoka már októberben is javasolta a védelmi vonal a Szeret mögé történő visszavételét. Az említett

nézetetek szerint az oroszok nem tettek meg mindent a védekezés érdekében, csakis azért, hogy igazolják előzetes terveiket.

A Neajlov menti vereség, a visszavonuló és demoralizált katonák látványa gyorsan keresztülhúzta Prezan pár nappal korábbi diadalittas hadijelentéseit.

A román főváros lakossága szembesülni kényszerült a vereséget szenvedett, demoralizált, már sok estben fegyver nélküli katonák látványával. Őket a civil menekülők is követték. Ekkor, tehát 1916 decemberében a menekülő román hadsereg és a civilek is saját élethelyzetként élhették meg azokat a következményeket, melyeket 1916 augusztusának végén a román hadsereg betörésével idézett elő az erdélyi magyar és szász lakosság számára.

Bukarest modern módon kiépített vár volt. A századelőn Brialmont belga építész tervei alapján alakították ki a román fővárost körülvevő erődrendszert. Az Antwerpen mintájára kiépült öv-várat 18 páncéltorony, közöttük beton mellvédek, erődítmények biztosították.

Előttük vizesárcok voltak. Belül körkörös vasúthálózat biztosította a közlekedést.

A Neajlov melletti vereség előidézte katonai helyzet tehát lehetetlenné tette a nagy energiával és költségekkel kiépített erődrendszer védelmét.

Hogyan mutatta be Gavanescu tábornok emlékirataiban a vereség pillanatait:

„Egész puskahegyeket rendetlenül egymásra dobálva és szétrombolt ágyúkat lehet látni. Amott meg szekerek mindenféle ingóságokkal, majd ló hullák láthatók, eleinte egy-egy, de lépten-nyomon mindegyre több és több, a csapatok visszavonulásának útját mutatva.

A varjak és a hollók ezrei keringenek a levegőben és halotti káromlásukkal rémítgetik a menekülőket. Az állomások tele vannak menekültekkel, kik elszállításra várnak. A vasúti kocsik tömve vannak katonákkal, menekülő asszonyokkal, gyermekekkel és öregekkel minden rend és szabály nélkül egy embertömegbe keveredve, amely szenved, nyög és bánatosan siratja azt, amit elhagyott.

Az állomáson 7-8 vonat is várja azt, hogy szabad legyen számára a pálya, hogy tovább haladhasson. Mind órák hosszat állnak anélkül, hogy egy is el tudna indulni. Minden akarat eltűnt, minden esély megszűnt, mintha csak az ország gyászával az élet is elszállt volna a lelkünkől.

A vasúti kocsik teteje tele van olyan ifjakkal, akiknek be kellett volna vonulniuk, és ez a fiatalság, ezek a 18-19 és 20 éves gyerekek voltak az egyedüliek, akik még megőrizték vidámságukat és reménységüket. Ezer és ezer menekülőnek kocsisorai mozogtak az utak mentén. Anyák gyermekekkel az ölükben, vagy kézen vezetve azokat, aggastyánok az ökrös szekereket vezetve, amelyre minden holmijukat felrakták: asszonyt, gyermekeket és néhány pokrócot. Mind ott mozogtak az utak hosszában a hadsereg körletében, mintha abban az erőben akartak volna támaszt keresni, amelyet az még képviselt.

Felgyulladnak a verejtékes munkával megtöltött hombárok, a patakokba roskadnak a hidak, melyek sok millióba kerültek, felrobbantjuk az alagutakat, melyeket annyi fáradtsággal évekig fúrtunk. A petróleum kutakat, a nagy benzin és petróleum raktárakat, a vasúti kocsikat ezer számra romboljuk le és gyújtjuk fel. A levegőbe röpködnek az arzenálok és lőporraktárak, elpusztítjuk a gyárakat és a malmokat.

Az ország vagyona egészen megsemmisül és e rombolás közepette menekül a megrémült nép, menekül a szenvedés elől vagy elrejtőzik a pincék mélyén, hogy ne lássa hazájának összeomlását.

Pusztítanunk és rombolnunk kellett az ellenség útjában. El kellett pusztítanunk azt, amit sok fáradtsággal éveken át szereztünk, hogy semmi ne essék az ellenség kezébe. És romboltunk.”

Ismételten, a sors, a hadiszerencse megfordulásával tehát a Bukarest környéki román lakosság ugyanazon a szenvedésen, tragikus helyzeten ment keresztül, mint 1916 augusztus végén Brassó, a Székelyföld és Petrozsény magyar, szász és zsidó lakosai.

Gavanescu tábornok visszaemlékezései magukért beszélnek: elismeri, hogy ők követték el azt a rombolást, mellyel később a szövetséges csapatokat vádolták.

A Neajlov mellett lezajlott csata következtében a román hadsereg a fentiekben leírt módon menekülésre kényszerült a Szeret felé, már nem volt ereje Bukarest kiürített erődrendszerének védelmére.

December 5-én Mackensen levelet intézett Bukarest parancsnokához:

„A vár parancsnokának.

A román tábori hadsereg vereséget szenvedett. Az orosz segítség értékét Nagyméltóságod fogja a legjobban értékelni. A központi hatalmak csapatai Bukarest megtámadására készülnek. Ebben sem a román tábori hadsereg, sem az ott lévő orosz kötelékek nem fogják megakadályozni. A legnehezebb tüzérségnek - a 30.5-es és a 42-eseknek - hatását Nagyméltóságod Lüttich, Namur és Antwerpen elfoglalásából valószínűleg ismeri. Ezeknek Bukarest erődítményei sem fognak ellenállani. Magának a várnak lövetésére messze hordó ágyúk állnak rendelkezésünkre.

Hogy a román fővárost és annak lakót egy ilyen ostrom borzalmaitól megkíméljük és a felesleges vérontást elkerüljük, felszólítom Nagyméltóságodat, hogy a helyőrséget és a várost feltétel nélkül adja át. Kíméletet biztosítok a városnak, ha az átadás a német parancsnoknak azonnal és rendben megtörténik. Ha azonban megtagadja, a következményekért a felelősséget Nagyméltóságod és a város fogja viselni.

v. Mackensen vezértábornagy
Tappen vezérőrnagy, a vezérkar főnöke”

Tehát a román hadvezetés megfelelő erők hiányában már nem kísérelte meg a hatalmas erőfeszítések révén kiépített erődrendszer védelmét.

Mackensen Duna-hadserege december 6-án vonult be a katonailag kiürített román fővárosba. A város szélétől egy sugárúton egy városi rendőr várta a német csapatokat és vezette a belváros felé. A csapatok élén a Kneussl tábornok vezette 11. bajor hadosztályból a 152. Német Lovagrend gyalogezred haladt. A város belseje felé közeledve Bukarest egyre inkább egy békés európai nagyváros képét mutatta. Az üzletek, kávéházak mind nyitva voltak, telve voltak jól öltözött, elegáns emberekkel. A németeket sok helyen hurrá kiáltásokkal, sőt virágokkal fogadták.

Maderschpach Viktor emlékezései szerint a lakosság mind Carp hívének monda magát, elítélve Bratianu és Take Ionescu háborús álláspontját, kétszínűségét.

E napon foglalta el az olajkutakat felgyújtó román csapatoktól Ploestit a 12. bajor hadosztály, a 76. tartalékhadosztály Florestit, és adta meg magát az Orsovától visszavonuló 1. román hadosztály.

Nyilvánvalóan Bukarest megszállását követően folytatni kellett a támadó hadműveleteket. Mackensen december 6-án kiadta a 9. és a Duna-hadsereg a román hadsereg üldözésére irányuló intézkedéseit:

„A hadseregcsoport a megvert ellenség üldözését, bal szárnyal a hegységen keresztül, Buzau irányában folytatja.

A 9. hadsereg a súlypontot a bal szárnyára helyezi, és készen áll arra, hogy a síkságon mutatkozó erősebb ellenállást a hegység felől átkarolja.

Schmettownak mindenekelőtt arra kell törekedni, hogy a még Bukaresttől délkeletre levő ellenségnek visszavonulási útját elállja a Monastirea-fundulei tőszakaszon.

Goltz északkeleti irányban egyesüljön Schmettowval. A Duna-hadsereg (LII. hadtestparancsnokság) a támadást folytatja a vele szemben álló ellenségre és az üldözés során a 26. török hadosztályt a seregcsoport rendelkezésére kivonja. Ezt a Duna-hadsereg közepe mögött kell előrevonni.”

Meghatározták a két hadsereg támadási sávját: mely északkeleti irányban haladt a bukaresti erődvonaltól északkeleti szárnyától, mégpedig a Jalomita folyó partján. Közben a Duna-hadsereg és a 9. hadsereg a döntő támadást készítette el a Román-Alföldön és Moldvában az 1. osztrák-magyar hadsereg rendkívül súlyos nyomás alá került.

November 28-án az 1. és a 7. hadsereg arcvonalán megindult az orosz hadsereg tehermentesítő támadása. Az 1. hadseregnél a nyomás elsősorban a Mt. Nemiránál és a Csobános völgyében 39. honvéd hadosztályra, a Tatrostól délre pedig a 61. honvéd hadosztályra irányultak nagyjából eredmény nélkül. Az agasui völgybe benyomult orosz csapatok visszaszorításában a 23. bajor gyalogezred nyújtott támogatást. A Lintzmann-csoport ellen a Hegyes 1505 magassági pontnál, majd a Muncelulul hegynél indult támadás, eredmények nélkül. Az 1. hadsereg parancsnoksága a fenyegetett pontokra akarta erőit csoportosítani, ezért a 187. hadosztály 188. német gyalogezredét és a 39. tábori tüzérezred II. osztályát Kézdivásárhelyről a Jakabfalva-Fetiz-Ujfalu területére helyezte. A Bauer Sándor tábornok vezette 10. lovashadosztályt áthelyezte az 1. hadsereg északi szárnya támogatására.

Az orosz hadsereg a 7. osztrák-magyar hadsereg egész vonalára is súlyos nyomást helyezett, heves támadásokat indított, melyek azonban sikertelenül végződtek.

A XI. hadtest ellen a Gura Glodului két oldalán indított támadást verték vissza az osztrák-magyar csapatok, Bisticától délre, Mestecanestinél az oroszok csekély sikereket értek el. Az I. hadtest vonalán Kirlibabánál támadtak, a Cibó völgyében viszont a 40. honvédhadosztály megállította őket. November 30-án ismét három támadást indítottak az oroszok a montecanesti út mentén, de nem vezettek eredményre. A XXV. hadtestnél, Kukultól délnyugatra az utolsó tartalékot, a 49. hadosztály 228. gyalogezredét kellett átcsoportosítani a védelem megerősítésére.

A Kárpáti-hadtest Gura Rucada mellett és a Smotrec magaslatnál állította meg az ellenséget, majd december 1-én teljesen visszafoglalta az említett állásokat.

A XXV. hadtestnél Gutin Tomnateknél az osztrák-magyar tüzérség törte meg az orosz támadást. Az orosz nyomás következtében az eredetileg az 1. hadsereghez vezényelt, a 49. hadosztályhoz tartozó 226. tartalék gyalogezredet a 7. hadsereghez, Borsára irányították. Az 1. hadsereg is további erősítéseket kapott, melyre nagy szüksége volt. November 29-én megindult a román támadás a XXIV. hadtest vonalai ellen is, kissé visszanyomták az 1. lovas hadosztály jobb szárnyát.

Az 1. hadsereg védelmi vonalán Mt. Nemira és Bálványos között indultak meg az orosz támadások. Míg az előző helyen tért tudtak nyerni, a 61. hadosztály és a Daubner-csoport vonalán Slatinána és Bálványos közt vissza lettek szorítva. A beérkező bajor utászok és kerékpárosok segítettek a helyzet javításában. A 19. bajor gyalogezred megjelentével a helyzet jelentősen javult, a Tatrosvölgyét fenyegető veszély megszűnt, majd a 23. bajor gyalogezred bevetésével Gyergyóbékásnál, Tölgyesnél, és a Munceluluitól délre vissza lettek szorítva a támadó orosz egységek.

December 1-2-án a románok a H. St. Musánál indítottak támadásokat, azonban a 71. hadosztály Ojtoznál és a Slanic-völgyben visszaverte őket. A VI. hadtest ismételen visszaverte a románok az Úz- és a Csobános völgyben indított akcióit.

Kizárólag a 61. honvédhadosztály és a 8. bajor hadosztály szakaszában vált a helyzet válságosra, december 2-án az oroszok át tudtak törni Sultáig és Agasuig. Így a hadtestparancsnokság rákényszerült, hogy a 61. és a 8. hadosztályok védelmét a Piricske-Mt. Faltueanu-Agasu állomás vonalig vonja vissza. A következő 2 napon véres harcok bontakoztak ki a Vfr. Popa hegyen lévő állásokért. Bár előbb az oroszok elfoglalták, másnap a 61-esek visszafoglalták. A Sulta völgyében rohamozó orosz túlsúllyal szemben a 19. bajor gyalogezred ellenlökései nem bizonyultak hatásosnak. A VI. hadtest jobb szárnya feletti parancsnokságot Sunkel altábornagy vette át, így stabilizálva a 39. honvéd hadosztály védelmét.

Összegezve, a november 28-december 4. közötti héten a főként orosz támadások nem vezettek nagyobb eredményre, sőt részben vissza lettek verve, de a földrajzi és időjárásbeli nehézségek mellett vívott harc a felek erőit felőrölte. A nov. 16-án elrendelt intézkedések. /K.u.K. 1. A.K. OP. Nr.3089. / ezzel visszaigazolást nyertek.

Az erdélyi arcvonal-parancsnokság november végén a legfelsőbb hadvezetés számára küldött jelentésében ismertette a védelmet képző erők viszonylagos gyengeségét. A VI. hadtest, a 8. bajor hadosztály, a Lintzmann-csoport, a Daubner-csoport védelmi vonalaira jelentős orosz túlsúly nehezedett, ezért támadó műveletekre nem látszottak elég erősnek. Ugyanakkor kérte a 218. hadosztály az 1. hadsereg rendelkezésre történő bocsátását, a Duna-hadsereg és a 9. hadsereg támogatására tervezett Focsanitól északra indítandó támadáshoz. A legfelső hadvezetés azonban ezt nem fogadta el, nem akarta a 218-as hadosztályt a Kárpátokban vívott küzdelmekben felőrölni, majd 4-én Kézdivásárhelynél gyülekeztette, azzal a tervvel, hogy majd Mackensen támadásával párhuzamosan Buzau irányába fog fellépni.

A december 4-6. közötti két napon, az erdélyi arcvonalon a frontvonalak további csekély hullámozása következett be. Tovább folytak váltakozó sikerrel a harcok Agasunál, a Csobános-völgyben, a Tatros völgyében, a Mt. Nemiránál, Faltueanunál.

December 6. után a támadók is belefáradtak sikertelen akcióikba. József főherceg csoportja, vagyis az 1. és a 7. osztrák-magyar hadseregek sikeresen tartották védelmi vonalaikat a jelentős túlerővel rendelkező orosz csapatokkal szemben. A védelem eredményességének fő oka a csapatok önfeláldozó hazaszereteten túl a tüzéség ügyes alkalmazásában, a jól kiépített védelemben és a kedvező földrajzi feltételekben keresendő. Így december 7-én az orosz és a román csapatok megkezdték a visszavonulást.

Időközben mivel Bukarestnél bekövetkezett a döntés, a Kárpáti arcvonal-parancsnokság előtt ismételen felmerült egy támadó fellépés lehetősége.

A legfelsőbb parancsnokság tájékoztatására József főherceg körvonalazta a támadó fellépés lehetőségét:

„A bodzai szoros feladása után egyre valószínűbb, hogy a románok és az oroszok az ellenállást csak az alsó Szeret és Galac-Focsani vonalban tervezik, amidőn a bal szárny a Dunára támaszkodik, az Ostrov-Babadag vonalban előkészített állásokban folytatódik, a jobb szárny pedig az utakban szegény hegységbe nyúlik be a Putna völgyétől délre és derékszögben csatlakozik a határmenti állásokhoz.

A felhozott indokokra való tekintettel számolni kell a jobb szárnyak a Trotus, vagy a Tazlau szakasz mögé való visszakanyarításával. A József főherceg hadseregcsoport jobb szárnyának előretörése minden esetben, de akkor kétszeresen hatásos, ha az ellenség az említett vonaltól délre még tarja magát.”

A tervezet szerint a támadó erőket képezni fogják az Ojtoz-völgyi csoport /a 187. és a 218. gyaloghadosztályok, balszárnyukon a 71. és az 1. lovashadosztállyal/. Az Uz-völgyi csoport /39. honvéd és a 225. német gyaloghadosztály/. A gyimesi-szorosi csoport /a 8. bajor és a 49. hadosztály/, melynek bal szárnyát a 61. hadosztály biztosítaná.

Összegezve tehát e támadó erő 5 német és 1 osztrák-magyar hadosztályból tevődött volna össze. József főherceg terve szerint a támadás optimális időpontja akkor lett volna, mikor Mackensen hadseregcsoportja átlépi a Calamatiul-Buzau szakaszt és bal szárnyával Rimiciu-Sarathoz közeledik. Az időpont, az időjárási viszonyok sürgették a támadás mielőbbi megindítását. Mivel azonban december 7-én e vonalon megkezdődött az orosz-román csapatok visszavonulása a legfelsőbb hadvezetés egyenlőre levette a napirendről e támadás tervét.

December 7-én a legfelsőbb hadvezetés a következő tartalmú utasítást adta József főhercegnek:

„Az éppen beérkezett jelentés szerint a románok a bodzai szorosban is megkezdtek a visszavonulást. Ebből a Romániában folyó sikeres hadműveletekkel kapcsolatban arra lehet következtetni, hogy a román-orosz erők a Jalomica szakaszon kisebb, és a Buzau-Calamatiul szakaszon azonban nagyobb ellenállásra készülnek. Nem lehetetlen azonban az országnak a Szeretig való kiűrtése sem. Miután a helyzet a román-erdélyi arcvonalon így alakul, remélni lehet, hogy a Mackensen hadseregcsoport is eléri a rendelkezésre álló erőkkel a Szeretet.

Az bizonyos, hogy József főherceg hadseregcsoport jobb szárnyának a Tazlau szakasz ellen, főiránnyal Ocna felé irányuló és december második felében meginduló, a Mackensenével egybehangolt előrenyomulása nagyon meg fogja könnyíteni a Mackensen hadseregcsoport előrenyomulását, de másrésről a legrövidebb Szeret-Tazlau vonalat szerzi meg, ez pedig az ezen vonaltól délre álló orosz-román erők végveszedelmét jelentheti, miután azokat a kelet és észak felé vezető utaktól és vasutaktól vágja el. A József főherceg harccsoport jobb szárnyának most végrehajtandó előrenyomulása nagy eredményekkel kecsegtet, miután az oroszok az egész VIII. hadtestet, vagy annak legalábbis egy részét elvonták innen és más erősítéseket is lassan képesek idevetni.”

A döntést azonban a 9. és a Duna-hadsereg fellépése teremtette meg. Már említettük Mackensen december 6-án kiadott intézkedését, mely felvázolta a két hadsereg üldözési területeit, valamint sávhatárait.

A 9. hadsereg egységei a december elején végrehajtott támadó fellépést követően meglehetősen kimerült állapotban voltak. Ennek ellenére folytatni kellett az ellenség üldözését. Kühne csoportja Bukaresttől északra állt, Krafft alakulatait Magurelenél vonták össze, hozzá kapcsolták a 2. és a 8. cs. és kir. hegyi dandárokat. A Morgen-hadtest Ploestitől keletre érkezett, a 2. lovashadosztály Titu környékére érkezett. A Schmettow-lovashadtest kimerültsége miatt nem tudta a bukaresti tavak környékén lezárni a IV. orosz hadtest visszavonulását.

Az időjárás, az állandó esőzések rendkívül megnehezítették a 9. és a Duna-hadsereg előrenyomulását. Az I. tartalék hadtest Buzau felé nyomult előre, a XIV: és a lovas hadtest elérték 9-én elérték a Jalomicát, 7-én a József főherceg csoport jobb szárnya /XXIV. hadtest/ előtt is megindult a 4. és a 6. román hadosztályok visszavonulása. 14-én a Schmettow-csoport, a XIV. hadtest, valamint a Krafft-csoport, a 6. lovashadosztály is előrehaladást könyvelhettek el.

A 12. bajor hadosztály Buzautól keletre 8 kilométerrel elvágta a Rimniciu-Sarati-műutat, ezzel a Buzaunál védekező csoport hátába került. A német repülő felderítés megállapította, hogy az orosz és a román erők Zoita és Vizani közötti erődített vonalban erőcsoportosítást hoztak létre és védelemre készülnek.

Közben a Duna-hadsereg folyamatos előrenyomulása révén jobb szárnyán a Doicesti-Slobozia, bal szárnyán pedig a Ghergisani-Filipesti-Vizani vonalat érte el.

A 9. hadseregben a lovas-hadtest, a XIV. hadtest valamint az I. tartalékhadtest és a Krafft-csoport december 18-ig szinte minden ponton elérte az ellenséges védelmi vonalak előtti támadó helyzetet.

Mackensen tervei szerint a Buzau folyó jobb partján a Duna-hadseregnek kellett támadnia Braila irányába, így a Dunának szorítani az orosz-román erőket, a folyótól északra pedig a 9. hadseregnek.

Az orosz-román erők jobb szárnya elleni döntő támadást Krafft von Dellmensingennek alárendelt alpesi, és a 73. hadosztálynak, ezenkívül a 76. tartalék és a 12. bajor hadosztálynak kellett végrehajtani a Rimniciu-Sarati műúttól balra lévő hegységben.

A támadás előtti periódusban a 9. hadsereg előtti védelmi vonalat már lényegében az orosz csapatok biztosították. A 9. hadsereggel szemben mintegy 10 hadosztálynyi erő állt. Ebből csak kettő volt a román, a többi orosz, közöttük két lovashadosztály.

E napokban vált ismeretessé az állomány előtt is a Központi hatalmak az Antanthoz intézett békejavaslata. Mindez fékezte a harci kedvet, bár nyilvánvaló volt, hogy az Antant nem fogja elfogadni a tervet. Pedig esetleges elfogadása esetén lerövidülhetett volna a háború, méltányos béke jöhetett volna létre, milliók életet lehetett volna megkímélni.

December 18-ig a szövetséges hadseregek felvették a támadási csoportosítás helyzetét. A Duna-hadsereg Isuratei-től Filipestiig, a 9. hadsereg egységei (LIV. hadtest, I. tartalékhadtest, Krafft-csoport) pedig a Buzau folyótól északra.

A 9. hadsereg december 19-én a támadásra kiadott intézkedési terve kijelölte a seregtestek támadási sávjait, a bevezetést a bal szárnyon december 21-én kellett kezdeni. A döntő csapás, itt a Cilnau és a felső Rimiciul-Sarat völgyben Krafft-csoport feladata volt.

December 22-én a Krafft-csoport és a 73. közös cs. és kir. hadosztály jelentős súlyú előretöréssel vetette vissza az ellenséget a kijelölt támadási sávjában.

Az I. tartalék hadtest hadosztályai a Riminciul-Sarat műút mentén kellett, hogy előretörjenek a 12. bajor hadosztály döntőnek szánt támadási sávjában a hadtest 9 nehéz tarackos, 3 mozsár és egy 10 cm-es ágyús ütegét a bajorok előrenyomulásának támogatására vonták össze. A bajorok támadása gyors sikerre vezetett. Falkenhayn nem akarta hagyni, hogy az ellenség a meglepetésből magához térhessen.

December 23-án a bajor testőrezred és a 73. hadosztály tovább folytatták eredményes, bekerítést célzó előrenyomuló műveleteik, az I. hadtest hadosztályai rohamtávolságra értek az ellenséges állásokhoz. A sík, fedezék nélküli területen előrenyomuló LIV. hadtest is eredményeket mutatott fel. A december 25-én már-már megakadni tűnt a támadás, sem a kimerült I. sem pedig az LIV. hadtest alakulatai nem jutottak előbbre. Mivel a tartalék 89. hadosztály már az I. hadtestnek volt alárendelve, Falkenhayn az utolsó tartalék 41. hadosztályt az LIV. hadtesthez csoportosította.

December 25-27. között az I. tartalék hadtest előrenyomulását megkönnyítendő alpesi hadosztály sorozatosan foglalta el az ellenség állásait. 26-án a Morgen-hadtestnél a 89. és a 12. hadosztály is jelentős előretörést könyvelhettek el.

December 27-én az oroszok egy utolsó támadási kísérlettel próbálták meg visszavetni a 76. és a 216. hadosztályokat, azonban a 89. és a 12. hadosztályok beavatkozása megváltoztatta a csata sorsát, erre az oroszok megkezdték a visszavonulást.

Morgen négy hadosztálya üldözőbe vette az ellenséget, a 76. hadosztály bevonult Rimnicul Saratba, a 12. és 216. hadosztályok pedig megkerülték, bekerítették a várost. Közben az LIV. és az I. tartalék hadtest vonalán is megtört az ellenség ellenállása.

Közben a Duna-hadsereg december 19-én még nem tudta elfoglalni a Bagotul és Filipesti közötti orosz állásokat. Pár nap múlva a 11. és a 217. hadosztály is sikereket értek el, ezért a velük szemben álló ellenség megkezdte a visszavonulást. Ez 29-én kezdődött el, mikor a 9. hadsereg a Buzau folyótól történő előretörése miatt az orosz csapatokat az átkarolás fenyegette. Mackensen összehangolta a Duna- és a 9. hadsereg fellépését, egy erős gyalogsági csoportot rendelt át a Duna-hadsereg megerősítésére a Giurgeni-Berlesti-Filipesti vonalba. A bevetésre nem került sor, az oroszok december 29-30-án megkezdték a visszavonulást Braila irányába. A 9. hadsereg hadtestei és hadosztályai az orosz-román erők folyamatos ellencsapásai közepette folytatták előrenyomulásukat a Szeret felé. Az LIV. és az I. tartalék hadtestek január 1-én és 2-án zuhogó esőben, felázott utakon, ködben haladtak előre.

A Krafft-csoport is tovább folytatta az előrenyomulását az agyagos, felázott utakon, szinte járatlan erdőkön keresztül. Január 2-re a 73. és az alpesi hadosztály elérték az ellenség új megerősített védelmi vonalát a Milcovul-szakaszt.

A német előrenyomulás nehéztüzérségi előkészítése rendkívül pusztító hatással volt az orosz állásokra. Maderschpach Viktor eseteikkel borított Buzau-menti csatamezőről írt a német előrenyomulás következtében.

Falkenhayn a legfelsőbb hadvezetéshez küldött jelentésében a következőképp látta a helyzetet: „Addig, amíg a Szerettől délre még csak a románok ellenállásával kellett számolni, remélni lehetett, hogy még a szigorú tél beköszöntése előtt valószínűleg el lehet érni a folyót és azon át is lehet kelni. A nagy orosz erők közbelépése következtében a helyzet megváltozott. Most már valószínű, hogy a hadsereget, még mielőtt a folyóhoz érkeznek, vagyis mielőtt a jobb parton lévő orosz hídfőket áttöri, a fagy meglepi. Hogy ennek a szállásokban, utakban és tüzelőanyagban szűkölködő országban, melyet az oroszok még rémesen el is pusztítottak, mi a következménye, nem kell bővebben ecsetelni. A néhány fokos hidegben, tűz nélküli állandó táborozás a csapatokat már eddig is nagyon megviselte.” A hadművelet döntő kérdését a következőben látta: „...mégis tudni kell, hogy a fő súly a Szeretnek Focsani alatt való elérésére, tehát az észak-keleti irányra, vagy ezen helység elfoglalására és ezen át való előrenyomulásra, vagyis az északi irányra helyezendő-e?”

Hiába kaphatták meg az orosz-román parancsnokságok az Eiffel-toronyból küldött szilveszter éji francia jókívánságokat a szövetséges hadseregeknek, melyeket a német rádiósok is befogtak: „Nous felicitacions pour toutes les armees de tous les allies.” A hadjárat döntő fázisába lépett.

December 30-án a legfelsőbb hadvezetés állásfoglalása szerint a 9. hadsereg hadműveletei súlypontját a focsani-i - vagyis az északi - irányra kellett, hogy helyezze. E koncepció fő célja a József-főherceg hadseregcsoporttal történő együttműködés volt. A 9. és a Duna-hadseregnek a leggyorsabb ütemben el kellett érniük a Szeretet. Falkenhayn nem látta célszerűnek a Braila felé induló azonnali támadást, arra kérte Mackensent, hogy inkább legalább egy hadosztállyal támogassa a 9. hadsereg a Focsani irányú támadását.

Mackensen azonban inkább Galaccal szembeni ikerváros, Braila elfoglalása mellett döntött. 1917 január 4-én megindult a 217. hadosztály, a 11. bajor hadosztály és az 1. bolgár hadosztály támadása a kikötőváros ellen.

Az oroszok ugyan rövid, heves ellenállást tanúsítottak, azonban mikor a 11. és a 217. hadosztályok előretörése visszavonulásuk fenyegette, 5-én délelőtt megkezdték a Galacba történő visszavonulást.

Maderschpach Viktor memoárjai érzékletesen adják vissza a város megszállását: „A két város között Braila a régebbi. Török település volt, elnevezése Ibrahim és Allah nevéből korcsosodott össze... Különben erős oláh mázzal bevont levantín kikötőváros... a kereskedelmi forgalom teljesen szünetelt.

Jövő tavaszra mindenki a magyar és a német kereskedelmi hajók érkezését várta, hogy a Havasalföldön elraktározott óriási gabonamennyiséget elszállítsák. A városban különben igen nagy éjszakai élet folyt.”

Január 4-7. között zajlott le a Focsaninál vívott, a hadjárat kimenetelét illetően döntőnek bizonyuló ütközet. A 9. hadsereg hadtestei a Szeret felé fordulva megindították támadásukat a bal part elfoglalására.

A 9. hadsereg hadtestei, mintegy 80 km-es vonalon, északnyugati-délkeleti irányban a következőképp vonultak fel: Krafft-csoport, I. tartalék-hadtest, LIV. hadtest, Schmettow-lovashadtest. Az előrenyomulást felázott talajon, folyamatos esőzések közepette kellett végrehajtani.

Falkenhayn utasítása alapján a Krafft-hadtestnek a Focsanitól nyugatra levő Mera-Faraoanele vonalon, tőle délre az I. tartalék-hadtestnek kellett előrenyomulnia. Az LIV. hadtestnek a Focsani felé támadó főerők jobb oldalát kellett biztosítani a Nanestinél lévő hídfő megtámadásával. Tőlük délre a Schmettow-hadtest egységei vették fel a támadási kiindulópontot, majd itt kiségtették őket a Duna-hadsereg egységei.

A szemben álló erők felett Scserbacsev orosz tábornok vette át a parancsnokságot. A 9. hadsereggel szembeni orosz-román erők az első vonalban 13 gyalogoshadosztályt, tartalékban pedig 1 gyalogos és 4 lovashadosztályt jelentettek.

Január 5-én Mackensen, Braila elfoglalását követően az 1. bolgár hadosztályt a Schmettow-lovashadtest támogatására csoportosította át. Erre azonban nemigen volt szükség, mert a Schmettow-hadtest a 115. hadosztály segítségével visszaszorította az oroszokat. Január 5-én a Mgr. Odobesti hegyet zuhogó hóesésben foglalta el a bajor testőrezred, az elkeseredetten védekező románok végül megadták magukat. Közben Krafft csapatai Padureninél is elfoglalták az orosz védelmi állásokat.

Morgen és Krafft tábornokok a csapatok kimerültségére és az útviszonyokra való tekintettel kérték Falkenhaynt a támadás felfüggesztésére. A hadseregparancsnok azonban e kérést a Rimnicu-Sarat mellett megvívott csata után természetesnek látta volna, az előrenyomulás pillanatában azonban nem látta elfogadhatónak a felvetést: „a kapott feladat gyors megoldását” sürgette tábornokai előtt. A győzelem pillanata előtti, a Focsaniról történő lemondás a vereséget jelentette volna, tehát a támadást a leggyorsabban be kellett fejezni.

Január 6-án Scserbacsev ellentámadást indított Focsanitól délnyugati irányba. A mintegy 25 km-es arcvonalon indított orosz támadás abban a helyzetben kezdődött, mikor az LIV. hadtest is támadást indított a Szeret felé a 115., a 109. és a 41. hadosztállyal. Az arcvonala ilyen eltolódásával mintegy rész képződött az I. és az LIV. hadtestek között. A rövid ideig tartó orosz támadás a 41. hadosztályt válságos helyzetbe hozta. Közben a Putna völgyében védekező 144. dandárt is túlerejű támadás érte. Nagy Vilmos művében védelmezi a népfelkelőkből álló 144. osztrák-magyar dandárt Falkenhayn kritikájával szemben. Szerinte a túlerejű orosz támadással szemben visszavonuló népfelkelők nem futottak meg, zavarukat a 41. hadosztály nem megfelelő csoportosítása okozta.

Azonban Falkenhayn január 6-án intézkedéseket hozott a helyzet stabilizálása érdekében. Elrendelte, hogy az I. tartalék hadtest ne hajtsa végre a 7-én tervezett támadását, ezzel szemben viszont elrendelte, hogy az I. tartalék hadtestnél a 12. bajor hadosztály Golestinél, délebbre pedig a 115. hadosztály Elmiceninél indítsanak ellentámadást.

Az oroszok nem ismerték fel a kezdetben sikeres, korlátozott céllal indított támadásuk lehetőségeit, nem tervezték támadásuk továbbfejlesztését, ebben a hóvihár is gátolta őket.

A csata január 7-én Focsani és Odobesti között dőlt el: a 12. bajor hadosztály, a 89. és a 73. hadosztályok támadása megtörte az orosz csapatokat.

Január 8-ra az orosz-román erők visszavonultak Putna mögé és a Nanesti hídfő kivételével a Szeret túlsó partjára.

Erwin Rommel a kezdetektől fogva részt vett a Románia elleni harcokban. Ott volt előbb a Tirgu Jiu környéki csatában, ezt követően eltávozást, szabadságot kapott, ez idő alatt kötött házasságot november 27-én.

Január 7-én a Gebirsbattalion nevű zászlóalja Focsani mellett, Gagestinél, a Putna-völgyben úgy rohamozta meg a románok állásait, hogy egyetlen saját veszteség nélkül 330 foglyot ejtettek. Rohamzászlóalja támadó lövései közé helyezte el a géppuskákat, az erős tűz bénító pszichikus hatást idézett elő a románokban, akik megadták magukat.

Január 10-én Mackensen utasítást adott a téli szállások berendezésére, ezzel a támadó hadműveletek több mint fél évre befejeződtek.

Mindenképp át kell tekinteni a József főherceg-csoport támadó hadműveleteit is.

A József főherceg-csoport, ezen belül az 1. hadsereg és a Gerok-csoport december 10. után, Mackensen sikereit követően felkészült a támadó fellépésre.

Vele szemben a következő orosz erők álltak: 9. orosz hadsereg /parancsnokság Roman/, ezen belül: 29. és a 15. román hadosztályok a Zabola-Putna völgyben, a XL. orosz hadtest /parancsnokság Darmanesti/, a XXIV. orosz hadtest /parancsnokság Comanesti/, az V. lovas hadtest /parancsnokság Piatra/, a XXXIV. hadtest, a II. hadtest /parancsnokság Brosteni/.

Északabbra Czernowitz központtal a 8. orosz hadsereg foglalt állást, melynek részei a XXIV., a XVII., a XI. hadtestek és a II. lovas hadtest voltak. A Gerok-csoporttal szemben a felvonult orosz erőkből a 15. román hadosztály, az Úz-völgyi csoporttal szemben a LI. orosz hadtest, a Gyimesi-szoros csoporttal szemben a XXIV. hadtest állt.

Nem mondható tehát, hogy osztrák-magyar csapatok túlsúlyt képeztek volna. A Gerok-csoport az 1. lovas hadosztályból, a 218. hadosztályból és a 20. tartalék vadász zászlóaljából állt. Ide tartozott az Ojtozi-csoport: a XXXIX. hadtest a 187. és a 71. hadosztályból állt, tartaléka a 49. hadosztály volt. A csoport 67 üteggel, 256 löveggel rendelkezett.

Az Úz-menti csoport a 39. honvéd hadosztályból és a 225. hadosztályból állt, tüzérségét 24 üteg és 1 mozsár, együttesen 90 löveg képezte.

A Gyimesi-szoros csoport a 225. tartalék gyalogezredből, a 8. bajor tart. hadosztályból, a 24. hadosztályból, a 61. honvéd hadosztályból és a Daubner-csoportból állottak. Tüzérsége 32 és ½ üteget, 141 löveget jelentett.

Az 1. hadsereg támadó erő összegezve tehát az említett tüzérség mellett 54600 fegyveres állománnyal rendelkeztek.

A tervek szerint a Gerok-csoportból az 1. lovas hadosztálynak, a 218. hadosztálynak és a 20. tart. vadász zászlóaljnak támadólag fellépve fel kellett venni az érintkezést a 9. hadsereg bal szárnyával. A csoportot Eugen Ruiz de Roxas tábornokról, az 1. lovashadosztály parancsnokáról Ruiz-csoportnak nevezték.

A Ruiz-csoport már december 22-én kisebb akciókat indított, Nerejunál a 218. hadosztály nyert tért, a lovas hadosztály elfoglalta a Glabacul hegyhátat. A Poina-Tulnici között fellépő Ruiz-csoport Nerejunál kapcsolatot tudott teremteni a 9. hadsereggel. A támadó hadtesteknek viszonylag gyorsan el kellett előrenyomulni, a kemény tél beérkezése előtt el kellett érni a Mon. Casinul-Grozesti-Slanic vonalat.

Az oroszok is kezdeményezően léptek fel a VI. hadtest vonalán, december 23-án a 39. honvéd hadosztályt leszorították a Magyaros-tetőről.

December 24-én Hindenburg elrendelte József főhercegnek az általános támadás megindítását.

December 26-án a Ruiz-csoport végre tartósan fel tudta venni a kapcsolatot a Krafft-csoport bal szárnyával. A lassú, de folyamatos előrenyomulás meghozta a eredményeket. A 218. hadosztály a Putna mentén szorította vissza a 12. orosz lovashadosztályt, a 20. tartalék vadász zászlóalj és a 7. huszár ezred a román ellenlökéseket vetette vissza. December 28-án a 218. hadosztály leküzdötte a Tulnici előtti ellenséges állásokat, a 6. lovas dandár a Sboina Neagra hegyet és az 1376-os magaslatot foglalta el. 29-én azonban az ellenség ellenlökéseket indított Sovejánál, melyet sikerült visszaverni. December 31-én a Ruiz-csoport a Zabola patak völgyében elfoglalta Herestrut és Ungurenit, Nerejut elfoglalva elérte Naruja községet, a 218. hadosztály pedig Sovejánál állt harcban.

A XXXIX. hadtest vonalán a 71. hadosztály elfoglalta a 887. Vrf Popiit, a 187. hadosztály pedig a Cernica körüli védelmi vonalat. Azonban a 71. hadosztály Hárjánál indított támadása közben, és míg a 187. hadosztály két hegyet birtokba vett és sikeresen nyomult előre a Slanic-völgyben a 4. orosz hadosztály a Mt. Cleján indított támadást, de ezt visszaverte a 217. német gyalogezred.

A 71. hadosztály 82. gyalogezrede 30-án elfoglalta az Mgr. Casinuluit, a 187. hadosztály pedig Baie Slanicot, Satul Nout és a Vfr. Chreshiuluit.

December 27-én az arcvonal-parancsnokság utasította a Stein-csoportot és a VI. hadtestet, hogy Sólyomtár elfoglalását követően nyomuljanak előre a Tatros két partján Comanesti irányába. A köd és a hóvihár azonban 31-én megghiúsította a hadtest támadását a pár nappal korábban az oroszok által elfoglalt Magyaros tető ismételt birtokbavételére.

Január 1-én az 1. hadseregnél a Stein-csoport megindította támadását a Tatros völgyétől délre. Váltakozó harcok - támadás, ellentámadások - közepette a 19. bajor, a 22. illetőleg a 77. osztrák-magyar gyalogezred súlyos küzdelmeket vívtak, Cotumbánál és a Faltueanu hegynél, azonban 5-re a 77-esek elfoglalták a hegyet.

1917 januárjának első napjaiban az időjárás rendkívül kedvezőtlenre fordult a Keleti-Kárpátokban. Erős mínusz, folyamatos hóviharak gátolták az osztrák-magyar és a német csapatok előrenyomulását. Ennek ellenére sorban számolták fel a szögesdróttal védett ellenséges állásokat.

December 31-től a Gerok-csoport jobb szárnyán, a Zabala patak mentén haladva a Ruiz-csoport részei /218. hadosztály, 1. lovashadosztály, 20. tartalék vadász-zászlóalj/ Nistoreni és Dragoslaveni környékén folytatott harcok során folyamatosan nyertek tért, számos stratégiai magaslatot foglaltak el. Január 1-én a Ruiz-csoport a Krafft-hadtestcsoport alpesi hadosztálya bal szárnyával együttműködve áthaladva Naruja és Nistoresti községeken, 3-án elfoglalta a

stratégiai fontosságú Prisaca magaslatot. A 218. német hadosztály az ellenség utóvédjeit visszaverve 2-án elfoglalta Topesti és Barsesti falukat, másnap elfoglalta a Sovejától keletre fekvő magaslatokat, ezáltal megszakította az ellenség egységes védelmi vonalát, 3-án és 4-én pedig megkezdte a sovejai medence keleti részén lévő román állások elleni támadást.

Január 6-án a Naruja-völgyben haladó csoport visszaszorította az orosz csapatokat és elérte Tichirisut, az alpesi hadosztály pedig leküzdötte a Mgr. Odobesti csúcsán lévő román állásokat, mire a románok újabb állásaikba vonultak vissza.

A 218. német hadosztály is el tudta foglalni a M. China 854-en elkeseredetten védett román állásokat, az ellenséget követve megszállta Gaurile és Vizautea községeket.

A XXXIX. hadtest egységei/82. ezred, a 71. hadosztály, a 187. hadosztály a Mgr. Casinuluion és az ojtózi völgytől északra számos ellenséges támadást visszavertek, majd köszönhetően a 218-as hadosztály említett beékelődésének, tovább folytathatta az előrenyomulást a Susita-völgyben, Sovejánál és Manastireascánál.

Végül január 6-án a 218-asok elfoglalták a Gura Vai melletti stratégiai magaslatokat.

A Gerok-csoportnál és az 1. hadsereg jobb szárnyánál tervezett támadást a rendelkezésre álló erőkkkel, valamint a hóviharak és a közlekedésre alkalmatlan, járhatatlan utak miatt nem lehetett megindítani.

A Stein-csoport /61., 24. és a 8. bajor hadosztály/, valamint a VI. hadtest /39. honvéd és a 225. hadosztály/ erőit célirányosan kellett felhasználni, ezért József főherceg január 5-én arra utasította a csapatokat, hogy Magyarosnál és a Laposnál függeszék fel a támadó fellépést. Ezzel szemben erőit a Gerok-csoport bal szárnyára helyezte, hogy dél felől lehessen eredményeket elérni a Tartos-vögyben. A hadvezetés a XXXIX. hadtest 49. német tartalék hadosztályát a Casinul-völgyben bevetette a Gerok-csoport támogatására. Az összes egység legfontosabb célja és feladata a Szeret vonala mielőbbi elérése volt. Ennek azonban az is feltétele volt, hogy Kolomea és Czernowitz irányába is megindulhasson a támadás, hogy az oroszok ne tudják erőiket átcsoportosítani Moldvába.

Január 6-án József főherceg olyan értelmű parancsot kapott a legfelsőbb hadvezetéstől, hogy csak Focsani elfoglalásáig folytassa a támadó hadműveleteket, miután ez bekövetkezik, a legalkalmasabb védelmi vonalban építsen ki védelmi állásokat. A parancs akkor érkezett, mikor a Gerok-csoport támadása kibontakozott, a Ruiz-csoport pedig kedvező stratégiai pozíciókat ért el a sovejai medence túlsó oldalán elhelyezkedő hegyvonulaton, már csak pár kilométernyire a Szerettől.

József főherceg a kedvező helyzetben nem állította le a támadást, hanem folytatta, kihasználva a lendület adta lehetőségeket. Január 9-ig a jobbszárny Iresti-624.-Racoasa vonalig jutott, a 218. hadosztály pedig elérte a Marasti-772.-783. vonalat, a Ruiz-csoport, a 49. hadosztály pedig az Mgr. Casinuluitól északra húzódó hegylánc egy részét elfoglalta.

A 71. és a 187. hadosztályok pedig az ojtózi és a slanici völgy előtt értek el kedvező pozíciókat, sikerült eljutni a Mgr. Casinului-385.-704.-684.- 772.-913.-Mt. Cleja vonalig.

A József főherceg arcvonalához tartozó csapatok teljesítményét Nagy Vilmos a messze-menőig értékelte, hiszen hóviharakban, nélkülözések közepette kellett a harcokat megvívni.

A katonák a havas, jeges hegyoldalakon, sokszor 60 fokos szögben vontatták fel a lövegeket.

Mivel a 9. hadsereg elfoglalta Focsanit, a Duna-hadsereg elérte a Szeretetet, a román és orosz csapatok január 8-án megkezdtek a visszavonulást. József főherceg még kisebb támadásokat indított. A románok január 12-én, 15-én és 18-án még kisebb ellenlökéseket indítottak, majd felhagytak támadási kísérleteikkel.

E terület stratégiai jelentőségét bizonyítja, hogy fél év múlva ismét súlyos összecsapások színterévé vált.

Január 10. körül tehát lényegében befejeződött a szeptember vége óta tartó mozgóháború. Az első szakaszban tehát a 9. német és az 1. osztrák-magyar hadseregek szeptember 26. és október 14. között kiszorították Erdély területéről a román hadseregeket. A dobrudzsai bolgár támadással összekapcsolva, egy Brassó-Buzau irányú támadással Nagy Vilmos meglátása szerint el lehetett volna vágni a nyugati román erőket. Azonban a tetszetős tervről a későbbi honvédelmi miniszter is úgy nyilatkozott, hogy nem állt rendelkezésre a szükséges erő az 1. és a 9. hadsereg erőit meg nem osztó fellépéshez, bár szerinte így meg lehetett volna előzni az orosz segítség érvényesülését, gyorsabban meg lehetett volna verni a román hadsereget. Tehát a 9. hadsereg erőit megosztva, a hadászati értelemben talán nem a legelőnyösebb irányba, vagyis a Vulkán- és a Szurdok-szorosokon át indított támadást.

Falkenhayn és hadserege gyorsasága, helyzetfelismerése a mozgó háború során döntőnek bizonyult. Ez megnyilvánult Tirgu Jiunál, a Nealjoznál, Focsaninál. Szinte mindenütt gyorsabbnak és hatékonyabbnak bizonyult mint ellenfelei, még a 4., 6. és 9. orosz hadseregek megjelenését követően is. Pedig az időjárásbeli viszonyok és a természeti feltételek inkább a támadók helyzetét nehezítették.

Nagy Vilmos Gavanescu tábornok memoárjai alapján megállapította, hogy a visszavonuló románok alaposan, tervszerűen pusztították saját hazájuk infrastruktúráját. Falkenhayn egyébként igen szigorú volt a lemaradókkal, fosztogatókkal, dezertőrökkel szemben. Az utóbbiakra Maderschpach Viktor memoárjai utalnak, egyes elzászi katonák állhattak át a románok oldalára.

A román történetírás az orosz segítség nem megfelelő időben történő beérkezésében látja a vereség okait. Azonban, ha csak a szembenálló erőket számszerűsítjük, akkor is megállapíthatjuk, hogy a védekező erők csekély mértékben, de erőfölénnyel rendelkeztek. A frontokon tehát, legalábbis a felszínen mintegy fél éves nyugalom áll be...

Az utolsó küzdelmek Moldvában

1917 első feléve nyugalomban telt el a január 10. körül kialakult frontvonalak mentén. A román katonai vezetés a helyzetet kihasználva hadserege újjászervezésére és fegyverkezésre törekedett. A tavasz folyamán mintegy 400000 főt mozgósítottak két hadseregbe szervezve /14 gyalogos és 2 lovashadosztály/. Mintegy milliós orosz haderő állt mögöttük, készen a románok támogatására. Jelentős mennyiségű hadianyagot kaptak Franciaországtól és az Antant többi államától: 150000 puskát, 2000 géppuskát, 300000 gránátot, 356 tüzérségi eszközt. Brit és francia tisztek szervezték át és irányították a román tüzérséget.

A front ideiglenes lecsendesedésének fontos oka volt az oroszországi februári forradalom. A február végén győztes forradalmat követően létrejött Lvov herceg koalíciós kormánya. Áprilisban Miljukov professzor, külügyminiszter jegyzékben jelentette be, hogy a forradalmi kormány folytatni szándékozik a háborút az Antant oldalán. E lépés Oroszország, de a világ sorsa miatt is tragikusnak bizonyult...

Május folyamán a megerősödött román csapatok már kisebb támadásokat indítottak az 1. osztrák-magyar és a 9. német hadseregek ellen. Az 1. hadsereghez érkezett jelentés szerint a 218. német hadosztályra május 7-én a románok Racoasánál tüzet nyitottak. Ez ismétlődött meg június 17-én. Mivel az oroszok a tavasz folyamán még csendben voltak, ezért a VII. hadtest parancsnoksága elrendelte az ellenségeskedések ideiglenes megszüntetését. Június 28-án azonban már tűzcsapás érte az 1. hadsereg Mgr. Casinuluion kiépített állásait is.

Az 1917 júliusában az orosz hadsereg megindította utolsó nagyarányú támadását, a Kerenszkij-offenzívát. Ez kihatott a román front eseményeire is.

Kerenszkij, a szociálforradalmár párt által delegált hadügyminiszter, talán tudat alatt azt érezhette, hogy Oroszország jövője miatt gyorsan kell kieroszakolnia a döntést. A hadsereg fegyelmét, a tisztek tekintélyét folyamatosan ásták alá a katonatanácsok, a szovjetek. Bizonyára gyors győzelemben hitt, a Központi hatalmak összeroppantásában, majd ezáltal, a sikert kihasználva az Orosz Köztársaság stabilizálásában. Végül is, ellenkezőleg hazája bukását idézte elő.

1917 július 1-én megindult az I. világháború utolsó orosz támadása. A 7., 8. és 11. orosz hadseregek mintegy 300000 katonája indult rohamra a német Déli hadsereg-Südamree, a 3. és a 7. osztrák-magyar hadsereg védelmi vonalai ellen. Kezdetben sikeresnek tűnt az orosz offenzíva, a hatalmas erejű tűzcsapás, előkészítés, majd a Kornyilov tábornok irányította halál-rohamcsapatok - közöttük női alakulatok - betörték a védelem mélységébe. Az osztrák-magyar és német csapatok kemény ellenállást tanúsítottak, a támadók rendkívül súlyos veszteségeket szenvedtek. Július 16-án megállt, megtört az orosz támadás, a fegyelem fokozatosan felbomlott.

Július 18-án megindult az osztrák-magyar és német erők ellentámadása Galícián és Nyugat-Ukrajnán keresztül a Zbrul folyóig. Július 20-án már a teljes orosz vereségről, összeomlásról lehetett beszélni. Július 20- 23. között az orosz csapatok 230 kilométert hátráltak a német és az osztrák-magyar és török csapatok elől.

A keleti fronton az osztrák-magyar és a német erők sikerei megállíthatatlannak tűntek, a németek szeptember 1-én elfoglalták Rigát.

A Kerenszkij-offenzíva támogatására, 1917 július 22-én megindult az orosz-román támadás is az 1. és a 9. hadseregek ellen. A Marasti csata augusztus 1-g tartott.

A támadásra kijelölt A. Avarescu tábornok vezette 2. román hadsereg a következő magasabb egységekből állott: IV. hadtest: Gheorge Valeanu tábornok vezetésével /8. gyalogoshadosztály, a 11. dandár-brigád a 6. gyalogoshadosztályból, tartalék: 6. gyalogoshadosztály a 11. dandár kivételével, a 10. hegyi lövész dandár, a 3. zászlóalj a 24. ezredből/, a II. hadtest: Artur Vaitoianu tábornok vezetésével /6. gyalogoshadosztály a 11. brigád kivételével, a 3. gyalogos hadosztály/.

A 2. hadrend: Az 1. gyalogos hadosztály a 18. ezred kivételével, 2 hegyi tüzér hadosztály, 1 nehéz hegyi tüzér hadosztály /152 mm/, 7 hosszú hatótávú üteg.

Összegezve tehát a mintegy 50000 főnyi román csapatok 56 zászlóaljjal, 14 lovasszázzal, 228 löveggel, 448 géppuskával, 21 repülőgéppel kezdhették a hadműveleteket. Jobb oldalról támogatták őket a 9. orosz hadsereg VIII. hadteste, 3. turkesztáni hadosztálya. Balszárnnyról a 7. orosz hadsereg támogatására számíhattak. A szemben álló Gerok-csoport magában foglalta a következő erőket: Ruiz-csoport: 1-1 gyalogos és lovas hadosztály, a VIII. hadtest-csoport: 1 hegyi dandár, megerősítve a 71. közös hadosztály 2 zászlóaljával, 1 lovas dandár és 2 gyalogos hadosztály. Tartalékot a 7. közös lovashadosztály jelentett.

Az osztrák-magyar-német csapatok tehát 21 zászlóaljjal, 36 lovasszázzal, 142 löveggel kezdhették el a védekező harcokat.

Az erőviszonyok tehát a román-orosz erőknek kedveztek: gyalogos zászlóaljak: 56-28, vagyis 2/1-es arány, tüzérségi eszközök: 228-142, tehát 1.6/1-es arány. Csak a lovasszadokban volt fölényben a Gerok-csoport 36-14 számban, itt az arány 2.6/1 volt a német-osztrák-magyar erők javára.

A tervezett áttörés fő szakasza az Arsita Monacului és Racoasa község vonala volt. A fő osztrák-magyar-német erők Momaia és Arsita Monacului vonalban, kettős tagoltságú védelmi rendszerben álltak. Ezt a román repülőgépek felderítették.

Június 24-én /július 11./ 4 órakor nagyarányú tüzérségi előkészítéssel kezdődött a támadás, másnap 25-én a román csapatok mintegy 10 km. mélységben benyomultak a 8. hegyi dandártól délre elhelyezkedő 218. német hadosztály arcvonalaiba. E napon foglalták vissza Campuri, Vizantea, Manastireasca és Rosculesti községeket. A román-orosz csapatok Namoloasa községnél áttörték a védelmet és erőteljes előretörést kezdeményeztek a Putna völgyben. Azonban időközben az osztrák-magyar csapatok Galíciában sikeres előretörést értek el, Zborownál lényegében áttörték az orosz védelmet. Ennek következtében a román támadást a Nagyvezérkar leállította. Pedig hajszálon függött az Ojtozi-szoros sorsa.

26-27-én Avarescu tábornok elrendelte a front visszavételét, a Nagyvezérkar pedig a Tatros-völgy biztosítására utasította a csapatokat. Július 28-augusztus 1. között Avarescu még korlátozott akciókat indított a Mgr. Cornului és a Mgr. Casinului térségében. Itt a 8. hegyi dandár és a Papházy ezredes vezette székelyudvarhelyi 82. gyalogezred összesen 54 rohamot vert vissza, csak 31-én négyet. A Mgr. Casinului a „Halálvár” nevet kapta, a kegyetlen tisztjeik által hajszolt, elfogott orosz és román katonák nagyrészt részegek voltak. A Gerok-csoport jelentései is súlyos harcokat közöltek a Mgr. Casinului, a Cosna-hegy, a Susita-völgy körzetéből.

A román foglyokat, meglepte, hogy tisztjeik propagandájával szemben nem végzik ki őket a 82-esek. A védőket sokszor elismerte IV. Károly, József főherceg, mint „dicsőségkoszorúta hősokeket” nevezte. A főherceg és Benigni tbk. egyszerű napszámosok fiaira tűztek arany vitézségi érmet.

Összességében a román-orosz csapatok tehát mintegy 20 km. mélységben, 30 km. szélességben benyomultak a védelembe, mintegy 30 települést visszafoglaltak, de a támadást nem

tudták már továbbfejleszteni. A támadók mintegy 2700 foglyot ejtettek, 70 löveget és jelentős muníciót zsákmányoltak. A román hadtörténelemben jelentős taktikai sikerként értékelt csata helyszínén Marastiban 1928-ban mauzóleumot emeltek. Érdekességképp, itt a kommunista korszakban is tartottak megemlékezéseket. Hazánktól eltérően a románok ekkor is megemlékeztek a nagy háborúra, nálunk ugyanis az I. világháború emlékeire e korszak a feledés fátylát borította. József főherceg a hadműveleteket értékelő jelentésében elismerően írt a román haderő fegyvernemei közötti összhangról, utalt a nehéz terepviszonyokra.

A támadás leállításának fő oka az osztrák-magyar csapatok már említett, Galíciában kifejtett sikeres offenzívája volt. Azonban Mackensennek is változtatni kellett a 9. hadsereg támadási terve konkrét irányain. Ezt követően az 1. osztrák-magyar /parancsnok: József főherceg, altábornagy/ és a 9. német hadsereg /parancsnok: Johannes von Eben gyalogsági tábornok/ átvette a kezdeményezést, ismét Namoloasa községnél éleződtek ki legélesebben az összecsapások. A fő frontvonal Namoloasa és a Valea Sarii közötti 32 km-es vonalon alakult ki. A két szárnyon - Oitoz és Marasesti - induló osztrák-magyar-német támadás stratégiai célja a 2. román hadsereg bekerítése, valamint a Szeret vonalán történő áttörés, ezáltal Románia kikapcsolása és a Dél-Ukrajnába történő betörés volt.

Marasesti vonalában a 4. orosz hadsereg 84 zászlóalja, 32 százada, 79 ütege készült a támadás kivédésre. Mellettük hazájuk, de inkább hazájukat háborúba sodró kormányzatuk megmaradt kis területét védték az 1. román hadsereg katonái: 6 hadosztály, ebből 1 lovas, és 3 dandár, jelentős tüzérség és a II. Repülő csoport.

Velük szemben a 9. német hadsereg 174 zászlóaljjal 16 századdal és 150 löveggel áll. Eben tábornok fő támadó csoportosítása a Morgen tábornok vezette I. tartalék hadteste volt /6 hadosztály, ebből 1 lovas/. Balszárnyát a XVIII. tartalék hadtest két hadosztály képezte, a jobbszárnyat pedig a Ramnic-csoport szintén két hadosztálya. Tartalékot egyenlőre 1-1 osztrák-magyar és német hadosztály jelentett.

A közvetlen támadási szakaszban Eben tábornok 102 gyalogos zászlóaljat, 10 lovasszázadot, 24 utász századot 356 könnyű- és 283 nehéz löveget, 1135 géppuskát vont össze.

Tehát augusztus 6. és szeptember 3. között vívták a szembenálló német és orosz-román erők a Marasesti csatát. A német erők átvették a kezdeményezést, azonban az áttörés végső soron nem következett be. Az összecsapások három fázisát különíthetjük el.

Az első szakasz hadműveletei augusztus 6-12. között /ortodox naptár szerint július 24-30. között/ zajlottak. Augusztus 6-án 4.30-kor a német tüzérség erős tűzcsapást mért a szembenálló vonalakra, majd 7.30-kor megindult a gyalogsági támadás.

Augusztus 6-7-én a német I. tartalék hadtest két hadosztálya /a 76. és a 89./ visszavetette a 13. és a 34. orosz hadosztályt, frontjukon mintegy 10 kilométeres rést ütött. Az orosz hadosztályok rendezetlenül vonultak vissza.

A 9. román hadosztály két ezrede tudott csak valamelyest gátat vetni a német áttörésnek a Moara Alba-Doaga-Furceni vonalban.

Augusztus 7-én Eben tábornok északi irányba helyezte át a támadás súlypontját, a 4. orosz hadsereg és az 5. román hadosztály ellen. Hullámzó harcok folytak, este újabb német támadás indult. Az I. német hadtest áttörte az orosz védelmi vonalat, bár az 5. román hadosztály egy ideig tartotta magát, azonban a 9. hadosztállyal együtt fel kellett adniuk Doagát és a prisacai erdőbe visszavonulva új védelmi vonalat alakítottak ki. Augusztus 10-én újabb német támadás indult, minimális tért nyerve. Az ellenállásban itt kitűnt, mint zászlóaljparancsnok Gheorghe Mihai, aki majd 1940-44 között a román vezérkari főnök tisztségét töltötte be. Augusztus 10-én ismét német támadás kezdődött az oroszok ellen, a román 5. és 14. hadosztály ellentámadása

sem hozott eredményt Doagánál. A támadásokban jelentős szerepet betöltő német 76., 89. és a 115. hadosztályok is jelentős veszteségeket szenvedtek, kimerültek, támadó kapacitásuk és erejük is meggyengült.

Tehát Eben és Mackensen áttörési kísérletei előbb Ciuslea és Movileni, majd Doaga térségében kezdeti sikereket értek el a 71. orosz, a 9. és a 14. román hadosztályok ellen. Az orosz-román csapatok parancsnokságát Aleksandr I. Ragoza tábornok vette át, majd augusztus 10-én ellentámadást kezdtek az 5. és a 9. román, a 13. és a 71. orosz hadosztályok, valamelyest stabilizálva a védelmet.

Augusztus 11-én Christescu tábornok, hadtestparancsnok a Doaga-Susita-völgy elfoglalását jelölte még célként, azonban 14 órakor német ellentámadás indult, mely visszavetette a 4. orosz hadsereget, így hiába támadott a 9. román hadosztály, oldala védtelen maradt. A németek támadása, előrenyomulása már Marasesti felé megállíthatatlannak tűnt, az orosz-román csapatok helyzete veszélyesre fordult. A gyorsan bevetett 9. vanatori ezred tudta csak a várostól északra megállítani a német előretörést és megakadályozni a 9. hadosztály bekerítését.

Eben tábornok az I. hadtest kimerültsége miatt a XVIII. hadtestet indította támadásra.

Augusztus 12-én a 9. német hadsereg erői újabb támadást indítottak az 5. román hadosztály és a 4. orosz hadsereg ellen, 13-ra elfoglalták Panciu községet. A román vezérkar úgy döntött, hogy a védelemben felváltják a VII. orosz hadtestet az V. román hadtesttel /10. és a 13. gyalogos hadosztályok/. Az orosz hadtestet Bacaura vonták vissza. Már 12-én az Alpenkorps elfoglalta Satu Nou, Cruceát, Dumbravát, a tőle balra támadó 62. osztrák-magyar hadosztály pedig Valenit.

A második szakasz hadműveleteire augusztus 13-19. között /július 31-augusztus 6./ került sor. 13-án a XVIII. tartalék hadtest már Panciutól északra támadott, de áttörni nem tudott. Másnap Eben tábornok kiadta a parancsot az I. tartalék hadtestnek a prisacai erdőben lévő román erők felszámolására és a Szereten hídfő létesítésére Cozmestnél. 14-én a 216. hadosztály elfoglalta Balturatunál a Szeret hídfőt az 5. román hadosztálytól. A XVIII. hadtest a Zabrut-völgyben támadott. A délután folyamán újabb német támadás indult erős tüzérségi előkészítéssel a prisacai erdőben, a román védők visszavonultak, a cozmesti hidat felrobbantották, csak a 14. hadosztály beavatkozása segítette a helyzeten.

Augusztus 15-én a XVIII. hadtest folytatta a támadását, ugyan nem sikerült szétválasztania a 10. román hadosztályt a jobbszárnyán lévő orosz hadosztálytól, azonban a német balszárny az oroszokat visszavetve elfoglalta Muncelul. Ugyan a mintegy 4 román zászlóalj, 3 üteg és 1 orosz lovashadosztálynyi erővel indított támadás visszafoglalta a községet, azonban a másnapi német ellentámadás elfoglalta a település felét.

17-18-án viszonylagos csend uralkodott a frontvonalon, a mindkét harcoló félnél bekövetkezett súlyos veszteségek a parancsnokokat átszervezésekre kényszerítették.

Mackensen kezdeményezésére von Eben 7 gyaloghadosztályt vont össze az I. hadtestben, és ide csoportosította a 9. hadsereg szinte egész tüzérségét. Az egész támadó csoport mintegy 55 zászlóalj és 95 üteget fogott össze.

A másik oldalon Eremia Grigorescu tábornok a 14. és az 5. gyalogos hadosztályokat felváltotta az 1. és a 6. Rosiori brigáddal és a 2. lovashadosztállyal. A román tüzérséget is megerősítették, angol és francia tisztek irányításával.

Augusztus 19-én az I. hadtest Marasesti, a XVIII. tartalék hadtest pedig Panciu-Muncelul körzetében kezdte el a támadást. A fő támadási szakasz a Marasesti és a Razoare melletti erőben volt, itt három német hadosztály támadta a 13. és a 9. román gyaloghadosztályokat a

6.30-kor kezdődött erőteljes tüzérségi előkészítést követően. Súlyos harcok dúltak Marasesti pályaudvaránál. A 13. román hadosztály melletti 10. hadosztály vonalait a 13. osztrák-magyar hadosztály támadta meg.

Másnap a 10. és a 13. román hadosztály vonalai ellen indult támadás, melyek utóbbiakat pedig még 15-15 orosz és román üteg is támogatta.

A reggel 9 órakor kezdődött tüzérségi előkészítés után indultak támadásra a német 89., 115. és 13. osztrák-magyar és a 12. bajor hadosztályok.

A tervezett áttörési irány a Razoare-erdő és a Negroponte-szőlőskertek között volt.

Panciu térségében a németek támadása mintegy 6 kilométerrel visszavetette az orosz csapatokat, a 10. román hadosztály fékezte az előretörést. Tehát az augusztus 17-18-i viszonylagos fegyvernugvás után ismét fellángoltak a harcok és 19-én Morgen tábornok 5 hadosztályt kitevő csoportja támadást indított Marasesti és Panciu között. Heves harcok zajlottak a Razoare melletti erdőben és a Szeret szinte utolsó teraszai előtt. Ion Popescu tábornok tartalék zászlóaljakkal zárta el a Szereten történő áttörés a németek által tervezett szakaszát, majd ellentámadásokat indítottak. Von Eben tábornok felismerte, hogy ismételten át kell erőt szerezni, mielőtt újabb támadást indítana. Mintegy hét pihenő után indult meg az újabb német akció. A XVIII. hadtestet három hadosztállyal megerősítette, a hadtest megkapta a 9. hadsereg szinte egész tüzérségét.

Az 1. hadsereg parancsnokság által megkapott 20-i jelentések még súlyos harcokról tudósítottak a Mgr. Casinului és Soveja körzetéből, majd ideiglenes nyugalom következett be.

A harmadik szakaszt az augusztus 28-szeptember 8. közötti időszakra tehetjük. /augusztus 7-21. az ortodox naptárban/.

A XVIII. hadtest augusztus 28-án, reggel 9 órakor indított támadást a VIII. orosz hadtest ellen és valamelyest visszaszorította őket, a 216. és a 76. tartalék hadosztályok elfoglalták Muncelul. A védelem stabilizálására a 3. román gyalogezred három zászlóalját és az orosz tartalékot vetették be.

Mackensen és Eben tehát a Varnita-Muncelul körzetében erőltették az áttörést, azonban ez a részsikerek ellenére nem vezetett eredményre, a frontvonalak végső soron stabilizálódtak Rocoasca-Marasesti vonalában szeptember 3-ra, végül szeptember 8-ra megszűntek az összetűzések. Egy rövid további összegzés azonban még szükséges a következő napok küzdelmeiről.

Még 29-én reggel 8 órakor is támadást indítottak az orosz-román erők, de a németek felkészülten várták a VIII. orosz hadtest, a 8., 9., 13. és a 15. román hadosztályok támadását, sőt visszaszorították a 124. orosz hadosztály jobbszárnyát, majd augusztus 30-án a 18. dorobanti és a 2. vanatori regimentet is.

Szeptember 1-én újra kiéleződtek a harcok, a reggel 6 órakor kezdődött tüzérségi előkészítést követően a Popescu-csoport /3., 9. és 13. román hadosztály/ és egy orosz hadosztály indultak támadásra Muncelulnán, de csak pár száz méteres előretörést sikerült elérni. Másnap a 3. román hadosztály vonalában támadó XVIII. hadtest elfoglalta a Porcului-dombot, de ezt a 3. román hadosztály visszavette. A szeptember 2-i, itt végrehajtott akció volt a 9. német hadsereg itt végrehajtott utolsó jelentősebb támadó művelete. Szeptember 3-án az 1. román hadsereg még egy utolsó nagyobb támadást indított Muncelul térségében. A 11. hadosztályt alárendelték a Popescu csoportnak, a 9. és a 13. hadosztály mellett indult támadásra.

Az orosz hadosztályok és a 2. hadsereg ezredei tartalékban maradtak.

A 9. és a 13. hadosztályok a 6.30-kor kezdett tüzérségi előkészítést követően 8 órakor indultak rohamra. Az áttörés azonban elmaradt, a románok egy csatánapon 2700 főt veszítettek.

A nagyobb támadó akciók szeptember 3. után befejeződtek, azonban az összetűzések 8-ig alacsonyabb intenzitással még eltartottak.

Mindhárom fázisra vonatkozathatjuk, hogy a hazájuk maradványait védő románok különösen elszántan, önfeláldozóan harcoltak, jelszavuk: „Pe aici nu se trece.”, vagyis magyarul: „Nem törnek át!” volt. E kifejezést bizonyára Nivelle francia tábornok Verdunnél alkalmazott kifejezése ihlette.

Az áttörés megakadályozásában kifejtett tettekért 40 katonának és tisztnek adták a Mihail Viteaul Rend 3. osztályát, ugyanezt kapta meg 9 ezred zászlaja, Grigorescu tábornok pedig a 2. osztályt.

Összegezve, tehát a német-osztrák-magyar csapatok 245000 fővel, 323 tábori ágyúval támadtak, a román-orsz. erők 218000 fővel, 280 tábori ágyúval védekeztek. A 9. hadsereg az intenzív harcokban mintegy 25 km. széles és 15 km. mélységű területet vehetett birtokába.

A román-orsz. erők csekély visszaszorulásuk ellenére meg tudták akadályozni az osztrák-magyar-német erők áttörését. A védők vesztesége 27500 fő, a támadóké 47000 volt. A harcok az utolsó pillanatig tartó hevességét jelzi, hogy román oldalon nők is harcoltak és hősi halált haltak, így szeptember 5-én szakaszát rohamra vezetve, az eredetileg tanárnő, alhadnagy Ecaterina Theodoriu (1894-1917) a Secuiului dombjánál. Róla és az itt lezajlott harcokról két román történelmi film is készült. A másik oldalon pedig egy német tábornok, Kurt Wenniger vezérőrnagy is hősi halált halt ágyútűzben Muncelunál az utolsó csatánapon, szeptember 8-án.

A Marasesti csata emlékére 1938-ban egy grandiózus mauzóleumot emeltek. A román történelmi tudat, hagyomány jelentősen eltért a miénktől, e mauzóleum még a kommunista időkben is hazafias ünnepek, megemlékezések helyszíne volt.

Párhuzamosan az 1. osztrák-magyar hadsereg vonalán augusztus 8-20. között kibontakozott a második ojtózi csata.

A Gerok- és a Ruiz-csoport összevont erőit Dentai Rohr Ferenc tábornok irányította. Erői 2 osztrák-magyar és 1 német hadosztályból állottak, a tartalékban 2 lovas hadosztály állt. Tehát Doftéana és a Casinului hegy között a VIII. hadtest csapatai, a 70. honvéd és a 71. osztrák magyar és a 117. német hadosztályok készültek az áttörésre, tartalékként pedig készenlétben álltak a 7. és a 8. osztrák-magyar lovas hadosztályok.

Velük szemben a 2. román hadsereg II. és IV. hadteste hat hadosztálya állt. /1., 3., 6. 7., 9., 12. és az 1. és a 2. lovas hadosztály/ A. Avarescu tábornok irányításával.

A IV. román hadtest 7. gyalogos hadosztálya a Doftéana-Oitoz-folyó, a 7. az Oitoz-folyó és a Casinului-hegy, a 8. innen Zboara Neagráig állt. Zboara Neagra és Valea Sarii között pedig a II. hadtest 12., 3., 1. és 6. gyalogos hadosztályai. 4 hadosztály tartalékban maradt.

Augusztus 8-án 4 órás tüzérségi előkészítést követően indult meg a támadás. E napon a 70. és a 71. hadosztályok az Oitoz-völgy két oldalán - így a 82-esek az Mgr. Casinuluinál - csekély mértékben tért nyertek, azonban a 27. Bacau regiment /ezred/ egyenlőre sikeresen védte a Pravila csúcsot a 70. osztrák-magyar hadosztály ellen. Azonban a 70. hadosztály a Slanic-völgyben lassú előrenyomulást ért el.

Közben az Ungureanu-hegyet a 117. német hadosztály el tudta foglalni a 16. Baia ezredtől, ezt követően Gorzafalvát is sikerült elfoglalni, majd a Pravila és a Cosna-hegyek mellett előrenyomuló osztrák-magyar és német hadosztályok elől visszavonultak a 7. és a 12. román hadosztályok. 11-12-én hullámzó harcok folytak.

Először az 1. román lovas hadosztály avatkozott be a harcba, 11-én visszafoglalta Gorzafalvát, majd 12-én újabb román támadás indult.

A 27. Bacau regiment mellett támadásra indultak az 1. lovas hadosztály és 2 orosz zászlóalj. A román hegyi lövészek /vanatori de munte/ hosszú menetelés után, 20 percet pihelve léptek fel támadólag a Ciresoia-csúcs ellen. Itt a 70. osztrák-magyar hadosztály összes vesztesége 1500 fő volt.

Másnap egy graniceri /határvadász/ brigád támadott az Oitoz folyótól délre, kissé tért nyert, bár ez 800 főnyi veszteségébe került. Bár a 1. román lovas hadosztály ugyan időlegesen visszafoglalta a Cosna-hegyet, azonban a Ciresoia-hegy ellen támadó 7. román, 2. orosz hadosztályok és a 195. orosz ezred támadásai nem jártak sikerrel. Az osztrák-magyar csapatok a 195. orosz ezredet visszavetették, így a románok oldalába kerültek, ezáltal átvehették a kezdeményezést.

Ugyan a 2. román határvadász dandár ideiglenesen elfoglalta a Runcu-hegyet is, a kezdeményezés Rohr Ferenc tábornok csapatai kezében volt.

A harcokban majd 5 nap szünet következett, majd augusztus 19-én a Cosna-hegynél megindult az osztrák-magyar-német támadás, az 1. lovas hadosztály és a 6. és a 7. román hadosztályok ellen, akik viszont kisebb ellenlökéseket követően visszavonultak. E napon a 15. bajor tartalék dandár újra támadott, de akcióját nem tudta továbbfejleszteni Targu Ocna és Onesti irányába.

Augusztus 20-án ismét román ellenlökés indult, az 1. lovashadosztály, a 7. hadosztály, egy gyalogezred és két határőr zászlóalj részvételével. E támadás csekély tért nyer, de az előző nap elvesztett területek csak kis részét sikerült visszaszerezni. Ezt követően itt lényegében befejeződtek az összecsapások. A Gerok-csopot jelentései még e napon is súlyos harcokról számoltak be.

A második ojtózi csata végeredményeképp azt állapíthatjuk meg, hogy az osztrák-magyar-német csapatok 2-6 kilométer mélységben, 20 kilométer szélességben benyomultak az orosz-román védelembe, de nem tudták azt áttörni.

A fronthelyzetben ezt követően csend állt be, mintegy három hónapig változatlan maradt. Legfeljebb minimális állásharcokra került sor. Az 1. hadsereg parancsnokságához beérkező jelentések ekkor már általában nyugalmi helyzetről beszélnek.

Szeptember 3-án, IV. Károly király Sósmezőre látogatott, és itt elhaladt a 82-es ezred díszszázada előtt, kitüntetésekkel adta át, elbeszélgetett a katonákkal.

A román háborúra, néhány hónap múlva az orosz forradalom eseményei tettek pontot. December elején előbb az oroszok, majd a románok fegyverszünetet kértek.

Szükséges itt bizonyos következtetéseket levonni. A Marasti, Marasesti, Oitoz körzetében megvívott csatákat a román történetírás a hazájuk megvédéséért vívott védekező harcok hősi eseményeinek, részsikereinek tekinti, értékeli.

Itt a már az erdélyi betörésnél jóval ésszerűbb vezetés, a katonák és tisztek elszántsága hozta meg az eredményt. Azonban mindez egyedül, az orosz erők és a francia tüzérség segítségével nem történhetett volna meg.

Mínt hogy a bolsevik forradalom kirobbanása, a breszti békeszerződés után sem voltak már képesek egyedül megvédeni magukat.

Nyugodtan, bátran kimondhatjuk, hogy Románia ebbe a helyzetbe került, azt az 1916 augusztusi koronatanács szerződésszegő, támadást eldöntő kalandor politikusainak köszönhetően. Lényegében ők felelősek az infrastruktúra és a nemzeti vagyon jelentős része pusztulásáért, a saját mintegy 250000 fős embervesztéséért.

A történelem, a sors furcsa alakulása, hogy a nyugati hatalmak gátlástalansága azonban mégis az ő számukra hozott kedvező fordulatot. Lényegében teljesen függetlenül tetteik, fellépésük és céljaik igazságos vagy igazságtalan voltától, jogszerűségétől, eredményességétől.

A bukaresti béke

Románia felségterülete 1917 nyarától már csak Moldva a Szereten túli csekély területére korlátozódott.

Az antanthatalmak jelentős fegyverzeti, az orosz hadsereg Délnyugati Frontja pedig hathatós katonai támogatást nyújtott a teljes összeomlás megelőzése céljából.

Az októberi forradalom győzelmét követően a bolsevik kormány kezdeményezte a békeszerződés megkötését a Központi hatalmakkal.

A fronton december 2-án az oroszok, 5-én a románok kérték a fegyverszünetet.

Miután a béketárgyalások megkezdését a bolsevik kormány bejelentette, a román vezetés felismerte, hogy az orosz védelem és segítség nélkül nem fogja tudni megvédeni a megmaradt ország területét sem. Nem maradt más választás, mint a fegyverszünet, melyet 1917 december 9-én írtak alá.

A függetlené vált Ukrajna még nem kötött fegyverszünetet a központi hatalmakkal, ezért a román vezetés reménykedett a támogatásukban.

A bolsevikok ellen harcoló Ukrajna azonban 1918 február 9-én békét kötött a Központi hatalmakkal. Ezt követően Romániának sem maradt más választása, mint az előzetes békeszerződés, melyre történő hajlandóságát a román kormány másnap kinyilvánította. A látszat kedvéért ekkorra már a korábban inkább németbarát Marghiloman Sándor vezette kormány tagjai képviselték a román diplomáciát.

Március 5-én Buftében sor került az előzetes békeszerződés megkötésére.

1918 tavaszán a megmaradt román hadsereg megindult keleti irányba, a káoszba fulladt volt szövetséges ellen. A román csapatok elfoglalták Besszarábiát, egy általuk létrehozott kollaboráns kormány 1918 április 9-én kinyilvánította Besszarábia csatlakozását Nagy-Romániához.

Május 7-én pedig a Központi hatalmak külügyminiszterei megkötötték a román kormánnyal a békeszerződést a bukaresti Cotroceni-palotában. A békét román részről Marghiloman Sándor, korábban németbarát politikus, kormányfő írta alá.

A békét a német Bundesrat június 4-én, a Reichstag július 3-án, a román képviselőház június 28-án, a szenátus július 4-én ratifikálta.

A békeszerződés legalábbis nemzetközi jogi megfogalmazása tekintetében nem sértette meg Románia egyenjogúságát és méltóságát:

„Németország, Ausztria-Magyarország, Bulgária és Törökország egyrésztől, másrésztől Románia, attól a szándéktól indítva, hogy véget vessenek a közöttük fennállt háborús állapotoknak, valamint, hogy helyreállítsák népeik közötti baráti kapcsolatokat a politika, a jog, a gazdaság területén, úgy döntöttek, hogy a Buftében 1918 március 5-én megkötött, előzetes békét végleges békeszerződéssé formálják át.”

A békeszerződés I. fejezete a szerződést aláíró államok közötti béke és barátság helyreállításáról, valamint a diplomáciai kapcsolatok ismételt felvételéről rendelkezett.

A II. fejezet szabályozta Románia katonai egységeinek leszerelését. Az 1-10. számú hadosztályokon túli alakulatokat le kellett szerelni. Az említett 10 hadosztályból 2 maradhatott hadilétszámon Besszarábiában, 8 Moldvában csökkentett békelétszámon. A 8 megmaradt

hadosztály összlétszáma nem haladhatta meg a 20000 főt, a lovasságé 3200 főt, a hadosztályoknál lévő tüzérségnél a 9000 főt.

A román hadsereg fennmaradó fegyverzete, muníciója a győztes szövetséges hatalmak ellenőrzése alá került. A győztes hatalmak a megmaradt román haderő mellé összekötő és kapcsolattartó tiszteket rendeltek.

Románia folyami- és tengerészeti haderejét érintetlennek nyilvánították a besszarábiai helyzet tisztázásáig.

A III. fejezet határozta meg Románia számára a területi engedményeket.

Bulgária számára át kellett adni Dobrudzsa területéből nemcsak az 1913-ban a második Balkán-háborút követően elvett területeket, hanem még továbbiakat is. A új határ Cochirleni községnél kezdődött a Duna partján, majd a Mircea Voda-Trajan-Osmancea-Omurcea-Agigea vonalon elérte a Fekete-tengert.

Tehát Bulgária lényegében megkapta Dobrudzsa jelentős területeit. Az erdélyi határ félkörívében több mint 5000 négyzetkilométernyi terület került Magyarországhoz. E kiigazítások főként stratégiai, katonaföldrajzi szempontokat szolgáltak.

A teljesség igénye nélkül példaként Orsovánál a Cserna folyó lett az új határ, Brassó előtt is stratégiai kiigazítás történt. Hasonló korrekciók történtek a Keleti-Kárpátokban is, Ojtoztól egészen a bukovinai határig. Érdekes példa, hogy IV. Károly király. József főherceg kérése alapján, a 82-esek hősiességére hivatkozva kérte, hogy a fontos stratégiai pont, a Mgr. Casinului Magyarországhoz kerüljön.

Az új határvonal kijelölését azonnali hatállyal megkezdték munkájukat a mindkét fél részvételével kialakított határkijelölő bizottságok.

A IV. fejezetben a szerződő felek kölcsönösen lemondtak egymással szemben minden jellegű kártérítési igényükről.

Az V. fejezetben a szövetségesek kinyilvánították a megszállt román területek kiürítését, helyreállították a román közigazgatás és igazságszolgáltatás illetékességét, hatáskörét.

A VI. fejezet a dunai hajózás feltételeit szabályozta. Biztosították a folyam hajózhatóságának szabadságát, ugyanakkor Braila kikötőjében ellenőrző bizottság jött létre.

A VII. fejezet értelmében Romániának egyenlő szabadságot, jogokat kellett biztosítania a Római katolikus, Görög egyesült, a Protestáns, a Muzulmán, a Bolgár ortodox és az Izraelita felekezeteknek és egyházaknak.

Tehát egyenlő jogokat kaptak a román ortodox egyházzal. Ez az említett egyházak mögött álló népcsoportok, nemzetiségek: bolgárok, görögök, törökök, tatárok, magyarok, németek és a jelentős számú zsidóság eddigi politikai-jogi megkülönböztetését is megszüntette.

Románia népességének népcsoportok és vallás szerinti osztályozásának megszüntetése első-sorban a nagyszámú zsidóság számára jelentett jogi értelemben vett jogkiterjesztést, felszabadulást.

A békeszerződés biztosította az említett nemzeti és vallási kisebbségek számára az igazságszolgáltatás, a közigazgatási eljárás előtti jogi egyenlőséget.

A szerződés VIII. fejezete kinyilvánította, hogy a gazdasági kapcsolatokat külön szerződések fogják szabályozni. Valamint rendelkezett a hadifoglyok és a civil internáltak kölcsönös kicseréléséről, valamint a háborús cselekményekre vonatkozó amnesztiáról.

Az utolsó, a XXXI. cikkely kinyilvánította, hogy a békeszerződés a legrövidebb időn belül Bécsben ratifikációra kerül.

A Központi hatalmak katonai győzelme tehát ismét belekényszerítette a Román Királyságot a szövetségi kötelekbe, ezen kívül a jogállamiság minimális követelményeit is érvényre juttatta.

A békeszerződés közvetlen gazdasági egyezményeket nem tartalmazott. Az e célból megkötött kétoldalú szerződések rendelkeztek volna a román kőolaj és a mezőgazdasági termelés többletének átadásáról Németországnak és az Osztrák-Magyar Monarchiának. Az élelmiszerekre és az energiahordozókra elsősorban Németországnak volt szüksége.

Románia látszólag visszatért a Központi hatalmak szövetségi rendszerébe. E visszatérés azonban csak mintegy fél évig tartott...

1918-19, a születő Nagy-Románia

Románia katonai-és politikai vezetése a saját érdekek érvényesítése szempontjából kitűnően meg tudta ragadni az a megingást és megrendülést, melybe Magyarország az 1918-19-es forradalmak következtében került.

Közismert, hogy az 1916 augusztus 17-én, Románia és az Antant-hatalmak által megkötött titkos egyezmény IV. cikkelye tilalmazta a különbéke kötését a Központi hatalmakkal. Pedig erre, mint már elemeztük 1918 május 7-és sor került.

Mindezek tükrében nehezen értelmezhető, hogy mi indította az USA diplomáciáját arra, hogy 1918 novemberében támogassa a bukaresti szerződésben rögzített feltételeket megszegő Románia területszerző célkitűzéseit.

Raffay Ernő: Erdély 1918-19-ben című művében arról olvashatunk, hogy Robert Lansing amerikai külügyi államtitkár 1918 november elején egy nyilatkozatot tett közzé, mely szerint kormánya támogatja „Románia nemzeti céljainak érvényesülését.” E nemzeti célok abban nyilvánultak meg, hogy november 7-11. között a meglehetősen gyenge román csapatok átlépték a Keleti-Kárpátok hágóit - mint 1916 augusztusában - és megkezdték a Székelyföld birtokbavételét.

Az adott pillanatban, tehát november elején, tehát a november 11., vagyis a compiegnei fegyverszünet előtt Németország még háborúban állt az antanttal, tehát a német parancsnokságot semmi sem korlátozta, hogy fellépjenek a támadó román egységek ellen.

Mackensen tábornok ezt fel is ajánlotta Károlyi Mihály miniszterelnöknek, azonban az Antanttal lojális együttműködést kereső magyar kormányfő e javaslatot elutasította, sőt a Magyarországon át visszavonuló Mackensent letartóztatta, majd átadta az Antantnak.

1918 novemberétől-decemberétől a román csapatok folyamatos előrenyomulásuk révén Erdély és a Bánát jelentős részeit vonták befolyásuk alá. Ebben támogatást kaptak a francia diplomáciától, a Berthelot tábornok vezette balkáni katonai képvisellettől. A győztes nagyhatalmak bizalmát Románia valószínűleg a szovjet bolsevik rendszer elleni katonai fellépéssel nyerte el.

A látszólag ideiglenes megszállt övezetekben a román hadsereg gyorsan berendezkedett, meglehetősen kíméletlenül lépett fel: a közalkalmazottaknak esküt kellett tenni Ferdinánd királyra és a román államra. Az eskü letételének megtagadóra botozás vagy elüldözés várt.

December 17-én Berthelot felszólította a magyar kormányt Kolozsvár átadására, Presan román hadseregarancsnokkal együtt, arra hivatkozva, hogy ekkor a román megszállás csak ideiglenes lesz, nemsokára franciák fogják felváltani a románokat. Miután december 21-én a német, majd 23-án a magyar katonák elhagyták Mátyás király szülővárosát, december 24-én a román hadsereg mintegy 3-4000 főnyi „hadosztálya” megszállta Kolozsvárt.

Hiába került sor tehát december 22-én Apáthy István, a Károlyi-kormány által kinevezett, Kelet-Magyarország főkormánybiztosa által összehívott mintegy 50000 fő részvételével megtartott gyűlésre, ahol a nemzetközi hírű szövettan-professzor kifejezte Erdély népének tiltakozását a 26 magyar vármegye elcsatolása ellen, az adott helyzetben a katonai erő döntött. Kratochvil katonái már elhagyták a várost, a román tömegeket és hadsereget pedig nem befolyásolhatták a svájci mintájú kantonális erdélyi köztársaság eszméje mellett felszólaló, kiálló magyarországi román szociáldemokraták: Gheorghe Avramescu és Sava Demian-Strengar.

Természetesen a wilsoni elvek alapján megfogalmazott szándék, mely az önrendelkezési jog alapján a Magyarországgal egyazon népköztársaságban történő további együttélésre vonatkozó szintén nem befolyásolhatta a helyzet alakulását.

Mivel a magyar kormány november elején elrendelte a hadsereg leszerelését, felosztatását a román hadsereg előrenyomulását csak az önkéntes alapon szerveződött, a Kratochvil Károly ezredes vezette Székely hadosztály fékezhetette 1919 januárjában-februárjában. 1919 februárjában a román előrenyomulás megállt, a Székely hadosztály és a szerveződő magyar csapatok eredményesen tudták biztosítani állásaikat a Técső-Szinérváralja-Csucsá-Szilágysomlyó vonalon. Így a március 21-én létrejött Magyar Tanácsköztársaság rövid ideig a partiumi és erdélyi területeken is megkezdte berendezkedését.

1919 április 16. előtt igen jelentős román erőket vontak össze a frontvonal mögött. A román hadsereg a Mosoiu tábornok vezette északi csoportja képezte a jelentősebb erőt (6., 7., 16. gyaloghadosztályok, a 2. lovashadosztály, az Olteanu-különítmény). A déli csoport az 1. és 2. vadászadosztályt, és a 18. hadosztály foglalta magában. A Bánátban a szerb, francia, görög hadosztályok egyre jelentősebb magyar területeket vontak ellenőrzésük alá.

1919 április 16-án megindult a mintegy a két-háromszoros túlerőben levő román csapatok támadása a Magyar Vörös Hadsereg ellen. A védelem fő erejét képező Székely hadosztály 130 kilométeres frontját nem tudta tartani a túlerővel szemben, visszavonulásra kényszerült. A 39. dandár még tudta tartani védelmi vonalát, a 6. hadosztály pedig visszavonulásra kényszerült. Április 21-én a román csapatok nagyjából elérték a Huszt-Szatmárnémeti-Nagykároly-Érmihályfalva-Nagyvárad-Nagyszalonta-Kisjenő-Arad vonalat, majd ezt követően Vámospércsnél áttörték a védelmet. A front összeomlott, Debrecenben rendőrzendülés tört ki a kommün ellen. A rendőrököt leverő osztrák internacionalisták sem tudták tartani a frontot a jelentős túlerővel szemben.

Ezt követően felmorzsolódtak a Debrecen előtt vívott ütközetben, összecsapásban április 23-án. Itt esett el parancsnokuk, Leo Rothzigel is. Április 27-én a francia csapatok megszállták Makót és Hódmezővásárhelyt, április 28-án megkezdődött a főként olasz és francia parancsnokok vezette csehszlovák hadsereg támadása, pár nap alatt elfoglalták Sátoraljaújhelyt, Miskolcot. Április 28-án Csapnál találkoztak a román és csehszlovák csapatok.

A Székely hadosztály április végére két tűz közé szorult, a vörös hadvezetés szinte lehetetlent várt tőle, ugyanis nem tarthatta állásait a túlerővel szemben, ugyanakkor a kommunista gyakorlat szerint parancsnokait ezért árulással vádolták, letartóztatással fenyegették. Ezért parancsnoka, Kratochvil ezredes nem tehetett mást, mint április 26-án kapitulált a románok előtt. Az is baj volt a hadosztállyal, hogy tisztjei - közöttük Vén Zoltán százados - megakadályozták, hogy a helyi direktórium vezetők a helyi polgárságtól rekvirált értékekkel a fővárosba távozzanak. A hadosztály egyes részei a Magyar Vörös Hadseregben maradtak és augusztusig folytatták a harcot. Így a túlerejű román támadást a Tiszántúlon már nem lehetett megállítani. Április 30-án elérték a Tisza vonalát, támadásukat ekkor nem folytatták. Ebben közrejátszhatott a szovjet bolsevik csapatok a Dnyeszternél kibontakozó támadása is.

Mint már utalás történt rá, a román parancsnokságok a megtévesztő frázisokkal ellentétben semmiképpen sem tekintették ideiglenesnek a berendezkedésüket. A kötelező esküt megtagadókra botozás, internálás, vagy elüldözés várt. A kulcsfontosságú üzemek /MÁV, bányá-üzemek/ működését katonai terrorral biztosították a megszállt, sok helyen színmagyar településeken. Lényegében ugyanezt a politikát folytatták a Tiszántúlon is.

A román csapatok a következő két hónapban nem vettek részt jelentős erőkkel a kommün elleni harcokban, kivéve azt a hadosztálynyi erőt, mely május végén Miskolcnál eredménytelen kísérletet tett a csehszlovák erők támogatására.

A Magyar Vörös Hadsereg sikeres támadása június 10-re északon Bártfáig, nyugaton Nyitra-Aranyosmarót vonaláig jutott. A jelentős magyar sikereket eredményező északi hadjárat főként a csehszlovák államot és hadsereget rendítette meg. A Magyar Vörös Hadsereg igazi lelki hajtóerejét az illusztrálta legjobban, hogy a Kassára bevonuló vörös hadosztályok a nemzeti zászlót tűzték ki a felszabadított városban. A győzelmek közepette, június 9-én érkezett meg a Magyarország új határait ismertető Clemenceau-jegyzék, mely a Felvidék kiürítését követően kilátásba helyezte a Tiszántúl kiürítését. Az anarchiába és káoszba fulladt kommün az élelmiszerhiány miatt elfogadta a megtévesztő jegyzéket.

A határokat a párizsi békekonferencia eddigre már lényegében kijelölte, a Tanácsköztársaság vezetésének a célja kizárólag a Tiszántúl visszaszerzése, ezzel az élelmiszerellátás biztosítása volt. A román katonai-politikai vezetés nem teljesítette a megígért feltételeket, erre a kommün vezetése a katonai megoldás mellett döntött.

Az 1919 július 20-án megindított tiszai támadás stratégiai tervei is problematikusak voltak. A koncepcionális kérdésekben is eltérő álláspontot képviseltek Stromfeld Aurél a volt, és Julier Ferenc az újonnan kinevezett vezérkari főnök.

A támadó csapatok azonban nem rendelkeztek a támadás sikeres végrehajtásához szükséges erővel.

A Tiszán a Tokajnál átkelt III. hadtest csekély térnyerést tudott felmutatni, a Szolnoknál átkelt I. hadtest ugyan viszonylag sikeresen tört előre, ugyanakkor elszigetelődött, délen a Csongrádnál átkelt 2. hadosztály el tudta foglalni Szentest.

E támadó erők azonban csak az első lépcsőben védekező két román hadosztály ellen voltak sikeresek, a mélységben elhelyezett 6 hadosztály július 24. után átvette a kezdeményezést. A vezérkar döntése következtében a Magyar Vörös Hadsereg ekkorra már demoralizált csapatai július 26-ra a Tisza nyugati partjára, eredeti kiindulópontjukra vonultak vissza.

A román hadsereg július végén Tokajnál, Kiskörénél, és Szolnoktól északra is átkelt a Tiszán. Bár az I. hadtest augusztus 1-én még visszafoglalta Szolnokot, a további vérontásnak már semmi értelme nem volt, ezt a katonák is belátták, hiszen a román lovasság már elvágta a Miskolc-Eger-Budapest vasútvonalat.

A kommün vezetése augusztus 1-én lemondott, másnap Bécsbe menekült, a hatalmat a szociáldemokrata-szakszervezeti kormánynak adta át.

A román hadsereg augusztus 3-án vonult be a rezignált, megtört Budapestre.

A megszállás november 14-ig tartott, e napon hagyták el a román csapatok Budapestet, majd 16-án vonultak be a Nemzeti Hadsereg alakulatai.

A Fővezér, Horthy Miklós már 1919 októberében tervet dolgozott ki a Nemzeti Hadsereg Románia elleni fellépésére. A tervzet szerint területi okok miatt Románia hazánk fő ellensége. Azonban e pillanatban a románok 29 gyalogos és 2 lovashadosztállyal rendelkeztek, szemben a Nemzeti Hadsereggel, mely a körzetparancsnokságok újjászervezésével és erőltetett, gyors sorozásokkal 1919 őszére elérte a 7-8 hadosztálynyi erőt. Horthy számolt Románia ellentéteire a Szerb-Horvát-Szlovén-királysággal és Szovjet-Oroszországgal is.

E tervet több tényező levette a napirendről: így a lengyel-szovjet háború, az orosz polgárháború gyors befejeződése, az SHS-olasz ellentétek kiéleződése, az Antant nyomása, de elsősorban a Magyarországot teljesen lefegyverző trianoni békeszerződés.

Lucian Boia szerint a békekonferenciára csak a románoknak volt joga befolyást gyakorolni, igényeket formálni Erdély jövőjét illetően.

Lökkös János rendkívüli részletességű művében kimutatja, hogy 1920 június 4-én a Magyar Királyság az 1910-es közigazgatási határok szerinti területéből 102811 négyzetkilométer

terület és 5260000 lakos került 6 törvényhatósági jogú városban, 35 rendezett tanácsú városban és 4089 községben Romániához.

Az antanthatalmak minden etnikai, történeti, gazdasági racionalitást és érvet nélkülöző döntése értelmében Románia területe az 1914-es 137903 négyzetkilométerről 1920-ra 294967 négyzetkilométerre növekedett.

Ha valaki beletekint a Magyar Statisztikai Zsebkönyv 1936-os kiadásának nemzetközi adataiba, akkor Románia lakossága megállapítását 19196000 főben találhatja, mely mintegy 1-1,5 millió fővel lehetett több az 1920-as adatoknál.

A terület viszont 294892 négyzetkilométerben lett megjelölve. A mínusz mintegy 75 négyzetkilométernyi változás valószínűleg az 1920-as évek elején bekövetkezett román-SHS határkorrekciónak volt betudható, melynek következtében Románia kisebb területeket engedett át a Bánát területén a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságnak.

Sokkal érdekesebb problémákat vet fel, hogy Nagy-Románia 294892 négyzetkilométernyi területén hogyan oszlott meg a nemzetiségi hovatartozás tekintetében az említett 19042743 fő körüli lakosság.

A vezető államnemzethez a lakosság 58 %-a, vagyis 11043212 fő volt sorolható. Ez alig jelentett többet az abszolút többségnél. Az is megállapítható, hogy e többség is meglehetősen heterogén kultúrájú és tudatú nemzetrészekből tevődött össze. Ugyanis legfeljebb a sovinszta értelmiségi csoportok között beszélhetünk közös identitásról, azonban nyugodtan kimondhatjuk, hogy rendkívül jelentős kulturális, politikai különbségek léteztek a Regát 6528896, a volt magyar területek 2939201, de leginkább Bukovina 275115 és Bessarábia 1300000 főt kitevő, romának minősített tömegei között.

Bizonyára ezért fogalmazta meg Lucian Boia azon elvét, hogy a frissen létrejött Nagy-Románia csak félig volt egységes nemzetállamnak tekinthető.

Nagy Vilmos műve közlése alapján, akaraton kívül Románia legnagyobb kisebbségévé váltak az erdélyi és a bánáti magyarok. Adatai szerint az 1918 előtti Román Királyságban 172800 főnyi magyar élt, főként moldvai csángók és a korábbi évtizedekben Bukarestbe és Románia más területeire kivándorolt székelyek. Bukovina területével 9500, Erdéllyel, a Partiummal és a Bánáttal viszont összesen 2429446 főnyi magyarság került Nagy-Romániába. Így a magyarság 2611746 fővel 13.7 százalékkal Nagy-Románia legnagyobb nemzeti kisebbsége lett. A bizonyára Jancsó Benedektől átvett, idézett adatok, kissé magasnak tűnnek, ugyanis a 2429446 fő a magyarul beszélőket is tartalmazhatja. Talán pontosabb adatnak tekinthetjük Lökkös János az 1910-es népszámlálás adataira alapozott 1662000 főnyi létszámát. E létszám kiegészülve a csángókkal és a Bukarestbe kivándoroltakkal így is megközelíthette a 2 milliót.

Ha belegondolunk, szinte alig több mint egy év alatt az erdélyi és bánáti magyarság kialakult gazdasági, kulturális, oktatási és egyházi struktúráival az impériumváltás következtében egy teljesen idegen országban találta magát, melynek politikai, jogi, kulturális berendezkedése gyökeresen eltért a magyar lakosság által eddig megélt feltételektől.

Nagy-Románia német népessége is tekintélyes létszámra emelkedett, 1008955 fővel 5.3 %-ot jelentett. A királyi Romániában eddig is élt mintegy 20000 német, Bukovinával 176300, Bessarábiával 70000 főt kapott Nagy-Románia.

A meghatározó többséget azonban Erdély szászága és a Bánát svábjai jelentették 742655 fővel. Bár a szász-magyar viszony 1848-49 óta nem volt jónak minősíthető, azonban kérdéses, hogy az erdélyi szászág 1919 januárjában kimondott, Romániához történő csatlakozását kinyilvánító döntése kedvezőbb perspektívákat nyithatott-e számukra? Csak a bölcsőbb, előrelátóbb egyházi és politikai vezetőik előtt merült fel az asszimiláció, az identitásvesztés veszélye.

Kecskeméti epizód, a román megszállás három hónapja

Erdély és Magyarország keleti területén folyamatosan nyomult előre az antant diplomáciai támogatásával a Román Királyi Hadsereg. Április 30-án a román hadosztályok, mint már említettük elérték a Tisza vonalát.

A meghirdetett cél: a kommunizmus elleni harc, azonban a valódi cél a magyar területek anektálása volt. Természetesen ez együtt járt a parancsnokságok és a legénységi állomány a lehetőség szerinti anyagi haszonszerzésével, az értékek eltulajdonításával, vagy az esetlegesen nyílt rablással.

A Magyar Vörös Hadsereg július 20-án indított tiszai támadása kezdeti sikereit követően, a Román Királyi Hadsereg átvette a kezdeményezést 24-én. Július 29-én Szolnoktól északra, Nagyörűnél a román csapatok átkeltek a Tiszán, majd elfoglalták Szolnokot is.

A Cegléden augusztus 1-én megtartott haditanács döntése eredményeképp az I. hadtest csapatai aznap délelőtt még visszafoglalták Szolnokot.

Azonban nagyjából ugyanekkor a román lovasság Füzesabonynál elvágta a Budapest-Eger-Miskolc vasútvonalat. A Magyar Vörös Hadsereg védekezési lehetőségei a minimálisra csökkentek. Bár a katonai vezetés Kun Béla előtt fiktív védelmi hadműveleteket vázolt fel, azonban mindenki tudta, hogy a kommün belpolitikai összeomlását napokon belül a katonai összeomlás is fogja követni. A felesleges vérontást már senki sem akarta, vállalta.

Augusztus 2-án a Tanácsköztársaság utolsó városparancsnoka, Farkas Sándor kiáltványt intézett Kecskemét lakosságához, „A város közönségéhez” címmel.

Ebben ismertette a lakossággal a Forradalmi Kormányzótanács lemondását és az ún. szakszervezeti, Peidl-kormány hatalomátvételét.

Augusztus 3-án Werth alezredes, az I. hadtest parancsnoka megbízta az ideiglenes városparancsnoki teendőket ellátásával Császár István csendőr főhadnagyot.

Az új városparancsnok első intézkedései a szabadkereskedelmi és őrlési tilalom megszüntetése voltak. Visszahelyezte hivatalába Sándor Istvánt, a március 21. előtti polgármestert, a városháza hivatalai elkezdtek működésködni, majd megszüntette a sajtószabadság korlátozását. Így pár nap múltán megjelenhetett a dr. Kiss Endre által szerkesztett Kecskeméti Közlöny.

Augusztus 3-án Cegléd felől beérkeztek Kecskemétre az első román járőrök, másnap pedig bevonult az Olteanu tábornok vezette 6. divízió. A román katonai egységek megszállták a város laktanyáit: a Rudolf, Erzsébet-, és a Ferenc József kaszárnyákat. Olteanu tábornok szinte katonai jogrendszerrel alkalmazott a városban.

Megtiltotta a magyar tisztek és tiszthelyettesek egyenruha-viselését, rendszeresen jelentkezniük kellett a román parancsnokságon.

Augusztus elején arra való hivatkozással, hogy a Magyar Vörös Hadsereg volt tisztjeit internálják, a volt tiszteket a Reáliskola új épületébe összehívták, attól függetlenül, hogy tagjai voltak-e a kommün hadseregének és az aradi várba internálták őket, ahonnan csak december 8-án engedték haza őket. Példaként így járt Sándor István polgármester fia, Miklós is, pedig nem is volt a Vörös Hadsereg tagja. Menetközben páran megszöktek, így Juhász Mihály a hódmezővásárhelyi polgármester huszárszázados fia, de a többség csak december 8. után jöhetett haza. A román parancsnok elrendelte az autók, kerékpárok lefoglalását, és a fegyverek beszolgáltatását. Természetesen részükről mindezt biztonsági okokkal indokolták.

Mintegy 3500 volt vöröskatonát itt internáltak, akiket majd a Nemzeti Hadsereg engedett el november második felében.

A román katonai megszállás következtében Kecskemét összeköttetése megszakadt Budapestről. Augusztus 20. körül meglátogatta a román alakulatokat Budapestről Petain tábornok, az antantmisszió egyik parancsnoka, az 1940-44 közötti francia államfő.

A román megszállás első heteitől, és attól függetlenül, a szabadabb gazdasági tevékenység eredményeképp javult az ellátás, a piaci viszonyok, csökkentek a húsárak, a kenyér, a dohányárak árai.

Miközben a román csapatok augusztus 3-4-én északról, Cegléd irányából vonultak be a városba, a déli irányból, az Izsáki-úton szintén e napokban érkeztek be a városba a kommün elleni, április 18-22. közötti felkelési szervezkedés és kísérlet vezetői: Héjjas Iván és Francia Kiss Mihály és szabadcsapataik.

Augusztus első napjaiban a Csalánosi-erdő környékén összecsapások robbantak ki a román katonaság és a magyar szabadcsapatok között. Az utóbbiak helyismeretük, személyes kapcsolataik révén látszólag „eltűntek”, vagy „felszívódtak”, azonban készültek a román megszállás utáni időszakra.

A román katonák magatartásától itt sem volt idegen a fosztogatás. A megszálló román parancsnokságok több esetben rekvirálást rendeltek el, a főként a saját csapataik ellátása céljából. Tömeges, vagy a parancsnokság által elrendelt rablásról, fosztogatásról azonban egyértelműen nem beszélhetünk, bár több rablás és néhány a román katonák által előidézett haláleset bekövetkezett, melyeket az erőszakos fellépéssel idéztek elő.

Itt kell megemlíteni a román városparancsnokok tevékenységét. Sándor István az emlékirataiban méltánylóan írt Marculescu ezredes, prefektusról. Marculescu, aki művelt bojár volt, igyekezett méltányosan eljárni, hogy segítse a város ellátását az alapvető fontosságú burgonya- és szénellátás tekintetében.

Mikor Marculescu szabadságra ment, segédtisztje Savu százados már időnként teljesíthetetlen igényekkel lépett fel. Sándor István szintén korrektnek ítélte meg a rendőrség mellé beosztott Pop hadnagy tevékenységét.

Szeptember 30. - október 1. közötti éjjel a kommün alatt szerepet betöltő 5 volt rendőrt vittek el lakásukról a fehérek, ők a bosszú áldozatai lettek.

Október közepén dr. Zsitvay Tibor Kecskemét város főispáni jogkörrel felruházott kormánybiztosa kinevezte polgármesterré Szombatfalvi Majthényi Miklóst, Székelyudvarhely volt polgármesterét, aki folytatta a közigazgatás újjászervezését. Az új polgármester a megszállástól függetlenül megfogalmazta céljait: parcellázás, foglalkoztatás javítása, a közmunkák újjászervezése.

A megszállás ellenére a művészi élet is elindulhatott: október folyamán Iványi-Grünwald Béla és Perlott Csaba műveit mutatták be.

A város lakossága októberre már meglehetősen belefáradt a megszállásba, hiszen párhuzamosan egy lovas és egy gyalogos hadosztály tartózkodott Kecskeméten.

Kecskemét, mint az egész ország várta a nemzeti szuverenitást képviselő Nemzeti Hadsereget.

A román csapatok november 16-án távoztak Kecskemétről. November 23-án a Nemzeti Hadsereg egységei a lakosság ünneplése közepette vonultak be a városba.

Változó idők: A „huszonkét év”, 1940-44, és ami utána következett

A fentiekben megfogalmazott alcím nem részletes feldolgozás igénye, hanem csak inkább a fő irányjelzők vázlatos megjelölésére fogalmazódott, íródott meg.

Az 1920 június 4-én megkötött Trianoni békeszerződés lezárta az 1916 óta fennállt katonai konfliktusokat. A Clemenceau bizalmát élvező Tardieu a legalantasabb csalásokat követte el. Párizsban ekkor az álnokság, az igazságtalanság pecsétje került a Magyarországgal megkötött békeszerződésre Apponyi Albert hatalmas ívű érvelése figyelmen kívül hagyásával.

A magyar állam az 1910-es népszámlálás szerinti 325411 négyzetkilométer területe 102811 négyzetkilométerét kapta meg Románia, a Horvátországgal együtt számolt 20886487 főnyi lakosból pedig 5257467 főt.

Lökkös Zoltán adatai szerint az elcsatolt népességből 2829000 volt a román, magyar 1662000, német 565000, 201000 egyéb, vagyis szerb, szlovák, örmény stb.

Itt csak zárójelben jegyezzük meg, hogy az erdélyi szászok - kényszerhelyzetükben - 1919 január 8-án kimondták egyesülésük Romániával. Ezzel rövid távon bizonyos kedvező jogi helyzetet tudtak elérni, de mindezt nem tudták az összes romániai német esetében érvényre juttatni. A szellemi vezetőjük Teutsch püspök kimondta: „A csekély számú szász nép a legnagyobb veszélynek van kitéve, ami csak egy népet érhet: szakítani kell múltjával.”

A román politika a megosztás eszközeként alkalmazta a szász politikáját, azonban a területi változások igazi vesztese a magyarság lett.

A békeszerződés elcsatolta a magyar történelem, kultúra, a művészet fellegráit is.

A magyar állam által kiépített bányák, az ipari üzemek, vasutak immár egy másik ország gazdaságát erősítették, annak vérkeringésébe kerülve.

Gr. Mikó Imre: Huszonkét év Az erdélyi magyarság politikai története 1918 december 1-től 1940 augusztus 30-ig című, klasszikus műve mély áttekintés a kisebbségbe került magyarság történetéről.

A közel 1662000 erdélyi, bánáti, partiumi magyarhoz még hozzászámíthatjuk a többi Romániában élő magyart: a moldvai és a bukovinai csángókat, a Bukarestbe vándoroltakat. Így a közel 2 milliós magyarság a 294892 négyzetkilométeres, akkor a mintegy 18 milliós Román Királyság legnagyobb nemzetisége lett.

Az 1920 utáni évek folyamán Magyarország elszigeteltsége és a gyengesége miatt a romániai magyarság - mely pár év leforgása alatt - egy teljesen idegen államban, helyzetben találta magát, kisebbségi helyzetbe került.

A politikai képviselete csak a jogi viszonyok bizonyos rendeződése után következett be. Az 1919 novemberi, az 1920 júniusi parlamenti választásokon a magyarság nem vehetett részt.

Miután 1921 tavaszán, gr. Mailáth Gusztáv Károly, dr. Glattfelder Gyula, valamint gr. Széchenyi Miklós római katolikus, Nagy Károly a református és Ferenc József az unitárius püspök letették a hűségüket Ferdinánd királyra, enyhült a feszültség, és 1921 június 5-én Bánffyhunyon megalakulhatott a Magyar Néppárt, amelynek az első elnöke dr. Albrecht Lajos ügyvéd, titkára Kós Károly építész lett, majd egy rövid egyeztetést követően a Magyar Szövetség br. Jósika Samu elnökletével.

Ezzel megkezdődhetett a magyar politikai részvétel a román parlamentarizmus keretei közepe a következő közel két évtizedre.

A román parlamenti választásokat még a nacionalista pártok között is a kiélezett küzdelem, korrupció, erőszak, csalások jellemezték.

Az 1928-as választásig, a korábbi regáti uralkodó eliteket és a király körüli kamarillát képviselő, Avarescu és Bratianu nevével fémjelvezhető Liberális Párt volt kormányon.

Az 1920-as évtized Romániájának liberális vezetése továbbiakban is konzerválta az 1916 előtti viszonyokat. Ennek az egyszerűsített lényege a korábbi elitek /a bojárok, ipari-banktőke, középosztályok, katonai elit, ortodox egyház/ szociális előjogai, melyek szöges ellentétben álltak Románia tömegeinek nyomorával. Az erdélyi, partiumi, bánáti német és zsidó elitek is főként a liberálisokhoz társultak, leváltak a magyaroktól.

A liberálisok természetesen korlátozott reformokkal próbálták bázisukat erősíteni, azonban ezeknek is a magyarság lett a vesztese.

Bár Románia kormánya képviselői 1919 december 9-én Párizsban aláírták a Szövetséges és Társult Főhatalmakkal a kisebbségvédelmi egyezményt, mely elvben ugyan biztosította a kisebbségi nemzetek oktatási, kulturális, közigazgatási jogait, személyes és vagyonbiztonságát, egyházi autonómiáját, ez a gyakorlatban nem érvényesült.

Az 1920-as évek elején bevezetett agrárreform nagyjából a magyar földbirtokosok rovására juttatott földeket a román szegényparasztságnak, természetesen főként telepítési és nemzetiségpolitikai célzattal. Az ó-romániai területeken a sokkal indokoltabb igényeket nem vették figyelembe, a nagybirtok igénybevétele itt jóval kisebb arányban történt meg. Körmönfont támadások indultak a magyar iskolák, az egyházak autonómiája ellen, folyamatosan bocsátották el a magyar vasutasokat, közalkalmazottakat. Mindez belefért a látszólagos liberális keretekbe.

A liberálisok így tehát csak 1928-ig tudták a kezükben tartani a kormányhatalmat, melyet ekkor át kellett adniuk az egymással szövetségre lépett, Iuliu Maniu vezette Parasztpártnak, és Michelache vezette Nemzeti Pártnak. A román társadalom nagy tömegei az új politikai erőktől várták a megújulást, változást.

E pártok kormányai a világgazdasági válság teremtette válsághelyzetre megszorításokkal reagáltak. A megszorítások azonban, a magyar közalkalmazottak elbocsátásával magyarelles élt is kaptak.

Az 1933 decemberi választásokkal ismételten a liberálisok vehették kezükbe a kormányhatalmat. A feladatok azonban előttük is megoldhatatlannak tűntek. Őszintén szólva, ennyire mély társadalmi ellentéteket, problémákat egyetlen párt sem lett volna képes megoldani.

A liberális kormányzás talán az alkotmányos formák látszólagos betartásával, figyelembe vételével a világ közvéleménye előtt nem is tűnt egyértelműen elnyomónak.

A szászok példaként csatlakozásuk jutalmául megkapták 1936-ban, az Universitas Saxonum mintegy 70 millió lej értékű vagyona állami lefoglalását. A temesvári piaristák, és az aradi minoriták, a nagyváradi premonstreiek vagyona, intézményei lefoglalását követően az 1884-es magyar ipartörvény hatályon kívül helyezésével, 1936-ban a magyar ipartestületek vagyona következett. Sorolhatnánk a példákat, a román színészet megkapta az állami támogatást, a magyar pedig nem.

A Duce 1936 november 1-én, a milánói Dóm-téren elmondott beszéde állást foglalt az elnyomott és tönkretett Magyarország jogai és igazsága mellett: „Giustizia per l’Ungheria, la grande mutilata.” Vagyis: „Igazságot a megcsönkített nagy Magyarországnak!”

Romániában ez mély megdöbbenést váltott ki. Az olasz-román kapcsolatok már ekkor egyébként is megromlottak, ennek oka az volt, hogy Titulescu a Népszövetségben megszavazta az etióp háború miatt Olaszország ellen hozott szankciókat. Zárójelben e szankciókat csak Albánia, Ausztria, Magyarország és Paraguay nem szavazták meg.

A Duce bátor és méltányos beszéde hatására egy kis székelyudvarhelyi sovinszta román lap egy éles hangú cikkben a bolondok házába küldte Mussolinit, a magyarok számára pedig Szent-Bertalan éjszakát helyezett kilátásba. Az írás román-olasz diplomáciai jegyzékváltást váltott ki, azonban a Magyar Párt a román BTK 172. § alapján tett feljelentését a székelyudvarhelyi ügyészség elutasította, mondván nem képez kisebbségellenes izgatást a Szent-Bertalan éjszakával való fenyegetés.

Kifejezetten feszült légkör jellemezte az 1937-es választás kampányát és magát a választást is. A magyar politikai közélet is differenciálódott, 1937 októberében a Vásárhelyi találkozón az erdélyi magyar baloldal markáns jelleget kapott. Bár a találkozón a magyar jobb- és baloldal közös céljait és egységét fogalmazták meg, a Magyar Dolgozók Szövetsége mégis Petru Groza Ekésfrontját támogatta, mely Maniu Nemzeti Parasztpártjával kötött együttműködést.

Ezáltal tehát a magyar baloldal a Maniu-Codreanu egyezmény következtében a román szélsőjobbaldalt segítette.

E választás sajnos magyar mártírokat is követelt: Nyárádmagyarós elrománosodott magyar jegyzője és a csendőrök rálöttek a magyar választókra, három fő: Marton Károly, Siklódi Sándor és Balogh Antal meghaltak.

Mivel tehát az 1937 december 30-i választásokon megbuktak a liberálisok, az Octavian Goga vezette Nemzeti-Keresztény Párt került ki győztesen. Azonban a sűrűsödő viharfelhők hatására a még meg sem alakult parlamentet a király feloszlatta.

A román társadalomban az eddig politikailag passzív, kizárt tömegek új utakat akartak keresni. Az új utak kijelölését immár csak Iuliu Maniu Nemzeti Parasztpártjától és a Corneliu Zelea Codreanu vezette Vasgárdától fogadták el.

Az 1937 december 20-22-i választás így tehát a liberálisok bukását hozta, márpedig az államapparátus az ő kezükben volt. Ugyan a híres író és költő, Octavian Goga megkezdte a kormányalakítást, e tevékenysége nem lehetett hosszú életű. Bár a király Gogával a Vasgárda vitorlájából akarta kifogni a szelet, azonban az alkotmányos játszódások helyett egyszerűbb és gyorsabb utat választott a hatalmi struktúra megmentésére.

Az 1938 január 18-án kiadott dekrétummal feloszlatta a még meg sem alakult parlamentet, az új választásokat március 2.-6.-ra írta ki. Goga 1938 január 22-én még életbe léptette az új állampolgársági törvényt, mely szerint a zsidók állampolgársága hivatalból felülvizsgálendő, ugyanakkor bárki állampolgárságát feljelentés alapján felül lehet vizsgálni. A Vasgárdától való félelem az új, a Miron Cristea vezette kormányt az 1923-as alkotmány rendelkezéseivel szembeni alkotmánymódosításra ösztönözte. Az 1938 február 20-án megtartott referendumon az új alkotmánytervezet mellett 4297581 szavazó voksolt és csak 5483 ellene.

Ezáltal 1938 február 27-ével érvénybe léphetett Nagyrománia új alkotmánya. Ezen új alaptörvényt a királyi jogkör kiterjesztése és a végrehajtó hatalom hatáskörének növelése jellemezték. A régi tendenciákat folytatva az új alkotmány rögzítette a 27. cikkelyében, hogy a közhivatalok elnyerésénél tekintettel kell lenni a román nemzet többségi, államalkotó jellegére. Az új alaptörvény alapján király hadat üzenhet, békét, szerződéseket köthet parlamenti hozzájárulás nélkül. Megindult a belső közigazgatási határok etnikai alapú átrendezése, a dolgozókat szakmai-hivatásrendi jellegű céhekbe /breszlák/ tömörítették.

1938 december 16-án királyi rendelet jelent meg, miszerint az országban csak egyetlen politikai erő, vagyis a Nemzeti Újjászületés Frontja működhet. A kisebbségek meghatározott kvóta alapján a Front részévé váltak. Így a feloszlatott Magyar Párt helyébe lépő Magyar Népközösség is a Front egyik része lett.

A legnagyobb veszélynek tekintett vasgárdista vezért, Codreanu 13 társával együtt, 1938 november 29-30. közötti éjszakán egy Bukarest melletti erdőben, éppen „szökés közben” a csendőrök lelőtték.

A Nemzeti Újjászületés Frontja létrehozása, a királyi diktatúra által bevezetett totális politikai fordulat semmiképp nem tekinthető szerves társadalmi folyamat eredményének.

A gyors kivitelezés egyetlen célja a hatalmi struktúra konzerválása volt.

Sietős kivitelezése, külső formái sokban az olasz rendszer egyes elemeire utaltak, természetesen annak szervesen létrejött, megszervezett, felépült gazdasági, szociális, humánpolitikai, kulturális eredményei és vívmányai nélkül. Lássunk néhány példát.

Az 1938 október 12-én elfogadott céhtörvény a dolgozókat szakmai-korporatív jellegű szerveződésekbe /breszlák/ tömörítette. Az országot viszont 10 tartományra osztó közigazgatási törvény (1938 augusztus 12.), a magyar népességű megyék szerves kötődését rendezte át.

Talán az olasz fasiszta rendszerrel az egyedüli és látszólagos hasonlóság az volt, hogy az uralkodó és a körülötte lévő elit és a kamarilla bizonyos időre belement egy totális rendszer kialakításába. Azonban ennek kizárólagos oka csak a nemzetközi stabilitás igénye, az alapítatlan határok védelme és a Vasgárdától való félelem volt.

A román vezető körök félelmeit, hisztériáját fokozta a Csehszlovákia végleges felbomlása körül kialakult helyzet 1939 márciusában. Mikor a magyar honvédség bevonult Kárpátaljára a román vezérkar mozgósítást rendelt el. E mozgósítás a legnagyobb káosz körülményei közepette történt. A mozgósítottakat nem tudták ruhával, megfelelő fegyverzettel ellátni, elszállásolni, a tavaszi hidegben az utcán háltak.

Mikó Imre szerint, ha ekkor a még nem teljesen felkészült magyar honvédség átlépi a meg nem erősített határt (ekkorra a Carol-vonal még nem volt kész), nehezen tudtak volna szervezett ellenállást kifejteni.

Ennek ellenére az ekkor még belügyminiszter Armand Calinescu glóriát font a kaotikus mozgósítást végrehajtó román hadsereg és vezetése feje fölé.

Elgondolkodtató, hogy a brit politika a márciusi mozgósítást követően lényegében kérés nélkül garantálta Nagy-Románia függetlenségét és határait. Úgy tűnik, nem számított a brit konzervatív-liberális jogvédőknek a zsidók állampolgársága korlátozása, a magyar, német, bolgár, orosz, tatár kisebbségek fokozódó jogfosztása, a Vasgárda letartóztatott tagjai elleni, minden jogszerűséget nélkülöző gyilkosságok és terror.

Az új alkotmány előírásainak megfelelően az 1939 június 1-2-án lezajlott választásokon a Nemzeti Újjászületés Frontja keretében indulhattak a kisebbségek jelöltjei is.

A Front részeként a Magyar Népközösség, Románia rendi-korporatív parlamentjébe történő bekerülését 12 képviselővel és 5 szenátorral a miniszterelnök szavolta.

Románia bel-, kül- és katonapolitikai helyzete 1939 ősztől egyre válságosabb formát öltött.

A második világháború 1939 szeptemberi kezdetét, kirobbanását követően Erdély magyar lakossága felismerte, hogy rövid időn belül területi változások fognak bekövetkezni.

Nyilvánvaló volt, hogy a Szovjetunió Besszarábia, Észak-Bukovina, Bulgária pedig Dobrudzsa visszaszerzése érdekében fel fog lépni és Magyarország sem fogja feladni Erdély visszatérésének céljait.

A magyar férfiakat katonának, vagy építő egységekbe, alakulatokba munkákra hívták be, és a csendőrség meglehetősen brutalitással hajtotta végre a mozgósítást, a rekvirálásokat. A magyar bevonultak nem kaptak zsoldot, a családjuk nélkülözött.

Szeptembertől a terror és az erőszak újabb hulláma szabadult el.

1939 szeptember 21-én Armand Calinescu miniszterelnököt a saját lakása közelében a vasgárdisták meggyilkolták.

Ezt követően elfoglalták a bukaresti rádiót, majd bementék, hogy a „gyilkos Calinescut” kivégezték. A minden jogszerűséget nélkülöző bosszúállás ekkor sem maradt el, a merényleket a tettük színhelyén a csendőrök kivégezték, melljük táblát helyeztek, miszerint így járnak a haza ellenségei. Ugyanez történt az ország számos pontján, lényegében minden konkrét gyanú, vagy vád nélkül mintegy 1000, a Vasgárdához tartozó fiatalemberrel.

Október folyamán számos magyar származású értelmiséget, vasutast, tanárt, lelkészt tartóztattak le titkos nemzetvédelmi szervezkedés ügyével. Bár a Vasgárda tagjaihoz hasonlóan tömeges kivégzések ekkor nem kerültek sorra, azonban a letartóztatottakat brutálisan bántalmazták, és súlyos ítéleteket hoztak ellenük.

A lényegében minden szerves társadalmi háttér nélküli Nemzeti Újjászületés Frontját 1940 június 21-én feloszlatták, helyét az új állampárt, a Nemzet Pártja foglalta el.

Európában e történelmi pillanat Franciaország bukása volt, Nagy-Románia vezetése elveszítette az 1920-ban az őt létrehozó hatalmat. A kontinentális Európa meghatározó tényezőivé Németország és Olaszország váltak.

1940 nyara az erdélyi magyarság számára egyre fenyegetőbb, nyomasztóbb helyzetet hozott. A magyar férfiakat távoli országrészekbe hívták be katonának, közben családjuk nyomorgott, hiszen a terményeket és az állatokat elrekvirálta a hadsereg.

A magyar polgári lakosság felkészült a kegyetlen vérengzésekre, ha a magyar honvédség átlépné a határt, hiszen a román nemzeti gárdák tagjai között fegyvereket osztottak ki és lögyakorlatokat tartottak.

A meggyilkolt Codreanu utóda, Horia Sima felszólította a Vasgárda tagjait az új állampártba való belépésre. Ettől függetlenül a Vasgárda - ekkor már Mindent a Hazáért - magatartása teljesen kiszámíthatatlan volt.

Látszólagos engedmény, kedvezmény volt a magyarságnak, hogy 1940 júniusában először engedték be a magyar felekezeti iskolák tanárait az állami érettségi bizottságokba. Egyébként ekkor érettségizett Mihály trónörökös is.

A román-szovjet kapcsolatok meglehetősen rosszak voltak, Butenko követ 1938-ban történt rejtélyes eltűnése óta, lényegében nem is volt Bukarestben szovjet nagykövet.

1940 június 26-án Molotov külügyi népbiztos ultimátumot intézett Románia kormányához, melyben követelte az 1920-ban Romániához csatolt Besszarábia és Észak-Bukovina területei a Szovjetunióknak történő visszaadását. Románia engedett, a másnap a négynaposra módosított ultimátumot elfogadta. A szovjet csapatok már június 27-én bevonultak Chisinau, Csernovitz, Cetatea Alba városokba, majd az egész területet megszállták. A Tartarescut felváltó Gigurtu kormány kifejezte szándékát, hogy ezután a tengelyhatalmak politikai szövetségéhez szándékozik kapcsolódni.

A mintegy 50000 négyzetkilométernyi terület átadását, elvesztését követően június 29-én a kormány mozgósítást rendelt el, erői nagy részét Erdélybe csoportosította át. Első lépésben 6 gyalogos és 1 lovas hadosztályt irányítottak Erdélybe. Augusztusra a 33 román hadosztályból már 16 tartózkodott Erdélyben.

Előbb, német meghívásra, július 10-én Teleki Pál magyar kormányfő tárgyalt Münchenben Hitler kancellárral, majd július 26-án Salzburgban Gigurtu kormányfő és Manoilescu külügyminiszter. A román vezetők ezt követően Rómába utaztak és a Ducéval folytattak tárgyalásokat. Tudomásul kellett azt venniük, hogy területi engedményt kell tenniük.

Míg július elején a magyar katonai fellépést, akciót német diplomáciai jegyzék gátolta meg, augusztus elején megkezdődött a magyar honvédség mozgósítása, és a keleti határra történő felvonultatása. A vezérkar tervei szerint a Carol-vonal áttörésének feladatát az 1. hadsereg kapta, majd Dés környékén kellett volna találkoznia a Kárpátalja felől előrenyomuló 3. hadsereggel. A 2. hadsereg az ország délkeleti megyéiben /Békés, Csanád/ védelmi feladatokat kapott.

A Repülődandár alakulatait, egységeit áthelyezték Észak-Kelet-Magyarország repülőtereire, a Ju-86-os és a CA-135-ös bombázók a Carol vonal rombolására készültek fel.

Augusztus 17-24. között a Hory András, volt varsói nagykövet vezette magyar kormányküldöttség nem tudott megegyezni a románokkal a magyar igényekről, ugyanis a románok elsősorban a lakosságcserében gondolkodtak.

Bár a bolgár követelésekről meg tudtak egyezni, Románia kormánya és katonai vezetése továbbra is fenyegetve érezte magát a magyar mellett a szovjet katonai fellépéstől is. Az augusztus 29-én megtartott koronatanács jelezte a tengelyhatalmak felé, hogy elfogadják a döntőbírótságot.

Így 1940 augusztus 30-án 14 óra 50 perckor, Bécsben a Belvedere palotában kihirdették a II. Bécsi döntést, melynek eredményeképp Észak-Erdély és a Székelyföld 43000 négyzetkilométernyi, 2,5 milliós területe visszatért hazánkhoz. Ebből a népességből, mintegy 900000 fő román volt, ugyanakkor Dél-Erdélyben is maradt mintegy 500000 magyar.

A honvédség a lakosság leírhatatlan lelkesedése, ünneplése közepette szeptember 5-15. között vonult be kijelölt területi zónánként a visszatért területekre. Leírhatatlan volt a magyar lakosság öröme a visszatért területeken, ugyanakkor az elkeseredés lett úrrá azokon a területeken, ahol a magyar lakosság mindenképp számított arra, hogy Magyarországhoz fognak tartozni.

Eljött tehát a „magyar rendszer” négy éve, melynek emléke megtartó erőt és a mai napig lelki forrást jelent az erdélyi magyarságnak.

Természetesen e négy „magyar” év nem volt teljesen mentes problémáktól és ellentmondásoktól, de olyan negatív sem volt, mint ezt bizonyos történészek és kultúrdiplomáták állítják. Még a 80-as években is az idős emberek nosztalgiával tekintettek vissza e négy évre.

A kiemelkedő baloldali, magyar zsidó származású kolozsvári értelmiség, író Gáll Ernő is fel-szabadulásként élte meg, értékelte 1940 őszét.

Erdély magyarsága ismét magyarnak érezhette magát. A román királyi diktatúra után helyreállt az alkotmányos rendszer, működhetek a pártok, a szakszervezetek, szabaddá vált a sajtó. A román sajtó, az MSZDP román szekciója is működhetett.

Kolozsváron megszerveződött a IX. hadtest, majd 1942-ben pedig a Székely Határőrség.

A magyar rendszer négy éve gazdasági-szociális fejlődést is hozott, jelentősen javultak az életviszonyok és az ellátás. A közlekedés fejlődése területén jelentős előrelépés volt a Szeretfalva-Déda vasútvonal 1942-es felépülése. A magyar hatóságok az építkezés kisajátításainál figyelembe vették a helyi román lakosság szempontjait, igényeit is.

1944 tavaszától a német megszállás új feltételeket, viszonyokat teremtett. Tragikus és szomorú esemény volt 1944 tavaszán a zsidóság deportálása, Észak-Erdély területéről sajnos mintegy 100000 ember sorsa ez lett. Súlyos veszteséget idéztek elő 1944 tavaszán-nyarán az angol-amerikai légiertámadásai.

Hiába került sor a 2. hadsereg szeptember 5-én Kolozsvártól délre megindított, a 3. hadsereg pedig szeptember 13-i, Aradnál indított támadására, a magyar alakulatok nem bírtak az Erdély területére már benyomult, jelentős túlerővel és technikai fölényel bíró szovjet csapatokkal. Még a német támogatást figyelembe véve is jelentős szovjet erőfölény volt.

Így tehát az 1944 augusztus 23-i román fordulatot követően, 1944 október végére a szovjet és a román csapatok kiszorították Erdély területéről a német-magyar csapatokat.

A szovjet-román fegyverszüneti egyezmény 19. pontja megfogalmazása szerint a szövetségesek semmisnek tekintik az 1940-es II. Bécsi döntést, és „egyetértenek abban, hogy Erdélyt (vagy annak nagyobb részét) vissza kell adni Romániának, feltéve ha ezt a békeszerződés is megerősíti.”

A román fegyverszüneti szerződés e pontja adhatott bizonyos csekély reményt Magyarországnak számára a békekonferencián.

A békeszerződés 1946 folyamán lezajlott vitájában a magyar kormány Észak-Erdély mintegy 20000 négyzetkilométernyi területére tartott igényt, ezenkívül a Székelyföld Románián belüli területi autonómiájára. A Külügyminiszterek Tanácsában és a magyar területi bizottságban a nyugati nagyhatalmak nem támogatták a magyar felvetést, az érdekközösségbe került szovjet és a környező államok diplomáciája pedig elutasította a jogos magyar igényeket.

Az 1947 február 10-én aláírt Párizsi Békeszerződés sajnálatosan, igazságtalan módon az 1937-es államhatárokat állította helyre.

Bár Románia szorosabb szövetségese volt Németországnak, mint Magyarország, de a pillanatnyi erő a hatalmi- és az érdekviszonyok nem engedték meg az etnikailag igazolható és jogos szempontok érvényre jutását sem. Bár a nyugati hatalmak kezdetben nem zárkóztak el bizonyos korrekcióktól, a döntés ekkor e térségben már a Szovjetunió vezette szláv blokk és államcsoport érdekeivel találkozott. Románia ugyan nem szláv állam, ugyanakkor azonban a Besszarábia-Moldova és Észak Bukovina a Szovjetunióhoz való egyoldalú kerülése kompenzációs szempontjai kerültek a mérleg serpenyőjébe.

Tehát a magyar igények elvetése, veresége történetileg véget vetett, befejezését jelentette az Erdélyért vívott magyar-román konfliktusoknak, melyekben egykor annyi vér folyt mindkét oldalon.

Zárszó-értékelés-összegzés

E tanulmány kísérletet tett a magyar-román politikai, etnikai ellentétek, a fegyveres konfliktusok a mintegy 100 éve történt eseményei, folyamatai áttekintésére. Talán, ezáltal jobban meg fogjuk tudni majd érteni a két nemzet értelmiségében, de nagy tömegeiben is működő, továbbélő történelmi hagyományokat, érzéseket.

Mindkét oldalon léteztek, működtek, jelenleg is léteznek és működnek elfogult szempontok, értékelések. A múlt századelő Európája, pontos, tudományos meghatározással megfogalmazott, úgynevezett szembenálló nacionalizmusai talán egyik legjelentősebb, megnyilvánulásának, konfliktusának nemzetiségpolitikai, diplomáciai, hadtörténeti mozzanatai áttekintésére tettünk kísérletet.

Az egyik oldalon az 1000-éves magyar állami státus quo területvédő szempontjai állottak, már jelentős gazdasági, kulturális, jogállami szintre elérkezve, az akkori Európában páratlanul kiterjesztett kisebbségi jogrendszerrel.

A másik oldalon egy gyorsan kibontakozó nacionalizmus állt, mely vélelmezett hódító, etnikai értelemben indokolatlan nemzetegyesítő célokat fogalmazott meg.

A kor embere, a háború minden résztvevő állama esetében elkötelezetten, hősiessen szolgált hazáját, eszméit, akár élete feláldozása árán is. A mindkét oldal áldozatait, hősiessége, elszántsága az évszázados távlatból tisztelet érdemelnek.

Ugyanakkor létezik objektív mérce is, melyen elhelyezhetjük a folyamatokat.

Hazánk számára igazságtalan, tragikus következményeket hozott az I. világháború. Tragikus a történelmi Magyarország a 600000 főt meghaladó embervesztése. A háború hazánk, de más államok esetében is nagyrészt fiatal emberi életutakat tört ketté. Ez nemcsak munkaerővesztés, hanem tömeges emberi, érzelmi tragédia volt, melyet csak az érintett családok éreztek, nem a zöld asztalok döntéshozói.

Legalább ennyire tragikus és igazságtalan volt hazánk páratlan mértékű tönkretétele, megcsonkítása, ennek minden etnikai, kulturális, művészeti és gazdasági vonatkozásával. A környező államok igazságtalan, területileg, etnikailag alaptalan kedvezményeket kaptak. Különösen vonatkozik ez Romániára, melyet többszöri szerződészegése ellenére a nyugati hatalmak továbbra is támogattak.

E tanulmány, összegzés talán csak csekély tekintetben nyújthat újat az eddigi - a már említett és idézett - történelmi szakirodalomhoz képest. Ettől függetlenül közlését indokoltnak érezzük, hiszen e tematikában még nincs összegzés e periódusról, eseményeiről. Különösen fontosnak érezhetjük, hogy digitalizált formában is olvasható, ezáltal eljuthat bárhová. Reméljük, hogy új részkutatások, mélyebb összegzések is követni fogják, melyek számára talán kiindulópont lehet.

Csak remélhetjük, hogy a történelmi tények és igazságok minél mélyebb megismerése segíthet az értelmezésben, a kölcsönös megértésében és bizonyos következtetések a jövőre nézve történő levonásában.

Irodalom

- A Cs. és Kir. 82. Székely gyalogezred története/1883-1919/ Bp. 1931
- A II. Vilmos német császár és porosz király nevét viselő cs. és kir. 7. huszárezred emlékkönyve Budapest Grill Károly Kiadóvállalata 1923
- Adorján László: Toldy Miklós az I. világháborúban A Nagy Háború 2015 01. 03.
- A Világháború képes krónikája Bp. Révai Kiadás 113., 114., 115, 116. és 117. füzet
- Bajnóczy József: A Cs. és Kir. 71. hadosztály 50 napos mozgó hadműveletei Bp. 1931
- Balla Tibor: Szarajevó, Doberdó, Trianon. Scolar Kiadó Bp. 2003
- Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme /MEK/
- Boia, Lucian: Győztesek és vesztesek. Az I. világháború újraértelmezése Bp. 2015
- Botár Árpád: A láthatatlan hadsereg. Zrínyi Nyomda Kiadója Bp. 1990
- Brassai Imre: A romániai csángók szomorú sorsa Gyergyószentmiklós 1913
- Dombrády Lóránd-Tóth Sándor: A Magyar Királyi Honvédség Zrínyi Bp. 1986
- Csekme Ferenc: Háborús feljegyzések a Görgényi Református Egyházmegyének az 1916 évi oláh betöréskor menekült egyházairól. Görgényi Ref. Egyházmegye Szászrégen 1917
- Schebesch Károly könyvnyomdája
- Erdős László: Emlékek az erdélyi védelmi harcokról Trianoni Szemle 2014 július-december 105-108.
- Európai testvérháború 1914-1918 Budapest 2014
- Falkenhayn, Erich von: Die Feldzug der 9. Armee gegen Rumanien und Russen I-II. Berlin E.S. Mittler 1921
- Falkenhayn, Erich von: Die Oberste Heeresleitung 1914-16 Berlin 1920
- Forró Albert: Jelentés az 1916 évi román betörés csíkszeredai eseményeiről /Sulinet/
- Földi Pál: A magyar gyalogság története. 1715-1918 Anno Kiadó é.n.
- Fraser, David: Rommel Victoria Kiadó Bp. 1995
- Galántai József: Az első világháború. Gondolat Bp. 1980
- Grandhomme, Jean Noel, Rocaud, Michel, Sarmant, Thierry: La Roumanie dans la Grande Guerre et l'effondrement de l'Arme Ruse L'Harmattan 2000
- Hajdú Tibor-Pollmann Ferenc: A régi Magyarország utolsó háborúja Osiris Kiadó Bp. 2014
- József főherceg: A világháború, amilyenek én láttam I-VII. Budapest 1934
- Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája Kossuth Kiadó Bp. 1988
- Julier Ferenc: 1914-18 A világháború magyar szemmel Magyar Szemle Társaság Budapest 1933
- Keegan, John: Az első világháború Akadémiai Kiadó Bp. 2014
- Kenyeres Zoltán: Ady Endre. /MEK/ 1998
- Kóréh Endre: Erdélyért I-II. A székely hadosztály és dandár története Budapest 1929

Landauer Béla: Népek csatája Bp. 1916

Liptai Ervin: Vörös katonák előre! Zrínyi Bp. 1979

Lökkös János: Trianon számokban Püski Budapest 2000

Mackensen, August von: Von Saloniki bis Bucharest München F. J. Lehmann 1920

Maderschpach Viktor: A románok nyomában Stádium Sajtóvállalat Rt. Bp. é.n.

Magyarország az első világháborúban /Lexikon/ Petit Real Kiadó Bp. 2000

Magyar Statisztikai Zsebkönyv 1936

Marcu, Gheorghe (coord): Enciclopedia bataliilor din istoria romanilor Editura Meronia Bucuresti 2011

Marton Veronika: Jaj a legyőzötteknek Trianon 1920 június 4. /Blog 2013 06. 05./

Merénylettől hadüzenetig Habsburg Történelmi Intézet Bp. 2014

Mikó Imre: Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918 december 1-től 1940 augusztus 30-ig. „Studium” Budapest 1941

Monumenta Muzeologica 3. Az „Aranykor” után. Egy elfelejtett polgármester, Sándor István. Sajtó alá rendezte, írta, szerkesztette Székelyné Kőrösi Ilona, Kecskemét 2008

Nagy Szabolcs: Egy székelyföldi város közállapota az első világháború végén. Acta Siculica 2011 349-354.

Nagy Szabolcs. A román hadsereg 1916-os betörése Transindex 2012 02. 25.

Nagybaczoni Nagy Vilmos: A Románia elleni hadjárat I.-II. Bp. 1922 A Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium Kiadása

Pethő Sándor: Világostól Trianonig. Enciklopédia Rt. Kiadása Bp. 1925

Pilisi Lajos: A megrohant és felszabadított Erdély Auktor könyvkiadó Bp. 2005

Radics Géza: Trianon: Merénylet a magyarság ellen 1920-2014 PR. Innovation

Raffay Ernő: A vajdaságoktól a birodalomig JATE Kiadó Szeged 1989

Raffay Ernő: Erdély 1918-19-ben Magvető Bp. 1987

Szabó László: A nagy temető Kossuth Bp. 1982

Szabó László: Doberdó, Isonzó, Tirol Kossuth Bp. 1977

Szadeczky-Kardoss Lajos: Az oláhok Erdélybe törése és kiveretése 1916-17 I.-II. Bp. é.n.

Szűj Jolán: Az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje I. Petit Real Kiadó Bp. 2001

Sztáray Zoltán: A bukaresti titkos szerződés Magyar Baráti Közösség 2007

Takács Veronika: Hátszegi mese Barikád 2012 december 20. /Riport a hátszegi medence magyar emlékeiről/

Takács Veronika: „Én vagyok az utolsó” Barikád 2012 december 20. /Beszélgetés az utolsó nagypestyényi magyarral, Csegezi Árpáddal/

United States Department of State: Texts of the Roumanian peace Washington DC. United States Government Printing Office 1918 pp. (5-28.)

Vogel, Walther: Die Befreiung Siebenbürgens und die Schlachten bei Targu Jiu und am Arges München 1929

Levéltári források:

Az 1. hadsereg iratai Hadtörténeti Intézet Levéltár: II. 109. K.u.K. 1. Armee Kommando

Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun megyei levéltára Kecskemét Th. Jogú Város polgármesteri iratai

Sajtó:

Az Est

Kecskeméti Közlöny

Kecskeméti Lapok

Népszava

Tolnai Világlapja

Képek jegyzéke

Borítólap: Kárpáti táj

1. A román egyesülés proklamálása 1859 - romantikus festmény
2. Bekapcsolódás az orosz-török háborúba 1877 - szintén festményen
3. A Román Királyság 1878-1916 között
4. A Monarchia mozgósít - 1914 augusztus
5. Indulás a frontra. A 38-as gyalogezred
6. Az első napok hősei - a Tolnai világlapjában
7. Az áldozatban nem volt kivétel: Herbert von Hötendorf
8. A legfelső szinteken sem: Kövess Albert
9. Farcádi Sándor Domokos
10. Hazaszeretet és elszántság a frontokon
11. A belső béke pillanatai: jeles érettségizők
12. Az Isonzó völgy, itt is védték honvédeink a hazát
13. Brit tárgyilagosság - plakáton
14. Román csapatok átkelése a Kárpátokon 1916 augusztusában
15. A szétlőtt predeali pályaudvar
16. Brassó térképe a századelőn
17. Román felhívás a lakossághoz
18. Román lovasság egy erdélyi városban
19. Artur Arz von Sraussenburg tábornok, az 1. hadsereg parancsnoka
20. Erich von Falkenhayn tábornok, a 9. hadsereg parancsnoka
21. Krafft von Dellmensingen tábornok, az Alpenkorps parancsnoka
22. Az Alpenkorps a Vöröstorony-szorosban
23. Maderschpach Viktor: katona, vadász, író
24. A megszállás alatt ledöntött brassói Árpád emlékmű
25. Az 51-es hadosztály a felszabadított Brassóban
26. Parancsnoksága a Tömösi-szorosban
27. Barcaszentpéter súlyos harcok színhelye volt
28. Az erdélyi front 1916 szeptemberében
29. Német lovasság
30. Hindenburg és Luddendorf
31. August von Mackensen
32. 20 év múltán a III. Birodalomban
33. Román pontonhíd Flamandánál
34. Tutrakán bolgár emlékműve
35. Bolgár tábornokok: Nikola Zsekov
36. Stefan Toshev
37. Készül a pontonhíd Svistovnál
38. Már folyik az átkelés
39. Német-török-bolgár haditanács: Toshev tábornok és Hilmi pasa
40. Mackensen csapatai Bukarestben

41. A frontvonal 1917 elején
42. József főherceg, altábornagy hadseregparancsnok
43. Avarescu tábornok és a román csapatok a Marasesti csata előtt
44. Német hadifoglyok 1917-ben
45. Kurt Morgen tábornok
46. Johannes von Eben tábornok
47. Német rohamosztag
48. Osztrák-magyar rohamosztag
49. Imádkozó bosnyákok
50. Román gyalogság Marasestinél
51. Ecaterina Theodoriu
52. Megjelenítője egy 1978-as filmben: Stela Furcovici
53. Kommunista vezetők tisztelgése a Marasesti mauzóleumnál
54. A bukaresti béke aláírása, 1918 május 7-én
55. A békeszerződés térképe
56. A körbezárt magyar kommün
57. Ferdinánd király és Iuliu Maniu Békéscsabán 1919 május
58. Román csapatok Budapesten 1919 augusztusában
59. Magyar igazság - 1940
60. Az első alapl művek: Erich von Falkenhayn műve
61. Vogel ezredes műve
62. Pilisi Lajos riportregénye
63. Pilisi Lajos
64. Nagybaczoni Nagy Vilmos munkája
65. A Tolnai Világlapja részletesen tudósított
66. Harc és hadtudomány: Bajnóczy József tábornok
67. Papházy Kornél ezredes a 82-esek parancsnoka
68. A királlyal a hazáért: IV. Károly és Arz tábornok

1. A román egyesülés proklamálása 1859 - romantikus festmény

2. Bekapcsolódás az orosz-török háborúba 1877 - szintén festményen

3. A Román Királyság 1878-1916 között

4. A Monarchia mozgósít - 1914 augusztus

5. Indulás a frontra. A 38-as gyalogezred

6. Az első napok hősei - a Tolnai világlapjában

Gróf Károlyi Mihály

Gróf Károlyi Mihály

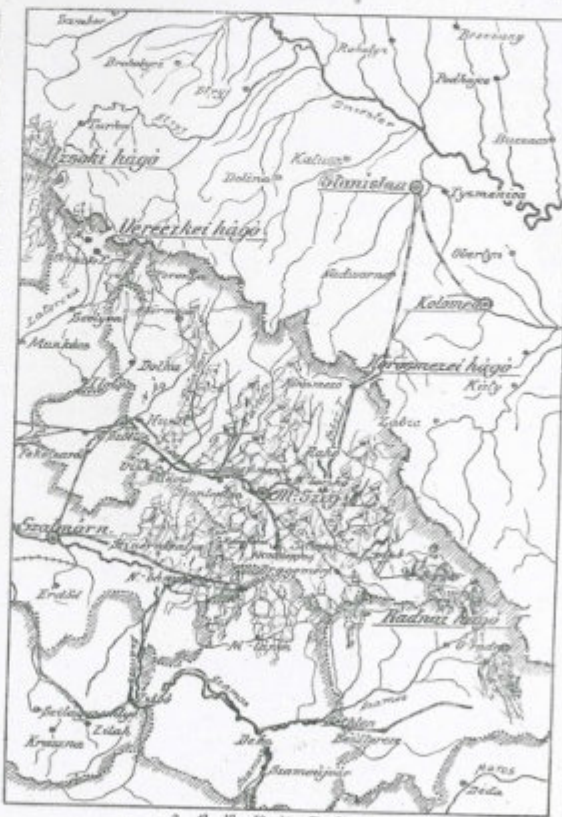
Bárány Hötzendorf Conrad Herbert hadnagy, vezérkari főnökünk legidősebb fia. A 15-ik drágonyosztagban szolgált é. hósi halált halt Ravaruszkánál. Egyik volt a legtehetősebb és legvilágosabb fiatal tisztoknak s a családjánál többes kiténtette magát.

Dr. Szilágyi Lajos császári és királyi kamarás, nyugal. százados, a „Kultúr - Hadügy” című szemle volt szerkesztője. Abban a kiténtésben részesült, hogy a háború idejére a hadipostai honvédelmi vezérkari főnökévé neveztek ki.

Farsád Sándor Domokos 35-ik gyalogezredbeli százados. A hósi katonatiszt augusztus 13-án a szerb harcmezőn költött házaságot menyasszonyával. Született Sedlitz Paulával a már három nap múlva elcselt. Hósi halálát követő nagy világségrel küzdött s mindig ott járt katonái előtt a lövészetben, fiatal özvegye iránt áttörő részvét.

A Máramaros vármegyében határt oroszokat vitéz csapataink egymás után verték meg Kereszfalva, Tócsa és Hosszamező mellett, s ahogy ezen a térképen látható, a vakmerő katonák már futva támadnak ki hazánkba.

Meghalt a hősiért. Dr. Heszka Miklós, a kassai állami gyermekotthon orvosa, aki mint es. és k. főorvos a szerb harcmezőn teljesített szolgálatot s ott érte a hósi halálát. Embérelt tisztellett örök meg. (gyógyi és baros felvétele.)

Szisz Sándor a 70-ik gyalogezred hósi halált halt tartalékos hadnagy, egy oroszai cég vezetőjének fia. A szerb harcmezőn esett el s olyan hősiességgel viselkedett, hogy a király az arany vitézségi éremmel tüntette ki. Halála után érte már a szép kiténtés, mert hősiességük óta nyugszik az elcselt hősi katonák sírjában a harcmezőn.

7. Az áldozatban nem volt kivétel: Herbert von Hötzendorf

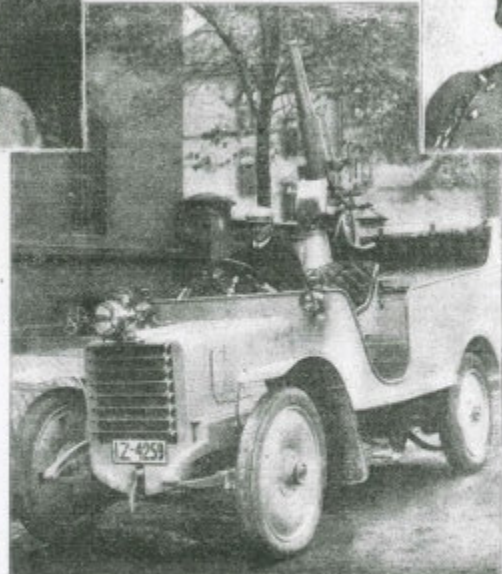
A Vigadói kórház üdülő betegrei. A Vigadóban berendezett üdülőkórház egyik osztagján dr. Bódy Tivadarné, Budapest kitünő alpolgármesterének neje ápolja a sebesült katonákat. Az alpolgármesterné egyike azoknak a lelkes magyar uriaszonyoknak, akik nagy buzgalommal teszik meg most hazafiát-lob'ellességüket.

Híresült hős, Kövess Albert, az I. tiroli vadászrezd hadnagya, Kövess hadtestparancsnok fia hősi halált halt az északi harctéren.

Kövessházi Kövess Hermann gyalogs. tábornokot, a 12. hadtest parancsnokát az I. o. vaskor. renddel tüntette ki a király hősiességéért.

Légújuló páncéltank. A modern világháboruban — mint eddig is tapasztaltuk — óriási szerepe van a légújulóknak és repülőgépeknek is. E féltelmetes ellenség ellen a szárazföldről külön e célra készített páncéltankokkal védekeznek. Az autómobilra egy felfelé könnyen irányítható ágyú van szerelve. Az autómobil száguldva üldözi a légi járművet, melyre közben folytonosan tüzel.

Dr. Kovács Kálmán székelybírósági ügyvéd, a 69. vadászrezd tartalékos hadnagya. Nyolc sebet kapott a déli harctéren s két hétig élet-halál közt feküdt.

Kibédi Fejér-Orbán Vilmos, a cs. és kir. 38. gy. e. főhadnagya, Fejér Vilmos kir. tanácsosnak, az Államnyomda szolgálatjának fia. Hősi halált halt a déli harctéren.

8. A legfelső szinteken sem: Kövess Albert

Farcádi Sándor Domokos 38-ik gyalogezred-
beli százados. A hő-
satonatiszt augusztus
3-ikán a szerb harctéren
ötött házasságot meny-
szonyával született
edlay Paulával s már
árom nap múlva el-
sett. Hősi halála előtt
agy vitézséggel küz-
ött s mindig ott járt
atonái előtt a tűzvö-
alban. Fialat özvegye
ánt általános a részvét.

9. Farcádi Sándor Domokos

Tábori telefon. A parancsok színter mellett állítják fel a telefon „fülkéit”. Ide futnak össze a csatátér összes jelentései és innen telefon útján irányítják az ütközetet. A parancsnok nem látja a csatát, lefolyását, de a tele-

fon útján annak minden részletéről, pillanatról-pillanatra értesül. Régebben futárok vitték a rendelkezést, most erre sem kell időt vesztegetni. A tábori telefon biztosítja a közvetlen és gyors érintkezést a harcterek.

A telefon a harctéren.

A modern hadvezér nem ül szobájában a hadiszálláson. Előtte térkép, azon mindenféle vonalak, rajzok, a melyek a csatátér minden legapróbb részletét,

a csapatok állását és mozgását pontosan mutatják. A hadvezér vezérkarán kívül alig érintkezik valakivel s mégis ő irányít mindent, ő tud mindent és tábori telefontal irányítja a harcot.

Dr. Lustner Adolf János, béke-császi tanár, a galíciai harctéren, vítézi küzdelemben hősi halált.

A tűzvonal mögött. Pihenő tréncapat indulásra készen várja a parancsot. Már a katonaságnak látványon kívüli teljesítik igen fontos feladatukat, hogy a harcoló katonákhoz élelmet és municiót szállítsanak, azért a tréni kísérő katonák is fel vannak fegyverkezve, mert gyakran megtörténik, hogy ellenséges őrség megtámadja őket. (Harctéri fényképünk felvétele.)

Farkas József hadnagy, a harctéren való hősi magatartásáért legfelsőbb elismerésben részesült.

1913-14-iki tanévben jelesen érettségizettek

III.

Toth Ernő Horváth Károly Kovács Zoltán Pállos Ernő Ladányi Béla
 Nagykanizsai felső kereskedelmi iskola Szolnoki állami főgimnázium

Lipozenstich László Schilling Endre Pratsinger István Knopf Károly Blum Herakó
 Szabadkai városi magyar főgimnázium Brassói m. kir. állami felső kereskedelmi

Joó Sándor Michnik József Krousz János Török Aladár Wohlstein Manó
 Nagykőrösi ref. főgimnázium Besztercebányai állami felső kereskedelmi iskola Trencsényi főgimnázium Drog Lipt. kére

Moller István Vendel Miklós Koltár Kálmán Horchler Henrik Pting Bertalan
 Budapesti II. kerületi állami főreáliskola Szolnai állami főreáliskola

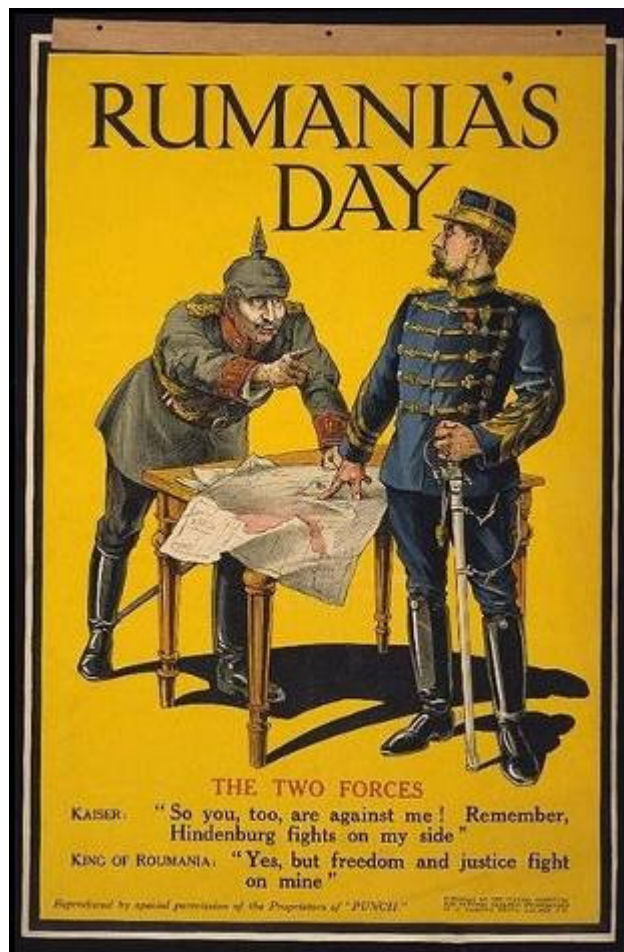

Schoeider Lajos Molitor István Csillag Sándor Krüllik Géza Gabriél János
 Késmárki ág. hitv. evang. lyceum Késmárki állami felső kereskedelmi iskola Wein

11. A belső béke pillanatai: jeles érettségizők

12. Az Isonzó völgy, itt is védték honvédeink a hazát

13. Brit tárgyilagosság - plakáton

14. Román csapatok átkelése a Kárpátokon 1916 augusztusában

15. A szétlőtt predeali pályaudvar

18. Román lovasság egy erdélyi városban

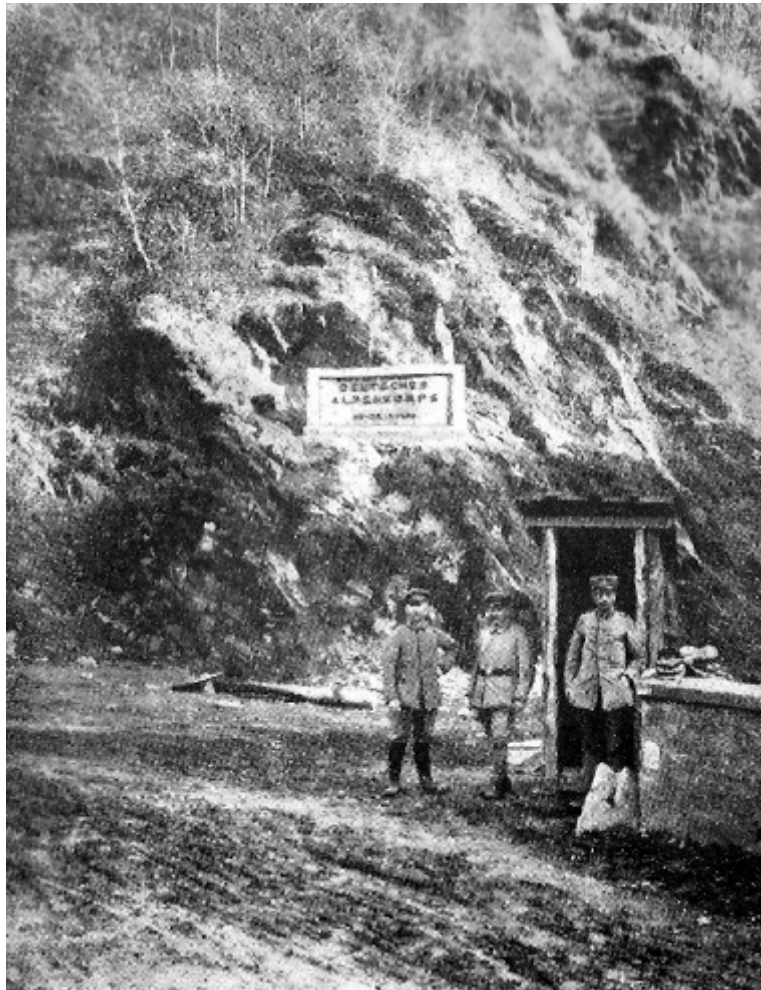
19. Artur Arz von Sraussenburg tábornok, az 1. hadsereg parancsnoka

20. Erich von Falkenhayn tábornok, a 9. hadsereg parancsnoka

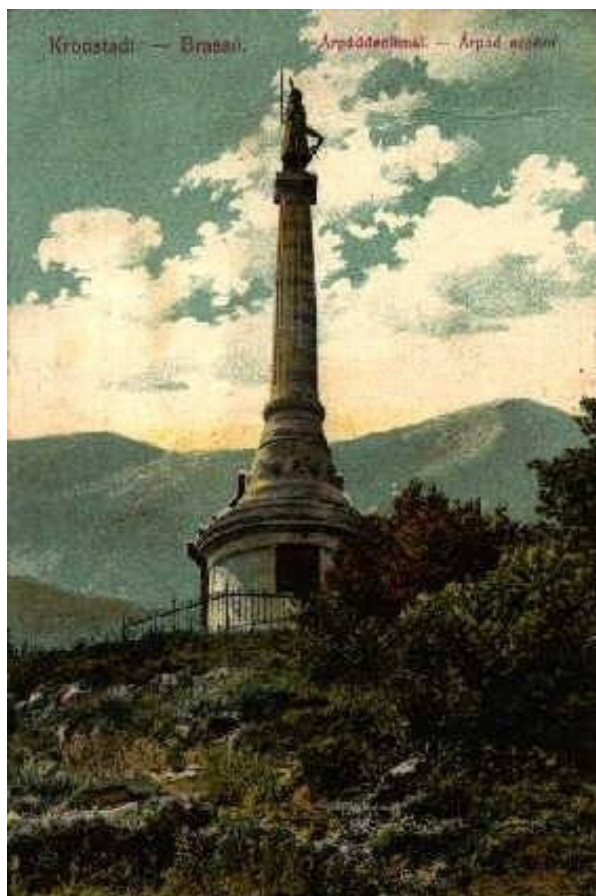
21. Krafft von Dellmensingen tábornok, az Alpenkorps parancsnoka

22. Az Alpenkorps a Vöröstorony-szorosban

23. Maderschpach Viktor: katona, vadász, író

24. A megszállás alatt ledöntött brassói Árpád emlékmű

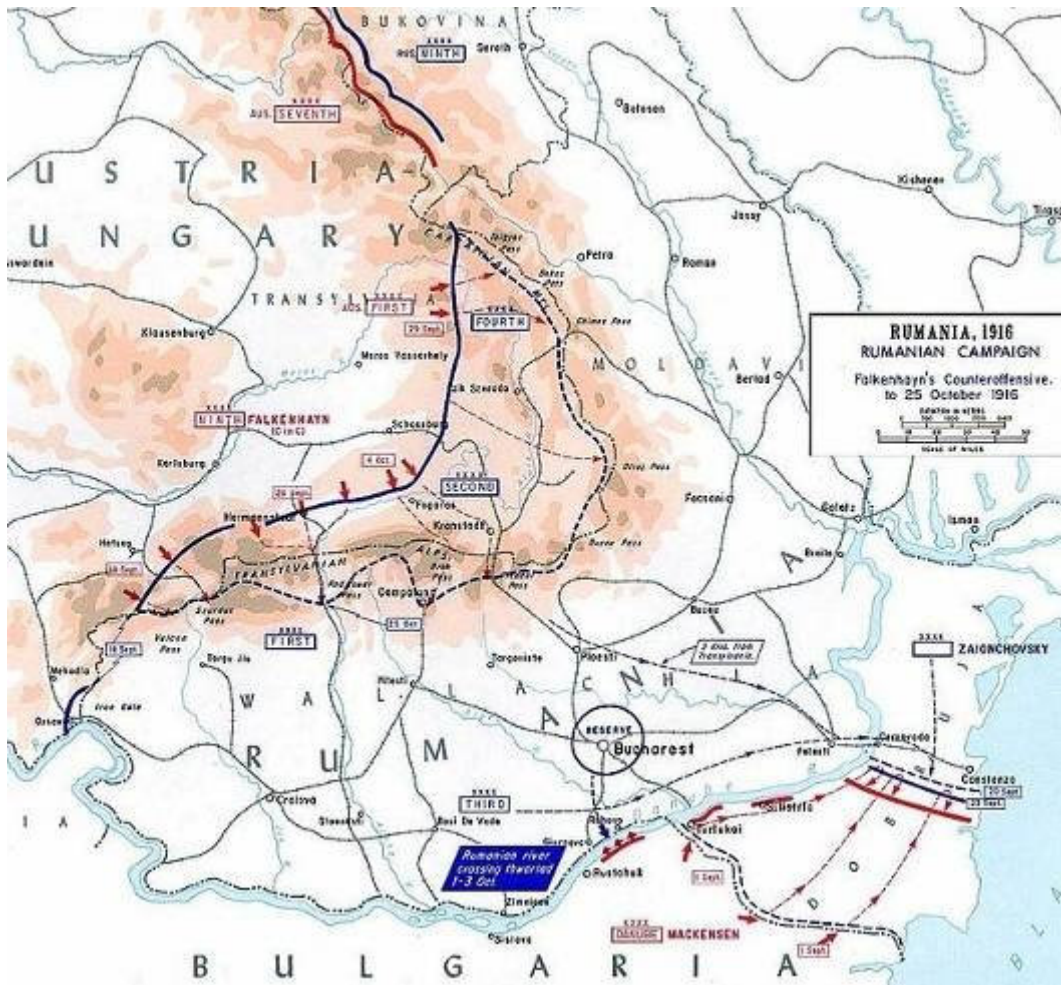
25. Az 51-es hadosztály a felszabadított Brassóban

26. Parancsnoksága a Tömösi-szorosban

27. Barcaszentpéter súlyos harcok színhelye volt

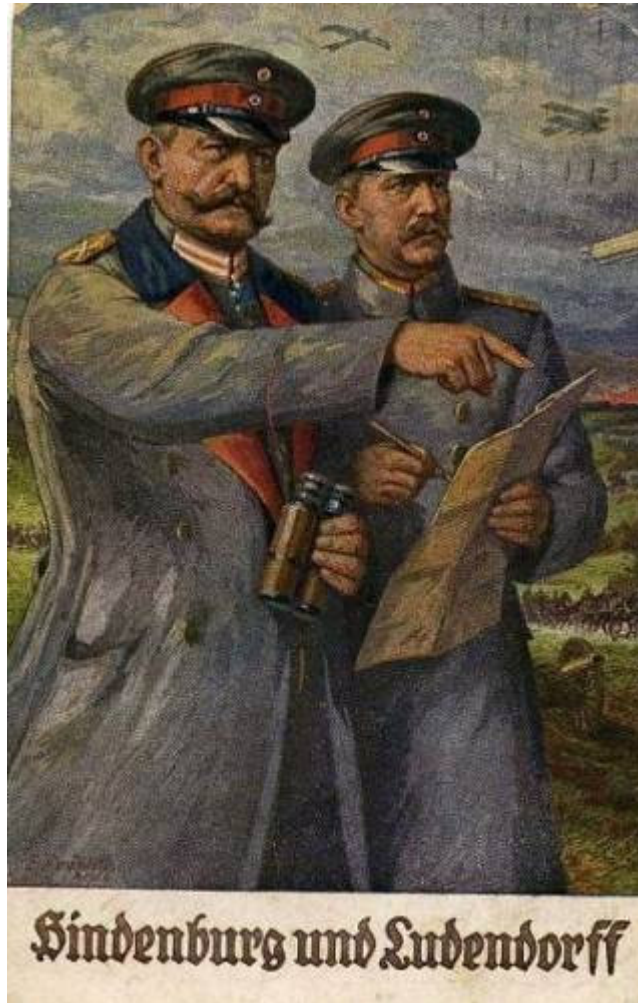

28. Az erdélyi front 1916 szeptemberében

Bundesarchiv, Bild 103-111621
Foto: e. Ang. | 1916

29. Német lovasság

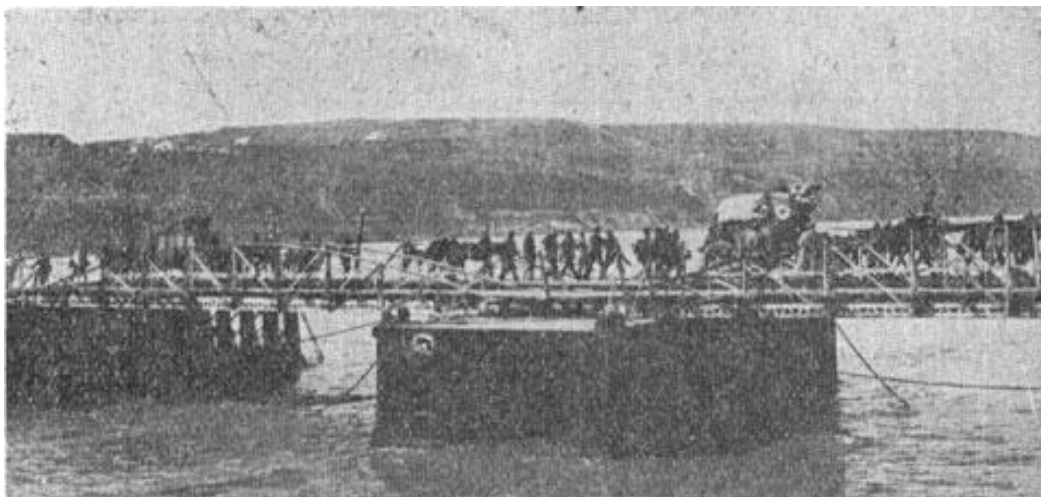
30. Hindenburg és Luddendorf

31. August von Mackensen

32. 20 év múltán a III. Birodalomban

33. Román pontonhíd Flamandánál

34. Tutrakán bolgár emlékműve

35. Bolgár tábornokok: Nikola Zsekov

36. Stefan Toshev

37. Készül a pontonhíd Svistovnál

Bundesarchiv, Bild 183-R11105
Foto: o. Ang., | 1916 ca.

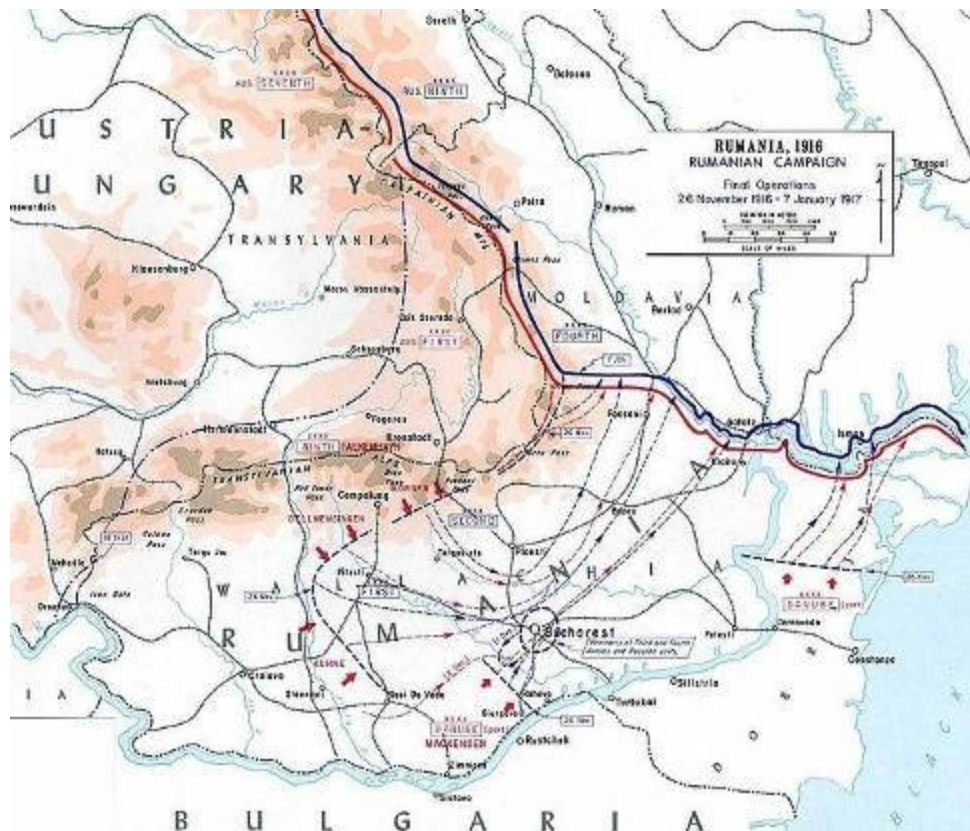
38. Már folyik az átkelés

39. Német-török-bolgár haditanács: Toshev tábornok és Hilmi pasa

40. Mackensen csapatai Bukarestben

41. A frontvonal 1917 elején

42. József főherceg, altábornagy hadseregpáncsnok

43. Avarescu tábornok és a román csapatok a Marasesti csata előtt

44. Német hadifoglyok 1917-ben

45. Kurt Mörner tábornok

46. Johannes von Eben tábornok

47. Német rohamosztag

48. Osztrák-magyar rohamosztag

49. Imádkozó bosnyákok

50. Román gyalogság Marasestinél

51. Ecaterina Theodoriu

52. Megjelenítője egy 1978-as filmben: Stela Furcovic

53. Kommunista vezetők tisztelgése a Marasesti mauzóleumnál

54. A bukaresti béke aláírása, 1918 május 7-én

55. A békeszerződés térképe

56. A körbezárt magyar kömmün

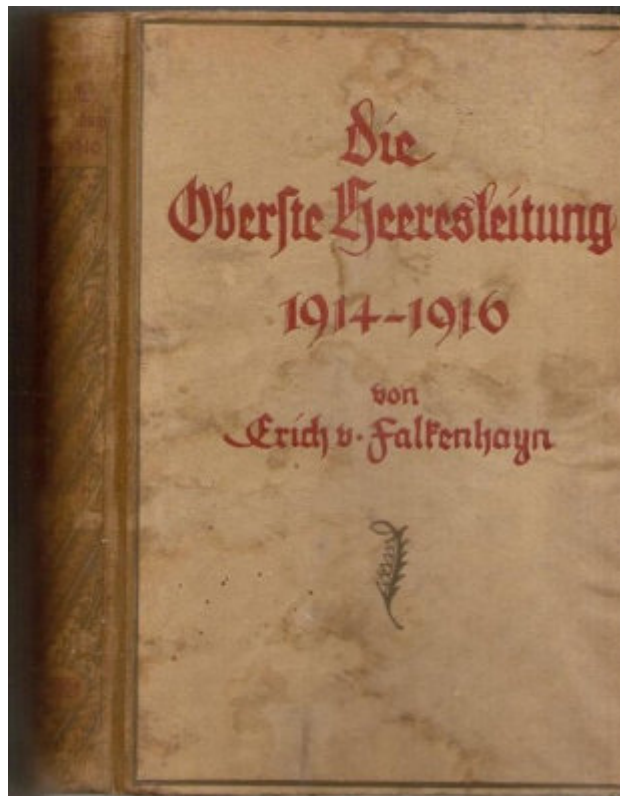
57. Ferdinánd király és Iuliu Maniu Békéscsabán 1919 május

58. Román csapatok Budapesten 1919 augusztusában

59. Magyar igazság - 1940

60. Az első alpművek: Erich von Falkenhayn műve

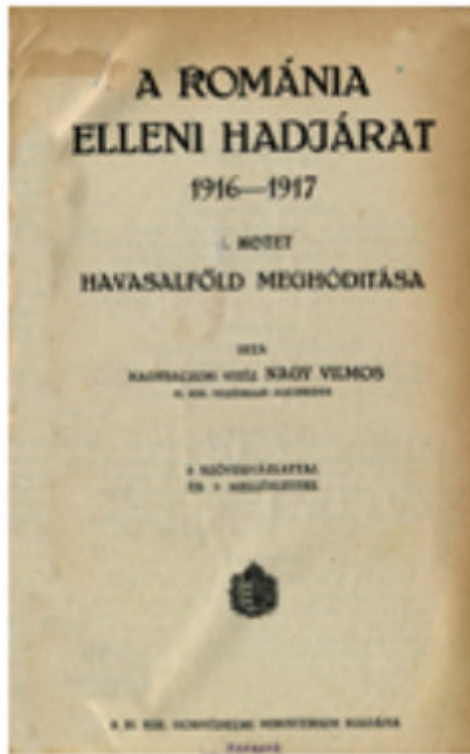
61. Vogel ezredes műve

62. Pilisi Lajos riportregénye

63. Pilisi Lajos

64. Nagybaczoni Nagy Vilmos munkája

65. A Tolnai Világlapja részletesen tudósított

66. Harc és hadtudomány: Bajnóczy József tábornok

67. Papházy Kornél ezredes a 82-esek parancsnoka

68. A királlyal a hazáért: IV. Károly és Arz tábornok